De troubadour van Carcassonne

Nanne Bosma

bron
Nanne Bosma, *De troubadour van Carcassonne*. Met illustraties van Dick de Wilde. Leopold, Amsterdam 1987

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bosm029trou01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

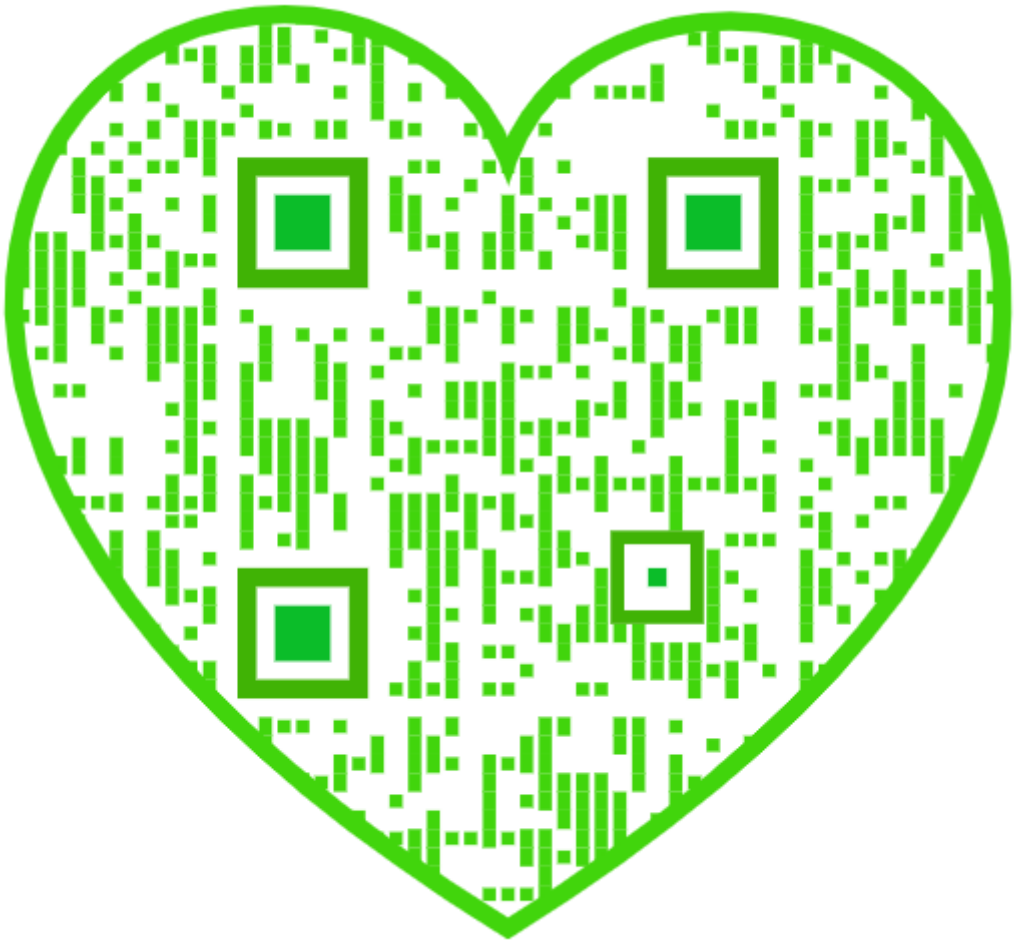

Deze afbeelding wordt uit voorzorg niet getoond

[Woord Vooraf]

Dit is een boek met een gefantaseerd verhaal. De personen zijn bedacht, maar de tijd waarin ze leven is zo eerlijk mogelijk weergegeven.

Zo eerlijk mogelijk... Wat is waar en wat is niet waar? Dat is in alle geschiedenisverhalen moeilijk na te gaan. Als je zelf iets meemaakt dat spannend is en waarbij je bang bent, kan het best zijn dat je het later navertelt alsof het heel leuk was. De vervelende dingen vergeet je, wat niet goed past in het 'verhaal' laat je weg en je vertelt 'geschiedenis' die maar ten dele waar is.

Zo is het ook met geschiedenisverhalen over de middeleeuwen.

Om te beginnen slaat het begrip middeleeuwen op een periode van zo'n duizend jaar (5e tot eind 15e eeuw). Het leven van de mensen veranderde nogal in die periode. Om maar één voorbeeld te noemen: er werd veel uitgevonden in de middeleeuwen - molens bijvoorbeeld, watermolens, windmolens. Door het gebruik van molens kwam er industrie.

In de landbouw verbeterde men de ploeg en de manier waarop paarden voor een kar of voor de ploeg gespannen werden. Goede ploegen leidden tot betere landbouw, er was meer voedsel voor meer mensen.

Er kwamen grotere gebouwen, vooral kerken, kloosters en kastelen. Er was meer ijzer. De mensen begonnen steenkool te gebruiken. Vooral in de 12e en 13e eeuw was de technische ontwikkeling opvallend.

Dat die uitvinders ook heel goed wisten wat er in de oudheid bedacht was in Rome en Griekenland, hebben mensen uit de 16e en 17e eeuw niet opgemerkt. Voor 16e-eeuwers was het alsof zij de kennis van de klassieke oudheid helemaal opnieuw ontdekten. Om te onderstrepen hoe goed zij wel waren praatten 16e-eeuwers over de middeleeuwen als over een duistere periode, waarin de mensen niets wisten.

Dat idee van de 'achterlijke' middeleeuwen is lang blijven bestaan. Was het fout? Ten dele.

Je kunt de middeleeuwen zo beschrijven, het is maar wat je in je verhaal de nadruk geeft. Wie vooral naar de 14e en 15e eeuw kijkt ziet een periode met veel oorlogen en hongersnood, er is massale sterfte door de pest, hele streken raken ontvolkt. Maar daarvóór is de periode van 12e en 13e eeuw een tijd van groeiende welvaart, van steeds meer uitvindingen, meer handel en meer industrie. Dat laatste gaf ook toen al problemen van vervuiling van lucht en water. Je ziet, ook de middeleeuwen kunnen heel modern zijn.

Een heel andere kijk op de middeleeuwen ontstond in de 19e eeuw. Mensen vonden die oude tijd toen zeer romantisch. Verhalen over ridders werden populair en vooral in katholieke kring zag men de middeleeuwen als de ideale tijd: alle mensen waren gelovig en er was maar één kerk, waar iedereen bij hoorde. Geschiedschrijvers uit onze tijd hebben aangetoond dat dit een sterk vertekend beeld is. De kerk had zeker veel invloed, maar het was toch allemaal wat minder mooi dan de romantische 19e-eeuwse katholieken het voorstelden.

Ieder heeft zijn of haar eigen kijk op de geschiedenis, dat zal altijd zo blijven. Dit is een verhaal over de middeleeuwen en wel over één bepaald jaar: 1244. Een jaar waarin heel veel gebeurde. Het is een verhaal over een fantastische tijd waarin er voor steeds meer mensen werk en voedsel was, maar ook een tijd waarin mensen elkaar om het geloof onbarmhartig vervolgden.

In dit boek kun je lezen wat Albert Hillema uit Staveren meemaakte, meer dan zevenhonderd jaar geleden. Een verhaal uit de middeleeuwen, mijn middeleeuwen, ik hoop dat het ook een beetje jouw middeleeuwen zullen worden.

Rotte vis

‘Hé Albert, stomme schollekop, ga met je lieve kloostersmoeltje naar die waard. Aai hem maar eens over zijn kale kop en rammel even met deze beurs, je zal zien dat hij dan zo weer binnenkomt. We hebben bier nodig, veel bier.’

De man die dit zegt werpt Albert Hillema een beurs vol geld toe. Hij boert luid en roept de jongen na: ‘Denk erom dat je hem niets geeft, alleen maar rammelen.’

Albert is blij dat hij naar buiten kan, weg van die vreselijke schipper, weg van die lallende dronken mannen, weg uit dat stinkende havencafé. Ze zijn die dag met hun zoute vis in Kampen aangekomen. De schipper is met zijn mannen meteen na het verkopen van de vis het café ingegaan. Albert moest mee. Hij moet altijd mee, al twee maanden lang. Twee vreselijke maanden, vanaf eind juli tot nu begin oktober 1243. Twee maanden in de stank van vis, twee maanden tussen deze ruwe kerels. Wat een verschil met het klooster waar hij opgevoed is. Alle dagen hard werken, vissen voor de Zuid-zweedse kust, bijna geen tijd om te slapen en als ze bij Skanör of Falsterbö aan land gingen dwongen ze hem mee te gaan naar de kroegen.

‘We zullen een vent van je maken, Albert Hillema,’ riep de schipper dan. ‘Dat heb ik je vader beloofd. De kleine monnik moet een man worden.’

Zo was het ook die avond in Kampen gegaan. Allemaal de kroeg in en bier zuipen. De schipper had ruzie gemaakt met de waard. Albert wist niet eens waar ze ruzie over hadden. Hij had alleen gezien dat de schipper de waard oppakte, boven zijn hoofd tilde en onder gejuich van zijn mannen de kale herbergier op straat smeet. Daarna hebben ze alles opgedronken wat ze vinden konden. Nu er niets meer is moet Albert naar de waard, daar ergens buiten op de donkere kade. Hij is blij dat hij weg kan, de straat op, naar buiten.

Buiten is het koud en donker. Er waait een kille wind over het water naar de stad toe. Albert moet even aan het donker wennen, binnen was er licht van kaarsen, warmte van een open vuur, hier is het alleen maar koud en donker.

Waar is de herbergier? Hij ligt niet meer op de straat. Albert gaat de kade op. Hij ziet nu meer. Daar ligt hun schip, een eindje achter de grotere koopvaarderskoggen, apart - zo hoort het ook, vis moet apart, vis stinkt.

Albert kijkt in het steegje naast het café, misschien is de waard daar. Hij hoort voetstappen in de steeg, marcherende mannen. Hij ziet ze uit de stad komen, soldaten met toortsen in hun hand, de waard is erbij. Dat moet de stadswacht zijn! Albert rent naar de waterkant en duikt weg achter een rij vaten. Hij is maar net op tijd. Tussen de vaten door loert hij naar de herberg. De waard komt met de soldaten de steeg uit. Ze gaan de herberg in en daar begint een vreselijke vechtpartij. Albert ziet er niet veel van, hij hoort het. Hij herkent de stem van de schipper, hij hoort anderen schreeuwen. Een van de jonge matrozen die altijd zo graag meedoet met de schipper wordt naar buiten gesmeten. Hij komt met een klap op de straat neer en blijft kreunend liggen. Ook de andere matrozen worden naar buiten geslagen. Alleen de schipper kunnen ze niet de baas. Die is zo sterk. Hij komt met twee soldaten naar buiten, hij houdt ze met zijn grote handen gewoon bij hun nek beet, ze kunnen niets meer doen. Hij lacht. ‘Kom jongens, we gaan verder, kom binnen.’

Albert ziet ineens iemand achter de schipper, hij heeft een ijzeren staaf in zijn handen. De schipper krijgt een harde klap op zijn hoofd

en valt neer. Is hij dood? Albert weet het niet. Hij vlucht. Terwijl op de kade de soldaten de gewonde vissers oppakken en naar de stadsgevangenis brengen, sluipt Albert naar de waterkant. Hij laat zich in de sloep zakken achter hun schip, maakt het roeibootje los en vaart over de rivier naar de overkant. De IJsel stroomt snel, Albert drijft ver af. Daardoor komt hij precies tegenover de stadspoort waar de soldaten de vissers opsluiten.

Hij ziet hoe ze de gewonde mannen bij het licht van fakkels naar binnen drijven. De schipper moeten ze dragen, vier soldaten sjouwen hem naar binnen. ‘Opgeruimd staat netjes,’ mompelt Albert. Hij huivert, het is koud op het water. Hij kan eigenlijk net zo goed teruggaan naar het schip, daar is zijn kooi, daar kan hij slapen. Maar hij kan ook... Albert schrikt, nee, dat kan niet... Waarom niet? Nu is het de mooiste kans om er voorgoed vandoor te gaan, weg van het klooster waar hij niet terug wil komen en vooral weg van die lucht van rotte vis. Weg ook van vader, van Hiltje, van Simon en Jurgen?

Albert aarzelt. ‘Ik ga weg,’ zegt hij dan hardop. ‘Ze hebben mij er ook uitgegooid, ik ga naar Frankrijk.’ Nu hij het hardop zegt lijkt het zo eenvoudig: je pakt je boeltje en je gaat weg. Niemand zal hem tegenhouden.

Hij roeit schuin tegen de stroom op terug naar de vissersboot. Daar maakt hij het roeibootje vast en klimt aan boord. In het don-

ker vindt hij moeiteloos zijn weg op het stinkende schip waar hij al die maanden heeft moeten leven. Bij zijn kooi pakt hij snel zijn kleren in een tas en hij pakt van tussen de planken van het bed twee rolletjes perkament. Die legt hij voorzichtig bovenop de kleren. Hij heeft nog steeds de beurs van de schipper met al dat geld. Dat komt goed uit. Reisgeld heb ik wel verdiend, denkt Albert. Hij doet de beurs ook in de tas en gaat terug naar de roeiboot.

Tegen de stroom in roeit hij met zijn weinige bezittingen de nacht in. Hij snuift de nachtlucht op en roeit zo hard hij kan, dat gaat fijn, hij laat de rotte vis achter zich. Alleen zijn kleren stinken nog.

Ruim een uur roeit Albert Hillema de IJsel op. Hij vaart dicht langs de oever, waar de stroom minder snel is. Toch gaat het heel langzaam, zo komt hij in geen honderd jaar in Frankrijk. Het land waar zijn oom Wiebe zo mooi over kan vertellen. Oom Wiebe die daar als koopman geweest is. ‘Het is er altijd mooi weer en de mensen zijn er heel vriendelijk,’ zei oom Wiebe. Zo'n land, daar wil Albert heen.

Hij roeit naar de kant; er is hier een pad vlak langs de rivier. Albert pakt zijn tas, springt aan wal en laat het roeibootje met de stroom mee wegdrijven. Het is nog steeds erg donker, er zijn veel wolken, af en toe ziet de jongen wel even de maan, maar dan komt er weer een wolk voor. Zijn ogen zijn gewend aan het donker, hij ziet de weg, hij kan verder lopen. Het is wel koud.

Hij loopt langs de rivier. Hij weet niet zo goed waar Frankrijk ligt, maar als hij steeds langs de rivier loopt zal hij er wel komen. Oom Wiebe heeft het ook over lange reizen langs rivieren, Albert heeft de Maas horen noemen. Dat is daar ergens ver weg in het zuiden.

De hele nacht loopt Albert verder. Rond middernacht hoort hij in het donker de klokken van een klooster luiden. Hij weet dat daar nu de monniken opstaan en in de kloosterkerk hun gebeden gaan zeggen. Zachtjes zingt hij de melodieën die hij de laatste jaren zo vaak gezongen heeft. Het geeft een vreemd vertrouwd gevoel, een gevoel alsof hij thuiskomt. Toch zou hij niet terug willen naar het klooster bij zijn woonplaats Staveren. Op zijn zesde jaar heeft zijn vader hem er al heengebracht, eerst alleen overdag, naar de kloosterschool.

Dat was wel leuk. Al zingend leerde je de beginselen van het Latijn en de monniken waren heel aardig voor hem. Later werd het minder leuk, hij moest echt studeren, steeds maar weer Latijn leren. Dat wilde Albert niet, hij wilde Frans leren om later als koopman rond te reizen net als oom Wiebe. De monniken lachten om die kinderpraat: Frans leren, wat een onzin! Hij wist toch ook wel dat zijn vader hem bestemd had voor het klooster. Dat wist Albert heel goed. Hij had het verhaal zo vaak gehoord. Zijn moeder zag bij zijn geboorte een engel bij haar bed en die engel had gezegd: ‘Deze zoon zal een heilig man zijn, een geleerd man die in een klooster boeken schrijft.’ Meteen daarna was zijn moeder doodgegaan.

Die voorspelling van zijn moeder had Albert zijn hele leven achtervolgd. Vader had het steeds herhaald, zijn oudste zuster Hiltje vertelde het hem. Eerst vond Albert het wel interessant, hij zou een beroemd geleerde worden, boeken schrijven, een heilig leven leiden. Maar na vier jaar kloosterschool kwam hij op zijn tiende jaar helemaal in het klooster. Hij moest net als de monniken om de drie uur in de kerk de voorgeschreven gebeden zingen; dat was wel mooi, maar midden in de nacht bleef Albert liever slapen. Gelukkig had hij toch kans gezien een beetje Frans te leren. In de kloosterbibliotheek vond hij twee boeken over de reis van Sint Brandaan, het ene in het Nederlands, het andere in het Frans. In zijn stille studeerkamer was Albert die boeken gaan overschrijven. De stukken die hij af heeft staan op het perkament in zijn tas. Het is zijn kostbaarste bezit. Niemand weet dat hij dit gedaan heeft.

Wel was het opgevallen dat hij zo weinig Latijn leerde. De monnik die hem les gaf had geklaagd, Albert was brutaal geweest, de monnik gaf hem klappen en toen had Albert een pot inkt naar zijn leermeester gegooid. Het was een hele rel geworden. Vader was gekomen, hij had met de abt gepraat en het eind van het liedje was, dat Albert mee moest, terug naar huis.

Daar bleef hij niet lang, want vader had iets bedacht om zijn zoon tucht te leren: Albert moest maar eens een paar maanden mee met de vissers naar Zuid-Zweden. Als hij dat meegemaakt had zou hij wel terug willen naar het klooster.

‘Je zult er op je knieën naar terug willen kruipen,’ zei vader een paar maanden geleden.

Dat is niet uitgekomen. Albert gaat niet terug naar het klooster, hij gaat ook niet terug naar huis. Albert loopt naar Frankrijk, waar dat ook mag zijn. Hij gaat naar het zuiden, waar het altijd mooi weer is en waar iedereen vriendelijk is voor elkaar. Laat ze in het klooster maar zingen, laat de vissers maar stinken. Voor Albert is het verleden rotte vis, hij gaat een nieuwe toekomst tegemoet.

Het gasthuis

Albert loopt de hele nacht door, hij voelt geen vermoeidheid. Hij wil zo snel mogelijk ver weg komen. Zullen ze hem achtervolgen? Blijven de schipper en zijn matrozen lang in de gevangenis? Albert weet het niet. Hij weet alleen dat hij ver weg wil zijn. Ver weg van Kampen, ver weg ook van Staveren.

In Hattem eet hij in een herberg en betaalt heel deftig uit de beurs van de schipper. Er zit veel geld in. De herbergier kijkt hem argwanend aan. Hoe komt zo'n kleine jongen aan zoveel geld? En waarom reist hij alleen? Albert gaat snel weg. Hij heeft nu wel slaap, maar bij die herberg wil hij niet te lang blijven.

De weg die hij volgt wijkt af en toe een heel eind van de rivier af en komt dan weer dicht bij het water. De zon schijnt, het is een heldere oktoberdag. De klokken van dorpskerken vertellen Albert hoe laat het is. Niet precies elk uur, maar de dagindeling die hij in het klooster geleerd heeft. Vanaf twaalf uur 's nachts elke drie uur een oproep tot gebed, elk met zijn eigen naam: metten, lauden, priem, terts, sixte, none, vesper en completen.

Sixte, om twaalf uur 's middags, hoort hij in Welsum tegenover Olst. Albert gaat even de kerk in. Achter in een donkere hoek valt hij in slaap. Een vriendelijke pastoor wekt hem na een uur. Albert loopt door.

De klokken die om drie uur in de middag de none aankondigen hoort hij uit een grote stad aan de overkant van de IJsel: Deventer. Een stad met poorten en muren net als Kampen. Dat heb je in Stave-

ren niet, denkt Albert. Daar hebben ze alleen een stadsgracht. Wat een grote stad is Deventer. Zoveel torens, zoveel huizen. Hij ziet een brug over de IJsel, daar rijden karren overheen, er lopen veel mensen.

De brug is nog ver weg. Zal hij de stad ingaan? Hij zou er kunnen slapen in een herberg. Slapen, heerlijk...

Nog voor Albert een beslissing heeft genomen gebeurt er iets anders. Voor hem op de weg langs de rivier loopt een man, een pelgrim zo te zien. Hij heeft de lange mantel, de staf en de hoed die pelgrims altijd dragen. Albert ziet de man wankelen, hij struikelt, valt en blijft op het gras naast de weg liggen. Albert holt naar hem toe. De pelgrim ligt zwaar hijgend in een rare houding. Albert trekt de man achterover, zodat hij beter ligt. De pelgrim heeft pijn, hij kreunt.

'Wat is er met u? Heeft u pijn?' vraagt Albert. De pelgrim knikt zwijgend.

Albert legt zijn tas onder het hoofd van de zieke man. Hij pakt het waterkruikje van de pelgrim en laat hem drinken. De man knikt dankbaar.

'Dank je, mijn jongen,' zegt hij met een sterk Duits accent.

'Je bent een goede jongen. Kun je mij naar de stad brengen?' Hij wijst naar de brug bij Deventer.

'Ja hoor,' zegt Albert. 'Ik wou daar zelf ook heen.'

Hij helpt de pelgrim overeind en samen lopen ze heel langzaam naar de brug. De Duitse pelgrim leunt op zijn stok en op Albert. Albert voelt zich groot en sterk, hij kan die man best ondersteunen. Toch is het nog een heel eind. De zieke man is zo zwak, dat ze onderweg nog een paar maal moeten rusten.

'Hoe heet je?' vraagt hij als ze dicht bij de brug weer in het gras zitten.

'Albert Hillema.'

'En waar kom je vandaan?'

'Ik kom uit Staveren, maar ik ga in Frankrijk wonen.'

'Dat is ver weg,' zegt de pelgrim met een glimlach. 'Heb je daar familie?'

'Nee, ik wil er zomaar heen,' zegt Albert. 'En hoe heet u?'

'Ik ben Arnoldus, ik kom uit Bremen, daarom noemen de mensen me Arnoldus van Bremen. Ik ben koopman, ik heb al overal ge-

reisd. Nu reis ik als pelgrim, ik ga naar Santiago de Compostella in Spanje. Maar als het niet beter met me wordt zal het lang duren.'

'O, u wordt wel weer beter,' zegt Albert. 'In de stad is vast wel een gasthuis, daar maken ze u beter.'

Arnoldus van Bremen glimlacht. 'Je weet heel wat van de wereld. Ben je wel eens in een gasthuis geweest?'

'Nee, maar broeder Benedictus komt uit de stad, hij zegt dat er in elke grote stad een gasthuis is voor zieke reizigers. Dat daar is een grote stad, dus moet er een gasthuis zijn.'

'Je bent een slimme jongen,' zegt Arnoldus. 'Laten we verder gaan. Ik heb verzorging nodig.'

Ze strompelen samen verder. Moeizaam gaat het de brug over naar de stadspoort. Albert vraagt de weg naar het gasthuis. De poortwachter vertelt het hem. Het is gelukkig niet ver.

Terwijl Albert met de poortwachter praat komen er heel veel mensen langs, ze gaan de stad uit of komen de stad in. Albert let er niet op. Onder al die mensen is er een die wel op hèm let: een man uit Staveren. Dat is Albert Hillema, van Tjibbe de koopman, denkt hij, wat moet die jongen hier?

De man rijdt verder met zijn kar vol koopwaar. Hij zegt niets tegen Albert, maar hij is vast van plan om later in Staveren aan Tjibbe Hillema te vragen wat zijn zoon in Deventer te zoeken had.

Bij de poort van het gasthuis nemen ziekenbroeders de zorg voor de pelgrim over. Ze brengen hem snel naar de ziekenzaal. Albert blijft wat verloren achter. Een oude vrouw wijst hem de weg naar de 'baaierd'. Hij weet eerst niet wat dat is. Het blijkt een grote zaal te zijn, waar alle zwervers en bedelaars die geen onderdak hebben op kosten van de stad mogen verblijven. Er brandt een groot vuur in de open haard en er zijn aan de kanten bedden met strozakken en dekens voor de gasten.

Albert gaat in een hoekje op een strozak zitten en kijkt rond. Er zijn meer dan dertig mensen in de baaierd, bijna allemaal oude en invalide mensen. Ze zien er heel arm en vies uit. Sommigen slapen zittend bij het haardvuur, anderen liggen op hun bed en staren zomaar voor zich uit. Het zijn mannen en vrouwen, alles door elkaar. Een man gaat af en toe staan, kijkt de zaal rond en schreeuwt dan

heel luid: ‘Hé, jij daar!’ Niemand let op hem, ze zijn gewend aan die gek.

Een heel klein oud mannetje schuift over de grond naar Albert toe, hij heeft geen benen meer. ‘Een centje voor een arme man,’ smeekt hij.

Albert pakt de geldbuidel uit zijn tas en geeft de man een munt. De oude bedelaar kijkt heel verbaasd, hij betast het muntstuk, bijt er op en schuift dan met een kreet van blijdschap naar de hoek bij de haard, waar hij opgewonden aan de anderen vertelt wat hij gekregen heeft.

Ineens let iedereen op Albert. Hij moet wel heel rijk zijn dat hij zomaar een zilverstuk aan een bedelaar gaf. Er komen meer bedelaars op hem af. Albert vlucht uit de baaierd en zoekt de ziekenzaal. Hij begrijpt dat hij veel te veel aan die bedelaar heeft gegeven. Hij had gewoon vergeten te kijken, hij gaf zomaar wat.

In de ziekenzaal is het heel stil. Albert ziet Arnoldus van Bremen in een bed achterin de zaal. De zieke pelgrim slaapt. Albert blijft een poosje bij het bed zitten, de zieke slaapt heel rustig. In de kapel van het gasthuis luidt de klok voor de vesper. Albert gaat naar de kapel en bidt er voor de genezing van de zieke pelgrim. Hij zingt de hele kerkdienst mee, het maakt hem rustig.

Na de vesper komt hij in de baaierd, er wordt voedsel uitgedeeld. Er is voor iedereen vis, met bonen en soep met een stuk brood. Ook Albert krijgt te eten. Hij schuift aan aan een lange tafel met zijn

bord en het pannetje soep. Iedereen let alleen op het eten, dit is het belangrijkste moment van de dag.

De kleine bedelaar schuift weer naar hem toe, maar Albert doet alsof hij hem niet ziet. Teleurgesteld mopperend gaat het oude mannetje terug naar zijn plaats.

's Avonds praat Albert even met Arnoldus. Hij is nog heel zwak, maar hij ziet er toch al beter uit dan 's middags. Er komt een broeder bij het bed van de zieke. Hij lacht vriendelijk. ‘Over een paar dagen kunt u weer verder naar Santiago,’ zegt hij.

‘Ik hoop het, broeder,’ zegt Arnoldus zachtjes. ‘Dan ben ik u ook niet meer tot last.’

‘U bent helemaal niet lastig,’ zegt de broeder. ‘Gaat u maar rustig slapen, morgen zult u alweer een stuk beter zijn.’

Albert blijft nog even bij de Duitse pelgrim.

‘Waar moet jij nu slapen?’ vraagt Arnoldus.

‘In de baaierd,’ antwoordt Albert. ‘Daar is voor iedereen een strozak en een deken.’

‘Heb je reisgeld bij je?’ vraagt Arnoldus.

‘Ik heb wat geld,’ zegt Albert ontwijkend.

‘Hoeveel?’

‘Dat weet ik niet, ik heb het nog niet geteld.’

‘Je hebt het toch niet gestolen?’

‘Nee, hij gaf het me zelf, alleen kon ik het niet meer teruggeven omdat hij in de gevangenis zat.’

Arnoldus begrijpt het niet. Albert vertelt wat er in Kampen gebeurde. De pelgrim knikt.

‘Daar moeten we het morgen nog maar eens over hebben. Nu is het te laat, ik ben erg moe. Je kunt niet met al dat geld in de baaierd slapen. Dat is veel te gevaarlijk. Laat je tas bij mij. Ik zal het geld in mijn bed verstoppen, dat is veiliger.’

Albert geeft hem de tas met zijn kleren, de rollen perkament en het geld. Arnoldus kijkt in de beurs en fluit tussen zijn tanden.

‘Dat is niet mis, heb je het echt nog niet geteld?’

‘Nee,’ zegt Albert onnozel, ‘dat ben ik vergeten.’

‘Je schipper zal het wel terug willen hebben. Daar vinden we nog wel een oplossing voor. Nu moet je eerst maar slapen, je ziet er moe uit.’

Albert is inderdaad moe. Nu pas voelt hij dat hij de hele nacht en de hele dag gelopen heeft, het hele eind van Kampen naar Deventer.

In de baaierd zien de bedelaars hem zonder tas terugkomen. Ze fluisteren onder elkaar. ‘Waar heeft hij zijn geld gelaten?’ Ze weten het niet.

Albert weet helemaal niets meer. Op zijn strozak slaapt hij zodra hij onder de deken ligt.

Arnoldus helpt

De volgende ochtend wordt Albert pas wakker als de trompetter vanaf de toren al driemaal geblazen heeft. Overal om hem heen in de baaierd van het gasthuis is men al opgestaan. Iedereen vouwt zijn deken op de strozak op en gaat naar een grote keuken waar brood uitgedeeld wordt. Albert doet dat ook. Hij loopt maar mee met de groep oude en jonge bedelaars, mannen en vrouwen.

Drie monniken delen het brood uit. Een neemt Albert apart. ‘Jij moet vandaag weer verder reizen,’ zegt hij.

Albert kijkt verbaasd. ‘Maar ik...’

‘Jij komt niet uit Deventer, je bent niet ziek, dus mag je maar één nacht op kosten van de stad blijven. Ik denk dat je trouwens wel een herberg kan betalen, jij hoeft helemaal niet hier te slapen.’

Albert begrijpt dat het verhaal over zijn geld al overal bekend is. ‘Ik wil eerst met Arnoldus praten,’ zegt hij. ‘Hij heeft mijn tas. Daarna ga ik wel weg.’

‘Dan ga je zeker naar je volgende klooster,’ zegt de monnik met een knipoog.

‘Ik heb niks met een klooster te maken,’ liegt Albert onhandig.

‘Je zong anders goed mee, gisteren bij de vesper, dat moet je ergens geleerd hebben.’

‘Ik kom niet uit een klooster,’ herhaalt Albert hardnekkig. ‘Dat kun je toch wel aan mijn haren zien.’ Hij schudt zijn mooie blonde haar. Dat is inderdaad een heel verschil: zijn haar is lang, bij de monnik is het kort geschoren in een tonsuur, een krans haar om het hoofd.

‘Je zou kloosterleerling kunnen zijn,’ zegt de monnik. ‘Ik ben ook zo begonnen.’ Hij buigt zich vertrouwelijk naar de jongen over en fluistert: ‘Ik ben ook een keer weggelopen. Je kunt beter teruggaan, in de wereld is het gevaarlijk, in het klooster heb je het goed.’

Albert blijft ontkennen dat hij ooit in zijn leven iets met een klooster te maken gehad heeft. De monnik geeft hem zijn brood en laat hem doorlopen naar de ziekenzaal.

Arnoldus slaapt nog. Albert gaat bij het bed zitten en wacht rustig tot de zieke pelgrim wakker wordt. Hij eet van het brood en kijkt rond in de ziekenzaal. De meeste zieken slapen nog, ze hoeven hier zeker niet zo vroeg op te staan. Albert geeuwt. Hij breekt nog een stuk brood af en neemt een grote hap; lekker brood hebben ze hier in Deventer.

Dan doet Arnoldus zijn ogen open. Hij ziet Albert en is ineens helder wakker.

‘Zo, ben je daar alweer,’ zegt hij zacht.

‘Ik kom mijn tas halen, ik moet weer weg,’ zegt Albert met volle mond.

Arnoldus begrijpt hem niet. ‘Wat zeg je?’

Albert slikt het brood door en herhaalt dat hij weg moet.

‘Wil je helemaal alleen verder reizen?’ zegt de oude man.

‘Waarom niet, ik ben toch ook alleen gekomen. Geef me mijn tas maar, dan ga ik verder.’

‘Je bent wel erg jong om alleen te reizen. Hoe moet dat met het geld? Je kent de waarde van het geld niet eens en je kan toch niet zomaar doorgaan met het geld van je schipper.’

Albert haalt zijn schouders op. ‘Ik heb hard gewerkt, hij heeft me nog niets gegeven, ik mag best reisgeld hebben.’

‘Reisgeld, akkoord, maar dit is veel meer, dit is de hele opbrengst van twee maanden vissen.’

Albert zwijgt. Het kan hem eigenlijk niets schelen dat die stomme schipper zijn geld kwijt is, maar hij zegt het niet.

Arnoldus kijkt de jongen aan. ‘Waarom wil je naar Frankrijk?’

‘Daar is het altijd mooi weer en daar zijn alle mensen aardig voor elkaar,’ zegt Albert zacht en toonloos.

Arnoldus gaat rechtop zitten. Hij lacht. ‘Waar heb je die wijsheid vandaan? Heb je dat in je klooster in een boek gelezen?’

Albert schrikt, er is een ziekenbroeder in de buurt. Zou die monnik meeluisteren?

‘Ik kom niet uit een klooster,’ zegt Albert bokkig.

Arnoldus lacht. ‘Je bent zeker weggelopen en toen kwam je bij de haringvissers. Je hoeft het niet te vertellen hoor, maar neem nu maar van mij aan dat je kloosteropvoeding heel duidelijk te zien is. Hebben ze dat hier nog niet door?’

Albert zucht, hij knikt. ‘Ik moet hier weg, geef me mijn tas maar.’

‘Je hebt me nog niet verteld hoe je erbij komt dat Frankrijk zo'n goed land zou zijn,’ houdt Arnoldus aan.

‘Dat zegt oom Wiebe,’ mompelt Albert met tegenzin.

‘Wie is oom Wiebe?’

‘De broer van mijn vader. Hij is koopman, ik wil ook koopman worden, maar ik moet het klooster in. Dat komt allemaal door die stomme engel.’

‘Nu begrijp ik het niet meer,’ zegt Arnoldus. ‘Wat heeft jouw oom Wiebe met een engel te maken, is hij dood?’

‘Nee, dat van die engel zit zo: toen ik geboren werd is mijn moeder overleden. Net voor ze doodging zag ze een engel en die zei dat ik een geleerd en heilig man zou worden en daarom stuurde mijn vader me naar dat klooster. Ik moest er Latijn leren, dat wil ik niet. Ik wil Frans leren en dat is me gelukt ook.’

‘Dat is niet mis,’ lacht Arnoldus, ‘een engel die je toekomst voorspelt en jezelf Frans leren. Misschien krijgt die engel toch nog gelijk en word je een geleerde.’

‘An me nooit-niet,’ bromt Albert. ‘Engelen kunnen beter blijven waar ze thuishoren. Ik wil naar Frankrijk, ik word koopman.’

Arnoldus schudt zijn hoofd. ‘Je kunt niet zomaar weggaan, dat is veel te gevaarlijk. Laten we samen reizen, ik kan je Frans leren.’

‘Kan dat?’ zegt Albert, blij verrast.

‘Natuurlijk kan dat, als jij een paar dagen geduld hebt kunnen we samen reizen. Ik leer je Frans en we hebben gezelschap aan elkaar. Maar één ding moet ik je wel al vertellen: in Frankrijk kan het ook regenen en er zijn heel onaardige Fransen hier en daar. Het is daar net als overal, je hebt goede en slechte mensen, dat merk je nog wel als we daar zijn.’

Albert lacht - naar Frankrijk, het zal dus toch lukken.

‘Wil je niet liever naar huis terug?’ probeert Arnoldus voorzichtig. Albert schudt heftig zijn blonde lokken, dat nooit.

‘Is er niemand die op je wacht daar? Je vader misschien?’

‘Mijn vader heeft me naar dat klooster gestuurd en later naar zee, die geeft niets om me. Hiltje heeft altijd voor me gezorgd.’

Hij ziet de vragende blik van de pelgrim. ‘Hiltje is mijn oudste zuster, zij heeft na de dood van mijn moeder voor ons gezorgd. Ze is erg lief, maar ze kon me niet beschermen. Vader en mijn broer Simon hadden alles al beslist voor zij er iets aan kon veranderen. En dan heb je nog Jurgen, maar die is simpel. Die is net zo gek als de meesten hier in dit gasthuis.’

‘Ben jij de jongste thuis?’ vraagt Arnoldus.

Albert knikt. ‘De anderen zijn allemaal veel ouder. Hiltje is al 33 en Simon 31. Ik heb nog drie zusters die getrouwd zijn en dan Jurgen, die is 20, maar hij heeft het verstand van een kind van zes.’

‘Misschien droomde je moeder daarom wel van een geleerde zoon,’ zegt Arnoldus nadenkend.

Albert kijkt verbaasd. ‘Misschien wel,’ zegt hij. ‘Ik weet het niet, ik heb alleen nogal wat last gehad van die droom.’ Hij vertelt de oude pelgrim alles over zijn familie en zijn huis in Staveren, hoe hij in het klooster kwam en er vanaf zijn tiende jaar dag en nacht moest blijven.

‘Hoe oud ben je nu?’ vraagt Arnoldus.

‘Ik ben bijna twaalf, over drie maanden word ik twaalf.’

Arnoldus knikt. ‘Een mooie leeftijd, dan kun je nog een heleboel leren. Als je met mij naar Santiago geweest bent, ga je dan weer terug naar huis?’

‘Is het ver weg?’

‘Heel ver. Er zijn een heleboel heilige plaatsen in de wereld waar mensen heen gaan om er vergeving te vragen voor hun zonden, maar er zijn er drie waar je lang voor moet reizen. Dat zijn Jeruzalem, Rome en Santiago de Compostella. Hoe moeilijker en gevaarlijker de reis is, des te beter. Als je er veel moeite voor moet doen is de beloning groter.’

Dat lijkt Albert een eerlijke zaak. ‘Als we daar geweest zijn ga ik wel weer naar huis,’ zegt hij.

Arnoldus regelt met de ziekenbroeders dat Albert in het gasthuis kan blijven omdat ze bij elkaar horen. Er is een kamertje voor hem in het aangrenzende klooster. Het is net alsof hij terug is in Staveren. Iedereen merkt best dat hij in een klooster opgevoed is, maar ze plagen hem er niet meer mee.

Albert zorgt voor de zieke en als die slaapt gaat hij in de stad wandelen. Daar is altijd wel wat te zien. Er zijn muzikanten, er is een processie en er is de drukte van de weekmarkt. Wat een mensen, zoveel zijn er in heel Staveren niet! Hij krijgt van Arnoldus steeds maar een heel klein beetje geld mee. Hij moet goed de waarde van verschillende munten leren en 's avonds moet hij vertellen wat hij met het geld gedaan heeft. Meestal geeft hij geld aan muzikanten en bedelaars.

‘Ik hoop dat jij net zulke gulle mensen tegen zult komen als je zelf eens moet bedelen,’ zegt Arnoldus.

‘Met het geven van aalmoezen verdien je de hemel,’ zegt Albert vroom.

Arnoldus lacht. ‘Je kloosteropvoeding is toch niet voor niets geweest. Ik zal nu maar proberen je voor de wereld op te voeden.’

Het gaat goed met de zieke. Op 1 november, Allerheiligen, lopen Albert en Arnoldus samen de stad in. Ze gaan naar een kerk en kijken rond in het centrum van Deventer waar Albert al goed de weg weet. De oude man en de jongen worden goede vrienden. Arnoldus geeft Albert elke dag les in Frans. Hij begint bij zinnen en woorden die je nodig hebt in de handel, daarna komen woorden om de weg te vragen.

Ook op 2 november lopen ze door de stad. Arnoldus stapt rustig voort, de klokken van de kerken luiden. ‘Wat ben je onrustig, jongen,’ zegt hij. ‘Is er iets?’

Albert mompelt verlegen: ‘Het is Allerzielen...’

‘En wat zou dat?’

‘Dan ga ik altijd... voor mijn moeder...’

‘Dat ik daar niet aan gedacht heb. Je wilt voor je moeder bidden.’ Albert knikt zwijgend.

Ze gaan de grote kerk van Deventer in en met zijn heldere stem zingt Albert het gregoriaans in duidelijk uitgesproken Latijn mee met de priester. Arnoldus luistert ontroerd en zingt hele stukken mee. Voor Albert is het alsof zijn moeder in de hemel hem hoort.

Terug naar Staveren?

Een paar dagen later staan ineens Hiltje met Simon en Jurgen en Alberts vader bij de poort van het gasthuis in Deventer. De man die Albert een paar weken geleden herkende heeft in Staveren verteld waar Albert was. Dat gaf me een schrik. Ze hadden al gehoord dat Albert in Kampen weggelopen was met al het geld van zijn schipper en nu dit weer...

Vader Hillema aarzelde niet. Zodra hij wist waar hij zijn zoon kon vinden liet hij zijn schip klaarmaken en voer naar Deventer. Hiltje wilde beslist mee, Simon voer altijd al op hun kogge en als Hiltje meeging konden ze Jurgen niet thuis laten. Zo kwam het dat de hele familie naar Deventer reisde.

'Waar is mijn zoon?' zegt Hillema tegen de monnik bij de poort.

'Uw zoon? Hoe heet hij?'

'Albert Hillema, hij is hier een paar weken geleden gezien.'

'Dat klopt. Albert is hier. U kunt hem nu niet spreken. Hij is op de ziekenzaal.'

'Is hij ziek?' roept Hiltje verschrikt.

De monnik glimlacht. 'Nee, broeder Albert helpt bij de verpleging. Uw zoon is een goede verpleger.'

Hillema gromt iets onverstaanbaars.

'Hij moet meteen meekomen,' zegt Simon. Alberts oudste broer lijkt veel op de vader. Twee kleine, stevig gebouwde Friese schippers. Ze zijn niet van plan zonder de jongen terug te gaan. Jurgen kijkt verwonderd rond in de tuin achter de poort. Hij loopt naar binnen.

'Jurgen, blijf hier,' zegt Hiltje snibbig. Ze is erg gespannen. Hoe is het met haar jongste broertje, dat ze als haar eigen kind heeft opgevoed? Hiltje is nog nooit zo ver van huis geweest. Wat moet dat kind hier? Ze hadden hem nooit met die haringvissers mee moeten sturen, daar is niets dan ellende van gekomen.

'Ik wil mijn zoon zien, nu onmiddellijk,' zegt Hillema nors. Hij kijkt de monnik boos aan, maar die blijft onverstoorbaar vriendelijk. 'Als u hier even wilt wachten, zal ik broeder Albert waarschuwen.'

Hij gaat weg. De Friezen blijven verbaasd achter. Broeder Albert? De jongen zal toch niet hier in het klooster gegaan zijn?

Even later komen Arnoldus en Albert naar buiten.

‘Albert!’ roept Hiltje. Ze rent op haar broertje toe en omhelst hem. Ze huilen allebei. Hiltje knuffelt ‘haar kind’. ‘Wat zie je er goed uit! Ben je helemaal gezond? Heb je niets?’

Albert maakt zich los uit de moederlijke omhelzing van zijn zuster. ‘Ik heb niets, ik ben gezond en ik ga met Arnoldus naar Spanje.’

Jurgen danst onhandig om Albert heen. ‘Hij is er weer,’ zingt hij op schelle toon.

Hillema duwt Jurgen opzij en grijpt Albert bij zijn arm. ‘Wat heb je met het geld van je schipper gedaan?’

‘Niks, ik heb er niks mee gedaan,’ zegt Albert angstig. ‘Hij gaf het me zelf en daarna zijn ze allemaal opgesloten.’

Hillema laat zijn zoon los. ‘Opgesloten? Hoezo? Daar heeft hij me niets over verteld.’

‘Ze hebben gevochten,’ zegt Albert snel. ‘De schipper gooide de waard op straat, toen zijn er soldaten gekomen en die hebben iedereen in de gevangenis opgesloten, ook de schipper.’

Hillema en zijn oudste zoon Simon kijken elkaar aan. Ze lachen allebei. ‘Dus dat is er gebeurd,’ roept Simon luid lachend. ‘Hij was weer eens bezopen, dáár vertelde hij niets over.’

Vader Hillema kijkt ineens weer heel streng. ‘Je had de volgende dag het geld terug moeten geven.’

‘Ik denk dat wij even samen moeten praten,’ zegt Arnoldus. Hij neemt vader Hillema apart en zegt zachtjes: ‘Uw zoon is een eerlij-

ke jongen, hij heeft niets slechts gedaan. Ik zou graag met u over zijn toekomst praten.'

'Zijn toekomst is duidelijk,' zegt Hillema bars. 'Hij gaat mee naar huis en volgende maand breng ik hem naar het klooster in Egmond aan de andere kant van de zee, in Holland.'

Albert hoort het, hij wordt heel bleek. Het grote klooster in Egmond, daar is al eerder over gesproken. Daar kom je nooit meer uit.

'Wil hij zelf wel naar dat klooster?' vraagt Arnoldus.

'Wat hij wil, maak ik wel uit,' snauwt Hillema. 'Hij is voor het klooster bestemd en daarmee uit. Ik heb een gelofte gedaan. Daar moet ik me aan houden. Het is toch heel normaal, een van je kinderen aan het klooster te geven?'

'Dat wàs heel normaal,' verbetert Arnoldus. 'In de tijd van onze vaders deed men dat wel. Eén kind in het klooster om voor de hele familie te bidden, maar mijn beste Hillema, zo gaat dat tegenwoordig niet meer.'

'Bij ons wel,' gromt vader.

'In het land van de vrije Friezen dwingt men toch zijn kinderen niet om naar een klooster te gaan?' zegt Arnoldus vriendelijk. 'Dat is in onze tijd een vrije keus, daar mag men rustig over nadenken.' Hij voert vader aan de arm mee naar een stil hoekje van de tuin. Daar praten ze een hele tijd. Albert volgt het vol spanning. Hij kan niets verstaan, maar hij begrijpt wel dat daar over zijn toekomst beslist wordt. Hiltje probeert hem af te leiden, maar hij blijft kijken naar de twee pratende mannen.

Na een heel lang gesprek komen vader en Arnoldus terug.

Hillema kucht en zegt: 'Ik hoor dat je naar Santiago wilt als pelgrim.'

Albert knikt gretig.

Zijn vader bromt: 'Ja, ja, dat moet dan maar... Maar denk erom dat je bij hem blijft,' zegt hij dan streng. 'En je geeft me het geld van je schipper terug.'

'Hij blijft wel bij me,' zegt Arnoldus. 'Nietwaar, Albert?'

Hiltje trekt de jongen tegen zich aan. 'Ik wil niet dat hij zo ver weg gaat. Ik heb hem niet opgevoed om hem zomaar met een vreemdeling mee te geven.'

Vader kijkt verbaasd. 'Wij hebben het zo besloten.'

'Ik heb ook recht om wat te zeggen,' houdt Hiltje koppig vol. 'Ik heb hem opgevoed. Ik vind het niet goed.'

Vader wil boos iets zeggen, maar Arnoldus beduidt hem te zwijgen. Albert is heel verbaasd, vader gehoorzaamt!

Arnoldus praat ook apart met Hiltje.

'Ik heb honger,' zegt Simon, 'is hier niets te eten?'

Daar zijn Hiltje en Arnoldus weer. Hiltje heeft gehuild. 'Ga dan maar,' zegt ze tegen Albert. 'Maar let goed op onderweg en zorg dat je terugkomt.'

Ze gaan samen eten op het schip van Hillema. Arnoldus geeft het geld van de schipper aan vader. De volgende dag zullen de Friezen naar huis varen, de pelgrims gaan dan naar het zuiden. Arnoldus is weer helemaal gezond, de pelgrimstocht kan beginnen.

'Het is wel een slecht seizoen voor zo'n reis,' zegt vader.

'We gaan de warmte tegemoet,' lacht Arnoldus.

Ze blijven de hele dag bij elkaar. Albert laat Deventer zien, trots alsof de hele stad hem toebehoort. Straatmuzikanten herkennen hem al en groeten vriendelijk.

Arnoldus is een hele tijd weg. Als hij terugkomt kijkt hij blij. 'Morgenochtend wordt er een speciale heilige mis opgedragen voor de jonge pelgrim,' zegt hij.

Hiltje begint weer te huilen. Albert troost haar.

Iedereen gaat nu voorbereidingen treffen voor de volgende dag. Simon maakt op het schip een echte pelgrimsstaf en Hiltje zoekt een warme wintermantel die Albert zal passen. Ze koopt die mantel in de stad, van haar eigen geld, een wijde donkere jas, helemaal met bont gevoerd van binnen. Er zit ook een capuchon aan.

De mis in een zijkapel van de kerk is heel eenvoudig.

Albert is eigenlijk nog te jong om een echte pelgrim te zijn. Daarom houdt de priester het simpel. Hij bidt met de familieleden voor de behouden terugkeer van hun zoon en broer. Hij maant Arnoldus goed op de hem toevertrouwde leerling te passen.

Dan komt het plechtige moment waarop de jonge pelgrim officieel zijn reistas, staf en mantel zal ontvangen. De broeders van het gasthuis hebben een echte reistas voor Albert gemaakt.

De priester laat Albert knielen. Hij hangt hem de tas om met de woorden: 'In de naam van onze heer Jezus Christus, ontvang deze broodtas, teken van je pelgrimstocht, opdat je geheel gezuiverd, ge-

zond en als een beter mens terug zult komen na je reis naar het graf van de heilige Jacobus in Compostella.'

Daarna krijgt Albert van Simon de pelgrimsstaf en van Hiltje de warme mantel. Ze omhelzen hem. Ook vader omhelst hem.

Albert huilt; dat is nog nooit gebeurd de laatste jaren. Vader huilt ook, hij geeft Albert zwijgend een kleine reisbeurs met geld, dan wendt hij zich af.

Jurgen komt naar voren en geeft Albert zijn hoedje. 'Kom je weer gauw met me spelen?' zegt Jurgen.

Albert knikt. Hij kan niets meer zeggen.

Ze lopen naar het schip waar nog eens afscheid genomen wordt. Vader drukt Albert stevig tegen zich aan. 'Kom maar gauw weerom mijn jongen, je hoort bij ons.' Dan stapt hij aan boord en geeft orders.

Hiltje, Simon en Jurgen hebben niet veel tijd meer om Albert gedag te zeggen. Ze moeten aan boord.

Met de stroom mee is het schip snel ver weg. Er staat een stevige wind, ze zullen gauw thuis zijn. Door zijn tranen heen ziet Albert nog heel lang Hiltje achter op het schip.

Arnoldus neemt Albert bij de schouder. 'Kom joh, we gaan op reis.' Ze lopen naar het gasthuis, waar ze nog één nacht zullen slapen.

Pelgrims

Op de dag van vertrek uit Deventer is het koud, het regent en er staat een harde westenwind. De broeders in het gasthuis zeggen: 'Blijf nog een paar dagen, Arnoldus, dit is geen weer om de lange reis te beginnen.'

De oude pelgrim lacht. 'Als wij onze pelgrimage steeds uitstellen is er niet genoeg tijd in het leven om haar te voltooien. We moeten weg, God zal ons beschermen.'

'God behoede u, goede reis!' roepen de broeders.

De twee pelgrims stappen de poort van het gasthuis uit. Hun broodtas is goed gevuld, Albert trekt de capuchon van zijn warme mantel over het hoedje van Jurgen heen.

Achter de ramen van het gasthuis kijken de bedelaars naar het vertrek van de pelgrims. Albert voelt zich verdrietig, het is alsof hij zijn huis verlaat. Op reis gaan is helemaal niet zo leuk.

Buiten de stadspoort slaat de regen hen hard in het gezicht. Ze komen maar met moeite vooruit op de modderige wegen.

'Vandaag lopen we naar Zutphen,' zegt Arnoldus. 'Daar is ook een gasthuis, waar pelgrims welkom zijn. Het is niet zo ver,' lacht hij. 'Een klein wandelingetje om aan de tocht te wennen.'

Albert knikt zwijgend. Het regenwater komt in zijn schoenen, zijn mantel is heel zwaar van het water, de koude wind dringt door alles heen. Hij houdt de broodtas onder zijn mantel om het brood droog te houden. Zijn handen zijn ijskoud, zijn voeten nat en koud. De modder zit na tien kilometer zwoegen in weer en wind overal op zijn mooie nieuwe mantel, het is niet leuk.

Het 'wandelingetje' wordt een zware tocht. Beekjes en zijriviertjes van de IJsel zijn brede stromen geworden, waar ze niet zomaar overheen kunnen. Het land langs de IJsel en de zijriviertjes staat onder water en met al die bochten en kronkels raak je helemaal je richting kwijt. Arnoldus stapt rustig door.

'Kunnen we niet naar Frankrijk varen?' vraagt Albert.

'Varen kost geld, mijn jongen.'

'Ik heb geld gekregen van mijn vader, ik kan ervoor betalen.'

'Dat kleine beetje reisgeld van ons, daar moeten we heel zuinig mee zijn, dat is alleen voor noodgevallen. Een pelgrim leeft als een bedelaar, hij wordt gesteund door de aalmoezen van de gelovigen. Die geven graag iets want God wil dat ze zijn pelgrims helpen en beschermen.'

Arnoldus leert Albert een liedje dat hij kan zingen als hij gaat bedelen in de dorpen en steden. Het is een mooi liedje en Albert vergeet daardoor de kou en de nattigheid.

Pas laat in de middag komen ze in Zutphen in het gasthuis.

Albert wil meteen bij het vuur gaan zitten, maar Arnoldus laat hem eerst zijn voeten wassen. 'Je voeten zijn het allerbelangrijkste

op zo'n lange tocht,' zegt hij. 'Als we in het zuiden komen, zijn er in elk gasthuis broeders die meteen na aankomst je voeten wassen, hier doen we het zelf. Laat me eens zien, hoe ben je de dag doorgekomen.' De oude man bekijkt aandachtig de voeten van Albert. Hij knikt goedkeurend. 'Niet slecht, je hebt stevige voeten, je kunt goed lopen. Toch zullen we je voetzolen wat steviger maken, het is nog een lange reis.'

Arnoldus maakt een mengsel van kaarsvet, olie en alcohol en smeert daarmee de voeten van zijn reisgezel in. Albert piept, op plekjes waar ze een beetje stuk zijn doet het pijn.

Arnoldus masseert zachtjes.

'Eigenlijk heb je olijfolie nodig,' zegt hij. 'Die hebben we nu niet, hier gaat het ook wel mee. Doe je sokken maar weer aan. Nee, niet de sokken waar je al de hele dag op gelopen hebt, droge, die zitten in je tas.'

Na de voetverzorging en na het wassen mag Albert bij het vuur zijn kleren drogen. Hij wordt er lekker warm.

Het is vol in de baaierd, iedereen wil bij het vuur zitten. Albert kijkt eens rond. Het is net zo'n zaal als in Deventer, misschien iets kleiner.

Bij de voedseluitdeling staat Albert helemaal vooraan.

'Je wordt al een handige pelgrim,' lacht Arnoldus. 'Een plaatsje bij het vuur en vooraan bij het eten.'

Albert zegt niets, Albert eet. Een flink stuk schapevlees op een dikke plak brood en een houten nap vol soep. Met zijn mes snijdt de jongen stukken vlees af en eet ze op. Als het vlees op is eet hij het brood op, dat doordrenkt is met het vleesnat, heerlijk. Rijke mensen geven het brood waarop hun vlees lag aan de armen. Albert is zelf zo'n arme, hij eet alles op.

Niemand gebruikt een bord, vorken kent men niet. Een mes, een lepel en een houten kom voor je soep, dat is alles.

Na het eten zoeken ze een plekje om te slapen. Er is een strozak waar de twee pelgrims samen op kunnen liggen; ze hebben twee dekens. Albert is doodmoe, hij gaat meteen liggen. Arnoldus dekt hem toe met een deken en legt de warme mantel er overheen. Het kan koud zijn in de nacht.

Albert is gelukkig, hij ligt goed, hij heeft gegeten en de warme

mantel van Hiltje beschermt hem. Zijn reisgeld zit in zijn hemd geknoopt. Dat heeft Arnoldus hem geleerd. Je geld houd je altijd vlak bij je.

De volgende dag is het beter weer. Wel koud, maar droog. Ze steken de IJsel over bij het plaatsje Bronkhorst om op de hogere westoever naar Arnhem te lopen. Het tochtje met de veerboot is leuk, wat een breed water... Albert zou het liefst zo doorvaren naar Arnhem of nog verder.

De pelgrims moeten lopen, de hele dag, het is een lange tocht die dag, ze moeten lopen en bedelen. In alle dorpen waar ze doorkomen zingen ze hun liedje en houden hun hand op, de oude en de jonge pelgrim.

Albert merkt dat er veel mensen zijn die helemaal niet zo verlangend zijn om de pelgrims 'om de liefde Gods' geld of eten te geven. Sommigen sturen een waakhond op hen af, anderen schelden en schreeuwen. Arnoldus leert Albert hoe hij met zijn pelgrimsstaf kwaaie honden kan verjagen. Dat gaat heel goed. Het cadeau van broer Simon komt goed van pas.

Pas aan het eind van de ochtend krijgen ze iets te eten. Bij een klein boerderijtje mogen ze binnenkomen en wordt een hele maaltijd voor de pelgrims neergezet. Albert is verbaasd. Dit zijn arme mensen en die geven zoveel; een uur geleden werden ze weggejaagd bij rijke boeren.

Ze lopen over zandgrond, de rivier is ver weg. Arnoldus kent de weg, hij is als koopman hier vaak geweest. Albert stapt flink door, hij heeft een beetje last van zijn voeten, maar dat zal vanzelf wel overgaan.

Arnoldus leert hem Frans terwijl ze lopen, hij laat Albert hele zinnen nazeggen en wijst hem op de andere uitspraak, de andere klank en melodie van die vreemde taal. Het kost de jonge Fries moeite om de vloeiende lijn van het Frans te imiteren. Arnoldus laat hem liedjes zingen, dan gaat het beter. Albert wil heel graag Frans leren, hij doet enorm zijn best en hij vergeet de vermoeidheid van de reis.

Als afwisseling leert Arnoldus hem de namen van plaatsen die ze op de lange route naar Santiago de Compostella zullen bezoeken.

Hij vertelt ook alles over het geld in de landen waar ze doorheen zullen reizen. Ze tellen het geld dat Albert van zijn vader meekreeg en Arnoldus laat zijn leerling ermee rekenen. Hoeveel kleine munten gaan er in een grote, wat is de waarde van het zilvergeld, wat kost een brood, hoeveel broden kun je kopen? Albert leert in een middag meer praktische dingen dan in het klooster in een jaar.

Hij kan ook nog wel iets vertellen wat Arnoldus niet weet. Hij laat zijn perkamentrollen zien en leest stukken voor uit het verhaal over de heilige Brandaan die zulke verre reizen maakte. Arnoldus merkt dat Albert het Franse stuk dat hij in het klooster overschreef, helemaal uit zijn hoofd kent. Ze vergelijken de Franse en de Nederlandse tekst en Arnoldus leert Albert nog een heleboel woorden die te maken hebben met de zee, met schepen en allerlei andere dingen die bij de Brandaantekst horen.

Het is een mooie dag. Ze hoeven niet zo ver om te lopen door overstroomde rivieren, het is droog en tegen de kou heeft Albert de mantel van Hiltje.

Maar het is al december, de dagen zijn kort. Ze komen die dag niet in Arnhem. Als het al bijna donker is kloppen de twee pelgrims aan bij een klooster. Ze krijgen er een plaats in het gastenverblijf en ze krijgen er eten.

Albert treft het niet, het is net een vastendag in het klooster, de monniken eten helemaal niet en voor de gasten is er alleen droog brood.

‘Voor de liefde Gods moet je heel wat doen,’ lacht Arnoldus. ‘Een pelgrimstocht is er om het lichaam te laten lijden, dan komt er ruimte voor betere gedachten.’

Albert kan er niet om lachen, zijn mooiste gedachte is de herinnering aan dat grote stuk schapevlees gisteren in Zutphen. De zorgvuldige voetverzorging neemt weer veel tijd en Albert moet zich ook goed wassen met koud water. ‘Een schoon lichaam is een gezond lichaam,’ zegt Arnoldus.

Albert doet zwijgend wat van hem gevraagd wordt. Bij hem thuis en in het klooster waren ze ook wel netjes, daar wasten ze zich vaak genoeg, maar zoals Arnoldus waren ze daar niet. De oude pelgrim vertelt over de badhuizen in Parijs, waar je stoombaden kunt nemen, warme en koude baden. Hij praat er over alsof het paradijzen

zijn. Albert is niet echt geïnteresseerd. Hij heeft liever een goede maaltijd. Terwijl Arnoldus verder praat herhaalt Albert zachtjes zijn Franse woordjes. Dat vindt hij veel belangrijker dan alle badhuizen van de hele wereld. Hij is trouwens moe, hij slaapt in voor Arnoldus het laatste badhuis beschreven heeft.

Lessen en verhalen

Die nacht sneeuwt het. Het is de volgende ochtend een prachtig gezicht, maar voor hun tocht is het niet goed. De schoenen van Albert zijn niet goed dicht, hij krijgt natte voeten en dat is heel ongezond.

Ze strompelen door de sneeuw naar Arnhem en daar doet Arnoldus iets heel ongewoons: hij geeft een heleboel geld uit. Ze gaan naar een schoenmaker in een klein straatje achter de grote kerk, die man neemt de maat van Alberts voeten en gaat meteen aan het werk.

De pelgrims vinden onderdak in een gasthuis. Ze hebben die dag niet veel gelopen. Ook in het gasthuis is het een extra vastendag, gelukkig niet zo streng als in het klooster, er is volop gekookte stokvis en brood. Albert komt niets tekort. Als hij de volgende dag zijn nieuwe laarzen krijgt voelt hij zich sterk genoeg om achter elkaar door naar Compostella te lopen.

Albert weet nu meer van geld, hij merkt dat het heel dure laarzen zijn. Arnoldus heeft een beetje geld gepakt uit de beurs van Albert, het meeste betaalt de oude pelgrim zelf. Albert rekent snel uit wat het gekost heeft: voor het bedrag dat aan zijn laarzen is uitgegeven zou je honderd en dertien broden kunnen kopen. Hij bedankt Arnoldus, maar die zegt eenvoudig: ‘We zijn samen deze reis begonnen, we moeten samen aan het eindpunt komen. Zonder goede schoenen kom je er niet en als jij er niet komt, haal ik het ook niet.’

Het sneeuwt als ze Arnhem uitlopen, het sneeuwt als ze de Rijn overvaren en het sneeuwt als ze naar Nijmegen lopen. Het sneeuwt de hele dag, er staat een ijskoude oostenwind en de mensen geven niets aan de bedelende pelgrims. Ze eten droog brood en ze ploete-

ren door de sneeuw, zwijgend lopen ze achter elkaar, ze zingen niet, ze praten niet, ze lopen.

De nieuwe laarzen doen pijn, Albert heeft wel droge voeten, maar het nieuwe leer knelt. Compostella is heel ver.

Ze komen in Nijmegen en slapen er in een klooster.

De volgende dag gaan ze al vroeg verder, de zon schijnt, dat doet pijn aan je ogen, maar het is beter dan gisteren.

Vier dagen doen ze er over om in Roermond te komen, dan is het de dag voor Kerstmis. Ze zijn allebei moe. Albert is blij als Arnoldus zegt: 'Hier blijven we maar eens voor de kerstdagen. We hebben wel een beetje rust verdiend.'

Ze vinden onderdak in een eenvoudig klooster, het is nog niet helemaal klaar, er wordt nog aan gebouwd. De gastenverblijven zijn hokjes aan een koude, open gang. De buitenlucht kan er zo naar binnen blazen.

Het klooster hoort bij een nieuwe monniksorde: de franciscanen. Albert kent alleen benedictijner kloosters, daar is hij in opgegroeid. Hier is alles anders. De monniken leven heel sober, ze hebben geen enkel persoonlijk bezit, ze bedelen voor hun dagelijks eten net als de pelgrims. Het klooster krijgt wel geld en voedsel van mensen uit de stad, maar er wordt niet veel uitgegeven aan eten. Albert krijgt geen mooi kerstdiner.

Er is in de kapel van het klooster iets heel ongewoons te zien: een hutje, aan de voorkant open, met daarin poppetjes en kleine beestjes. Een monnik wijst Albert wat het voorstelt. 'Dit is Jozef en dit is Maria en in de kribbe ligt de kleine Jezus. Zoiets heb je nog nooit gezien, hè? Dat heeft de heilige Franciscus, de stichter van onze orde bedacht. Zo kun je het hele kerstverhaal met je eigen ogen zien.' Albert vindt het prachtig, ook voor Arnoldus is dit nieuw.

Ze gaan in het klooster ook naar de mis. Er is een lange, magere monnik die de preek houdt. Albert begrijpt er niet veel van. De man roept: 'En dan breekt de derde periode aan, er zal geen bezit meer zijn en geen werk, want de mensen hebben slechts een geestelijk lichaam dat geen voedsel meer nodig heeft.'

Albert hoort zijn maag knorren, daar zou best wat in kunnen.

'Er is in die tijd geen koning en geen kerk meer,' galmt de man op

de preekstoel. ‘De kerk maakt plaats voor een gemeenschap van volmaakte wezens. Geestelijkheid, sacrament en bijbel zijn overbodig. De wereld zal één groot klooster zijn, een klooster waarvan ons huis hier het voorbeeld is. Allen leven in dat klooster, zij zingen Gods lof.’

De monniken zingen samen, Arnoldus en Albert zingen mee, al kost het moeite. Albert dacht dat hij in een klooster alle liederen kende, maar hier zingen ze anders. Pas bij de gregoriaanse misgezangen voelt hij zich weer helemaal thuis.

‘Wat bedoelde die man?’ vraagt Albert als hij weer met Arnoldus alleen is.

De oude man lacht. ‘Dat was een rare preek, hè? Hij had het over de voorspellingen van Joachim van Fiore. Heb je daar nooit van gehoord?’ Het zegt Albert niets.

‘Toen ik jong was,’ begint Arnoldus, ‘leefde er in Italië een heel bijzondere man, een profeet. Hij maakte als jonge man een reis naar het heilige land en daar werd hem de waarheid achter het evangelie geopenbaard. Hij kwam terug en stichtte een eigen monniksorde. Al zijn ideeën schreef hij in dikke boeken. Hij zegt dat er drie perioden zijn in de geschiedenis van de mensheid: de eerste fase is die van de vader, dat lees je in het oude testament. De tweede fase is die van de zoon, dat staat in het nieuwe testament en daar leven wij nog in. Maar dat zal niet lang meer duren. Joachim van Fiore heeft berekeningen gemaakt en hij voorspelt dat in 1260 een nieuwe periode aan zal breken: de tijd van de heilige geest. Dan wordt alles anders.’

‘Maar dat is al over zeventien jaar,’ roept Albert uit.

Arnoldus knikt. ‘Jij kunt het nog meemaken, ik niet, ik ben al te oud. Of het leuk is om het mee te maken weet ik niet, want de profeet heeft voorspeld dat er een tijd van grote verwarring voorafgaat aan dat derde rijk. Dan gaat alles wat nu bestaat ten onder, er komt een nieuwe leider en die brengt de mensen in het rijk van de heilige geest.’

Albert luistert vol verbazing. Zal hij dat allemaal meemaken?

‘Maar wat hebben die monniken hier er dan mee te maken? Als alles verdwijnt, gaan zij toch ook weg.’

Arnoldus glimlacht. ‘Deze franciscanen zijn heel streng voor zichzelf en voor anderen. Zij denken dat zij de ideale monniken zijn die het voorbeeld geven hoe straks iedereen moet leven.’

Albert weet niet wat hij er van denken moet. ‘Zijn andere monniken dan niet goed genoeg?’ vraagt hij.

‘Misschien niet,’ zegt de oude man. ‘Als de profeet gelijk krijgt moet je nog maar eens goed kijken of deze franciscanen wel over de streep komen. Ze hebben nu al onderling ruzie over de ware leer van Franciscus en er zijn al vergaderingen gehouden om de boeken van Joachim van Fiore af te keuren, dus er is nog van alles mogelijk.’

Na de kerstdagen lopen de twee pelgrims verder langs de Maas.

‘Zijn we al bijna in Frankrijk?’ vraagt Albert.

‘Nog lang niet,’ antwoordt Arnoldus. ‘Je moet nog heel ver lopen en je moet nog een heleboel woordjes en zinnen leren.’

‘Ik ken alles al,’ zegt Albert trots en hij ratelt af wat hij geleerd heeft.

‘Niet gek,’ prijst zijn oude vriend, ‘maar er is nog veel meer. Je moet nog heel veel leren.’

Ze doen lang over de tocht. Arnoldus is veel eerder moe dan hij gedacht had. Soms lopen ze maar tien kilometer op een dag. Hij maakt zich zorgen, zo komen ze nooit in Compostella.

‘Waarom wil je zo graag naar Spanje?’ vraagt Albert.

‘Dat heb ik beloofd,’ zegt Arnoldus ontwijkend. Hij ziet dat Albert meer wil weten. ‘Ieder mens maakt fouten in zijn leven,’ vervolgt de oude man. ‘Voor je dood gaat moet je vergeving krijgen voor die fouten, anders loopt het slecht met je af.’ Hij zwijgt. Hij ziet weer twee uitgestrekte handen voor zich, een woeste zee, met daarin een man die zijn handen naar hem uitstrekt. Hij zucht, wrijft langs zijn hoofd en zegt: ‘Voor mij is vergeving mogelijk in Compostella, daar moet ik komen voor ik doodga.’

‘Je gaat niet dood hoor,’ zegt Albert. ‘Wij zijn er allebei nog in 1260, dan kunnen we zien of die profeet gelijk krijgt.’

Arnoldus glimlacht. ‘Ik hoop het. Eerst hebben we nog een lange en gevaarlijke reis te maken.’

‘Gevaarlijk?’ vraagt Albert. ‘Lopen is toch niet gevaarlijk.’

‘Reizen is gevaarlijk,’ zegt Arnoldus. ‘We komen in gebieden waar het nog veel eenzamer is dan hier. We zullen in de open lucht moeten slapen en dan kun je bevriezen; er zijn gebieden waar wolven rondzwerven. Er zijn rovers en dieven. Je kunt ziek worden, we zullen honger hebben en dorst. Dat hoort allemaal bij een pelgrimstocht.’

‘Als het te koud wordt gaan we gewoon in een herberg,’ zegt Albert opgewekt. ‘We hebben geld bij ons.’

‘Zelfs in een herberg kun je bedrogen en bestolen worden,’ zegt Arnoldus. ‘Er zijn heel veel slechte mensen in de wereld.’

Albert weet de oplossing. ‘Ons doen ze niks. Wij zijn pelgrims, wij staan onder de speciale bescherming van de heilige Jacobus.’

‘Daar kon je wel eens gelijk in hebben,’ zegt de oude man. ‘Daar weet ik een aardig verhaaltje over. Er was eens een stad waar de mensen heel onaardig deden tegen pelgrims. Op een avond komen er twee die stad in. Zij kloppen overal aan en iedereen jaagt ze weg. Pas bij het laatste huisje worden ze gastvrij binnengehaald. Niemand wist dat die pelgrims verklede engelen waren. Zij waren naar de aarde gegaan om de mensen een les te leren. Die nacht brak er brand uit in de stad. Alle huizen brandden af, behalve het huis waar men de engelen ontvangen had. Zo zie je hoe een hemelse straf de mensen treft die slecht zorgen voor pelgrims.’

Het wordt nieuwjaar, 1244 begint met sneeuwstormen en felle kou. De twee pelgrims zijn vier dagen op een boerderij, waar ze in de stal slapen. Ze betalen voor het eten. Ondanks de hoge sneeuw en de slechte wegen gaan ze toch weer verder. Pas half januari bereiken ze Maastricht.

Arnoldus kan haast niet meer vooruit komen. Albert draagt zijn tas. Zwaar leunend op zijn staf komt de oude pelgrim over de brug bij Maastricht. Ze bereiken het gasthuis. Een kil, hoog gebouw, waar de zieke man meteen naar de ziekenzaal gebracht wordt. Albert mag niet mee, hij krijgt een plaatsje in een grote, koude slaapzaal.

De monniken zijn niet onvriendelijk, ze doen precies wat er gedaan moet worden. Ze willen alleen niet teveel publiek bij hun werk. Albert mag niet in de ziekenzaal komen. Alles is streng geregeld in dit huis. Op tijd slapen en eten en daar tussendoor gaan alle gezonde gasten de straat op. Het is al een hele gunst dat de jongen even lang mag blijven als de zieke.

Ziekte en dood

Overdag zwerft Albert door Maastricht. Hij heeft moeite de mensen te verstaan, zij praten zo heel anders. Het is nog steeds erg koud, er ligt veel sneeuw en elke dag valt er weer nieuwe sneeuw bij. In het gasthuis krijgt de jongen maar weinig te eten. Diep weggedoken in zijn mantel loopt hij doelloos rond.

Iedereen heeft het koud. In de huizen is het donker.

In de zomer staan alle ramen open, in de winter en 's nachts sluit men de luiken. Albert ziet hier wel enkele huizen waar ze grote lappen dik perkament voor het raam gespijkerd hebben; daar zal het binnen wel wat lichter zijn. De huizen zijn hier hoger dan thuis in Staveren. Soms zelfs wel drie etages, steeds iets verder vooruit springend. Houten huizen, muren besmeerd met leem, dat is heel gewoon. Huizen zijn altijd van hout, alleen de kerk en grote gebouwen zoals het stadhuis zijn van steen.

Albert bedelt, hij zingt zijn liedjes en haalt genoeg op om eenmaal per dag in een goedkope herberg te eten. Na een paar dagen kennen de mensen daar hem al. De vrouw van de waard geeft hem een warm plekje bij de haard, ze verwent hem een beetje. ‘Waarom ben je in Maastricht?’ vraagt ze.

‘Ik ben op weg naar Compostella, maar mijn maat is ziek geworden.’

De vrouw slaat haar handen in elkaar. ‘Helemaal naar Compostella! Dat heeft Sjef van de slager acht jaar geleden ook gedaan, die is meer dan een jaar weg geweest.’

‘Maar die heeft onderweg wel wat anders gedaan dan heilig pelgrimeren,’ zegt de waard.

‘Daar weten wij niets van!’ roept de vrouw uit. ‘Wij zijn er niet bij geweest. Wie zo'n lange bedevaart maakt kan best een jaar onderweg zijn.’

‘Vooral als hij onderweg een half jaar gevangen zit in Frankrijk omdat hij zijn maats bestolen heeft,’ zegt de waard schamper.

‘Ach, dat zijn allemaal maar praatjes, daar weten we niets van,’ roept zijn vrouw weer.

‘Misschien is het wel lekker warm in de gevangenis,’ zegt Albert. De waard, zijn vrouw en de mensen in de herberg lachen.

‘Dat is praktisch bekeken. Die jongen weet waar hij het over

heeft, die heeft iets van de wereld gezien, dat merk je wel,' lacht een van de gasten.

'Ons Sjefke is misschien alleen maar een tijdje in een klooster geweest,' zegt de waardin.

'Dat is ook net een gevangenis,' zegt een man in een oude, vuile monnikspij.

'Ach, zwijg jij toch,' roept de vrouw boos. 'Jij moet je schamen zulke taal uit te slaan waar een kind bij is. Jou hebben ze uit het klooster gegooid, dat weten wij allemaal en er was vast wel goede reden voor. Je zult je wel misdragen hebben.'

'Hij betaalde zijn rekening niet,' lacht haar man, 'en in de kerk is het nog altijd zo: wie niet betaalt gaat er uit.'

'Ze hebben me er als kind neergezet,' bromt de man in de vuile pij. 'Ik was nog jonger dan dat jongske daar en dan moet je maar meezingen en bidden, alle uren van de dag en de nacht. Dat is toch zeker geen leven.'

'Het is een heilig leven, het leidt rechtstreeks naar de hemel,' zegt de waardin. 'Het is maar goed dat er zulke heilige mensen zijn, die kunnen bidden voor zondaars zoals jij.'

'We zullen nog wel eens zien waar de zondaars zitten,' moppert de man. 'Mijn vader heeft mijn hele erfdeel afgestaan aan het klooster en toen ik er uit wou kreeg ik niets meer terug. Dat hebben ze mooi gehouden.'

De waard haalt zijn schouders op. 'Zo gaat het nu eenmaal, je geeft een kind aan het klooster en je doet er een kleinigheid bij voor zijn onderhoud.'

'Een kleinigheid!' roept de gevluchte monnik boos. 'Een hele boerderij hebben ze gegeven, ik had een rijk man kunnen zijn.'

'Als je een boerderij had moest je nu hard werken, Lewieke,' roept een andere gast uit een hoek, 'dan zat je niet alle dagen in de herberg pinten te drinken.'

'Ze hebben je toch veel geleerd in het klooster,' zegt de vrouw troostend.

'Geleerd!' zegt de voormalige monnik schamper. 'Zingen leren ze je en lezen en schrijven, maar wat koop je daar voor?'

'Jij schrijft onze brieven en wij betalen je eten.'

'Wij moeten hard werken en jij zit de hele dag hier,' zegt een van de mannen. 'Dat heb je geleerd in je klooster. Geef Lewieke nog een pint, waard, hij wordt te somber.'

De man in de vuile pij drinkt genietend de grote kan bier leeg die de waard voor hem neerzet. ‘God lone het u,’ roept hij naar de man die hem het bier gaf. En dan, wijzend naar Albert: ‘Hij daar, die kleine pelgrim, die heeft ook in een klooster gewoond. Dat zie je zo, die is ook weggelopen.’

Albert schrikt. Hij doet alsof hij niets hoort, knabbelt aan een korst brood en staart in de vlammen. De man komt naar hem toe, hij buigt zich over Albert heen en zingt een paar regels uit een gregoriaans gezang. Het is gregoriaans met een bierlucht; toch kijkt Albert op. Hij ziet de vervuilde man en zingt ineens met heldere stem de tegenstem van het gezang. Hij weet zelf niet waarom hij het doet, hij wil laten horen dat het ook anders kan klinken.

‘Wat heb ik gezegd,’ roept de ex-monnik triomfantelijk uit. ‘Een kind uit het klooster! Is het niet godgeklaagd dat zoiets in 1244 nog voorkomt. Ouders sluiten gewoon hun kinderen levenslang op en worden er in de hemel voor beloond.’

‘Ik heb alleen in het klooster op school gezeten,’ zegt Albert. ‘Ik ben niet weggelopen, mijn vader heeft altijd goed voor me gezorgd. Ik word koopman.’

‘Goed gesproken, jongen,’ roept de vrouw uit. ‘Zo hoor je het van het kind zelf, Lewieke. Ze stoppen tegenwoordig niet meer zomaar kinderen in een klooster, dat is voorbij, dat is van vroeger. Nu ga je alleen in het klooster als je er zelf voor kiest.’ Ze brengt Albert als beloning een heerlijk stuk gebak.

In de herberg maken ze nog lang ruzie over de vraag of je kinderen tegen hun wil in een klooster mag zetten, maar Albert luistert er niet meer naar. Hij geniet van het gebak en van de warmte en hij denkt na over Arnoldus.

Het gaat niet goed met de zieke. Hij wordt elke dag zwakker, hoe moet dat aflopen?

Albert hoort de vesperklokken van de kerk naast de herberg. Hij gaat terug naar het gasthuis, het is daar tijd voor het uitdelen van eten.

Als hij bij het gasthuis aankomt staat daar alweer een lange rij bleke, magere mensen in de kou te wachten. De broeders laten je altijd eerst een half uurtje buiten staan. Waar dat voor nodig is weet Albert ook niet. In Deventer was iedereen altijd binnen, in de warmte

van de baaierd. Alles is hier anders, killer, onpersoonlijk. De broeders willen hun huis ordelijk en netjes regelen, al die bedelaars en arme drommels moeten maar wachten.

Als eindelijk de deur open gaat, mogen ze een voor een naar binnen. Albert komt bijna als laatste. Hij krijgt zijn brood en een bot met een herinnering aan vlees eraan. In zijn nap giet een broeder een waterige koolsoep.

'Jij moet naar de ziekenzaal na het eten,' zegt de man zonder op te kijken.

Albert moet meteen doorlopen. Niemand vertelt hem waarom hij nu wel naar de ziekenzaal mag en alle dagen hiervoor niet. Zou het niet goed gaan met Arnoldus? Albert heeft de oude pelgrim in de afgelopen week maar twee keer heel kort gesproken. Waarom mag hij nu ineens op bezoek?

Als hij na het eten in de lange, hoge ziekenzaal komt is spoedig duidelijk wat er aan de hand is. Arnoldus ligt mager en bleek in zijn bed. Hij steekt zijn magere, oude hand naar Albert uit en lacht naar hem.

'Ben je daar eindelijk, mijn jongen. Wat vreselijk dat ze je hier steeds wegsturen. Moet je nu de hele dag in de stad rondzwerven.'

'Ik zing onze liedjes,' zegt Albert. 'Ik bedel en ik ga elke dag eten in een herberg. De mensen zijn heel aardig en het is ook niet meer zo koud.'

Arnoldus zucht. 'Dat is goed, dat is heel goed.' Zijn stem wordt steeds zachter, hij is een tijdje stil, sluit zijn ogen. Het lijkt wel alsof hij zo doodgaat. Albert zit er gespannen bij, wat moet hij doen?

Dan doet Arnoldus zijn ogen weer open en zegt: 'Het gaat niet goed met me, jongen. Ik kom hier niet meer vandaan. Je moet daar niet om huilen, ik heb mijn tijd gehad. Ik heb mijn leven niet goed gebruikt, ik had eerder aan deze reis moeten beginnen. Gelukkig ben ik jou tegengekomen. Jij kunt me helpen.' Hij gaat met moeite een beetje rechtop zitten, buigt zich naar Albert toe en fluistert: 'Zoek iemand die als plaatsvervanger voor mij deze pelgrimstocht wil maken. Laat hem in alle kerken bidden voor mijn zieleheil, ik zal het nodig hebben.'

De oude man haalt een leren beurs onder de dekens vandaan; hij geeft hem aan Albert.

‘Stop dit weg, laat het niet aan de broeders zien,’ fluistert Arnoldus. ‘Het is mijn reisgeld. Betaal hiervan de plaatsvervanger. Wees voorzichtig, betaal niet teveel. Houd een deel voor jezelf en ga terug naar je vader en je zuster. Maak deze tocht later, als je wat groter bent, maar wacht niet te lang zoals ik.’

Vermoeid zakt de zieke weer terug in de kussens. Hij sluimert, zwijgt, komt dan weer bij en herhaalt: ‘De broeders mogen hier niets van weten. Ze hebben recht op mijn hele bezit als ik hier doodga. Ik heb ze al een ander zakje gegeven. Daar zit niet zoveel in, ze denken dat het alles is wat wij hebben. Stop dit geld goed weg en praat er met niemand over. Als ik er niet meer ben zoek je een plaatsvervanger en je gaat naar huis. Beloof me dat.’

‘Ik zal een plaatsvervanger zoeken,’ zegt Albert.

‘En ga je daarna naar huis?’

Albert aarzelt. ‘Dat hangt er van af, eerst een goede plaatsvervanger, dan komt de rest vanzelf.’

De oude man glimlacht. ‘Jij wilt naar Frankrijk, ik merk het wel.’ En dan veel ernstiger: ‘Ik meen het, Albert, ga naar huis, er is geen beter plekje voor je op de hele wereld.’

Diep in zijn hart is Albert het wel met de oude man eens. Hoe verder hij van huis is, hoe vaker hij aan vader en vooral aan Hiltje denkt. Toch wil hij nog niet teruggaan; het liefst maakt hij de hele pelgrimstocht mee, misschien wel met die plaatsvervanger, dan kan hij er meteen goed op letten of die man zich wel aan de afspraak

houdt. Zelf kan hij die plaatsvervanger niet zijn, dat weet hij ook wel. Kinderen mogen niet op bedevaart. Ze hebben wel zijn tas en zijn staf gezegend, maar beneden de veertien jaar is een jongen nog niet volwassen; dan mag je niet als een echte pelgrim reizen. Zijn gebeden zouden Arnoldus niet genoeg helpen, dat weet Albert ook wel.

Er komt een broeder; de oude pelgrim en zijn jonge helper praten nog wat over dagelijkse dingetjes, dan knikt Arnoldus de jongen toe. ‘Jij gaat nu slapen en ik doe ook mijn ogen dicht, ik reken op je, dan komt alles wel goed.’

In de kille slaapzaal gaat Albert meteen naar bed, hij houdt zijn kleren aan. Het geld is goed verstopt onder zijn hemd.

Hij denkt aan Arnoldus. Wat vreselijk om zo dood te gaan, zo helemaal alleen in een ver vreemd land.

Albert huilt. Hoe moet dit aflopen? Wat moet hij straks doen?

Arnoldus leeft nog ruim een week. Dan, op zondag 14 februari 1244 krijgt Albert's ochtends het bericht dat zijn oude vriend niet meer wakker is geworden. Een broeder zegt het hem zonder een spoor van emotie.

Albert wist dat het zou gebeuren; toch is het een onvoorstelbare slag. Arnoldus is dood. Juist op deze zondag. Het is de verjaardag van Albert, hij is twaalf jaar geworden. Hij mag niet naar de dode toe.

‘Vanavond,’ zegt de broeder. ‘We moeten nu eerst naar de kerk.’

Albert loopt de stad in en bidt in een oude kerk voor zijn overleden vriend. Daarna gaat hij naar de herberg en vertelt de vrouw het hele verhaal. Alleen over het geld praat hij niet; hij zegt ook niet dat hij die dag jarig is.

De vrouw zorgt voor hem alsof hij haar eigen kind was.

De plaatsvervanger

Albert is de hele dag in de herberg. Hij ziet zijn overleden vriend pas 's avonds. In een ijskoude hoekkapel van het klooster ligt Arnoldus opgebaard.

De vrouw uit de herberg is met Albert meegegaan. Samen knielen ze op de koude stenen en bidden voor de overledene. Albert huilt, de vrouw ook.

Na een tijdje komt een broeder zeggen dat ze weg moeten. Dan wordt ook duidelijk dat Albert op straat gezet wordt. Hij mocht immers blijven zolang Arnoldus ziek was - die periode is nu voorbij, dus is het logisch dat de jongen de straat opgaat. Wat er verder met hem gebeurt is niet de verantwoordelijkheid van de broeders.

'Dinsdag is de begrafenis,' zegt de broeder nog voor ze weggaan.

'Waar?' vraagt de vrouw. De man noemt een plaats.

'Jullie stoppen hem wel ver weg,' zegt de vrouw schamper.

'Het is de begraafplaats voor vreemdelingen,' antwoordt de monnik koeltjes. Hij loopt weg.

In de herberg is Albert het middelpunt van de belangstelling.

'Het verbaast me niks dat ze je er uitgooien,' roept de ex-monnik. 'Als er niks aan je te verdienen is kun je de straat op, zo zijn die kerels allemaal. Het gaat ze alleen om je centen.'

Albert zit stil aan de tafel, terwijl om hem heen een heftige discussie losbarst over de hebzucht van priesters en monniken. De vrouw brengt hem een lekker stuk varkensvlees en een homp brood. Albert lacht dankbaar en begint meteen te eten.

Als het om hem heen even stil is, vraagt hij: 'Wil er iemand als plaatsvervanger voor Arnoldus naar Compostella?'

'Helemaal naar Spanje lopen?' roept een van de gasten. 'Dat is aan het einde van de wereld, mij niet gezien. Je ziet hoe het met je vriend is afgelopen. Dat pelgrimeren is niks gedaan.' Ook anderen zien er niet veel in.

De ex-monnik komt vertrouwelijk bij Albert zitten. 'Heeft je vriend een centje achtergelaten voor die plaatsvervanger?' vraagt hij zachtjes.

Albert ruikt de bierwalm en de stank van het ongewassen lichaam. Hij schuift wat opzij en zegt: 'Al het bezit van Arnoldus is

voor het gasthuis. Wie voor hem op reis gaat moet het doen uit liefde voor God en zijn schepsel dat zojuist tot hem geroepen is.' Hij weet zelf niet hoe hij ineens op deze woorden komt, het is een herinnering uit zijn kloostertijd. Zo ervaart de ex-monnik het ook. Hij springt op alsof hij door een giftige slang gebeten is, vloekt luid en roept: 'Jij bent al net zo'n doortrapte paap als dat volk dat je opgevoed heeft. Voor niks naar Compostella lopen, nondedju, dan moet je toch wel helemaal gek geworden zijn!'

'Lewieke, je moet niet zo vloeken,' zegt de vrouw. 'Het is zondag en er is er een gestorven, gedraag je zoals het hoort.'

De anderen bemoeien zich ermee. Lewieke blijft razen en vloeken en tenslotte wordt hij op straat gezet.

'Ziezo, dat geeft rust,' zegt de waard voldaan.

Het wordt stiller in de herberg en als de laatste gast weg is, krijgt Albert een slaapplaats op zolder. Hij ligt niet lang wakker - een echt veren bed, zo'n luxe heeft hij in maanden niet meer gekend.

Albert blijft tot de dag van de begrafenis in de herberg. Hij hoeft niet te betalen; hij zegt niets over het geld dat hij heeft. Een plaatsvervanger kan hij ook niet vinden. Niemand wil de lange reis ondernemen. Enkelen willen het nog wel voor geld doen, maar Albert is voorzichtig. In het klooster waar Arnoldus is overleden mogen ze niet horen dat er nog geld over is, ze zouden alles af kunnen pakken. Daarom doet Albert alsof hij niets heeft, zelfs tegenover de vriendelijke gastvrouw liegt hij. Overdag gaat hij nog wel de stad in en bedelt een beetje, maar het liefst is hij in de herberg, waar hij zo goed verzorgd wordt.

Op dinsdag is de begrafenis. Bij het klooster heeft Albert gehoord dat er geen begrafenismis zal zijn; hij kan het beste meteen naar het kerkhof gaan. Hij moet wel zorgen dat hij op tijd is, want ze wachten niet op hem.

De vrouw uit de herberg gaat met hem mee. Ze lopen eerst een kerk binnen en bidden daar voor de overledene. Daarna gaan ze naar de rand van de stad waar een kaal en eenzaam kerkhof is. Ze zijn de enige bezoekers.

Na een half uur zien ze vier mannen aankomen, ze dragen de doodkist. Een monnik volgt de kist. Zwijgend lopen de mannen naar een open graf, ze zetten de kist neer en kijken vragend naar de

monnik. Die zegt snel en onverstaanbaar enkele gebeden en geeft dan een teken. De mannen laten de kist in het graf zakken. Dat is alles.

Albert staat er verdrietig bij, de vrouw huilt. Dan voelt Albert dat hij iets moet doen, hij herinnert zich de dodenmissen in zijn klooster, hij herinnert zich wat daar gezongen werd. Hij zingt, eerst zacht, daarna luider; zijn stem klinkt op die koude winterdag ver over het kale kerkhof. *Ten paradijze geleiden u de engelen*.

De mannen laten de kist zakken. Albert zingt verder, alle gezangen van de requiemmis die hij kent.

'De volgorde is fout,' bromt de monnik. Hij geeft de mannen een teken en ze lopen weg.

Albert zingt door. De vrouw neemt hem bij de arm en leidt hem weg van het graf. Hij maakt zich los, gooit wat aarde in het graf en herhaalt de Latijnse woorden die ook de monnik uitsprak. Dan loopt hij gewillig mee, zachtjes huilend. Het is koud, de tranen bevriezen op zijn gezicht.

In de herberg houdt hij het niet uit. Hij gaat de stad in om een plaatsvervanger voor Arnoldus te vinden. Er moet toch iemand in zo'n grote stad zijn die voor een pasgestorvene naar Compostella wil gaan, iemand die misschien allang van plan was die reis te ondernemen.

Het is een rare dag. De mensen zijn verkleed en vieren feest. Het is vastenavond, de laatste dag van het carnaval. De herbergen zitten vol, er zijn veel dronken en luidruchtige mensen. Te midden van al die feestvierders loopt Albert, bleek en ernstig, op zoek naar iemand die een pelgrimstocht wil maken. Hij blijft hardnekkig zoeken, ook al lacht iedereen hem uit.

Ver na middernacht komt hij pas terug in de herberg. Daar was men al ongerust, er is nog eten voor hem bewaard. Zwijgend eet Albert wat hem voorgezet wordt, zwijgend gaat hij naar de zolder.

De volgende dag, Aswoensdag, is hij al vroeg in de kerk. In die stille ruimte is het alsof hij een stem hoort, die hem zegt zelf op reis te gaan. Hij zal de tocht voor Arnoldus maken. In ieder geval het eerste stuk. Onderweg komt hij vast wel iemand tegen die de echte tocht voor de overledene wil maken.

Albert gaat terug naar de herberg en zegt dat hij verder moet. De vrouw schrikt.

‘Je kunt toch maar niet zomaar alleen op reis gaan, dat is veel te gevaarlijk.’

‘Ik heb een engel gezien,’ zegt Albert, ‘die heeft me gezegd, dat ik onder zijn bescherming zal reizen.’

De vrouw maakt het kruisteken. ‘Een wonder,’ mompelt ze, ‘hij heeft een wonder meegemaakt.’

Albert pakt zijn reistas en zijn staf en gaat weg. Hij gelooft nu zelf ook dat hij een engel gezien heeft. Hij moet verder, dat is zijn opdracht.

Beladen met etenswaren van de hartelijke mensen uit de herberg verlaat Albert het stille Maastricht. Hij loopt langs de Maas in de richting van Luik, hij weet dat hij die kant uit moet. Het is een van de steden die Arnoldus hem geleerd heeft, een van de steden op de lange, lange weg naar Compostella.

Het is een grijze dag, grauwe wolken, het water in de Maas stroomt snel langs, er staat een kille westenwind. Albert trekt zich er niets van aan, hij loopt naar het zuiden, hij heeft een warme mantel met bont van binnen, hij heeft goede laarzen, een staf en een tas vol eten. Hij weet de weg, hij kan naar Compostella lopen.

Wolven

Die dag loopt Albert niet ver. Even voorbij de Sint Pietersberg vindt hij onderdak in een boerderij. Hij mag er in de stal slapen en hij kan zijn eigen eten opmaken. Ze geven hem water te drinken en verder zoekt de jonge pelgrim het zelf maar uit.

Dat doet hij graag. Hij maakt in de stal een zacht bed en slaapt al heel vroeg.

De volgende dag is hij vroeg op en reist verder. Bij het weggaan mompelt hij wat Latijnse spreuken en zegent de mensen die hem onderdak gaven. Het maakt diepe indruk. Albert merkt dat het niet zo moeilijk is om een heilige indruk te maken.

Hij loopt door naar Luik. Dat valt niet mee. De rivier is wild en vol water. Hele stukken van de weg zijn overstroomd. Het sneeuwt weer, er drijven grote ijsschotsen in de rivier. Elk zijriviertje is een probleem, hoe kom je er overheen?

Albert mist Arnoldus; het was zo gemakkelijk, die wist altijd precies wat je doen moest. Hij loopt hele stukken om en komt pas 's middags heel moe aan in Luik.

Daar ziet hij hoge heuvels die tot aan de waterkant komen. De mensen praten Frans. Albert is blij dat hij zijn kennis nu kan gebruiken, maar het valt hem niet mee. Men begrijpt hem niet en hij begrijpt de mensen niet. Toch is hij er van overtuigd dat hij Frans spreekt. Maar vragen naar een gasthuis of pelgrimshospitaal levert niets op. De mensen weten niet waar hij het over heeft of ze antwoorden zo snel, dat Albert er niets van begrijpt.

Er is een brug over de Maas. Albert besluit op de hogere oever verder te reizen, daar zal hij allicht minder last hebben van overstromingen.

Hij weet dat Hoei de volgende plaats is waar hij heen moet. Overmoedig besluit hij er nog diezelfde middag heen te lopen. Hij heeft geen idee hoe ver het is, hij beseft helemaal niet dat hij na zo'n vermoeiende ochtend niet meer in een middag naar Hoei kan lopen.

Dapper stapt hij de stad uit. De rivier ziet hij niet meer. Het is moeilijk om de goede richting te houden. Met Arnoldus was dat veel eenvoudiger, die wist de weg overal.

Er is een zijrivier van de Maas waar hij maar met moeite overheen komt. Eerst loopt hij een eind langs het snelstromende riviertje op zoek naar een doorwaadbare plaats. Pas een heel eind verder komt de oplossing: er is een lage houten brug. Een gedeelte van de brug staat onder water, maar Albert heeft goede laarzen en hij bereikt veilig en droog de overkant. Dan moet hij een heel eind terug om de weg naar Hoei weer te vinden.

Het is een karrespoor door het bos. Albert is nog nooit in zo'n groot bos geweest. Er komt geen eind aan, uur na uur loopt hij tussen de bomen. Hij wordt moe, maar blijft lopen, hij moet voor de avond in Hoei komen.

Tegen drie uur ziet Albert van de andere kant een groep mannen komen. Ze zien er vuil en haveloos uit.

Hij neemt de verre buitenkant van het karrespoor dat hier gelukkig heel breed is. Vijf mannen lopen aan de andere kant van het brede, modderige pad, een komt er naar Albert toe. Het is een dikke kerel, met een grote hoed diep over zijn ogen. Hij loert naar Albert.

De jongen is bang, maar hij kan geen kant uit. Net doen als bij een kwaaie hond, denkt Albert. Niet laten zien dat je bang bent. Hij stapt dapper door. Als hij vlak bij de man is roept deze hem aan in een onverstaanbaar taaltje.

Albert ziet een zijpaadje en wijkt van de weg af. De man rent naar hem toe, hij heeft een mes in zijn hand. Albert duikt de struiken in en probeert zich te verstoppen. Dat lukt heel even. De man rent voorbij, komt terug en ziet de jongen. Die vlucht verder het bos in, stapt achter een boom en steekt zijn stok uit als de rover langs komt.

Het effect is prachtig. De man struikelt en valt met een klap op de grond. Albert springt naar voren en slaat met zijn stok de rover zo hard hij kan op zijn hoofd. Dan vlucht hij verder het bos in. Achter zich hoort hij de andere rovers. Die moesten gelukkig eerst omlopen, anders waren ze er veel eerder geweest.

Albert rent in het wilde weg, zo hard hij kan. Pas als hij niets meer hoort achter zich, blijft hij hijgend staan.

Waar is hij? Waar ligt Hoei? Welke kant moet hij uit?

Albert weet het niet. Op goed geluk begint hij te lopen. Het wordt al donker en nog steeds is hij het bos niet uit, nog steeds is hij niet terug op de weg naar Hoei.

Hij mist iets. Wat is het? Hij heeft zijn tas nog, zijn staf, zijn mantel... Dan weet hij het: zijn hoedje is weg, het hoedje dat Jurgen hem gaf.

Albert kijkt nog om, maar dat is natuurlijk zinloos; waarschijnlijk is de hoed al afgevallen tijdens het gevecht met de rover of later, toen hij vluchtte.

Hij eet het laatste brood uit zijn tas en loopt maar weer door. Het wordt nu snel donker. Moet hij de nacht in het bos doorbrengen? Hij herinnert zich de verhalen van Arnoldus over wolven die reizigers aanvallen in eenzame bossen. Albert is bang. Was hij maar nooit alleen op reis gegaan...

Als het helemaal donker is hoort Albert een kerkklokje. Vesper! Er is een kerk, daar zijn mensen, mensen die hem kunnen redden.

Hij loopt in de richting van het geluid. Takken slaan in zijn gezicht, hij let er niet op. Hij loopt naar het reddende geluid. ‘Heilige Jacobus, sta me bij,’ bidt Albert in stilte. ‘Laat die klok doorgaan, laat die klok luiden tot ik er ben. Heilige Jacobus, wees een lamp voor mijn voet, red mij uit deze wildernis.’

De versperklok valt stil. Er is niets meer te horen dan de wind in de bomen. Albert loopt zo goed mogelijk in de richting van het kerkje verder. Dan begint van diezelfde kant een klok te luiden, groter, zwaarder dan de vorige. Heel lang klinkt die door het stille bos. Steeds duidelijker hoort Albert het geluid - hij is nu vlakbij. En daar is een huis, nog een huis, een groot gebouw: een klooster en in dat klooster luiden ze die klok. Albert dankt de heilige Jacobus voor zijn redding.

Hij klopt aan bij de kloosterpoort en wordt hartelijk ontvangen.

‘We luiden elke avond, om verdwaalde reizigers te helpen,’ zegt de broeder-portier. Hij is blij dat het gewerkt heeft. ‘Vorige week is er ook een reiziger heel laat hier aangekomen,’ vertelt hij trots. ‘En vorig jaar hebben we zo wel honderd mensen gered. En reken maar dat het je redding is, vooral in de winter. Dan zijn er wolven in het bos.’

Albert kan het allemaal niet zo goed volgen. De man spreekt Frans en dat is moeilijk, vooral als je zo moe bent. Gelukkig maar dat hij niet veel hoeft te zeggen. Andere monniken geven de jonge pelgrim een avondmaal en wijzen hem zijn slaapplaats.

Albert is moe, maar toch gaat hij na het eten eerst naar de kerk om Sint Jacobus te bedanken en de beloofde gebeden voor Arnoldus te zeggen.

Hij slaapt de hele nacht. Het klokgelui voor het gebed van negen uur 's avonds, de completen, hoort hij nog net, de andere oproepen tot gebed ontgaan de jonge pelgrim helemaal. Hij hoort ook niet de wolven die in het bos huilen in de nacht. Dat is jammer, het zou hem een extra veilig gevoel gegeven hebben.

De volgende dag wordt Albert pas laat wakker. Dan hoort hij dat hij terecht is gekomen in het enige klooster dat er in de wijde omgeving te vinden is. Een pelgrim naar Santiago de Compostella staat toch kennelijk onder speciale bescherming...

Een van de monniken moet die dag naar Hoei. Albert kan met hem meelopen. De broeders zeggen dat er in Hoei een pelgrimshospitaal is waar hij voor de volgende nacht wel onderdak zal vinden.

Gezelschap

In Hoei wordt Albert goed ontvangen. Hij vertelt er zijn avontuur in het bos aan een oude man.

‘Ja, alleen reizen is gevaarlijk,’ zegt de man. ‘Je kan beter een paar maanden hier blijven, in april gaat er een hele groep pelgrims naar Compostella.’

Het is een vriendelijk aanbod, maar Albert wil niet zo lang wachten. Hij gaat al meteen de volgende dag naar Andenne. Hij volgt de Maas en mijdt het bos. Er zijn wel andere mensen op weg, maar niemand bedreigt hem. Het zijn kooplieden met zwaar beladen karren, reizigers te paard of op ezels, rijtuigen en veel mensen die lopen. Boeren op weg naar de stad, priesters en monniken en ook enkele pelgrims. Albert ziet een stoet ridders en jonkvrouwen - wat zijn die prachtig gekleed! De vrouwen zitten dwars op hun paarden, op speciale dameszadels die hen in de rug steunen. Het lijkt een ongemakkelijke houding, maar die vrouwen blijven mooi en elegant.

Tussen deze bonte mengeling reizigers loopt Albert Hillema. De kou deert hem niet, hij is goed gewassen, hij heeft goede laarzen en zijn voeten zijn sterk.

Die middag komen er vanuit het oosten donkere wolken opzetten.

‘We krijgen sneeuw,’ zeggen de mensen tegen elkaar. Nog meer, denkt Albert, alsof er al niet genoeg ligt.

Hij is in de buurt van Andenne als de bui loskomt. Hij weet dat hij nu niet moet blijven dwalen. Hij klopt aan bij een groot huis, eigenlijk meer een huis met een soort fabriek erbij. Het is een pottenbakkerij, zoals er in die streek zoveel zijn. Een jonge man doet de deur open. ‘Kom maar gauw binnen,’ zegt hij.

Albert staat in een smalle gang, links is het woonhuis, rechts voelt

hij de warmte van de pottenbakkersovens. Daar krijgt de jonge pelgrim een plaatsje. Hij maakt het zich gemakkelijk, er ligt genoeg stro om er een zacht bed van te maken - een zwerver heeft het al snel naar zijn zin en wat is een pelgrim anders dan een zwerver, een bedelaar?

Eerst denkt Albert dat hij over een uurtje wel verder kan, maar het blijft de hele dag sneeuwen en hij mag voor de nacht blijven.

In het huis wonen veel mensen; de man die opendeed is de baas, de anderen werken in de pottenbakkerij. Het zijn mannen en vrouwen, ze eten allemaal samen in een grote keuken. Ze geven Albert een goed avondmaal, daarna slaapt hij bij de ovens.

De volgende dag waait het hard, een snijdend-koude wind. Er liggen hoge bergen opgewaaide sneeuw. De mensen in de pottenbakkerij laten Albert zo niet weggaan. Hij blijft die dag in Andenne en ook de dag daarna en nog meer dagen. Ze laten hem meewerken in de pottenbakkerij, waar het werk gewoon doorgaat. De ovens mogen niet koud worden, op een binnenplaats ligt genoeg hout om een maand te stoken. Voor Albert is het een heerlijke week. Hij leert

veel, want hij moet de hele dag Frans praten, de mensen zijn aardig, hij heeft een warm plekje en hij krijgt genoeg te eten.

Toch is hij blij als hij na ruim een week weer verder kan reizen. De tocht is nog zo lang. Albert is van plan een groot deel van de reis zelf te maken; hij kan altijd nog in Frankrijk een plaatsvervanger vinden.

Het geld is steeds goed verstopt onder zijn kleren. Hij weet precies hoeveel hij bij zich heeft. Het zijn twee zakjes: een echte leren beurs van Arnoldus en een kleiner linnen zakje met zijn eigen geld.

Het is mooi weer, de zon schijnt, veel sneeuw is al weggedooid. Heel wat anders dan ruim een week geleden. Eigenlijk is Albert wel wat lang in Andenne gebleven. Hij neemt afscheid van de vriendelijke pottenbakkers en loopt in de richting van Namen.

Die stad ruikt hij al op een afstand. Er zijn daar fabrieken die vieze rookwolken de lucht instoten. Albert weet eerst niet wat dat is. Van een boer die op weg is naar de markt hoort hij dat ze daar steenkool stoken. De jongen begrijpt het niet. Kun je stenen in de haard of in een fabriek stoken?

De boer lacht. Hij wijst naar een kar die langskomt met zwarte

brokken steen. ‘Dat hakken ze uit de rots in diepe putten. Als je die steen in kleine stukjes slaat kun je ze verbranden. Het is lekker warm, ik stook het thuis ook, maar het stinkt wel. Je kunt beter hout in de haard hebben.’

Dat wil Albert best geloven. Hij heeft nog nooit iets anders gezien dan houtvuren.

Dicht bij de stad komen er nog een paar onfrisse geuren bij. Langs de rivier staan leerlooierijen. Albert ziet een brede stroom vuilbruin afvalwater de rivier invloeien. Er zijn ook grote slagerijen, waar bergen afval een doordringende stank verspreiden.

Bij een watermolen is een smederij, een groot bedrijf. Albert ziet er tientallen mensen werken, grote sterke mannen die het ijzer smeden, maar ook jongens van zijn leeftijd. Iedereen heeft daar haast en het lawaai is oorverdovend. De jongens bedienen grote blaasbalgen, terwijl de smeden het ijzer bewerken. Er zijn ook machines, aangedreven door de watermolen. Albert ziet grote, zware hamers steeds op en neer gaan zonder dat iemand ze optilt.

Hij loopt door. Midden in de stad ziet hij een kerkdeur openstaan. Hij gaat naar binnen om uit te rusten. Er is een kerkdienst aan de gang. Albert gaat achteraan zitten. Hij kijkt rond, het is een mooie kerk, maar zelfs hier ruik je de stad.

Er staat iemand te preken, Albert probeert te begrijpen waar de priester het in zijn Franse preek over heeft. ‘Vuur en rook en stank,’ verstaat hij. Praat die man over deze stad? Nee, toch niet, hij heeft het over verdorven zielen, over de hel en over de vreselijke straffen die de mensen wachten als ze zich niet op tijd bekeren. Albert loopt weg, hij vindt het geen leuke preek.

Albert wil niet in Namen blijven, hij loopt verder. Als er geen gratis plekje is voor hem als pelgrim gaat hij vandaag maar eens in een herberg slapen. Hij heeft geld genoeg.

Buiten de stad ziet hij twee pelgrims die dezelfde kant uitgaan als hij. Ze hebben allebei twee schelpen op hun tas. Albert kent die schelpen wel. Arnoldus heeft hem verteld dat je die in Compostella kan kopen. Iedere pelgrim die daar geweest is heeft zo'n schelp.

De mannen knikken hem toe. ‘Ook op pelgrimstocht?’ Ze praten net als Arnoldus.

Albert lacht. ‘Ja, ik kom uit Friesland en ik ga naar Santiago.’

De mannen knikken elkaar goedkeurend toe.

‘Wat een flinke jongen,’ zegt de kleinste van de twee. ‘Zo helemaal alleen op reis. Hoe heet je?’ vraagt hij dan.

‘Ik ben Albert Hillema en wie ben jij?’

‘Ik heet Ewald en dit is Heinrich, wij zijn Duitse pelgrims op weg naar Compostella.’

‘Maar daar ben je toch al geweest?’ Albert wijst naar de schelpen.

De grootste pelgrim, die Heinrich heet, lacht. ‘Wij zijn er geweest, maar we gaan weer terug, we zijn graag onderweg.’ Zijn stem klinkt hard, hij schreeuwt alles wat hij zegt.

Ewald lacht kirrend. ‘Wij zijn zulke vreselijke zondaars, we moeten telkens weer, hè Heini?’

‘Weet je de weg?’ vraagt Heinrich.

‘O jawel hoor,’ zegt Albert en hij noemt alle plaatsen op die hij langs de route naar Compostella kent.

‘Wat knap!’ roept Ewald. ‘Heb je dat allemaal uit je hoofd geleerd?’

‘Arnoldus heeft het me geleerd.’

‘Arnoldus, is dat een Duitser?’

‘Ja, hij kwam uit Bremen, een paar weken geleden is hij gestorven in Maastricht.’

‘Ach gut, wat akelig,’ zegt Ewald, ‘Was hij al oud?’

‘O ja, hij was al bijna zestig.’

‘Ja, als het je tijd is dan ga je. Heini, hebben wij niet eens een pelgrim uit Bremen ontmoet? Die heette toch ook Arnoldus.’

Heinrich kijkt zijn makker dom aan. ‘Een vent uit Bremen, nee, nooit van gehoord.’

‘Ach jawel, denk nou eens goed na.’ Ewald stoot Heinrich aan en geeft hem een knipoog zonder dat Albert het ziet. ‘Het was zo'n knappe man, een interessant type.’

‘O ja, ja, nou je het zegt, die hebben we wel eens gezien.’

Albert vindt het leuk dat de twee Duitsers Arnoldus gekend hebben. Gezellig pratend lopen ze verder. De twee pelgrims vertellen dat ze nu op weg zijn naar Vézelay in Frankrijk en dat ze daarna verder reizen naar Spanje. Ewald is het meest aan het woord, Heinrich zegt niet veel.

‘Arnoldus heeft me Frans geleerd,’ zegt Albert. Hij ratelt een paar rijtjes woordjes af, die hij geleerd heeft.

‘Wat vreselijk knap,’ jubelt Ewald. ‘Dat je dat allemaal kan onthouden. Ik kan niets onthouden, mijn hoofd is net een zeef.’

‘Je hebt gewoon een holle kop,’ bromt Heinrich, ‘daarom maak je altijd zoveel lawaai.’

Ewald lacht luid en nadrukkelijk alsof hij het een leuke opmerking vindt. ‘Let maar niet op hem, hoor,’ zegt hij tegen Albert. ‘Hij zegt wel eens meer van die rare dingen, maar hij meent het zo kwaad niet, hè Heini?’

Ze komen langs een bakkerij waar het heerlijk naar vers brood ruikt. Albert heeft zin zijn nieuwe vrienden te trakteren. Hij pakt de kleine beurs, waar zijn eigen geld in zit onder zijn hemd vandaan en koopt voor ieder van hen een warm broodje.

‘Wat heb je je geld handig verstopt,’ zegt Ewald.

‘Dat heb ik van Arnoldus geleerd,’ zegt Albert trots. ‘Je moet als pelgrim nooit laten zien dat je geld bij je hebt. Je kunt beter bedelen dan je reisgeld opmaken. Dat is er alleen voor noodgevallen.’

‘Heel verstandig,’ roept Ewald bewonderend. ‘Wat een verstandige man, ik vond toen al, hoe zal ik het zeggen, hij had zoiets wijs over zich, ja dat is het, een wijze man.’

Albert is gelukkig. ‘Ik moet eigenlijk een plaatsvervanger zoeken voor Arnoldus,’ zegt hij. ‘Ik ben nog te jong om een echte pelgrim te zijn.’

‘O ja, hoe oud ben je dan?’

‘Ik ben twaalf.’

‘Twaalf jaar, wat ben je dan al groot, ik dacht minstens dat je veertien was. Vind je ook niet dat hij heel groot is voor zijn leeftijd?’

Heinrich kijkt naar beneden, neemt de geringe lengte van Albert op en mompelt: ‘Je zou net zo goed kunnen denken dat hij acht is.’

‘Ach nee, Heini, wat een onzin, acht jaar, het idee!’

‘En heb je al een plaatsvervanger gevraagd?’ bromt Heinrich.

‘Nog niet,’ zegt Albert. ‘In Maastricht heb ik ernaar gezocht, maar daar wilden ze niet. Ik kon toen natuurlijk niet zeggen dat Arnoldus reisgeld nagelaten heeft voor die plaatsvervanger.’ De twee pelgrims worden heel oplettend. ‘Reisgeld?’ zeggen ze vrijwel gelijktijdig.

Ewald ziet dat Albert schrikt. ‘Wat verstandig,’ roept hij. ‘Echt

iets voor Arnoldus, altijd zo verstandig, zo wijs. Want ga maar na, wie doet er tegenwoordig nog iets gratis, niemand toch. Je moet overal voor betalen. Je hebt het toch zeker wel goed weggestopt hè,' vraagt hij bezorgd.

Albert lacht. 'Ja hoor, het zit in een aparte leren beurs onder mijn hemd.'

'Heel verstandig, vind je niet Heini?'

'Ja, een prima plekje, dat snap ik ook wel.'

Zo komen ze opgewekt pratend bij een herberg. Ze gaan er naar binnen. Albert voelt zich een grote man. Hij bestelt een kamer helemaal apart voor zichzelf en hij laat een warm bad klaarmaken. Ewald en Heinrich nemen genoegen met een kleiner kamertje. Ze laten Albert voor het eten betalen.

Rovers

Als Albert al naar bed is zitten de twee Duitse pelgrims nog in de gelagkamer van de herberg. Ze praten zachtjes met elkaar.

Als de waard twee grote potten bier neerzet zegt Ewald: 'Schrijf het maar op de rekening, die kleine betaalt morgen wel.'

Heinrich buigt zich naar Ewald toe en fluistert: 'Die kleine moet nog veel meer betalen - heb je gezien hoeveel geld er in die leren beurs zit?'

Ewald sluit genietend zijn ogen. 'Ik heb het gezien, dit is een prachtdag, Heini, als we het morgen goed aanpakken zijn we rijk!' Hij lacht kirrend. 'O Heini, wat was dat een goed idee van jou om zo verkleed te gaan lopen. We hebben nog nooit zoveel opgehaald.'

Heinrich streelt de schelpen op zijn tas. 'We hebben er al vier te pakken gehad.'

'Je mag morgen niet zo hard slaan hoor Heini, het is zo'n schattig jongetje. Niet doen zoals laatst bij die Fransman.'

'Je bedoelt die met dat ronde, kale koppie.'

'Ja, zo'n schattig oud mannetje, je hebt hem zomaar doodgeslagen en hij had echt helemaal geen geld.'

‘Ja, dat was jammer,’ gromt Heinrich. ‘Die vent had nou helemaal niks, alleen twee van die stomme schelpen. Maar zo hard heb ik hem niet geraakt, hij heeft misschien een beetje hoofdpijn.’

De twee Duitsers maken plannen voor de volgende dag. Ze blijven heel zacht praten. Ewald lacht veel. Even zijn ze het oneens over ‘voor of na Dinant’. De waard probeert mee te luisteren, maar hij kan niet verstaan wat de mannen zeggen.

Ewald krijgt zijn zin. ‘Afgesproken Heini, na Dinant, dan zijn we op een goed punt om over de heuvels naar huis te gaan. En thuis... thuis gaan we als twee heel brave jongens leven.’

‘Goed idee,’ zegt Heinrich, ‘maar ik bewaar de schelpen wel. Misschien moeten we over een paar maanden wel weer op pad.’ Lachend gaan ze naar hun kamer.

Albert kijkt de volgende ochtend wel even verbaasd als hij de rekening ziet. Slapen in een herberg is toch wel duur. Dat hij ook betaalt voor de twee Duitsers merkt hij niet. De waard geeft gewoon het hele bedrag op en Albert betaalt.

Het is een mooie dag, zonnig, niet zo koud. Ze lopen flink door. Ewald is in een goed humeur, hij zingt gekke liedjes. Albert kent die liedjes niet, het klinkt wel vrolijk, maar zijn dat nu wel pelgrimsliederen? Als je al heel lang onderweg bent zing je zeker ook wel eens iets anders. Hij zingt mee en Ewald doet heel juichend over zijn mooie stem.

Ze praten ook veel over Arnoldus en op verzoek van Ewald gaan ze in Dinant alle drie de kerk in om voor de overledene te bidden.

‘Uitslover,’ bromt Heinrich onverstaanbaar. ‘Wat een overdreven gedoe, waar is dat voor nodig?’ Maar hij trekt zijn vroomste gezicht en gaat mee de kerk in. Albert vindt het prachtig. Met twee vrienden van Arnoldus naar de kerk.

Hij is zo blij, dat hij voor zijn vrienden en voor zichzelf nog een keer lekker eten bestelt in een herberg. Heinrich drinkt veel bij het eten, wel vier grote kannen bier. Hij boert luid en zegt dat het heel lekker was. Albert kijkt verheugd. Met een beetje geld kun je toch maar een heleboel doen. Dat zijn eigen zakje met geld al bijna leeg is vindt hij niet zo erg, er is nog genoeg in de beurs van Arnoldus.

Ewald vraagt of het niet te duur is, hij geeft hun zoveel. Albert wuift dat weg. Hij noemt het bedrag dat nog in de beurs van Arnoldus zit. Heinrich verslikt zich in zijn bier en Ewald draait met zijn ogen. ‘Dat moet je niet zo hardop zeggen, domme jongen. Als iedereen het kan horen is dat heel gevaarlijk voor je.’

Albert is beschaamd. Ewald heeft gelijk, Arnoldus had hem ook zo vaak gewaarschuwd: ‘Vertel niet hoeveel geld je bij je hebt.’

‘Laten we maar vlug verder gaan,’ stelt Heinrich voor.

Ze lopen Dinant uit en volgen steeds de Maas.

Heinrich schijnt aldoor iets te willen, maar Ewald zegt dan ferm: ‘Nog niet Heini, nog niet.’ Ondertussen babbelt hij heel gezellig met Albert. Ze lachen veel die middag en ze zingen allerlei liedjes. Albert laat horen hoe hij in de kloosterkerk zong. Heinrich schijnt het niet mooi te vinden, maar Ewald klapt in zijn handen en juicht: ‘Je bent een echte kunstenaar.’

Ze naderen het plaatsje Fumay, het is heel stil op de weg. Albert loopt iets voor de beide Duitsers uit.

Er is een bocht in de weg. Ze komen langs hoge rotsen, die tot vlakbij de rivier steil omhoog rijzen. Bij de volgende bocht ziet Albert een kapel. Hij draait zich om, hij wil de anderen op de kapel wijzen. Hij ziet Ewald, die heel gemeen naar hem kijkt. ‘Nu Heini,’ roept Ewald, ‘maar voorzichtig, niet te hard slaan.’

Voor Albert begrijpt wat er aan de hand is, krijgt hij van Heinrich een harde klap. De grote Duitser heeft een dik stuk hout in zijn hand, daarmee slaat hij Albert hard op zijn hoofd.

De jongen schreeuwt en valt dan bloedend neer. Heinrich springt boven op hem en graait onder zijn hemd. Triomfantelijk houdt hij

de leren beurs omhoog. ‘Hebbes,’ schreeuwt hij. Hij wil Albert zijn laarzen en zijn mantel afpakken, maar Ewald komt geschrokken naar voren.

‘Niet doen, Heini, kijk nou eens wat je gedaan hebt. Je hebt weer veel te hard geslagen. Die kleine lieverd, hij bloedt.’

Ewald probeert met een lap uit de tas van Albert de hoofdwond te verbinden. Hij schudt zijn hoofd. ‘Veel te hard geslagen.’

Heinrich staat er een beetje dom bij te lachen. Ewald graait behendig onder de kleren van Albert en vindt ook nog de kleine linnen beurs. Hij staat op en slaat het stof van zijn kleren.

‘We laten hem in zijn mantel liggen,’ zegt hij. ‘Als hij bijkomt kan het wel koud zijn.’

‘Die komt niet meer bij,’ zegt Heinrich. ‘Zijn kleren zijn voor de erfgenamen.’

‘Hè nee, Heini, niet zulke enge dingen zeggen. Kom mee, we gaan weg. Ze mogen ons hier niet zien.’

De twee rovers verdwijnen over een steil pad het bos in en laten Albert op de weg liggen. Hij ligt heel stil, hij lijkt wel dood. Toch ademt hij nog, de doek om zijn hoofd wordt donkerrood van het bloed.

De zon is al bijna onder als Albert zijn ogen opendoet. Hij weet niet waar hij is, wat er met hem gebeurd is. Hij probeert op te staan, voelt de pijn aan zijn hoofd en blijft verbaasd zitten. Zijn hand tast langs het verband. Ik ben gewond, denkt Albert.

Zijn stok en zijn tas liggen naast hem. Hij voelt onder zijn hemd, zijn geld is weg. Hij begrijpt ineens wat er gebeurd is: Ewald en Heinrich, die hebben het gedaan. Het is alsof alles zwart wordt voor zijn ogen.

Het geld van Arnoldus, zijn eigen geld, alles weg. Hij blijft op de harde stenen zitten, het is koud. Albert rilt in zijn bontjas. Hij ziet het kapelletje en strompelt daarheen. Hij moet voor de nacht een plekje hebben waar hij veilig is.

De honderd meter naar de kapel kosten hem bijna een uur. Als hij eindelijk binnen is, lijkt het wel alsof alle spanning en angst van hem afvallen. Hij gaat op de onderste tree van het kleine altaar zitten en zakt daar langzaam opzij. Alleen een klein olielampje geeft nog wat licht, verder is het nacht, een koude winternacht.

Uren later komt er een man met een toorts naar de kapel. Hij kijkt in de kleine ruimte. Daar ziet hij Albert liggen.

'Heilige Maria, wat zullen we nu hebben,' mompelt de man. Hij knielt bij Albert neer en voelt of zijn hart nog klopt. Hij bekijkt het hoofd van de jongen. 'Dat ziet er niet best uit,' mompelt hij.

Hij kijkt eerst of er nog genoeg olie zit in het eeuwig brandende Godslampje, daar was hij voor gekomen. Als dat in orde is neemt hij heel voorzichtig de gewonde jongen op en draagt hem in zijn armen naar zijn huis een eind hoger op de helling. Hij draagt Albert alsof die een klein kind is. In zijn ene hand houdt hij ook nog de fakkel. Langzaam gaat de man met de gewonde naar boven.

In zijn huis wast hij de wond en legt een nieuw verband aan. Daarna laat hij Albert slapen.

Gregorius, de kluizenaar

Het is een klein huisje: één kamer met in de achterwand een open haard waar een paar dikke blokken hout smeulen. Er hangt een zwarte ketel boven het vuur, daar kookt de man water in. Hij stookt het vuur op en laat gedroogde kruiden in het hete water vallen. De fakkel is gedoofd, die staat buiten de hut.

Het vuur verlicht de kleine ruimte; er is tegen de zijwand een eenvoudig bed, een plank met wat stro; verder is er een tafel en er staat een houten bank zonder leuning. De tafel is niet meer dan twee schragen met een plank er op. Naast de enige deur is een klein huisaltaar, daar brandt nog een klein Godslampje.

Albert beweegt onrustig, met zijn armen weert hij iets af. De man komt naar hem toe, hij neemt Alberts handen in de zijne en praat zachtjes. Hij praat Nederlands, met een noordelijk accent. ‘Rustig maar,’ zegt hij zachtjes, ‘je bent hier veilig. Bij Gregorius kan je niets meer gebeuren. Slaap maar goed, daar word je beter van.’

Albert kalmeert, hij ligt weer stil op zijn rug.

‘Hiltje, ik heb zo'n dorst,’ fluistert hij even later in het Fries.

Gregorius verstaat hem. Hij glimlacht en antwoordt, ook in het Fries: ‘Ik zal je wat water geven, een beetje drinken en dan ga je weer slapen.’ Heel voorzichtig laat hij de gewonde drinken.

Albert leunt in de arm van de sterke, oude man. Gregorius is zeker al vijftig jaar. Hij is mager, zijn scherpe gezicht zou bij het schaarse licht griezelig lijken als hij niet zulke vriendelijke ogen had. Hij zingt zachtjes een oud Fries liedje. Albert drinkt en slaapt dan heel rustig.

Gregorius roert in de pot met kruiden en doet nog een stuk hout op het vuur. Daarna knielt hij bij het kleine altaar en bidt er langer dan een uur.

De hele nacht waakt de kluizenaar bij de zieke. Zodra Albert even geluid maakt of wat onrustig is, komt Gregorius bij hem.

Albert slaapt urenlang. Als hij wakker wordt is het al dag. Boven het bed is een kleine raamopening, de kluizenaar heeft daar een stuk perkament voor gespijkerd. Zo blijft de kou buiten en komt er toch een beetje licht in de hut. Albert ligt heel stil, hij kijkt naar de lage zoldering.

Gregorius zegt vriendelijk: ‘Zo, ben je wakker? Zal ik dan eerst maar eens naar je hoofd kijken?’

Albert tast met zijn hand naar zijn hoofd, hij voelt het verband en fluistert: ‘Wat is er gebeurd, waar ben ik?’

‘Je bent op een veilige plek, je hebt je hoofd bezeerd. Als je heel rustig blijft liggen is het weer vlug beter.’

Gregorius legt Albert een beetje hoger op het kussen. Hij neemt heel voorzichtig het verband weg en bekijkt de wond. Met het water waar de kruiden in gekookt zijn, wast hij de wond. Het valt mee, als al het geronnen bloed weg is ziet die er minder ernstig uit.

In een fijn linnen doekje legt de kluizenaar de kruiden die hij uit het water vist. Hij vouwt het doekje dicht en legt het als een nat pakje op de wond. Daarna verbindt hij het hoofd van Albert opnieuw.

De gewonde wordt weer voorzichtig plat neergelegd; hij slaapt alweer. Gregorius gaat naar buiten. Hij rekt zich uit in de frisse lucht, het is hem niet aan te zien dat hij een hele nacht niet geslapen heeft. Zijn grijze haren en zijn lange baard wapperen in de wind. Hij kijkt uit over het smalle dal van de Maas.

Het hutje ligt hoog op de heuvel op een klein stuk vlakke grond. Achter de hut rijst een hoge rotswand op, er staan dennen en sparren rond het huisje en ook verder naar beneden. Het is een kleine open plek in een bos dat de hele heuvel bedekt; zelfs op de steile helling naar de rivier toe groeien nog overal bomen.

‘Het wordt een mooie dag,’ zegt Gregorius hardop. ‘Een heel mooie dag.’ Hij gaat naar binnen en eet een stuk brood, hij drinkt er water bij. Albert heeft voorlopig niets nodig, die slaapt en dat is nu het beste voor hem.

Dat gaat zo twee dagen. Albert slaapt vrijwel de hele dag. Gregorius geeft hem geweekt brood en kleine stukjes geitekaas. Hij voert het de jongen als een klein kind, leunend in zijn arm, met heel kleine hapjes.

Pas na die twee dagen is Albert echt helder. Hij kan dan ook weer zelf rechtop zitten. Verbaasd kijkt hij rond in de hut.

Gregorius lacht. ‘Dat had je niet gedacht hè, dat je nog eens in zo'n paleis zou komen. Dat heb je in Friesland niet.’

‘Hoe weet u dat ik uit Friesland kom?’

Gregorius lacht. ‘We praten al een paar dagen Fries met elkaar, dan zal je wel geen Fransman zijn.’

Albert lacht ook; hij merkt dat hij zijn hoofd nog heel stil moet houden. ‘Hoe kom ik hier?’ vraagt hij.

‘Ik heb je gevonden, beneden in de kapel. Je had een klap op je hoofd gekregen en daar ben je nog een beetje ziek van.’

Heel vaag herinnert Albert zich iets. ‘Waren zij er niet?’ vraagt hij.

‘Wie bedoel je?’

‘Die Duitse pelgrims.’

‘Niemand gezien. Je was helemaal alleen.’

Albert denkt na. Hij voelt onder zijn hemd en schrikt; het geld is weg. Gregorius legt zijn hand op de arm van de jongen.

‘Had je geld onder je kleren?’

Albert knikt, hij krijgt tranen in zijn ogen, zijn hoofd doet pijn.

‘Daar was ik al bang voor,’ zegt Gregorius. ‘Je bent beroofd.’

Albert zit heel bleek tegen de kussens geleund. ‘Het was niet van mij,’ zegt hij. ‘Het was geld van Arnoldus.’

Gregorius kijkt hem opmerkzaam aan als hij die naam hoort. Hij zegt nog niets. Hij laat de jongen eten en drinken. Daarna vertelt Albert zijn verhaal van het vissen, het klooster, zijn vlucht uit Kampen en zijn reis met Arnoldus. Hij vertelt ook over Ewald en Heinrich; hij schaamt zich, het is zijn eigen schuld. Hij had die kerels nooit over het geld moeten vertellen. Dat zegt hij ook.

Gregorius lacht. ‘Je bent nog te jong om alle slechtigheid van de wereld te kennen, wees er maar blij om. Dat er verklede boeven onder de pelgrims zijn wist ik wel, maar dit is wel erg gemeen.’

Dan vraagt hij pas wat hem al die tijd al in de gedachten is: ‘Hoe zag die Arnoldus er uit?’

‘Niet zo groot, mager, helderblauwe ogen en een korte baard.’ Gregorius knikt nadenkend. ‘Het zou hem kunnen zijn, in veertig jaar verander je wel veel, maar de lengte, de kleur ogen...’

‘Ken je Arnoldus?’ vraagt Albert blij.

Gregorius knikt. ‘Ruim veertig jaar geleden heb ik iemand ontmoet die zo heette, hij kwam uit Bremen en hij had helderblauwe ogen. Jij vertelt veel goede dingen over hem, daar ben ik blij om. Je zegt ook dat hij zich zorgen maakte om iets wat hij vroeger gedaan had. Als we het over dezelfde man hebben weet ik wel wat hem dwars zat. Dan is het jammer dat hij niet hier zit, ik zou hem gerust kunnen stellen en ik zou hem zijn slechte daad graag vergeven hebben.’

Albert begrijpt er niets van. Gregorius ziet het.

‘Het is een vreemd verhaal van lang geleden. Ik zal het je vertellen. Ruim veertig jaar geleden, in 1202, stond ik als jongen van veertien jaar in Venetië op de kade. We zouden uitvaren met een heel leger om het heilige land te heroveren... Ik had al een lange reis achter de rug. Ik was net als jij weggelopen van huis. Ik sloot me in Duitsland aan bij een groep kruisvaarders onder leiding van ene Arnoldus uit Bremen. We waren een ongewoon groepje - er was geen edelman bij. Alle andere eenheden volgden de banier van een of andere graaf of baron.

Arnoldus was een jaar of achttien, hij had het nogal hoog in de bol. Hij wilde beroemd worden en daarom ging hij op kruistocht. Dat had ik toen nog niet zo door. Het leek allemaal heel idealistisch, wij streden voor God en alle heiligen stonden aan onze kant. In Venetië kwam de eerste tegenslag. De Venetianen zouden ons op hun schepen vervoeren en die wilden geld zien. Geld was er niet en toen hebben ze besloten dat wij niet het heilige land moesten gaan veroveren, maar Constantinopel, de hoofdstad van het Byzantijnse rijk. Weet je waar dat ligt?’

‘Ver weg, in het oosten.’

‘Heel ver weg. Je gaat eerst naar Italië, dan vaar je de hele Adria-

tische Zee door, je vaart tussen de Griekse eilanden door en dan ben je pas bij Constantinopel. Het Byzantijnse rijk bestond toen nog, je moet je goed voorstellen: dat was een christelijk rijk. Wij gingen met een heel kruisleger in de naam van God een land veroveren waar ze dezelfde God vereren.'

Gregorius schudt nadenkend zijn hoofd. 'Het was een heel gekke tijd. Eerst hadden wij helemaal nog niet door wat er aan de hand was. Die Venetianen hadden al jaren last van Byzantijnse kooplui, die wilden ze uitschakelen. Daar hebben ze ons voor gebruikt. Arnoldus moet al heel gauw iets begrepen hebben, al zei hij niets tegen ons. Wij werden ingezet bij een aanval op een kleine havenstad op de kust, een heel eind bij Constantinopel vandaan. Pas vlak voor de aanval begrepen we waar het om ging. We gingen vreselijk te keer, maar Arnoldus zei dat we er op af moesten. De Venetianen hadden onze overtocht betaald en nu moesten we eerst iets terugdoen, voor al die goede gaven. We hebben die stad veroverd en we hebben Constantinopel veroverd. Byzantium verdween en ze hebben een nieuw rijk gesticht dat nu nog bestaat. Ik heb alle smerigheid van de wereld gezien en na afloop kregen we allemaal vergeving van al onze zonden door de paus. Ik ben pas in 1205 teruggekomen en toen is gebeurd waar Arnoldus zich tot zijn dood zorgen over maakte.

Op de terugweg had hij een eigen schip. Hoe hij dat zo gauw verdiend had heb ik nooit begrepen. Hij kon het nogal goed vinden met die Venetianen, daar zal het wel door gekomen zijn. We voeren met twintig man op het schip van Arnoldus terug naar huis. De reis over de Middellandse Zee verliep voorspoedig, maar voor de kust van Portugal kwamen we in moeilijkheden. Op de Atlantische Oceaan stond een harde wind, het werd een storm en in die storm is het schip vergaan. Toen is het gebeurd. Het schip brak op de rotsen. Wie een stuk hout in zijn handen kreeg was gered, die bleef drijven, de anderen verdronken. Arnoldus en ik hadden samen een dikke mast beet. We dreven naar de kust. Daar was een smalle rots. Arnoldus had die rots het eerst beet. Hij klom er op. Er was maar plaats voor één man. Dat kon je zo zien maar toch wilde ik er ook op. Toen heeft hij me eraf getrapt, terug de zee in. De mast was al weggedreven. Gelukkig heb ik altijd vrij goed kunnen zwemmen. Ik heb me zoveel mogelijk laten drijven. Ik heb geluk gehad. Ik ben aangespoeld op een smal stukje strand en daar hebben vissers me gevonden.'

‘En Arnoldus?’

‘Die heb ik nooit meer gezien. Het kan best zijn dat hij ook is gered en dan zal hij vast wel in de handel gegaan zijn. Die hele kruistocht was een winstgevend handeltje, waarom zou hij niet meegedaan hebben. Ze deden er allemaal aan mee.’

‘Ben je kwaad op Arnoldus?’

‘Nee, het was op dat moment wel begrijpelijk, er was maar plaats voor één man en dan is het ieder voor zich. Nee, ik zou het hem graag vergeven hebben. Maar jij moet nu gaan slapen, ik maak je veel te moe met al mijn verhalen.’

Albert heeft nog één vraag: ‘Hoe ben je toen thuisgekomen?’

‘Gewoon, lopend,’ zegt Gregorius kalm. ‘Eerst door Portugal, daarna via Santiago de Compostella en zo naar huis.’

‘Ben je in Santiago geweest?’

‘Ja,’ lacht de kluizenaar, ‘ik kwam er toch langs, een omgekeerde pelgrimstocht. En nu ga je slapen.’

Een pelgrimslied

Albert knapt snel op. De wond geneest goed en hij heeft geen hoofdpijn meer. Hij blijft nog een poosje bij Gregorius, dat wil de kluizenaar zelf graag.

Albert wordt helemaal opgenomen in het dagelijks ritme van het leven hier hoog op de heuvel. Gregorius bidt vier of vijf keer per dag, Albert doet mee, hij is het gewend vanuit het klooster. Hij gaat mee naar beneden naar het dorp Fumay, waar ze brood krijgen bij de bakker en waar iemand anders hun vis geeft. Gregorius eet nu alleen vis, het is vastentijd. In andere tijden van het jaar brengen de mensen hem ook wel vlees. Hij hoeft niet te betalen, hij krijgt alles.

Op een dag begrijpt Albert waarom iedereen zo graag iets aan de kluizenaar geeft. Er komt een vrouw de heuvel oprennen. ‘Mijn kind is ziek,’ roept ze. Gregorius pakt onmiddellijk een grote tas die in de hoek van de hut staat en gaat met de vrouw mee. Albert volgt nieuwsgierig.

Ze komen bij een van de huizen aan de rand van het dorp. Daar is het zieke kind. Gregorius onderzoekt het kind en maakt een drankje klaar. Hij vertelt de moeder wat ze doen moet.

'Ik kom morgen nog wel eens kijken,' zegt hij. 'Het zal wel goed komen, het kind wordt beter met Gods hulp.'

Voor ze teruggaan naar de kluis bezoeken ze de kapel. Het is voor Albert de eerste keer sinds hij daar op die koude avond gevonden werd. Wat is het een klein kapelletje, hij dacht dat het veel groter was. Als hij dat zegt, lacht Gregorius. 'Die avond zag je de boel niet meer zo helder.'

Albert vraagt: 'Waar heb je dat allemaal geleerd, van die kruiden en zo?'

Ze lopen langzaam de heuvel op, het is begin maart, het voorjaar is al voelbaar. Gregorius wijst met een ruim gebaar om zich heen. 'Hier, in de natuur, dat is het mooiste boek dat je lezen kan. Verder ben ik natuurlijk ook gewoon in de leer geweest, acht jaar lang. Ik heb ook een tijd in een klooster gewoond, net als jij, alleen was ik toen al veel ouder.'

'Was dat in Friesland?' vraagt Albert.

'Nee, in Friesland ben ik nooit meer terug geweest. Het was in Frankrijk. Na die schipbreuk waar ik je over vertelde ging ik via Compostella naar het noorden. In de Pyreneeën zag ik kluizenaars die in huisjes woonden in de bergen, net zoals ik hier nu heb. Zij hadden meestal een kapel in de buurt waar ze voor zorgden en verder hielpen ze reizigers die in de bergen in moeilijkheden raakten. Daar was een man die heel veel van kruiden afwist, ik ben een poosje bij hem gebleven, maar hij was liever alleen. Hij vertelde me dat er in Zuid-Frankrijk een monnik leefde waar ik nog veel meer kon leren. Daar ben ik toen heen gegaan.'

'Is het daar mooi?'

'Dat gaat wel, het kan er warm zijn.'

'Oom Wiebe zegt dat het in Frankrijk altijd mooi weer is en dat de mensen er vriendelijk zijn voor elkaar.'

'Ik vind jouw oom Wiebe een aardige man, hij heeft het allemaal van de mooiste kant bekeken. Het kan in Frankrijk gemeen koud zijn, ook in het zuiden en de mensen zijn er niet beter of slechter dan ergens anders. Ik heb dat klooster gevonden en die monnik heeft me alles geleerd over geneeskrachtige kruiden. Misschien was

ik wel altijd in dat klooster gebleven als er niet opnieuw een kruistocht was uitgebroken.'

'Een kruistocht in Zuid-Frankrijk?'

Gregorius zucht. 'Een vreselijke tijd was dat. Hoe zoiets toch mogelijk is. Ik heb er maar heel weinig van gezien, maar dat beetje was voor mij al genoeg om daar weg te gaan. Ik ben hier in de heuvels bij de Maas gaan wonen, ik heb dit huisje gebouwd en ik heb voor de mensen gezorgd als ze ziek waren. Verder heb ik God alle dagen gebeden om de mensen hun zonden te vergeven, want dat is hard nodig.'

'Wat was dat dan voor kruistocht?' blijft Albert vragen.

'Ik vind kruistocht eigenlijk helemaal geen goed woord,' zegt Gregorius. 'Een kruistocht is een oorlog tegen de ongelovigen. Wat wij in 1202 deden was al gewoon een smerige oorlog tegen medechristenen. Dat was geen echte kruistocht. De paus schijnt er eerst tegen geweest te zijn, of dat waar is weet ik niet. Ik weet wel dat hij er later niet tegen opzag om een bloedige oorlog tegen de katharen te organiseren. Dat zijn ook christenen en toch noemden ze dat ook een kruistocht. De Languedoc hoort nu bij de koning van Frankrijk, vroeger waren ze daar eigen baas. Dat is nu allemaal veranderd.' Hij zucht en kijkt naar Albert. 'Het is een slechte wereld, jongen.'

'Geeft niet, in 1260 vergaat toch alles,' zegt Albert eigenwijs.

Gregorius lacht. 'Je schijnt er nogal zeker van te zijn.'

'Ja,' zegt Albert. 'Er zijn drie rijken, volgens Joachim van Fiore en het derde rijk is het rijk van de heilige geest, dan wordt alles anders. Ik heb het gehoord in de kerk en Arnoldus heeft er over verteld.'

Gregorius knikt. 'Dat zal wel, toen wij in Italië waren had iedereen het over die Joachim van Fiore. Het zal best een knappe man geweest zijn, maar dat de wereld precies in 1260 vergaat wil er bij mij niet in.'

'Het is uitgerekend,' zegt Albert.

'Ja, dat kan wel, er is zoveel uitgerekend. De mensen hebben al zeker honderd keer gezegd dat de wereld op die en die dag zou vergaan, en het is nog nooit gebeurd. God zal de wereld en de mensen oordelen op de dag die hij bepaalt, niet eerder en niet later.'

Zo pratend komen ze bij de hut terug. Daar staat een kleine, dikke man bij de deur.

‘Henricus!’ roept Gregorius verheugd. ‘Zo vroeg in het jaar al op weg.’ Er volgt een hartelijke begroeting.

‘En wie mag die mijnheer met die mooie witte hoed wel zijn?’ zegt de bezoeker.

‘Een landgenoot van me, die hier wat uit komt rusten nadat hij een tik op zijn hoofd gekregen heeft.’

‘Nog iemand uit dat koude, natte land? Jullie zullen hier ook nog dat slechte weer brengen,’ lacht de dikke man.

‘Aan het weer veranderen wij niets,’ zegt Gregorius. ‘Maar ik heb nog geen antwoord op mijn vraag waarom je al zo vroeg in het jaar reist, Henricus. Is het in Gent niet goed meer?’

‘In Gent is het best, iedereen heeft het druk, iedereen klaagt en ze verdienen allemaal goed. Ik ben wat eerder op pad gegaan om dit jaar bijtijds op de jaarmarkt in Troyes te zijn. Ik heb gehoord dat er veel nieuwe stoffen uit het oosten komen dit jaar. Dan kun je maar beter zorgen er vroeg bij te zijn.’

‘Dat weet jij beter dan ik, van handel heb ik geen verstand. Moet je dan niet snel verder reizen?’

Henricus kijkt bedenkelijk. ‘Ik heb daarstraks in het oosten donkere wolken gezien, er komt nog weer een vrachtje sneeuw. Ik ben maar zo vrij geweest het huisje beneden aan de helling open te maken, mijn paarden staan al in de stal opzij.’

Ze lopen er heen. Albert merkt dat Gregorius nog een huisje gebouwd heeft, beneden aan de heuvel, vrij dicht bij de rivier.

Het is een nog kalere hut dan het huisje waar de kluizenaar zelf woont en de stal is niet meer dan een afdakje waar net twee paarden onder kunnen staan. De koopman uit Gent vindt er echter veilig onderdak. Hij spant een groot zeildoek van het dakje van de stal naar de grond, zodat de paarden iets beter beschut staan.

Gregorius kijkt of in het hutje alles in orde is, er ligt droog hout, er is een plank, waar de koopman zijn eigen strozak en dekens op legt.

Als ze weer buiten komen is het al veel donkerder en als Gregorius en Albert de heuvel oplopen begint het te sneeuwen. Het wordt een zware sneeuwstorm, de hele nacht giert de wind om het huisje, het is tot in alle hoeken van de hut te voelen. Albert ligt op het stro, Gregorius slaapt op de tafel, dat wil hij zelf zo. Hij vindt dat zijn gast de beste plek moet hebben.

De volgende ochtend sneeuwt het nog steeds. Ze kunnen de deur niet uit. Gregorius vertelt over Compostella.

‘Het kan daar in Spanje ook flink sneeuwen,’ zegt hij, ‘en in de bergen is het gevaarlijk. Daarom reizen pelgrims altijd samen. Alleen reizen is te gevaarlijk. Het is ook vermoeiend. Er zijn op zo'n reis momenten dat je helemaal niet meer verder kan. Jij hebt pas een klein stukje gelopen, maar je kent dat gevoel ook al wel. Als pelgrims moe zijn gaan ze zingen - ik zal je zo'n lied leren. Als je dat samen zingt krijg je weer moed. Dit zijn de woorden:

Herru Sanctiagu
Got Sanctiagu
e ultreia
e suseia
Deus aia nos.’

Gregorius zingt het luid, met volle overgave.

‘Wat betekent het?’ vraagt Albert.

‘Het is een heel oud lied, het betekent zo iets als: Heer Jacobus, Goede Jacobus, vooruit! omhoog! God helpt ons.’

Ze zingen het samen tot Albert het goed kent. Dan horen ze iemand bij de deur. Het is Henricus. Hij is de heuvel opgeklommen en heeft de sneeuw voor de deur van de hut weggeschept. Hij komt binnen.

‘Wat maken jullie een herrie,’ zegt hij.

‘We zingen een pelgrimslied,’ zegt Gregorius.

‘Een pelgrimslied? Het lijkt meer op een oorlogslied.’

‘Zoiets is het misschien ook wel, het is een wapen in de strijd tegen jezelf, het geeft je moed om verder te gaan en het roept de hulp in van de heilige Jacobus. Je weet dat die heilige machtig veel kan doen.’

Henricus lacht schamper. ‘Heiligen kunnen niks, allemaal flauwekul.’

‘Foei toch, Henricus,’ zegt Gregorius, ‘nog steeds ongelovig?’

‘Ik ben heel gelovig, maar niet op de manier waarop de mensen dat van mij verwachten.’

‘God zal het je vergeven, want je bent een goed mens.’

Gregorius zegt het vriendelijk en geduldig. Het is duidelijk dat de mannen elkaar al lang kennen en dat ze zulke gesprekken al vaak gevoerd hebben.

Henricus heeft mooi helder linnen voor Gregorius meegebracht. Die kan dat gebruiken als verband en hij maakt er nieuwe lakens van voor zijn bed. De koopman blijft nog een paar dagen, want de wegen zijn te slecht. In die dagen hoort Albert veel verhalen van de twee mannen, maar het belangrijkste gesprek vindt plaats op de avond voor Henricus weer verder zal reizen.

'Wil je nog steeds naar Compostella?' vraagt Gregorius aan Albert.

'Ja, ik wil naar Frankrijk en als ik daar geen plaatsvervanger vind ga ik door.'

Gregorius vertelt aan Henricus nog eens hoe Albert hier komt en wat hij wil.

'Hij kan beter met mij meerijden,' zegt de koopman. 'Op de grote jaarmarkten kom je genoeg pelgrims tegen, er is er vast wel een bij die voor Arnoldus naar Spanje wil lopen. En als jij zo graag koopman wordt op Frankrijk kan ik je nog heel wat leren. Dan ga je later maar weer eens naar huis.'

Dat lijkt Albert een goed idee. Hij kan verder reizen en hij leert onderweg ook nog wat.

E ultreia! E suseia!

Henricus van Gent houdt er van vroeg te reizen. Zodra het de volgende ochtend licht is wil hij weg. Albert en Gregorius gaan eerst nog naar de kapel onder aan de heuvel, Henricus wacht ongeduldig bij zijn kar.

De kluizenaar en zijn gast knielen bij het altaar. Gregorius spreekt een lang en ernstig gebed uit, waarin hij voor Albert om een behouden reis vraagt. Het is heel ontroerend voor allebei, met tranen in zijn ogen neemt de kluizenaar afscheid van zijn jonge landgenoot.

Terwijl ze wegrijden roept Albert in het Fries: 'Ik kom gauw weer terug!' Hij blijft wuiven tot ze om de hoek van de heuvel zijn.

Henricus zit zwijgend op de bok, hij ment rustig de paarden. Het

is goed weer, het dooit, er ligt nog wel sneeuw op de weg, maar de paarden trekken de kar in een rustig tempo omhoog. De weg stijgt licht, het is zeker geen steile helling, maar de twee dieren moeten flink trekken.

Albert kruipt naar voren, het is een huifkar vol grote pakken. ‘Wat zit daar in?’ vraagt hij.

‘Handel,’ antwoordt Henricus. ‘Wollen stoffen, laken, linnen, van alles. Dat verkoop ik in Frankrijk op de jaarmarkt in Troyes. Ik koop daar andere stoffen, spul dat ze bij ons niet hebben, zijde en tapijten uit het oosten. Op zo'n jaarmarkt is van alles te koop, dat zul je nog wel zien.’

‘Is het ver naar Troyes?’

‘Heel ver, je bent als koopman altijd lang onderweg. We gaan eerst naar Reims en dan moeten we nog verder. Als alles goed gaat kunnen we met Pasen in Reims zijn. Onderweg ontmoeten we wel meer kooplieden, we reizen dan samen, dat is veiliger.’

‘Waarom reis je dan nu alleen?’

‘Dat is misschien niet zo slim van me, maar ik wil op de jaarmarkt zijn voor er anderen uit Gent komen. De gevaren neem je dan maar op de koop toe.’

‘En die mannen onderweg, komen die dan niet uit Gent?’

‘Nee, dat zullen wel veel Fransen zijn of Vlamingen uit andere steden, meer naar het zuiden. Ik ben nu weer eens door het Maasdal gekomen, maar het valt me niet mee. Er is veel slecht weer geweest en ik heb gehoord dat er hier een bende rovers in de buurt zit.’

Albert kijkt angstig om, is er altijd gevaar als je reist? Hij pakt zijn rozenkrans en begint stil te bidden. ‘Je bent nogal gelovig,’ zegt Henricus. ‘Heb je dat thuis geleerd?’

‘Ik heb in een klooster gewoond. Geloof jij dan niet?’

‘Natuurlijk geloof ik wel. Als je altijd onderweg bent kom je in zoveel gevaren, dan leer je wel bidden. Ik heb alleen maar een hekel aan al die monniken en priesters. Die hebben een goed leventje, terwijl hardwerkende mensen armoe lijden.’

‘Zij bidden voor de mensen,’ verdedigt Albert hen.

‘Ja, dat kennen we,’ zegt de koopman schamper. ‘Je hebt de adel die vecht, de geestelijkheid die bidt en de gewone man die het geld moet verdienen. Ze zijn allemaal veel te rijk, die kloosters ook. Ze hebben veel te veel geld.’

‘In ons klooster was het heel arm.’

‘Was er geen goud en zilver op het altaar?’

‘O ja, we hadden prachtige relieken in goud met edelstenen.’

‘Dat bedoel ik nou, al dat goud en die edelstenen. Zelfs die nieuwe bedelorden beginnen al rijk en machtig te worden. Mensen willen altijd geld en macht hebben.’

De koopman kijkt om. Er rijden drie kerels op paarden achter hen aan. Hij vertrouwt het niet, wat willen die mannen? Zijn het rovers? Albert kijkt ook om, hij ziet dat Henricus ongerust is.

‘Wat zijn dat voor mannen?’ vraagt Albert.

‘Ik wou dat ik het wist,’ zegt Henricus. ‘Ik vertrouw ze niet. Het is hier een gevaarlijke streek.’

De smalle weg langs de Maas gaat even naar beneden. Henricus laat de paarden draven. Dat is wel gevaarlijk, de weg is nog glad op veel plaatsen.

‘Wat doen ze?’ vraagt hij, terwijl hij al zijn aandacht op de weg gericht houdt.

Albert klimt door de kar naar achteren. ‘Ze komen snel dichterbij. Ze hebben wapens in hun hand.’

Henricus laat de paarden nog harder draven. Ze daveren de weg af, aan hun rechterhand is de steile rotswand, links is een meter lager de rivier. De heuvels komen hier bijna loodrecht tot aan het water, er ligt veel sneeuw tussen de bomen. Die heuvelwand is één massief blok sneeuw en stenen. Henricus stuurt de kar om een bocht. Ze glijden opzij, de paarden schrikken, met veel geschreeuw weet Henricus zijn dieren weer in de goede richting te sturen, slingerend volgt de kar.

Albert houdt zich achterin de huifkar stevig vast.

Daar komen de achtervolgers de hoek om.

‘Herru Sanctiagu, Got Sanctiagu!’ schreeuwt Albert en dan zo hard hij kan: ‘E ultreia! E suseia!’ Zijn stem galmt tussen de rotsen door. ‘Deus aia nos!’ gilt Albert.

Er klinkt een onheilspellend gerommel. Op de wand naast hen raakt een brok sneeuw los, het valt net achter de kar. Er komt meer sneeuw naar beneden, stenen vallen mee.

‘E ultreia, e suseia! E ultreia, e suseia!’ Albert schreeuwt de pelgrimskreet zo hard hij kan. Er valt steeds meer sneeuw van de berg.

Een van de achtervolgers wordt geraakt door een flinke steen. De anderen houden hun paarden in, net op tijd, want er komt een lawine van sneeuw en stenen naar beneden. De hele weg achter Albert en Henricus is afgesloten.

Albert danst door de kar naar voren. ‘Ze zijn weg, ze zijn weg! E ultreia, e suseia!’ Henricus laat de paarden rustiger voortstappen, hij laat ze helemaal stilstaan en kijkt om.

‘Heilige moeder Gods,’ mompelt hij. ‘Zitten ze daaronder?’

‘Ik weet het niet,’ roept Albert opgewonden. ‘Het viel zomaar op de weg, een wonder! De heilige Jacobus heeft ons geholpen! E ultreia, e suseia!’

‘Rustig, rustig,’ zegt Henricus geërgerd. ‘Schreeuw niet zo. Zo meteen valt er weer zo'n kwak sneeuw met stenen, als dat verkeerd neerkomt zit je eronder.’

Ze rijden rustig verder, van de rovers zien ze de hele dag niets meer. Bij Revin maakt de rivier een grote bocht, de weg is er heel smal. Heel voorzichtig stuurt Henricus de zware huifkar over de gladde weg. Het gaat allemaal goed.

‘Dat hebben we gehad,’ zegt hij. ‘Nu gaan we een tijdje klimmen.’

Tot Les Mazures is het inderdaad een hele klim. Ze lopen naast de kar, om het voor de paarden wat lichter te maken. Even voorbij het dorpje stuurt Henricus de kar het bos in.

‘We zullen eens kijken hoe het met mijn vrienden de ijzersmelters gaat,’ zegt hij. Albert weet niet wat hij bedoelt. De kar hobbelt over een slechte weg verder het bos in. Na een tijdje wordt het bos minder dicht, er zijn hele open plekken.

‘Dat doen de houtskoolbranders,’ zegt Henricus. ‘Om uit ijzererts het ijzer te smelten moet je houtskool hebben, dat is de enige manier. Het kost wel veel bomen, vorig jaar was dit nog allemaal bos. Ik ben bang dat er over vijftig jaar geen boom meer te vinden is. Ze gebruiken overal hout voor. Leerlooiers willen de bast van bomen, scheepsbouwers hebben hout nodig, we bouwen huizen, we stoken hout, we maken er vaten en kisten van, en dan heb je nog deze ijzersmelterijen.’

Albert kijkt rond in het uitgedunde bos, er staat inderdaad niet veel meer. Henricus schudt zijn hoofd. ‘Ik weet niet waar dit heen moet.’

‘Geeft niet,’ zegt Albert eigenwijs. ‘In 1260 vergaat de hele wereld.’

Henricus kijkt hem verbaasd aan. ‘Hoe kom je daarbij?’

‘Dat heb ik gehoord in de kerk.’

‘Je moet niet alles geloven wat ze in de kerk zeggen.’

‘Arnoldus zei het ook.’

‘Wat wist Arnoldus daarvan?’

‘Arnoldus was heel knap, hij heeft me een heleboel verteld. Ik heb ook Frans van hem geleerd.’

‘Dat zul je de komende tijd wel nodig hebben. Alleen moet je niet denken dat je die kerels hier in het bos kunt verstaan, die praten een heel apart taaltje.’

Dat merkt Albert. Ze staan na ruim een uur in een rommelig stukje bos, waar smerige hutjes in een kring neergezet zijn. Er lopen een stuk of tien mannen rond, ze zijn allemaal heel vies, maar ze lachen vriendelijk en ze begroeten Henricus heel enthousiast. Wat ze elkaar toeroepen begrijpt Albert niet. Hij lacht maar vriendelijk terug.

Henricus zet de kar bij een van de hutten neer en praat druk met de zwarte mannen. Ze wijzen naar Albert en zeggen iets.

Henricus lacht en geeft antwoord. Als dit Frans is heeft Albert al die tijd voor niets gestudeerd, hij verstaat er helemaal niets van.

Er komt een jongen naar hem toe, net zo zwart als alle anderen.

‘Kom jij uit het noorden?’ zegt hij langzaam en duidelijk in goed verstaanbaar Frans.

‘Ja,’ zegt Albert, blij dat hij met iemand kan praten.

‘Hebben jullie daar ook ertssmelterijen?’

‘Dat weet ik niet, ik heb ze nooit gezien.’

De jongen laat Albert de kleine oventjes zien, waar de mannen uit ijzererts het ijzer smelten bij heel hoge temperaturen. Ze leggen Albert uit hoe dat gaat, maar hij snapt het niet zo goed. Toch knikt hij maar, het lijkt zo onaardig om steeds te zeggen: ‘Ik snap er niets van’. Hij ziet ijzererts en hij ziet stukken ijzer, gesmolten en afgekoeld. Hoe die mannen van het een het ander maken blijft een raadsel.

Er is ook een smederij in het bos. Daarom maakte Henricus zo'n omweg. Hij laat zijn beide paarden opnieuw beslaan. De smid verhit de hoefijzers, buigt ze iets bij zodat de vorm helemaal goed is en maakt ze dan vast aan de hoeven van de paarden.

De hete ijzers en de pennen schroeien die hoeven, dat stinkt.

Voor Albert is dit niet nieuw, hij heeft zo vaak paarden zien beslaan.

'Het is nergens zo goedkoop als hier,' zegt Henricus tevreden.

Die nacht slapen ze in de huifkar. Er zijn twee strozakken en ze hebben genoeg dekens.

Overal ruik je brandend en verkolend hout. Om de ertssmelterij heen zijn tientallen korfvormige houtstapels, afgedekt met aarde en plaggen, waar het hout langzaam verkoolt tot houtskool. Die brandstof gaat met karren naar de smelterij. Het werk gaat dag en nacht door.

Albert ligt goed beschut tussen de balen koopwaar op zijn strozak. Hij kan onder het doek van de huifkar het bos inkijken. Overal om hen heen gloeien vuren. De mannen lopen de hele nacht heen en weer, af en toe licht er verder weg een fel licht op als er een hoeveelheid gloeiend heet ijzer afgetapt wordt, dat ligt dan uren af te koelen, voor het verder bewerkt wordt. Albert hoort de wind in de bomen.

Zou Henricus gelijk krijgen? Zouden er over vijftig jaar helemaal geen bossen meer zijn? En als de wereld nu eens echt verging? Hij kan zich niet voorstellen hoe erg dat zou zijn. Zelfs in zijn dromen niet.

Het reddende kruis

De volgende dag zijn ze alweer vroeg weg. Henricus rijdt eerst een heel eind en stopt dan bij een beekje.

'Hier gaan we ons eerst maar eens wassen,' zegt hij. 'Bij die ijzerjongens word je zo vuil.'

In het ijskoude water van de beek wassen ze zich.

Albert vindt het leuk, hij staat op een stevige steen een halve meter van de kant af en spoelt al het zwarte stof van zich af. Dan springt hij op de wal en kleedt zich weer aan. Het is helemaal niet koud. Toch ligt er nog overal sneeuw. De zon breekt door, het ziet er nu allemaal veel mooier uit.

Zingend rijden ze verder, zelfs de paarden zijn in een goed humeur. Over een goede weg draven ze vrolijk naar Renwez, het kan een gemakkelijk dagje worden.

In Renwez kopen ze brood, dat ze rijdend opeten. Albert vindt dit een veel prettiger manier van reizen dan lopen. Hij is nog steeds een pelgrim, maar dan wel een pelgrim-koopman, op een kar. Zo'n huifkar schudt, stoot, schommelt, maar dat doet er allemaal niet toe, je gaat naar het zuiden en je hoeft niet te lopen.

Dat klopt niet. Albert merkt het eerder dan hij gewild had. Tot Lonny daalt de weg en het gaat allemaal zonder problemen, maar bij Sormonne is de kleine rivier die ze moeten oversteken ver buiten de oevers getreden. Het dooit overal en het dooiwater kan zo snel niet weg stromen. Ze zien de brug waar ze overheen moeten, maar ze kunnen er niet komen. Henricus kijkt naar het snelstromende water.

‘Daar kunnen we niet doorheen,’ zegt hij. Er komt een man uit een huisje aan de kant van de weg. ‘Is er hier in de buurt een brug waar we overheen kunnen?’ vraagt Henricus.

De man begint een lang verhaal, dat Albert nauwelijks kan volgen. Henricus knikt, hij verstaat het heel goed. Hij klapt met de zweep en bedankt de man. Ze rijden naar links, gaan over een heuvel en komen na een uur bij een doorwaadbare plaats.

Heel behoedzaam stuurt Henricus de paarden het water in. De grond is er stevig genoeg, even glijden nog de achterwielen weg, maar dan zijn de paarden al op de andere oever. Ze trekken de kar uit het water en de reis wordt vervolgd.

Het is een rommelig bospaadje, meer een modderig karrespoor dan een weg. Door de dooi is er een dikke laag taaie, bruine modder op een hard-bevroren onderlaag ontstaan. De wielen zakken weg in de modder en dan begint een tocht die Albert niet gauw zal vergeten. Hij moet van de huifkar af en duwt met Henricus tegen de ach-

terwielen,

terwijl de paarden zo hard mogelijk trekken. Meter voor meter ploeteren ze zo door het stille bos. De paarden trekken zo hard mogelijk en Henricus zoekt de stevigste stukken van de weg. Toch zakken ze nog telkens weg en dan begint het geduw en getrek weer van voren af aan.

Het is voor de Gentse koopman ook een onbekende route. Hij heeft moeite de juiste richting te houden.

Midden op de dag zijn ze op een wat hoger punt aangekomen. Ze zetten de kar op een open plek neer en spannen de paarden uit, er is gras, ze kunnen grazen.

Voor henzelf stookt Henricus een houtvuurtje waarboven hij een stuk vlees roostert, dat hij van de ertssmelters gekocht heeft. Albert weet dat het niet mag in de vastentijd, maar hij smult van het heerlijke vlees.

Na het eten kijkt Henricus aandachtig naar de stand van de zon en na diep nadenken kiest hij op het voor hen liggende kruispunt een weg in zuidwestelijke richting. Helaas blijkt dit al spoedig een nog grotere modderpoel dan waar ze 's ochtends doortrokken. De hele middag zwoegen ze van de ene baggerput naar de andere. De taaie, bruine grond zit aan hun handen, hun laarzen, hun kleren, tot onder hun haar zit de modder.

Henricus kijkt ongerust rond. ‘We moeten hier niet in de nacht zijn,’ zegt hij.

‘Waarom niet?’ hijgt Albert.

‘Er zitten wolven in dit bos. Je kan het zien aan de paarden, ze zijn onrustig.’

Albert ziet niets aan de paarden. Ze zijn doodmoe, dat wel.

Urenlang zwoegen ze door het bos. Het wordt schemerig. Ver weg klinkt geblaf. Honden?

'Wolven,' fluistert Henricus. Hij ziet heel bleek. 'Vooruit, duwen, we moeten verder.'

Ze duwen, ze trekken en in een uur komen ze weer een paar honderd meter vooruit. Het is dan bijna donker.

Albert staat bij het rechterachterwiel van de huifkar. Ineens klinkt vlak naast hem in het bos een geluid. Hij ziet iets bewegen: wolven! Henricus ziet het ook. Hij klimt in de kar en pakt twee zwepen.

'Kom naar binnen,' zegt hij. De paarden trekken zenuwachtig de kar opzij.

Henricus stuurt naar een droog stuk. Met elk een zweep in de hand wachten ze af. Het duurt niet lang.

Er komen drie wolven uit de bosrand. Grommend trekken de beesten om de kar heen.

'Alleen slaan als je goed raken kan,' fluistert Henricus.

De wolven blijven op een veilige afstand. Dan stuift er ineens een naar voren. De koopman slaat met volle kracht en raakt het beest precies op de kop. Met een haast menselijke kreet deinst het roofdier terug. Weer slaat Henricus, hij mist. Twee andere wolven komen naar voren. Albert raakt er een, de ander komt dicht bij de paarden. Die trekken wild aan hun tuig. Henricus moet de teugels wel in de hand nemen. Over de bosweg rennen de paarden zo snel als ze maar kunnen. De wolven volgen. Albert staat rechtop, met één hand houdt hij zich vast, met de andere laat hij de zweep suizend neerkomen op de wolven. Hij kan niet zien of hij raakslaat, waarschijnlijk wel, ze blijven achter, ze vluchten het bos in.

In het donkere bos stoppen ze op een soort wegkruising.

'Die zijn we voorlopig kwijt,' hijgt Henricus. 'Maar we zijn nog niet van ze af, ze komen vast terug.'

Wat moeten ze dan doen? Albert is bang. Het is zo donker. Is er dan helemaal geen redding mogelijk?

Stil zitten ze bij elkaar, de paarden zijn wat kalmer. Dan schuift er een wolk opzij en ineens is er licht.

Het lijkt een wonder. De maan geeft een baan licht en in dat licht

zien de twee reizigers een nieuw wegkruis. Een grof houten kruis, een beetje scheef bij een boom.

‘We zijn gered!’ roept Henricus. ‘Heilige Maria, we zijn gered. Kom Albert, we spannen de paarden uit. Hier moet een dorpje in de buurt zijn.’

Albert helpt bij het uitspannen van de paarden, al begrijpt hij niet hoe Henricus er bij komt dat hier een dorp zou moeten zijn.

De koopman is blij en opgewonden. ‘Laat die kar maar staan,’ roept hij. ‘Die vinden we morgen wel weer. Nu eerst een veilig onderdak zoeken.’

Ze klimmen elk op een paard en rijden het bospad af waar het wegkruis bij staat.

Henricus krijgt gelijk. Na een paar minuten komen ze bij een nederzetting in het bos, waar de mensen hen goed ontvangen. Ze hebben de wolven gehoord en ze weten welk gevaar de reizigers bedreigt.

Het zijn vier simpele houten huizen en er is een houten kerkje in aanbouw. Binnen een paar jaar zal dit uitgroeien tot een dorp. Nu is het nog heel klein. Voor de vermoeide reizigers is het een hemelse redding.

Bij een behaaglijk vuurtje vertelt Henricus over hun avonturen. Over het ‘E ultreia, e suseia’ van Albert verbaast iedereen zich. Dat moet toch wel een wonder geweest zijn.

Henricus vertelt het verhaal; Albert knikt en doet voor hoe hij dat riep. Dan vertelt Albert voor het eerst een verhaal in het Frans.

‘Wij hadden de wolven verjaagd,’ zegt hij. ‘We stonden daar midden in het bos en we wisten niet wat we moesten doen. Toen heb ik in stilte gebeden tot de heilige Jacobus en ineens ging de hemel open, er scheen een hemels licht en we zagen het kruis, het reddende kruis. Dat wees ons de weg hierheen.’

Buiten huilen de wolven in het bos. De paarden bewegen onrustig in de stal. In de kamer waar ze bij elkaar zitten kunnen ze dat goed horen, er is maar een dun houten wandje tussen de stal en de kamer.

De mensen die het verhaal horen, knikken. Het is een wonder. Ze gaan naar bed, want ook na een wonder moet je slapen. Henricus waagt zich met twee mannen uit het dorp bij de kar. Ze halen er dekens uit en de strozakken.

Die nacht slapen Albert en Henricus in het nieuwe dorp midden in het bos, vijfhonderd meter van het reddende kruis, waarover Albert zijn verhaal vertelde.

Een verteller in de herberg

Vier mannen helpen de reizigers de volgende dag op weg. Ze brengen de kar over een smal paadje naar een betere weg en roepen: ‘Nu steeds rechtuit, dan kom je vanzelf in Rethel, daarna weet je het wel weer.’ Henricus bedankt de mannen, klapt met de zweep en rijdt weg. Het bos waar ze zo bang geweest zijn ziet er nu heel ongevaarlijk uit, er is geen wolf meer te zien. Toch is Albert blij als ze in hoger gelegen open gebied komen. Hier zijn meer boerderijen, er zijn ook meer mensen onderweg. Ze zijn terug in de bewoonde wereld, dat is ook hoorbaar.

Er klinken kerkklokken. ‘Signy,’ zegt Henricus.

Bij een riviertje, net voor het plaatsje, wassen ze zich, alle modder van dat vreselijke bos moet er af.

Het is een heldere, koude ochtend.

Dan rijdt Henricus naar de abdij en gaat met Albert de kerk in. Bij een zijkapel steekt de koopman een kaars aan en bidt uit dankbaarheid voor de dubbele redding in de voorafgaande dagen. Albert kijkt bewonderend rond: wat een prachtige kerk, wat een mooie beelden. Zo'n groot klooster heeft hij nog nooit gezien.

Henricus staat op, slaat een kruis en zegt:

‘Kom we gaan verder, of wil je liever hier blijven?’

‘Nee, ik ga mee.’ Albert loopt met tegenzin naar buiten, juist als bij het hoofdaltaar de monniken beginnen te zingen. Hij is weggelopen uit het klooster en voelt toch heimwee naar de beschutting van dat leven.

Na Signy volgt weer een bos, met een modderig karrespoor.

Henricus stuurt zo ver mogelijk aan de buitenkant, ze schuren

langs bomen en struiken, maar de paarden kunnen de kar in beweging houden. Zo blijven de reizigers tamelijk schoon.

De huifkar ziet er vreselijk smerig uit en de paarden zijn ook bedekt met modder.

‘In Rethel slapen we in een herberg,’ zegt Henricus. ‘Daar zullen we de paarden schoonmaken en de kar een goede beurt geven.’

De weg blijft slecht, er is teveel dooiwater dat nog niet wegstroomt. Overal dezelfde taaie, bruine modder.

Het is niet zo ver naar de lokkende herberg, maar ze doen er wel de hele dag over. Pas laat in de middag komt het stadje Rethel in zicht. Het ligt laag bij een rivier en er zijn huizen en kerken te zien. Dicht bij de stadspoort is de herberg.

Albert is moe van de reis, toch moet hij eerst met Henricus de paarden goed schoonmaken en verzorgen en daarna wassen ze de huifkar op de binnenplaats.

De waard loopt lachend voorbij. ‘Die Vlamingen,’ roept hij, ‘altijd aan het schoonmaken.’

‘Dat komt door uw smerige wegen,’ roept Henricus terug. Hij gooit nog een laatste emmer water tegen de wielen en dan is het karwei klaar. Ze gaan naar binnen, het is tijd om te eten.

In de ruime gelagkamer zitten meer reizigers. Vanaf een van de tafels wordt Henricus vrolijk begroet. Hij lacht blij. ‘Kom mee,’ zegt hij tegen Albert. ‘Dat zijn de mannen uit Atrecht, daar kunnen we mee lachen.’

Aan een lange tafel ziet Albert tien of twaalf mannen, ieder met een grote pul bier voor zich. Ze staan op en slaan Henricus verheugd op de schouder.

‘Goed u weer te zien, hoe is het sinds vorig jaar? En wat hebt u meegebracht? Is dat uw zoontje?’

Henricus gaat tussen de mannen zitten, Albert komt bij het hoekje van de tafel terecht.

‘Nee, dat manneke heeft bij Fumay een klap op zijn hoofd gekregen, hij komt uit Friesland.’

‘Als ze daar in het noorden een klap op het hoofd krijgen zijn ze sjuust weer normaal,’ roept een van de mannen. Ze lachen, Albert lacht maar zo'n beetje mee. Verder let niemand op hem en dat vindt hij helemaal niet erg. Er komt een overvloedige maaltijd op tafel, daar is hij meer in geïnteresseerd.

De mannen eten veel, maar ze praten nog meer. Ze hebben veel pret en ze vergeten ‘die kleine gedeukte Fries’ niet. De een na de ander schuift Albert wat lekkers toe, hij voelt zich een verwend hondje.

Na het eten gaan ze bij het vuur zitten en dan roept er een: ‘Gaston, een verhaal! We hebben u een jaar lang niet gesproken, ge hebt zeker weer mooie verhalen verzameld.’

De man die ze Gaston noemen krijgt een goed plaatsje bij het vuur. Hij is nog jong, hij kijkt de kring rond en vraagt: ‘Hebben jullie wel eens het verhaal van boer Eenos gehoord?’ Niemand kent het.

Gaston gaat er gemakkelijk voor zitten en begint: ‘Er was eens een arme boer, hij woonde in de buurt van Nieuwpoort.’

‘Daar zijn het allemaal arme schijters,’ roept een van de mannen.

‘Ssst, houdt u stil, laat Gaston vertellen,’ roepen de anderen boos.

‘Die man nu,’ gaat de verteller verder, ‘was zo'n arme mens, die had maar één os en daarom noemden ze hem boer Eenos. Op 'nen dag ging zijn os dood. De boer liep naar de stad en verkocht er de huid van zijn os voor acht stuivers. Hij liep terug naar huis, verdrietig en zorgelijk, maar hoe gaat het - de natuur staat niet stil: boer Eenos moet schijten.’

‘Dat is begrijpelijk, dat gaat altijd door,’ roept weer dezelfde man.

Gaston gaat rustig verder. ‘Wat doet ge na het schijten? Dan veegt ge uw gat schoon. Zo ook boer Eenos. Hij trekt gras uit om zich te reinigen en wat vindt hij? Een schat. Hij vindt daar onder de zoden een grote schat. Honderden gouden en zilveren munten, genoeg geld om het hele dorp op te kopen.’

De mannen zuchten bij de gedachte. Als je toch eens zoveel geld zou vinden, wat kon je dan allemaal doen!

‘Eenos gaat naar huis en laat zijn zoontje bij de prevoost de sesterkruik halen, ge weet wel, zo'n ding waarmee men hoeveelheden graan meet. De boer telt zo zijn geld, maar die prevoost is nieuwsgierig geworden. Hij komt er achter dat boer Eenos zoveel geld heeft en hij praat erover met de priester en de meier. Die laatste moet op het kasteel passen van de graaf en hij heeft altijd geld nodig, want zijn meester betaalt hem slecht. Zij komen bij Eenos en vragen: “Hoe komt u aan zoveel geld?”

“Heel simpel,” zegt Eenos. “In de stad betalen ze goud voor een ossehuid.” De prevoost, de priester en de meier reppen zich naar huis, maken al hun koeien en ossen dood, villen de beesten en gaan naar de stad. Daar merken ze dat hun huiden haast niets waard zijn. Ze zijn woedend, dat kunt ge begrijpen. Ze komen naar Eenos om wraak te nemen. De boer rekende er al op dat ze zouden komen. Hij heeft zijn vrouw op de grond gelegd, helemaal bedekt met varkensbloed. Die drie boze mannen rennen naar binnen en deinzen verschrikt terug. “Eenos, stomme boer, wat hebt gij gedaan?”

“Ik heb mijn vrouw gedood, maar ik zal haar met deze hoorn uit de dood opwekken, dan is ze jonger en mooier dan ooit tevoren.” Eenos blaast op een oude jachthoorn en de vrouw doet haar ogen open. Ze kijkt verbaasd om zich heen, staat op, gaat zich wassen en dan zien de drie mannen het: ze is jonger en mooier geworden. Dat geeft ze een idee: de prevoost en de meier hebben allebei een oud, lelijk wijf en de priester is al lang uitgekeken op zijn huishoudster. Ze rennen naar huis en slachten hun vrouwen, maar die blijven natuurlijk morsdood, hoe hard ze ook op de hoorn blazen. Weer reppen ze zich naar Eenos om wraak te nemen.

Daar had de slimme boer wel op gerekend. Hij had een paard gekocht en hij had een handvol gouden en zilveren munten in de aars van dat paard gestopt. Net op het moment dat de drie moordenaars bij hem binnen rennen, schijt het paard geld. De drie staan stomverbaasd en Eenos kijkt betrapt. “Ik moet het maar bekennen,” zegt hij. “Dat verhaal van die huid, die zoveel geld opbracht was niet waar, het is dit paard. Hoe het kan weet ik ook niet, ik geef het beest haver en hij schijt geld.”

“Verkoop mij dat paard!” roept de meier. “Ik geef u een betere prijs,” roept de prevoost. “Tien aflaten en vier goudstukken,” roept de priester. Na veel loven en bieden worden ze het eens, de drie kopen samen het paard en ze zullen het om de beurt een week in de stal hebben. De priester begint, hij krijgt voor zijn haver alleen paarde-mest, maar als hij het beest doorgeeft aan de meier zegt hij toch: “De opbrengst was nog niet zo goed, wat kleingeld, meer niet.” De meier en na hem de prevoost vangen ook alleen paardevijgen en dan moeten ze toegeven dat ze weer bedrogen zijn.

Als ze bij hem komen zegt Eenos. “U hebt gelijk, ge moogt me doden. Dat is slechts rechtvaardig na alles wat ik u aangedaan heb.

Boei mij aan handen en voeten, sluit mij op in een ton en zet mij bij de zee, als het vloed wordt zal ik zeker verdrinken en u bent voor altijd van mij af." Dat vinden de drie een goed idee. Ze brengen Eenos geboeid in een ton tot voorbij de vloedlijn en wachten op hoog water. Dat duurt lang en wat gebeurt er als ge lang moet wachten?'

'Dan krijg je dorst,' roept er een uit het publiek.

'Dan krijg je dorst,' herhaalt Gaston. 'Zo ook de prevoost, de priester en de meier. Ze smekken eens en kijken verlangend rond. Eenos merkt dat en zegt: "In mijn achterzak zit nog wat kleingeld, ik heb daar toch niets meer aan, neem het als drinkgeld en laat mij hier maar alleen wachten op hoog water." De drie gaan weg en nemen een pint in een herberg.

Op het strand komt een domme varkenshoeder langs lopen. Hij ziet Eenos in zijn ton en vraagt wat hij daar doet.

"Ach," zegt Eenos, "als ik hier lang genoeg blijf zitten benoemen ze me tot prevoost, dan kan ik recht spreken, boetes opleggen en ik word een rijk man, maar ik heb niet zoveel zin meer in die baan. Wil jij het misschien worden?" Dat wil die varkenshoeder wel. Hij gaat in de ton, laat zich vastbinden en wacht af. Eenos verstopt zich in de duinen, hij ziet de drie uit de herberg komen en hij ziet dat ze de dichte ton in zee duwen. Daarna gaan ze weg.

Een paar dagen later komt boer Eenos zijn dorp weer inlopen. Hij heeft alle varkens van de varkenshoeder bij zich. "Ik kom uit het dodenrijk," zegt hij. "Het is er niet slecht, maar ik kom toch maar even terug."

De prevoost, de priester en de meier waren toen zo verlangend naar het dodenrijk dat ze de zee ingelopen zijn en niemand heeft ze teruggezien.'

De luisteraars juichen Gaston toe: dat was een mooi verhaal. Er volgen meer verhalen, het valt Albert mee dat hij het zo goed kan volgen. Deze mensen praten heel anders dan hij gewend is, toch is het goed te begrijpen. Zachtjes voor zichzelf herhaalt hij woorden en zinnen die de mannen veel gebruiken, het klinkt wel mooi.

Het wordt laat die avond, maar tenslotte gaat iedereen toch naar bed. Ze spreken af verder samen te reizen. 'Samen naar Reims,' roept er een, 'dat is plezant, dan kunnen we nog eens lachen.'

Pasen in Reims

Een lange rij huifkarren en ook platte wagens vertrekt de volgende dag uit Rethel op weg naar Reims. De weg stijgt en komt dan op een hoogvlakte waar heidevelden en kleine bossen afgewisseld worden door boerderijen. Er lopen kudden schapen rond.

'Mooie wol,' lacht Henricus. 'Daar kunnen ze bij ons in Gent goede lakense stoffen van maken.'

Hij vertelt Albert over die prachtige stad Gent, waar iedereen met de textielindustrie te maken heeft. Albert krijgt een beeld van een drukke, levendige stad, waar iedereen gelukkig is. Daar zou hij graag eens gaan kijken. Later hoort hij van de mannen uit Atrecht dat Gent maar een boerenbedoeninkje is - nee, dan Atrecht! Een stad met ruim twintigduizend inwoners, kom daar maar eens om in Noord-Vlaanderen. Daar hebben ze dat niet.

Albert merkt dat iedereen zijn eigen plaats het mooist en het grootst vindt.

De huifkar van Henricus rijdt als derde in de rij wagens en karren van de Vlaamse kooplieden. Plotseling stopt de voorste wagen. De tweede voerman stuurt zijn huifkar naast de eerste en Henricus komt op de brede weg aan de andere kant langszij. Dan zien ze waarom de koopman uit Atrecht stopte. Er nadert een groep ridders, zes gewapende mannen met een groot aantal voetknechten.

'Zijn die gevaarlijk?' fluistert Albert angstig.

Henricus kijkt strak naar voren, naar de naderende ruiters. 'Dat weet je nooit,' zegt hij zachtjes. 'Meestal is het tuig, we zijn gelukkig met een grote groep. Zij hebben betere wapens, maar ze weten ook wel dat een Vlaming zich niet zomaar laat beroven. Wat denkt gij ervan, Gaston?' roept Henricus naar de man op de eerste kar.

'Het is donderdag,' zegt Gaston. Albert vraagt zich af wat dat er mee te maken heeft.

'De Godsvrede bedoelt ge,' zegt Henricus.

Tegen Albert zegt hij: 'De kerk doet ook wel eens iets goeds. Ze hebben bepaald dat er van woensdagavond tot maandagochtend niet gevochten mag worden. Dat heet de Godsvrede. Het is nu de Goede Week, de week voor Pasen, dan geldt dat nog eens extra.'

'Weten zij dat ook?' vraagt Albert benauwd.

Henricus glimlacht ondanks de spanning. ‘Dat merken we zo meteen wel.’

Gaston rijdt met zijn kar iets naar voren. De anderen sluiten zo goed mogelijk aan. De wagens rijden heel dicht bij elkaar verder. Albert ziet de ridders nu duidelijk; er is een oude man bij en de rest is nog jong. Ze zien er gevaarlijk uit en kijken trots naar de Vlamingen. Een van de jonge ridders trekt zijn zwaard en laat het blinken in de zon, dan steekt hij het weer achteloos weg en rijdt lachend langs de bange kooplieden. De voetknechten zwijgen, ze kijken nors voor zich uit.

‘God zij met u,’ roept Gaston in het Frans.

De oude ridder buigt en beantwoordt elegant de groet. Alle anderen zwijgen. Zo schuiven de twee groepen reizigers langs elkaar. De jonge ridders proberen in het voorbijgaan te zien wat de kooplieden vervoeren. Ze doen echter niets, het is Witte Donderdag, er heerst Godsvrede, dat is zo bepaald door de kerk. Albert bidt opgelucht zijn rozenkrans.

's Middags zien ze Reims. Wat een grote stad! Nog veel groter dan Deventer of Maastricht en dat vond Albert al zulke grote steden. Albert ziet veel huizen, stadsmuren en er is een kathedraal in aanbouw.

Henricus wijst hem de kerk van Sint Remy. ‘Daar gaan we mor-

gen en op Paaszondag naar de kerk,' zegt hij. 'We slapen hier bij een oude vriend van me. Dinsdag reizen we pas verder.'

Ze dalen af naar de stad en komen in de drukte bij de stadspoort terecht. De Vlamingen gaan hier uit elkaar, maar ze spreken af op de dinsdag na Pasen samen verder te reizen.

Albert maakt kennis met de vriend van Henricus, een wijnkoopman met een lange baard. Hij had al op de komst van Henricus gerekend, elk jaar rond Pasen is de koopman uit Gent een paar dagen in Reims.

Op Goede Vrijdag lopen Henricus, Albert, hun gastheer en zijn hele gezin naar de grote kerk van St Remy. Het is er druk. Ze komen op een plaatsje ergens ver achteraan.

In drie keer wordt het grote kruisbeeld ontdaan van de paarse doek die er gedurende de vasten wekenlang overheen gehangen heeft. Albert huivert van genot als hij de zuivere gregoriaanse zangen door de ruime kerk hoort klinken. Hij zingt de woorden mee: *Ecce lignum Crucis - Ziet het kruishout*. Mensen kijken om. Wie zingt daar zo mooi? Albert let er niet op, hij gaat helemaal op in deze bijzondere kerkdienst.

Ook op Paaszondag zijn ze er weer. Voor het eerst na de vasten klinkt het Alleluia weer. Albert luistert stil genietend toe. Henricus heeft hem gezegd dat hij niet meer mee moet zingen. 'Als je de hoofdrol wilt zingen, moet je priester worden,' zegt Henricus. 'Het gewone volk zwijgt.'

Er is volop tijd om de stad te bekijken. Anna, het tienjarige dochtertje van hun gastheer, toont Albert Reims. Ze bekijken de grote kathedraal waar al zo lang aan gebouwd Wordt. Het valt Albert mee dat hij zo goed Frans kan praten. Hij begrijpt de kleine Anna en zij begrijpt hem. Ze lopen door het enorme bouwwerk - wat zal dat een grote kerk worden, het lijkt wel een marktplein. Albert ziet de enorme zuilen waar straks het dak op zal rusten, hij ziet het altaar en de hoge ramen in het koor, dat al klaar is. Er wordt niet gewerkt, de bouwers hebben vrij, het is Pasen. Dat is ook te zien aan wat er op tafel komt. Albert heeft in weken niet zo lekker gegeten. Ze krijgen goede wijn bij het eten. Albert vindt het heel lekker, maar hij mag er van Henricus niet teveel van drinken.

Het zijn mooie dagen daar in Reims, voor het eerst in zijn leven viert Albert Pasen in een ander land. Hij is nu echt in Frankrijk en oom Wiebe had gelijk: het is hier mooi weer en de mensen zijn vriendelijk.

Dinsdags moeten ze alweer verder. Het is nog een heel eind naar Troyes en de kooplieden worden ongeduldig. Ze willen op tijd op de jaarmarkt zijn. Ook in de omgeving van Reims zijn er stinkende leerlooierijen en slachterijen, maar verder is er niet veel industrie. Albert kijkt vies als ze langs zo'n stinkend bedrijf rijden. Henricus ziet het. ‘Steden kun je al van verre ruiken,’ lacht hij. ‘Daar wordt geld verdiend en dat stinkt, zoals je merkt. Het water wordt vuil, de lucht is vies, er komen kale vlaktes waar eerst bossen waren - dat is allemaal welvaart en vooruitgang.’

Albert ziet voor het eerst in zijn leven wijngaarden. Hij vindt er niet veel aan, het zijn kale, kromme stokken, meer niet. ‘Wacht maar tot het najaar,’ zegt Henricus. ‘Dan hangen er overal druiventrossen, dan gaan ze oogsten, dat is een groot feest. Maar nu eerst naar de jaarmarkt. Ik zal goedkoop kunnen handelen dit jaar, ik heb nog een heleboel jaarmarktbrieven van vorig jaar.’

‘Wat zijn dat?’

‘O, dat is heel eenvoudig. Wij kooplieden reizen niet graag met veel geld, je hebt op je eigen hoofd gevoeld hoe gevaarlijk dat kan zijn. Wat doen we dus? We gaan naar een grote jaarmarkt, zoals in Troyes of in Lagny of in Provins en we kopen iets. We betalen niet, nee, we schrijven een jaarmarktbrief, daar staat in: Ik, koopman die en die, zal volgend jaar contant betalen aan koopman zus en zo een bedrag van... gulden.’

‘Maar dan moet je toch het volgende jaar een heleboel geld meebrengen?’ merkt Albert op.

‘Nee, want ik koop niet alleen spullen met jaarmarktbrieven, ik verkoop ook en krijg net zulke brieven. Vorig jaar heb ik een heleboel zo verkocht. Nu heb ik veel brieven. Van elke brief zijn er drie exemplaren, een voor de koper, een voor de verkoper en een hebben we op het stadhuis afgegeven. Ik kom in Troyes en ik koop iets bij iemand van wie ik een jaarmarktbrief in mijn tas heb. Ik neem zijn spullen mee en hij krijgt de brief waarin staat hoeveel geld hij mij moest betalen, soms betaal ik een beetje bij, soms krijg ik nog iets

toe, dat hangt er maar van af wat het waard is. In ieder geval doen we zaken en we hebben geen van beiden veel geld nodig.'

'Het lijkt wel onzichtbaar geld,' zegt Albert.

'Zo zou je het kunnen noemen. Het is voor kooplieden een heel goede uitvinding. Ze zorgen goed voor ons in zo'n stad. Tijdens een jaarmarkt ben je beschermd, op de markt zelf staat een groot kruis om nog eens te onderstrepen, dat daar Godsvrede heerst, ze mogen je niet aanvallen. Niet dat er geen bedrog zou zijn... op de markt gebeurt van alles.' Henricus somt op wat er allemaal voor bedrog mogelijk is. De een doet water in de wijn, de ander verkoopt goedkope velletjes en doet alsof het heel dure bontsoorten zijn, weer een ander heeft bij zijn textielkraam twee ellestokken liggen, een voor de inkoop en een voor de verkoop. 'Dan mag jij raden welke de kleinste is,' zegt hij.

'Die waar ze mee verkopen, denk ik. Maar dat kan toch niet, een ellestok is een ellestok, als hij geen el lang is is het geen ellestok.'

'Dat denk jij, maar zo eenvoudig is het niet, in de handel is alles mogelijk.'

Albert merkt dat hij nog heel wat moet leren voor hij koopman is. Vooral dat gedoe met geld wisselen lijkt hem ingewikkeld.

'Ben jij altijd eerlijk?' vraagt hij Henricus.

Die aarzelt. 'Ja,' zegt hij dan. 'Ik ben altijd eerlijk, behalve als ze mij niet eerlijk behandelen, dan ken ik ook nog wel een paar trucjes. Dat vertel ik je een andere keer nog wel eens.'

De hele groep Vlaamse kooplieden overnacht in Epernay en later in Sézanne. Avonden waarop iedereen minstens eenmaal een mooi verhaal vertelt. Albert merkt dat ze het liefst vertellen over slimme boeren of kooplieden die de machtige heren er in laten lopen. Steeds zijn het rechters, priesters en edelen die als domoren te kijk staan. Ze lachen veel op die avonden en Albert hoort een heleboel waar hij nog nooit eerder van gehoord had. Hij probeert een keer mee te doen met een oud Fries verhaaltje, maar dat vinden ze niet zo leuk. Hij kan maar beter luisteren, vertellen doen de anderen wel.

De jaarmarkt

Het is 1 mei 1244, Albert Hillema komt aan in Troyes. Hij is in Frankrijk en de zon schijnt! Henricus heeft hem die dag niet nodig, Albert mag helemaal alleen de onbekende stad inlopen. Hij krijgt zelfs wat geld mee. Een aantal halve duiten, mailles noemen ze die hier. Albert leert het geld van Frankrijk kennen. Ze hebben deniers, mailles, sous en livres. ‘Zeg maar duiten, halve duiten, stuivers en ponden,’ legt Henricus uit. ‘Twee mailles, twee halve duiten maken één denier of één duit en twaalf deniers zijn evenveel waard als één sou, dat is één stuiver. Er gaan twintig stuivers in een pond, dus twintig sous is één livre. Heb je het gesnapt?’

Albert schudt zijn hoofd, nee, hij snapt er niets van.

Geduldig legt Henricus het nog eens uit. Hij pakt een grote munt. ‘Dat is een livre, dit zijn stuivers, als ik er twintig bij elkaar heb is dat even veel waard als dat ene pond. Hier heb ik een kleine zilveren munt, dat is een denier, een duit zeggen wij. Als ik er daar twaalf van heb is dat evenveel als een sou, ik moet dus wel tweehonderd en veertig deniers hebben om de waarde van een pond op tafel te leggen. En dit is de maille, de halve duit, die is niet veel waard. Je krijgt er tien van me mee, ga nu zelf maar kijken wat je er voor kunt kopen.’

Albert gaat de straat op, hij denkt dat hij met zijn tien mailles niet veel kan doen. Toch valt dat mee. Er is dichtbij een bakkerswinkel, daar is een vrouw de baas. Zij verkoopt allerlei heerlijk gebak. Albert ziet warme pasteien, wafels, gebakken eiervla, ronde platte koeken en nog veel meer heerlijke dingen. Hij vraagt de prijs. Voor een paar mailles heeft hij al zo'n grote koek. Hij koopt er een, groet de vrouw vriendelijk en loopt verder de stad in.

Wat een drukte, hij moet telkens opzij voor haastige mensen en voor volle karren. Er zijn veel bedelaars. Albert loopt ze voorbij, hij wil zijn geld niet verspillen. Nu zal hij het goed besteden.

Op een plein ziet hij een man met een beer. Albert blijft staan, hij slikt het laatste stukje van zijn koek in, de beer kijkt hem aan. Nee beer, niets voor jou, denkt Albert. Ik eet lekker mijn eigen koek op. De man laat de beer een dansje maken, het beest lijkt het niet leuk te vinden, de man ook niet.

Naast een klein toneel staat een poppenkast. Eigenlijk is het toneel niet meer dan een lage kar, waar planken opgelegd zijn. Op de vier hoeken wordt dit vloertje ondersteund door dikke palen. De man met de beer verdwijnt achter de kar en er stapt iemand tussen gordijnen vandaan het toneel op. Het is een mooi aangeklede deftige man. Hij is vast al oud, zijn hoofd is bruin en gerimpeld. Toch ziet hij er heel indrukwekkend uit. Vooral als hij begint te praten.

'Edele dames, nobele heren, boeren, burgers en buitenlui, komt allen nader en aanschouwt het wonderbaarlijkste spektakel dat u ooit gezien hebt. Hier ziet u marionetten die levend worden en dansen op ditzelfde toneel, hier hoort u de mooiste liederen, gezongen door de beste zangeres die ooit in uw goede stad optrad. Hooggeëerd publiek, geeft reeds nu uw milde gaven voor de kunstenaars die u dit alles zullen tonen.'

Twee meisjes, precies gelijk gekleed en geschminkt als poppen, dansen achter het toneelkarretje vandaan en beginnen geld op te halen. Ze lachen vriendelijk naar de mensen, maar ze halen niet veel op. Albert pakt vier mailles en geeft elk meisje er twee. Ze lachen extra lief naar hem.

Dan begint de voorstelling. Eerst komt er een wat dikke vrouw die liedjes zingt. Albert verstaat het niet, maar het klinkt wel mooi. Weer halen de meisjes geld op. Albert geeft ieder nog een maille, er zijn nu meer mensen die iets geven.

De oude man in zijn mooie kostuum verschijnt weer.

'Edele dames, nobele heren, boeren, burgers en buitenlui, hoort dan thans de wonderbaarlijke geschiedenis van de arme boer Frolin, hoort wat hem overkwam toen hij op weg ging naar de stad om er zijn koeien en schapen te verkopen.' Albert ziet het gordijntje van de poppenkast open gaan, er verschijnen enkele poppen. Hij ziet een boer met koeien en schapen. Ook de vrouw van de boer en zijn twee dochters lopen mee. Achter de kast roepen een of meer mensen met verdraaide stemmetjes de tekst.

Albert begrijpt dat de boer naar de stad moet om zijn vee te verkopen en dat hij vrouw en dochters niet thuis wil laten. Het is een prachtige voorstelling. De man op het toneel vertelt het verhaal van Frolin en hele stukken worden in de poppenkast uitgebeeld.

Dan gebeurt het meest wonderbaarlijke. Frolin is in het verhaal bij een beek aangekomen, daar wil zijn vrouw rusten. De dochters

gaan dansen en ineens komen de poppen tot leven. Eerst dansen ze als poppen in het marionettentheater, dan gaan ze de coulissen in en ineens zijn het de twee meisjes op het toneel. Albert snapt niet hoe dat kan.

De meisjes dansen heel mooi, de mensen klappen in hun handen. De vrouw die liedjes zong haalt snel nog eens geld op. Albert geeft zijn laatste maille.

Na de dans gaat het verhaal verder. De meisjes lopen weg met twee ridders, de boer gaat verder naar de stad met zijn vee en zijn vrouw. De oude man op het toneel kijkt heel somber. 'Daar is onderweg iets vreselijks gebeurd,' buldert hij over het pleintje. 'Frolin moet een snelstromende rivier oversteken, al zijn vee komt behouden aan, maar zijn vrouw, zijn dierbare, zeer beminde echtgenote, met wie hij vele jaren lief en leed deelde, zij komt niet aan de overkant. De woeste stroom sleurt haar mee, zij drijft reddeloos verloren weg.'

In het publiek lachen sommige mensen, de man op het toneel kijkt nog bozer en vervolgt zijn verhaal. Alles komt uiteindelijk toch goed, de vrouw drijft op haar kleren naar de stad, de dochters trouwen met de edellieden en de vader hoeft zijn leven lang niet meer te werken.

De meisjes halen voor de laatste keer geld op, de mensen lopen snel door. Albert heeft niets meer. 'Mijn geld is op,' zegt hij.

'Dat geeft niet,' zegt een van de meisjes, 'je hebt al zoveel gegeven. Meer dan al die anderen.' Boos kijkt ze de mensen na die doorgelopen zijn zonder te betalen.

De meisjes gaan op de rand van het toneel zitten. 'Waar kom jij vandaan?' vragen ze.

'Uit Friesland, dat ligt in het noorden.'

'Hoe heet je?'

'Albert Hillema en hoe heten jullie?'

'Ik ben Antoinette,' zegt het ene meisje. 'En zij heet Heloïse. Wij zijn tweelingzusjes en we komen uit het zuiden.'

'In het zuiden, daar zijn de mensen toch bruin?' zegt Albert onnozel.

De meisjes lachen met gierende uithalen. 'Dit is allemaal schmink,' zegt Heloïse. 'Onze echte kleur is niet zo wit.'

'Maar we zijn geen moren,' roept Antoinette, 'we hebben een heel gewone kleur.' Ze strijkt door Alberts blonde haar.

‘Hebben ze in jouw land allemaal zulk mooi haar?’

Albert haalt zijn schouders op. ‘Gewoon - gewoon haar net als ik.’

‘Hoe oud ben je?’ wil Heloïse weten.

‘Twaalf.’ Daar moeten de meisjes weer om lachen. ‘Twaalf, wij zijn al dertien,’ zegt Antoinette koket. ‘Wij zijn al volwassen.’

Albert zucht, daar beginnen die meiden altijd meteen over. Zij zijn volwassen als ze twaalf zijn, jongens mogen pas meetellen vanaf hun veertiende. Het is hier al net als thuis: giechelen en over leeftijd praten.

‘Spreken ze Frans in jouw land?’ vraagt Heloïse.

‘Nee, Fries.’

‘Hoe komt het dan dat je Frans spreekt?’

‘Dat heb ik geleerd.

‘Kun je ons Fries leren?’

Albert zegt een paar zinnetjes in het Fries, maar de meisjes vinden dat een veel te moeilijke taal. Ze praten verder Frans met elkaar.

Na een poosje begint de tweede voorstelling. Albert kijkt nog even en daarna loopt hij door. Vanachter het gordijn wuift Heloïse naar hem.

Er volgen drukke dagen. Albert moet Henricus helpen op de jaarmarkt. Elke dag moeten alle pakken met de mooie wollen stoffen opengemaakt worden en 's avonds pakken ze weer in wat nog niet is verkocht.

Het is heel druk op de jaarmarkt. Er zijn Venetianen met mooie zijden stoffen; daar doet Henricus goede zaken mee. Er zijn er ook die uit Genua gekomen zijn met allerhande specerijen. Er zijn veel Vlamingen, maar ook mensen uit Noord-Spanje en uit het zuiden van Frankrijk uit het gebied vlakbij de Middellandse Zee. Er zijn Duitsers en er zijn zelfs Friezen. Alles wat er op de wereld gemaakt wordt of wat in verre landen groeit is hier te koop.

Als hij niet bij Henricus hoeft te werken loopt Albert graag rond in Troyes. Er is zoveel te zien. Meestal komt hij dan wel uit bij het straattheater van signor Barbeu, het theater waar Antoinette en Heloïse optreden. Hij loopt ook met de meisjes door de stad als ze vrij zijn.

Albert merkt dat de meisjes onderling een heel andere taal spreken. Het is de taal van de kooplieden uit het zuiden. Occitaans noemen de meisjes het. Albert is blij dat hij Frans kan spreken, maar de veelheid van talen op de drukke jaarmarkt maakt hem wanhopig, dat kan hij van zijn levensdagen niet allemaal leren. Henricus heeft daar geen last van, die praat alle talen van de markt door elkaar en iedereen begrijpt hem.

Van de meisjes hoort Albert dat ze Troyes gaan verlaten.

‘We reizen verder naar Vézelay,’ zegt Antoinette.

Vézelay, die naam herinnert Albert aan de pelgrimstocht. Hij moet nog steeds een plaatsvervangende pelgrim zoeken voor Arnoldus. In alle drukte heeft hij daar nauwelijks meer aan gedacht. In Vézelay zijn veel pelgrims, daar is die plaatsvervanger wel te vinden. Alleen reizen is gevaarlijk, als hij eens...

Hij praat erover met de meisjes en die zijn meteen enthousiast. Ze willen Albert meenemen naar signor Barbeu, de leider van het groepje. Albert aarzelt. ‘Eerst met Henricus praten,’ zegt hij.

‘Wat een onzin,’ meent Antoinette. ‘Je bent toch eigen baas, die man heeft niets over je te vertellen.’

Toch wil Albert liever eerst met Henricus hierover praten.

Komedianten

Het wordt een moeilijk gesprek. Henricus is eerst te verbaasd om iets te zeggen. Dan roept hij boos: ‘Wil je met die komedianten mee? Ben jij helemaal gek geworden! Dat is goddeloos volk, hoe durf je. Je gaat helemaal naar de bliksem op die manier. Komedianten, die deugen niet.’

‘Ik ga niet meespelen,’ zegt Albert zachtjes. ‘Ik reis alleen maar mee naar Vézelay, daar zijn veel pelgrims. Dit zijn aardige mensen, ik mag vast wel meereizen, zeggen die meisjes.’

‘Aardige mensen, aardige mensen,’ moppert Henricus. ‘Je weet niet waar je over praat. Het zijn allemaal bedriegers en oplichters.’

‘Ze zijn vast niet slechter dan de andere mensen op de markt,’ zegt Albert brutaal.

Henricus wil woedend uitvallen; hij bedenkt zich en zegt met een venijnig lachje: ‘Ik zal het je bewijzen. Jij bent zo'n geleerde kerkman hè? Zal ik jou dan eens zeggen wat de heilige Augustinus van toneelspelers dacht: “De man die toneelspelers en dansers binnenhaalt, beseft niet welk een menigte vreselijke demonen met hen binnenkomt”. Zo, daar heb je niet van terug hè? Dat is van een kerkvader, van een heilige. Daar hebben gewone mensen niks meer aan toe te voegen.’ Triomfantelijk kijkt hij Albert aan.

Die zwijgt. Het is een tijdje stil, dan zegt hij zachtjes: ‘Ik wil verder als pelgrim.’

‘Verder als pelgrim, laat me niet lachen, jij bent toch helemaal geen pelgrimstype. Jij houdt van lekker eten, je hebt graag geld in je zak. Je wilde toch zo graag koopman worden? Blijf jij nu maar rustig bij mij, dan kan ik je nog een heleboel leren. Laat die komedianten maar vertrekken met die dansmeiden erbij, jij hoort daar niet.’

Daar blijft het bij, die dag.

Pas de volgende ochtend durft Albert er weer over te beginnen. Henricus reageert nu veel kalmer. Hij herhaalt zijn waarschuwingen tegen dat ‘kermisvolk’, die ‘landlopers’, die ‘komedianten’, maar hij zegt ook: ‘Verder moet je het zelf maar weten, ik ben niet verantwoordelijk voor je. Als jij naar de bliksem wilt gaan doe je het maar. Hier is je loon voor de afgelopen tijd, je bekijkt het maar.’ Hij legt een zakje op tafel met twintig zilveren deniers en acht sous.

Albert pakt het geld. ‘Ik reis met de komedianten mee,’ zegt hij. ‘Tot Vézelay, daarna ga ik verder naar Compostella.’

Henricus zucht en haalt zijn schouders op. ‘Nog één waarschuwing: als je na Vézelay verder reist, houd dan een route door het midden of door het westen van Frankrijk, ga niet over de oostkant, dat is een woeste en gevaarlijke streek.’ In een opwelling trekt hij Albert naar zich toe, omhelst hem en zegt zachtjes boven het hoofd van de jongen: ‘Kind, wat bezielt je, we hadden het zo goed kunnen hebben samen. Ga nu maar, pas goed op jezelf en zeg dat volk niet dat je een beetje geld bij je hebt. Toe maar, Albert, ga maar, hier is je tas, dit zijn al je spullen. God zegene je, jongen, moge hij je bijstaan in alle gevaren.’

Hij laat Albert los en loopt weg om niet te laten zien dat hij huilt. Verdrietig pakt Albert zijn spulletjes bij elkaar en loopt naar de plek waar hij de komediantentroep van signor Barbeu kan vinden.

De meisjes zijn heel blij als ze hem zien, maar signor Barbeu niet. Niemand heeft er met hem over gesproken dat Albert bij het toneelgezelschapje zou komen. Alleen de meisjes weten het en Babette, de vrouw die liedjes zingt in de voorstelling.

Barbeu kijkt op Albert neer. ‘Wat denkt u mijnheer? Het geld groeit me niet op de rug, wij moeten allemaal heel hard werken in dit troubadoursgezelschap. Kunst wordt slecht betaald, mijnheer. De mensen hebben geen oog voor de echte goede kunst, zij zien ons aan voor ordinaire komedianten en dat is fout. U hebt onze voorstellingen gezien, ik zag u vaak onder mijn publiek en u hebt menigmaal een paar mailles geofferd voor dit kunstgenot. Ik waardeer dat in u mijnheer, u bent een man van smaak. Uw mailles zijn mij evenveel waard als het goud- en zilvergeld dat ik in mijn jeugd aan het hof van Castilië van koningin Eleonora persoonlijk mocht ontvangen. Helaas mijnheer, die tijden zijn voorbij, dat komt nooit meer terug. Waar is de vorstelijke levensstijl gebleven, mijnheer, het is allemaal weg. Waar zijn de koningen die bij een feest zevenduizend minstreels nieuwe mantels geven, zevenduizend mijnheer! Ja, u hebt het goed verstaan.’

Signor Barbeu vertelt met luide stem en brede uithalen, alle klinkers spreekt hij lang en nadrukkelijk uit, zodat het over het plein schalt. Er blijven zelfs mensen staan, ze denken dat er een voorstel-

ling gegeven wordt. Albert ziet het, hij ziet een mogelijkheid. Terwijl Barbeu met het hoofd omhoog voortjammert over voorbije tijden, gaat Albert rond bij de toehoorders. Hij bedelt op de wijze die Arnoldus hem leerde, door heel zachtjes te zeggen: ‘Een aalmoes om de liefde Gods, een aalmoes.’ Daarna buigt hij en laat het geld in zijn capuchon gooien. Niemand verstaat hem, want hij bedelt met een Nederlands zinnetje, maar de mensen zijn vertederd door zijn stem, zijn deemoedige houding en zijn helblonde haar. Hij haalt veel op.

Barbeu heeft het intussen gemerkt. Even stopt hij zijn verhaal, dan past hij het snel aan alsof het allemaal zo de bedoeling was: ‘En zo, mijnheer, is de kunst van de hoven op de straat gekomen, veracht en verwaarloosd. Gelukkig is de troubadour die op mag treden in een goede stad zoals Troyes, waar de mensen kunst kunnen waarderen.’

Albert heeft zijn ronde afgewerkt, hij komt terug bij signor Barbeu en biedt hem de opbrengst van de collecte aan. De grote troubadour lacht. ‘Mijnheer, u bent welkom in mijn gezelschap, u hebt talent!’

Vanaf dat moment hoort Albert erbij. Babette begroet hem hartelijk, de meisjes omhelzen hem. Albert ziet nu ook Daniël, de jonge man die in de voorstelling de marionetten beweegt en de meeste stemmetjes maakt. Hij komt wat onverschillig naar voren. De hele voorstelling van Barbeu heeft hem maar matig geboeid, die oude zwetser, het zijn altijd dezelfde verhalen.

‘Zo, wil jij met ons meereizen,’ zegt Daniël met een flauwe glimlach. ‘Ik hoop dat je het leuk vindt. We gaan zo weg, help jij me even met het opruimen van de poppen.’ Albert knikt, dat wil hij wel.

Raoul, de man die voor de beer zorgt, geeft Albert plechtig een hand. ‘Welkom,’ zegt hij met zware stem. ‘Geef mij je staf maar, die leg ik straks wel in de kar. Je kunt bij mij op de bok zitten, dan hoef je niet te lopen.’

Albert ziet zes muildieren klaar staan bij het kleine theater. Hij begrijpt dat er voor zo'n reizend gezelschap heel wat nodig is.

‘Waar waren die beesten de afgelopen dagen?’ vraagt hij Antoinette.

‘Als we langer dan een paar dagen ergens staan zoekt Raoul een weilandje voor ze bij de stad. Er is altijd wel een boer die de beesten een tijdje op zijn land wil laten grazen. Raoul is daar handig in, hij zorgt goed voor de beesten. Hij lijkt wel somber, maar hij is heel aardig hoor.’

Ze krijgen niet veel tijd om verder te praten. Het theater reist verder, dat betekent afbreken en opbergen. Eerst gaan de poppen in een grote kist. Daniël doet dat behendig, hij legt de marionetten een voor een naast elkaar, steeds met een ruim gebaar, zodat de draden goed strak blijven en de boel niet in de knoop raakt.

Albert vindt de schaapjes en de koeien leuk. Dat is één lang hout waar al die poppetjes met een paar draadjes aan hangen. Als hij het hout op de juiste hoogte beweegt lijkt het net alsof al die beesten achter elkaar over het toneel lopen. ‘Heel goed,’ prijst Daniël, ‘je hebt er gevoel voor. Leg ze hier maar in de kist.’

Ondertussen heeft Raoul met Babette de planken van het toneel genomen, de meisjes vouwen het achterdoek op. De kar waar het

toneel op stond is nu te zien, het is een platte, lange wagen. Alle planken gaan erin en ook de doeken en de opgevouwen poppenkast. De koffer met poppen vindt er een plaatsje en ook de zware palen die de hoeken van het toneel ondersteunden.

Iedereen werkt hard en signor Barbeu houdt toezicht. Hij loopt druk rond en geeft aanwijzingen die niemand nodig heeft - zeer vermoeiend, zo'n leidinggevende functie.

Het optillen van de zware hoekpalen is een circusnummer. Raoul haalt de beer en roept iets. Het beest gaat op zijn achterpoten staan, tilt zo'n paal op en waggelt ermee naar de kar. De anderen kijken toe en applaudisseren als alles in de kar ligt. Raoul buigt. Hij spant twee muildieren voor de kar. Babette en Daniël hangen tassen met bagage op de overige muildieren, alleen de meisjes leggen hun spullen in de kar. Albert begrijpt even later waarom ze dat doen. Heloïse en Antoinette rijden samen op één muildier, er is geen plaats meer voor tassen. Ze zitten op zijn rug als mannen, met een been aan elke kant. Niet zoals Albert onderweg deftige dames zag paardrijden, op zo'n mal dameszadel. Iedereen zit zomaar op de rug van het rijdier.

Alleen signor Barbeu heeft een echt zadel. Hij zit op zijn muildier als een koning op een edel paard.

Het gezelschap is klaar voor de reis. Albert zit bij Raoul op de bok. Te midden van de vele mensen die de stad uitgaan rijdt signor Barbeu, de beroemde troubadour, Troyes uit. Niemand let op de komedianten. De jaarmarkt is voorbij. De kooplieden zwermen weer uit over heel Europa, de bedelaars, berenleiders, waarzeggers, poppenspelers, danseressen, komedianten, heel dat ongeregelde volkje, dat altijd onderweg is en nergens thuishoort, komt weer in beweging.

Albert kijkt zijn ogen uit. Wat een mensen, wat een drukte. Signor Barbeu rijdt als een veldheer vooraan. Daarachter komen Babette en de meisjes, Daniël rijdt iets opzij van de stoet. Raoul stuurt rustig zijn volgeladen kar door de drukte en de beer sjokt er braaf achter aan, vastgebonden met een ketting.

Albert ziet er nog steeds uit als een pelgrim, maar in zijn hart hoort hij al helemaal bij de komedianten.

Het verhaal van Barbeu

Ze rijden die dag door een bosgebied. Het is mooi weer. De weg is droog, het gaat allemaal veel gemakkelijker dan met die kar van Henricus. Albert hoeft nu niet in de modder aan de wielen te trekken en te duwen. Oom Wiebe krijgt weer gelijk, dit is Frankrijk, mooi weer en vriendelijke mensen.

Raoul is een stille man, als Albert wat zegt geeft hij kort antwoord en daarna zwijgt hij weer. Albert houdt dan ook maar zijn mond, het is met dat Frans toch al moeilijk genoeg. Hij kijkt rond en geniet van het mooie weer.

Als de zon hoog aan de hemel staat, stopt de stoet. Ze zijn nu de enigen op de weg, het is ten zuiden van Troyes.

Barbeu leidt zijn gezelschap naar een open plek opzij van de weg. Babette en de meisjes halen een groot kleed uit de kar, dat spreiden

ze uit op de grond. Albert helpt Raoul. Zij spannen de muildieren uit en laten die aan een lang touw grazen. Daniël bindt zijn rijdier ook met een touw aan een boom en zorgt voor de muildieren van Barbeu, Babette en de meisjes. Als Albert klaar is, ziet hij dat de vrouwen op het kleed een heerlijke maaltijd hebben klaar gezet. Er staan tientallen pasteien, er zijn drie soorten brood, er is worst, kaas en wijn. Raoul pakt een zak wortels en andere groente uit de kar. Hij zet dat bij de beer neer. 'Ik zal hem maar zijn eigen voer geven, voor hij onze pasteien opeet,' lacht hij. Het is de langste zin die Albert hem die dag hoort zeggen.

Ze zitten in een kring op het kleed en eten. Signor Barbeu zit iets apart. Babette zet de lekkerste pasteien bij hem neer en hij heeft een eigen fles wijn. Zwijgend en snel eten ze. Iedereen probeert zoveel mogelijk te krijgen.

Albert heeft dat tempo ook gauw te pakken, hij krijgt bijna ruzie met Antoinette als hij tegelijk met haar naar een laatste broodje grijpt. Hij trekt zijn hand terug en dat doet zij ook. Op dat moment pakt Daniël het broodje. Antoinette begint woedend op de poppenspeler te schelden, maar die eet grijnzend en laat haar maar te keer gaan. Babette zegt dat Antoinette stil moet zijn, signor Barbeu wil slapen. Er valt een plechtige stilte. In de schaduw ligt de grote man onder een deken, hij slaapt.

Na een uur is de middagrust voorbij, ze pakken alles weer in de wagen en rijden verder. Ze komen niet ver die dag. Aan het eind van de middag stoppen ze weer op een open plek in het grote bos en maken zich klaar voor de nacht. Er komt een doek uit de kar - dat is in de voorstelling het gordijn, nu dient het als tent voor Babette en Barbeu. De poppenkast levert een tent voor de meisjes en de drie mannen slapen in de kar.

Raoul zoekt dor hout in het bos, de anderen helpen hem zodra de tenten opgezet zijn. Armenvol hout halen ze uit het bos. Babette maakt een vuurtje, daar komt aan een ijzeren driepoot een zwarte ketel boven te hangen. In die kookpot maakt ze een heerlijke soep, terwijl Heloïse stukken vlees roostert boven het vuur. Met wijn erbij en grote stukken brood is het een prima maaltijd. Albert vindt het leven van komedianten een heel goed leven.

Na het eten zitten ze samen bij het vuur, in het bos wordt het donker; het is nog niet koud. Signor Barbeu kijkt Albert aan.

‘Mijnheer, u bewijst ons de eer met ons mee te reizen. Wij zijn u een verklaring verschuldigd. U kijkt verbaasd, maar zo is het. U ziet ons als zwervers in een bos overnachten, ver van de Languedoc, ons vaderland. U begrijpt dat niet, u komt uit een ver land en u bent nog jong. U weet niet hoe ons volk vijfendertig jaar geleden ten onder is gegaan in een vreselijke en zinloze oorlog. U kunt dat ook niet weten. Die oorlog, mijnheer, heeft ons allemaal in diepe ellende achtergeladen. Sta mij toe dat ik u vertel wat er in ons vaderland gebeurde, nu vijfendertig jaar geleden in het jaar 1209.’

Daniël zucht en mompelt: ‘Daar gaan we weer, al die ouwe koek, die verhalen die we al honderd keer gehoord hebben.’

Barbeu kijkt verstoord in zijn richting. ‘Als de tragische historie van mijn volk u niet interesseert, mijnheer de poppenspeler, geef ik u verlof te vertrekken.’

Mopperend staat Daniël op, loopt naar de kar en gaat slapen. Raoul loopt naar de beesten, kijkt of alles daar in orde is en komt dan weer terug. Babette en de meisjes wachten in stille aandacht op het verhaal. Barbeu neemt een flinke slok wijn uit zijn eigen fles en zegt:

‘Eens was het land van de Languedoc gelukkig en welvarend. We hadden er onze eigen taal, onze eigen cultuur en we hadden een eigen godsdienst. In die goede tijd waren er in ons land nimmer problemen tussen katholieken en katharen.’

‘Wat zijn katharen?’ vraagt Albert.

‘Katharen, mijnheer, dat zijn de zuiveren, de goede mensen. Zij zijn christen zoals u en ik, maar hun geloof wijkt af van wat de paus in Rome als het enig ware geloof beveelt. Daar kijkt u van op, mijnheer, daar hebt u nog nooit van gehoord. De kerk van Rome beweert dat zij de enig ware christelijke kerk is, maar dat is niet waar. Uit heel oude tijden komt een ander christendom tot ons, daarin leren we dat er twee krachten werken in de wereld: het goede, dat van God komt en het kwaad, dat van de duivel is. Zelfs de heilige Augustinus groeide op in dat geloof, het is ouder dan enig mens zich kan herinneren. Nu beweren domme en boosaardige mensen dat je dan twee goden vereert: God en de duivel. Dat is nietwaar, de wijze mannen hebben dat nooit beweerd. Zij zeggen: een mens

heeft het goede en het slechte in zich. Wij moeten proberen ons los te maken van het slechte, het slechte hoort bij de aarde, bij het gewone leven. Wie zich daarvan losmaakt wordt zuiver, die wordt kathaar, die hoort bij de hemel. Er zijn twee soorten mensen, de gewone gelovigen en zij die hun ziel gezuiverd hebben, de volmaakten, de katharen. Zij zijn in staat geheel zuiver te leven. Zij eten geen vlees, zij leven heel eenvoudig, zij werken als wever of als ambachtsman en zij reizen rond om te prediken. De volmaakten kunnen zowel mannen als vrouwen zijn.

In mijn jeugd, en dan heb ik het over de tijd rond 1200, waren er in het zuiden veel katharen. Zij hebben veel goed gedaan. Zieken werden door hen genezen, stervenden gaven ze troost. We waren gelukkig, tot in 1209 de kerk met geweld ingreep en als ik hier zeg de kerk, mijnheer, dan bedoel ik de kerk van Rome.'

'Waarom deden ze dat?' vraagt Albert. 'Als die katharen niemand hinderden hoefde dat toch niet?'

'U bent een goed mens mijnheer, er is in u geen boosheid, dat zie ik. Helaas is er in de wereld wel veel boosheid. De kerk van Rome duldt geen andere meningen dan de hare. Wie iets anders denkt, wie op een andere manier God dient, is in hun ogen een ketter en u weet wat er met ketters gebeurt.'

Albert knikt. 'Die worden verbrand,' zegt hij. Hij heeft het nooit gezien, maar er is wel eens over gepraat in het klooster.

Barbeu staart somber in het vuur, het is stil, ze horen alleen het knisperen en knappen van de brandende takken.

'Zo is het,' hervat hij zijn verhaal. 'Ketters worden verbrand, uitgeroeid, vernietigd. Dat is wat er in 1209 met ons volk gebeurde, toen wij allen ketters werden genoemd. Het kwam niet onverwacht, dat moet u niet denken. Al eerder in 1202 stuurde de paus een speciale afgezant, Pierre de Castenau heette die man. Hij probeerde de katharen te onderdrukken, maar dat lukte niet. Dominicus probeerde het met prediking. Hij was een goede man, tien jaar geleden is hij heilig verklaard. Dominicus bedoelde het goed. Zijn monniken, de dominicanen, moesten net zo eenvoudig leven als de volmaakte katharen. Door hun voorbeeld en door hun prediking moesten ze de overwinning behalen voor de kerk van Rome. Daar is niets van terechtgekomen. De dominicanen steunen nu het geweld, de onderdrukking, ze werken voor de inquisitie. Die geloofs-

rechtbank, de inquisitie, is het gevaarlijkste wapen van Rome. Maar zover was het nog niet vóór 1209. Er werd nog gepraat. Tot een onbekende op 15 januari 1208 de gehate afgezant van de paus bij Saint Gilles aan de Rhône vermoordde. Dat had nooit mogen gebeuren. De paus was woedend. Hij stuurde brieven aan de koning van Frankrijk, aan alle bisschoppen, graven, ridders en baronnen. Er moest een kruistocht komen tegen de katharen. Zelfs onze eigen graaf van Toulouse moest meedoen, hij moest zijn eigen volk bestrijden.

Van alle kanten zijn ze gekomen, die kruisridders met hun soldaten. Driehonderdduizend waren er, uit Vlaanderen, Normandië, Acquitanië, Bourgondië en van over de Rijn uit Duitsland. Dat grote leger trok in 1209 naar Montpellier. De graaf van Trencavel heeft nog geprobeerd te bemiddelen. Ik was daarbij, ik was nog jong. De graaf was ook een jonge man, we waren allemaal jong in die tijd. Met graaf Raymond-Roger van Trencavel ben ik naar het kruisleger toegegaan. Ons groepje was maar klein, tien, twintig man. Voor de stad Montpellier zagen we het vijandelijke leger. De Vlamingen en de Normandiërs stalen als de raven, ze waren altijd dronken. De Duitsers waren geen haar beter, wat kon ze gebeuren? De paus had iedereen bij voorbaat al vergeving van zonden gegeven. Het gesprek was zinloos. De graaf hield een prachtige redevoering, maar niemand luisterde. Die oorlog moest doorgaan. Wij zijn weggereden en op onze weg terug kwamen we door de stad Béziers. Graaf Raymond-Roger riep de mensen daar toe: “Het kruisleger komt, houdt dapper stand, ik kom spoedig met troepen om u te helpen.” Dat is heel anders gelopen.’ Barbeu zwijgt weer en kijkt naar het vuur.

‘Meteen bij het begin van het beleg was er al een uitval uit de stad. De aanvallers zijn verrast, slaan dan terug en drijven de mannen van Béziers terug naar de stad. De poort gaat open om die dapperen binnen te laten. Helaas, de achtervolgers zijn zo dichtbij dat men de poort niet meer op tijd kan sluiten. De vijand komt in de stad.’

Barbeu vertelt het alsof hij het drama voor zich ziet.

‘De mensen vluchten de kerken in; ook daar komt de wrede vijand. Iedereen wordt vermoord, de hele bevolking van de stad, dertigduizend mensen. Niemand overleefde die slachting. Een van die kruisridders vroeg aan een geestelijke of ze geen genade moesten

hebben voor de katholieken, want niet iedereen in Béziers was kathaar. De priester zei onverschillig: “Dat zoekt God in de hemel wel uit, doe uw werk.”

Wij waren teruggetrokken naar Carcassonne, een versterkte stad van onze graaf Raymond Roger. We hebben daar standgehouden tot de waterputten droogvielen. Toen is die dappere graaf van Trencavel gaan onderhandelen. De eerloze kruisridders hebben hem gevangen gehouden, hij is in gevangenschap overleden. Op 15 augustus 1209 zijn we via een geheime gang uit Carcassonne gevlucht. De vijand maakte een van de kruisridders tot de nieuwe graaf van Trencavel. Die man heette Simon de Montfort. Acht jaar heeft die vreselijke duivel oorlog gevoerd, acht jaar van terreur en verwoesting. Pas in 1218 sneuvelde dat beest bij Toulouse. Op 25 juli van dat jaar werd hij geraakt door een steen uit een katapult; die steen werd afgeschoten door een vrouw. De ergste vijand van ons land was dood, maar dood was ook het land, dood waren de helden van Languedoc, dood als dit vuur.’

Barbeu zwijgt.

Babette rakelt het vuurtje nog op, een paar takjes vlammen, dan dooft alles. Het is stil in het bos.

Heel zacht besluit Barbeu: ‘En zo komt het, mijnheer, dat wij als kermisvolk rond moeten trekken. Ons land is bezet door de Fransen, onze godsdienst is onderdrukt, onze cultuur wordt vernietigd. Wij zijn de laatste troubadours. Lang heeft het verzet geduurd. We hadden nog één sterke burcht in de bergen. Monségur heette dat kasteel. Ook dat is gevallen. Begin van dit jaar is Monségur gevallen, alle katharen die er nog waren zijn levend verbrand. Zingend zijn ze de brandstapel opgegaan, helden van ons volk dat ten onder gaat in de strijd tegen de wrede bezetter.’

De anderen knikken, zij hebben allemaal het nieuws gehoord van de val van Monségur. Kooplieden uit de Languedoc vertelden het op de jaarmarkt.

Stil gaan ze uit elkaar. Albert huivert, het is kouder dan hij dacht. In de kar kan hij goed slapen. In zo'n koude nacht lig je daar beter dan in een tent. Raoul heeft een zeil boven de kar gespannen, zelfs als het gaat regenen liggen ze goed.

Sint Brandaan in het bos

De volgende ochtend vertrekken ze na een haastig ontbijt.

‘Wil jij vandaag eens op mijn muildier rijden?’ vraagt Daniël. Dat wil Albert wel. Raoul helpt hem op het hoge beest. Zonder zadel zit de kleine pelgrim op de rug van het grote dier. Dat is niet zo vreemd voor hem. In Friesland heeft hij zo wel op paarden gereden. Zo'n muildier stamt af van een ezel en een paard, het is kleiner dan een paard en groter dan een ezel.

Albert rijdt naast Antoinette en Heloïse over het bospad. Signor Barbeu gaat weer voorop, Babette rijdt vandaag helemaal achteraan.

‘Dat was een treurig verhaal,’ zegt Albert. ‘Hebben jullie dat ook allemaal meegemaakt?’

De meisjes aarzelen. ‘Wij zijn natuurlijk veel te jong om iets van die oorlog te weten,’ zegt Antoinette. ‘Maar er is later ook nog wel veel gebeurd.’ Ze aarzelt weer. ‘Mogen we hem ons verhaal vertellen, signor Barbeu?’

De beroemde troubadour draait zich om in het zadel. ‘Natuurlijk kind, vertel hem hoe jullie bij ons gekomen bent. Hij is een goed mens, je kunt hem vertrouwen.’

De muildieren stappen kalmpjes voort terwijl Antoinette vertelt.

‘Na al die oorlogen is er in 1240 weer gevochten. De graaf van Trencavel had een klein zoontje toen hij overleed. Toen dat kind een man geworden was heeft hij geprobeerd zijn stad Carcassonne terug te veroveren. Wij woonden daar met onze ouders en onze broer Pierre. Het is al vier jaar geleden, maar we weten nog heel goed wat er gebeurde.’

‘Nou!’ roept Heloïse uit. ‘De hele stad was tegen de Fransen. Ze wilden allemaal wel die jonge graaf helpen. Ook onze ouders.’

‘We hebben het verloren,’ zegt Antoinette heel eenvoudig. ‘Vader is gedood door de Fransen en moeder is ziek geworden. Pierre hebben ze meegenomen, die hebben we nooit meer teruggezien. Alle inwoners van Carcassonne zijn de stad uitgejaagd.’

‘We moesten ineens allemaal weg,’ vult Heloïse aan. ‘We konden niets meenemen. Onderweg is moeder overleden en toen heeft Babette ons gered.’

Signor Barbeu kucht nadrukkelijk.

‘Signor Barbeu en Babette hebben ons gered,’ zegt Antoinette snel. ‘We mochten mee met dit gezelschap, we hebben leren dansen en toneelspelen en nu zijn we kunstenaars.’

‘Nou ja, dat hopen we te worden,’ zegt Heloïse bescheiden.

‘Waarom moesten jullie allemaal weg?’ vraagt Albert.

‘Nou, nogal wiedes, wij hoorden allemaal bij de katharen,’ roept Heloïse uit. ‘Vader hielp de goede mannen en vrouwen, de volmaakten, waar je gisteren over hoorde,’ verduidelijkt Antoinette.

‘Jullie hoeven toch niet te vluchten als je vader iets doet,’ meent Albert.

De meisjes lachen. ‘Als ze er bij de inquisitie ook zo over dachten was het eenvoudig,’ zegt Antoinette. ‘Daar is iedereen verdacht die iets met katharen te maken gehad heeft.’

‘Wat doet die inquisitie dan?’

‘Wat ze doen? Nou, eh, ze pakken je op als ze denken dat je bij de ketters hoort en dan blijven ze net zolang vragen tot je zegt wat ze willen horen. Dan kun je kiezen: je bekent en je zegt dat het je spijt, dan krijg je gevangenisstraf; of je blijft bij je mening, dan noemen ze je een verstokte ketter en je gaat de brandstapel op.’ Antoinette zegt het alsof ze het over de gewoonste zaak van de wereld heeft.

Albert vindt het maar een raar gedoe. Doet zijn kerk dat allemaal? Daar heeft hij nog nooit iets van gemerkt.

‘Hoe heb jij Frans geleerd?’ vraagt Heloïse, om eens over iets anders te praten.

‘Arnoldus heeft me woordjes en zinnen geleerd en daarvoor had ik zelf gestudeerd.’ Albert zoekt in zijn tas. Hij toont de rollen perkament. ‘Hier staat een verhaal op in het Frans en hier heb ik het in het Nederlands. Door die twee te vergelijken heb ik Frans geleerd.’

Heloïse vindt het knap. Dat zegt ze ook. Albert kijkt heel trots.

‘Zal ik je eens een stukje laten horen?’ Hij haalt diep adem en declameert met luide stem de tekst van het verhaal van Sint Brandaan. Hij doet het met net zulke uithalen als signor Barbeu op het toneel gebruikt. Het klinkt heel mooi.

Barbeu luistert mee. Als Albert klaar is zegt hij: ‘Mag ik die stukken eens zien?’ Hij kijkt snel de dichtbeschreven vellen door en knikt goedkeurend. ‘Daar kunnen we een nieuw nummer van maken,’ zegt Barbeu.

‘Met Albert in de hoofdrol,’ roept Heloïse enthousiast.

De grote troubadour kijkt het meisje bestraffend aan.

‘Voor een hoofdrol heeft men ervaring nodig. Mijnheer kan zeker meespelen, hij heeft talent, maar een hoofdrol, nee, daar is meer voor nodig.’

Het is nog steeds mooi weer. Ze zullen opnieuw kamperen in een van de kleinere bossen waar ze doortrekken. Babette gaat op haar muildier terug naar het dorp waar ze net doorkwamen om er inkopen te doen. De anderen zijn met de tenten bezig en signor Barbeu stapt gewichtig heen en weer met het perkament van Albert. Hij bedenkt de nieuwe voorstelling, waarvoor straks de repetities kunnen beginnen. Zijn gezelschap zal de wereld verrassen met een heel nieuw programma.

Hij vraagt Albert hoe het hele verhaal van Sint Brandaan is.

‘Het gaat over een man in Ierland,’ zegt Albert. ‘Hij leest een boek en daar staan allerlei wonderlijke dingen in, dat gelooft die man niet, hij gooit het boek in het vuur en dan klinkt er een engelenstem. De engel zegt: “Brandaan, dat is helemaal niet goed wat je daar doet. Voor straf moet je een verre zeereis maken, dan zul je zelf zien dat alles wat in het boek stond waar is. Je moet het opschrijven en pas als je boek vol is mag je weer thuis komen.”’

Barbeu knikt. ‘Een mooi gegeven. Die Brandaan was toch abt?’

‘Ja,’ zegt Albert enthousiast. ‘Hij was baas over een heel groot klooster en hij nam een heleboel monniken mee.’

‘Dat had ik uit het tweede en derde fragment al begrepen,’ zegt Barbeu. ‘Ik zie het voor me, meteen na het eten kunnen we repeteren. Oefen jij je tekst maar. Denk er om: luid en duidelijk praten.’

Albert loopt wat verder het bos in. Aan de rand van een kleine akker galmt hij de verzen over de heilige Brandaan over het veld. Een hert kijkt verbaasd en vlucht dan snel weg.

Babette roept dat het eten klaar is. Albert holt terug, de herten hebben weer rust.

Meteen na het eten begint de repetitie. Iedereen moet er bij zijn en Barbeu wil dat ze goed opletten.

‘Onze jonge vriend hier,’ begint hij, ‘heeft me een heel interessant idee aan de hand gedaan voor een totaal nieuw stuk. Een ongehoord

mooie voorstelling, echt troubadourswerk. De schoonheid van de taal zal centraal staan, een oud verhaal uit een verre vergeten cultuur komt tot leven.'

'Wat doen de poppen?' vraagt Daniël.

'De poppen? Niets, dit is een totaal gebeuren rond de schoonheid van het mooiste dat de mens heeft voortgebracht: de taal.' Zo gaat signor Barbeu nog een tijdje door.

Daniël is beledigd, waarom geen poppen? Zo is er voor hem niets te doen.

Signor Barbeu tekent met een stok het denkbeeldige toneel op de bosgrond. 'We beginnen met een voorspel, dat doe ik zelf. We begroeten het publiek en er is een zegenbede voor de voorstelling, dat hoor je wel als we echt spelen. Dan komt de heilige Brandaan zelf op. Dat ben ik ook.'

De oude acteur stapt met grote passen over het denkbeeldige toneel. 'Ik heb hier tekst waaruit blijkt dat ik niets geloof van wat er in het boek staat. O, hebben wij een boek dat geschikt is?'

Nee, dat hebben ze niet.

'Met poppen gaat dat allemaal veel eenvoudiger,' mokt Daniël.

Raoul komt met een dik stuk hout. 'Als ik dit een beetje bewerk met mijn mes lijkt het net een boek,' zegt hij.

'Prima idee,' roept Barbeu, 'dat is geregeld. Nu de engel. Babette, jij bent mijn engel.'

'Dat ben ik toch al jaren,' zegt Babette koket. Ze lachen, alleen Barbeu blijft ernstig. 'Ja, ja, dat zal wel. Jij bent de engel die Brandaan zegt dat het fout is wat hij deed en dat hij moet gaan varen.' Babette krijgt een tekst en moet die vanachter het gordijn hard roepen. 'Luid en duidelijk, maar toch hemels,' zegt Barbeu. Babette doet haar best.

'Goed zo, goed zo,' zegt Barbeu gehaast. 'Oefen daar de komende dagen nog maar goed op. Hierna heb ik een lang stuk en daarna komt Albert. Begin maar, jongen.'

Albert draagt met luide stem het stuk voor waarin verteld wordt over het vertrek van Sint Brandaan en over een griezelig zeemonster dat door een hemelse ingreep verdreven wordt. Antoinette en Heloïse applaudisseren, Barbeu heeft allerlei aanmerkingen, laat stukken overdoen, doet het voor en is uiteindelijk tevreden.

Daniel zit er ongeïnteresseerd bij. 'Wat een uitspraak,' moppert

hij zachtjes. ‘Zo'n buitenlander heeft geen idee van de schoonheid van de Franse taal en dat moet een troubadoursvoorstelling heten.’

Nu komt er een moeilijk stuk. Brandaan landt met zijn monniken op een eiland, ze kappen er bomen en stoken een vuurtje. Ineens duikt het eiland onder water, het is een grote vis. Kunnen ze dat uitbeelden? Ze denken na.

‘Doe het met de poppen,’ probeert Daniel nog eens. Hij laat met een stuk boomschors zien, hoe dat kan. Barbeu geeft toe: dat zullen ze met poppen uitbeelden. Daniel begint meteen aan de vis met de bomen op zijn rug te werken en Heloïse biedt aan uit lapjes de monnieken te maken.

Dan volgt het grootste tekstgedeelte. Albert zal dat samen met Barbeu doen, het gaat over een bezoek aan het paradijs. Een van de monniken steelt er een mooie teugel; de duivel voert hem naar de hel, waar ze hem pas weer laten gaan als Brandaan lang en vurig gebeden heeft. Dan is de monnik helemaal zwart.

Die uitbeelding krijgt Raoul te doen. Eerst gewoon en als hij uit de hel komt, helemaal zwart geblakerd, dan heeft hij een masker voor. Albert zal de tekst zeggen; voor Barbeu zijn er de aparte stemmen, maar na een uur heeft Barbeu bijna de hele tekst van Albert overgenomen en blijven er voor de jonge troubadour maar enkele regels over. De grootste glorie komt nog voor Albert. Het stuk waarin beschreven wordt hoe Brandaan vreemde wezens ontmoet, mag hij helemaal alleen doen. Ze weten niet hoe ze dat uit moeten beelden, dus houden ze daar maar gewoon de tekst. De vreemde wezens zijn engelen die uit de hemel verdreven werden. Brandaan heeft een lang gesprek met hen en daarna vaart hij naar huis. Om het wat minder saai te maken bedenkt Barbeu dat Babette na dit lange stuk tekst twee liedjes kan zingen.

Voor de meisjes is er in deze voorstelling nog niet veel te doen. Ze hebben een rolletje als duivels die Raoul naar de hel slepen, meer niet.

‘Misschien bedenk ik nog wel iets voor jullie,’ zegt Barbeu troostend. Ook Daniël is niet tevreden.

Barbeu schetst nog hoe het stuk afloopt. Dat speelt hij weer helemaal alleen. Brandaan komt terug, hij legt het volgeschreven boek op het altaar en sterft. Dat speelt de oude troubadour in de schemer van het bos vol overgave. Hij springt ineens heel kwiek op en zegt

tegen de meisjes. ‘Jullie kunnen als engelen aan komen dansen, ik blijf heel stil liggen en jullie voeren mijn ziel naar de hemel.’

‘Is dat dan te zien?’ vraagt Antoinette.

Babette weet de oplossing. Ze doet Barbeu een dunne gazen halsdoek om. ‘Kijk,’ zegt ze, ‘die trek je heel langzaam los en daar wapper je zo'n beetje mee, dat staat heel zielig.’ Net als de hele voorstelling, denkt Daniël, maar hij zegt niets. ‘Er is nog een heleboel te doen, maar het wordt vast en zeker een mooi stuk,’ stelt signor Barbeu vast.

Voorstelling in Pontigny

De volgende dag komen ze door St Florentin. Daar geven ze op de markt hun gewone voorstelling. Albert haalt geld op, dat lukt hem goed. Blij geeft hij alles aan signor Barbeu; die laat Babette voor een deel van het geld eten kopen, de rest bergt hij in een grote, leren beurs die hij onder zijn kleren draagt.

‘Hoeveel heb je zelf gehouden?’ vraagt Daniël zachtjes.

‘Niets,’ zegt Albert verbaasd. ‘Het is toch voor ons allemaal?’

Daniël sist verontwaardigd. ‘Stommeling, je moet voor je zelf zorgen, alles wat je aan die ouwe zwetser geeft ben je kwijt.’

‘Hij betaalt toch ons eten en alles wat de beesten kosten.’

‘Ja, ja, maar het meeste steekt hij zelf in zijn zak.’

Later die dag vraagt Albert aan Antoinette of zij geld achterhouden bij voorstellingen.

‘Waarom vraag je dat?’ wil ze weten.

‘Daniël zegt dat ik wat voor mezelf moet houden.’

‘O die, die denkt dat wij met dat geld ophalen rijk worden. Hij zit altijd achter de poppenkast, hij ziet helemaal niet wat er binnenkomt en nu denkt hij dat de mensen veel geven. Nou, jij weet zelf hoe dat gaat, je krijgt haast niks in die openluchtvoorstellingen. Je kan beter in een klooster spelen of in een kasteel.’

Toneel in een klooster? Daar heeft Albert nog nooit van gehoord, dat is in Friesland ondenkbaar.

Hij merkt al de volgende dag hoe het gaat. Ze komen bij het klooster van Pontigny en kunnen daar diezelfde middag optreden.

Barbeu besluit de Brandaanvoorstelling in première te brengen. Ze hebben niet veel kunnen repeteren, maar dat mag voor een ervaren gezelschap geen bezwaar zijn. Iedereen bereidt zich koortsachtig voor op de komende première. Raoul werkt nog aan zijn masker, de meisjes passen hun duivelskleren en hun engelengewaden. Babette oefent haar tekst en Albert loopt zenuwachtig rond met zijn perkamentrollen. Het lijkt wel alsof hij alles vergeten is. Daniël legt de laatste hand aan de vis met de bomen op zijn rug. Hij heeft een mooi decor gevonden en de lapjes waarmee Heloïse monniken suggereert doen het in de kast heel goed.

Laat in de middag staan ze klaar. Ze spelen in de kerk. Vooraan in die grote ruimte is het toneel gebouwd, daar staat de poppenkast naast en daar zijn de gordijnen opgehangen waar Babette achter staat als ze haar engelenstem doet.

Voor het toneel zitten de monniken, ze praten druk met elkaar. Achteraan staan enkele mensen uit het dorp.

Signor Barbeu komt op. Met een breed gebaar brengt hij iedereen tot zwijgen. In stille aandacht kijkt het publiek naar de grote troubadour.

‘Gij allen, hier bijeen in deze gewijde ruimte, luistert naar mijn verhaal. Moge de heilige geest mij bijstaan. Wij tonen u wat er gebeurde met de heilige Brandaan, een abt in Ierland, hier ver vandaan.’ Barbeu laat de klank wegdrijven in de grote ruimte - wat een heerlijke akoestiek, het klinkt nog mooier dan bij de korte repetitie eerder die middag.

‘Ziet thans hoe Brandaan in zijn werkkamer een boek leest.’ Barbeu stapt even tussen de gordijnen om daarna als Brandaan terug te kunnen komen. Babette legt hem snel een monnikspij om, die ze geleend heeft. ‘Het boek,’ sist Barbeu. Raoul geeft het zware blok hout dat als boek moet dienen. In zijn zenuwen laat hij het vallen, een holle klap davert door het schip van de kerk. ‘Stommeling,’ fluistert Barbeu woedend. ‘Laat de boel niet uit je poten vallen.’

Het fluisteren van de geoefende acteur is zo luid dat het in de hele kerk te horen is. De monniken lachen. Hun abt kijkt bestraffend om, dit is een culturele voorstelling, hier mag niet gelachen worden.

Gehaast komt Barbeu op. Hij is meteen in zijn rol zodra hij weer

voor het publiek staat. Plechtig stapt hij heen en weer en doet alsof hij leest. ‘Maar dat kan toch niet, wat een waanzin, hier geloof ik niets van,’ zegt hij hardop. Hij praat zo nog even door en als iedereen goed begrepen heeft dat de heilige Brandaan geteisterd wordt door ongeloof werpt hij het boek in het vuur. Zij hadden met elkaar die middag goed afgesproken waar het vuur zou zijn: vlak achter de poppenkast. Raoul zou er een stapel doeken neerleggen, dan kon het boek zacht vallen.

Helaas was Daniël niet bij die afspraak betrokken. Net op het moment dat Barbeu aan de dramatische worp met het boek toe is, ziet Daniël die lappen achter zijn kast liggen. De achterkant van de kast laat nog teveel licht door, vindt hij. Die lappen kunnen de boel wat donkerder maken. Hij doet een pas naar achter, raapt de doek op en krijgt op hetzelfde moment het zware blok hout op zijn hand. Met een luide kreet van pijn springt de ongelukkige poppenspeler achter zijn kast, waar hij zacht jammerend blijft zitten.

Barbeu is even onzeker, dan zegt hij waardig: ‘Hoe nu, heb ik iets verkeerd gedaan? Het boek jammert en krijt gelijk een mens. Zie hoe het vuur het klagend werk verteert.’

‘Verbazend knap,’ fluistert de abt tegen de man naast hem. ‘Het geeft het boekoffer zo'n menselijke dimensie.’

Achter het gordijn wacht Babette nerveus op de woorden waarop zij met haar engelenboodschap moet reageren. Barbeu praat verder over het boek; dan herinnert hij zich net op tijd de tekst waar Babette op wacht. ‘Vervloekt zij dit boek, vervloekt de schrijver!’ roept Barbeu luid.

‘O, Brandaan, goede vriend. Je hebt een zware zonde begaan. In dat boek staat de waarheid, die is nu verloren gegaan. Je zult zelf die waarheid moeten ontdekken en opschrijven in een nieuw boek. Onze heer Jezus Christus gebiedt je te gaan varen, negen jaren lang. Negen jaren zul je de waarheid leren kennen, negen jaar om het boek opnieuw te schrijven.’ Het klinkt prachtig, de heldere stem van Babette is tot achter in de kerk te horen. Albert huivert, het lijkt wel of er een echte engel spreekt. Hij kijkt nerveus zijn tekst door terwijl op het toneel Barbeu uitbeeldt hoe Brandaan het schip klaarmaakt. Daar ziet Albert niets van, hij hoort alleen de galmende stem van de oude acteur en hij voelt dat hij nu aan de beurt is.

Het is bijna zo ver. Albert weet dat hij op moet komen als Barbeu

zegt: ‘Hoort nu hoe grote gevaren de heilige Brandaan op zee bedreigen.’ Die zin komt maar steeds niet. Barbeu vergeet het. Hij is maar aan het praten over dat schip, hoe groot het is, waar de mast staat en ondertussen denkt hij: Waar blijft die jongen nu?

Babette redt de situatie. Met haar engelenstem roept ze: ‘Hoort nu hoe Brandaan op zee in gevaar komt.’ Tegelijk duwt ze Albert het toneel op.

Die staat ineens in die grote ruimte, hij ziet de monniken, een heel blok witte pijen. Hij weet niets meer, met grote angstogen kijkt hij de zaal in en zwijgt. Barbeu ziet het, hij komt naar Albert toe, legt zijn hand op zijn schouder en galmt de eerste zin: ‘Brandaan neemt afscheid van vrienden en verwanten.’

Albert voelt een grote rust over zich komen, het is alsof die uit de zware hand op zijn schouder in hem stroomt. Hij neemt de tekst over en declameert helder en duidelijk de zinnen die hij al zo lang uit het hoofd kent.

‘Dat klinkt mooi, met zo'n Iers accent,’ zegt de abt zachtjes.

Barbeu gaat van het toneel af en Albert speelt helemaal alleen. Rustig klinken de zinnen door de kerk. Brandaan wordt aangevallen door een zeemonster, het schip dreigt te vergaan... Albert houdt de dramatische spanning even aan, zijn stem verklinkt in de kerkruimte en dan pas volgen de dichtregels over de wonderbare redding door een vogel uit de hemel.

Intussen heerst achter het toneel grote spanning. Daniël kan niet spelen. Hij zit te huilen achter de poppenkast, heel stil om de voorstelling niet te storen. Heloïse en Antoinette nemen het over. Precies op tijd hebben ze alle poppen klaar hangen. Het gordijntje gaat op tijd open en Albert merkt op het toneel niets van de problemen.

Met heldere stem vertelt Albert hoe Brandaan met zijn monniken een vreemd eiland ziet, ze varen er heen en gaan aan wal.

In de poppenkast komen de monniken op. Het publiek reageert vertederd, het is net echt. Ze hakken een boom om, in de kast valt een van de boompjes opzij en ze stoken een vuurtje. Dat wordt niet uitgebeeld. Het wordt steeds warmer en ineens duikt het hele eiland onder water, het was een vis! Albert brengt die ontknoping alsof hij er zelf verbaasd over is. In de kerk is het publiek enthousiast.

Albert vindt het jammer dat zijn stuk voorbij is, het gaat net zo lekker.

De voorstelling gaat door. Barbeu komt weer op, galmt zijn verzen, Raoul speelt de monnik die de paardeteugel steelt en hij wordt door de meisjes-duivels weggesleept. Dat loopt allemaal heel goed. Als Raoul uit de hel terugkomt met zijn zwarte masker lacht zelfs de abt. Het is een groot succes.

Dan komt de grote solo van Albert. Hij is meer dan tien minuten helemaal alleen op het toneel, hij is kalm, hij vertelt het verhaal. De versregels rollen moeiteloos de zaal in en het publiek is zeer aandachtig. Het gaat allemaal veel te snel. Albert had zo wel uren door willen gaan: nooit klonk zijn stem zo mooi als in deze grote ruimte.

Babette lost hem af, zij zingt haar liederen op het toneel. Albert verdwijnt tussen de gordijnen. Daar wordt hij meteen omhelsd door Heloïse en Antoinette. ‘Je was fantastisch,’ fluisteren de meisjes. ‘Je hebt het heel goed gedaan.’ Zelfs Barbeu knikt hem vriendelijk toe. Albert gloeit van opwinding. Hij is een echte acteur!

Barbeu stapt het toneel op en speelt zijn indrukwekkende slotscène. Als Brandaan komt hij terug in Ierland, het boek is vol. Hij legt het op een denkbeeldig altaar, bidt en bezwijmt. Het is doodstil in de zaal. Barbeu rekt de sterfscène zo lang mogelijk.

Tussen de gordijnen door loeren de meisjes in hun engelengewaden. ‘Is hij nou nog niet dood?’ fluistert Antoinette boos. Babette geeft de meisjes een teken. ‘Ga maar, anders ligt hij er morgenochtend nog.’

Heloïse en Antoinette dansen licht het toneel op, ze zien er betoverend uit in hun dunne gewaden. Twee engelen, precies even groot en met dezelfde strak geschminkte gezichtjes. De tweelingzusjes naderen Barbeu die nu helemaal dood ligt. Heloïse pakt de doek in zijn kraag en trekt. Het gaat te snel, de doek trekt strak om de hals van de acteur en het resultaat is bijna een echte dode.

Antoinette danst als een vlinder voor Barbeu en schermt hem zo af van het publiek. Met een snel gebaar maakt hij de doek los en valt terug in zijn vorige houding. Heloïse staat verstijfd van schrik. Antoinette danst met een lieve glimlach naar haar zusje en neemt haar mee. Het doekje wappert bevallig in de lucht, de ziel is vertrokken. Applaus en toejuichingen. De première is gelukt.

De abt complimenteert signor Barbeu met zijn prachtige voorstelling. Hij roemt het jammerende boek, ‘zo menselijk’, en het ‘Ierse’

accent van Albert. Ook de poppen vond hij heel mooi en vooral de aangrijpende slotscène. ‘Heel knap zoals u uitbeeldde hoe de ziel het lichaam verliet.’ Barbeu glimlacht als een boer met kiespijn. Toch is hij wel tevreden. Er moeten voor de volgende keer nog een paar verbeteringen komen, maar verder is het allemaal goed gegaan.

Alleen Daniël is niet tevreden. Hij is de kerk uitgelopen. Hij is woedend. Uit de kar buiten pakt hij zijn spullen, hij neemt een stuk brood mee en loopt weg. Raoul is de enige die het ziet, de anderen zijn binnen nog druk bezig.

‘Waar ga je heen?’ vraagt Raoul.

‘Ik ga weg, ik ben een troubadour, ik hoor niet bij dit kermisvolk. Gaan jullie maar door met je vulgaire voorstellingen, ik trek als zanger de wereld in. Ik ga naar Parijs.’

Als iedereen een beetje bekomen is van de emoties van de voorstelling zegt Raoul dat Daniël weggelopen is. Daar schrikken ze van.

‘Hoe moet dat met onze andere stukken?’ zegt Babette.

Barbeu weet daar niet meteen een antwoord op.

‘Wij doen de marionetten wel met Albert,’ zegt Heloïse. Dat lijkt een goed idee.

Barbeu heeft echter nog een andere zorg: Daniël weet dat zij katharen zijn, als hij naar de inquisitie gaat kan hij alles verraden. Daar had nog niemand aan gedacht. Ze eten heel stil bij de kar, ieder met zijn eigen gedachten.

‘We reizen snel verder,’ beslist Barbeu. ‘Welke kant ging hij op, Raoul?’

‘Hij wou naar Parijs, zei hij.’

‘Prima, dan gaan wij verder naar het zuiden.’

Kermisartiesten

Ze komen in de stad Auxerre. Daar zijn net allerlei feesten aan de gang, er is een soort kermis.

Barbeu verliest geen tijd. Ze bouwen snel hun theater op naast de poort van de benedictijner abdij. Albert moet nu ook flink aanpakken, hij helpt eerst Raoul en hangt daarna met de meisjes de poppen klaar.

Ze spreken af wie welke poppen zal doen. Dicht bij elkaar staan ze achter de poppenkast. De vloer waar ze op staan is even hoog als het toneel. Er is een stevige balk waar ze tijdens het spelen op leunen. De poppen hangen in de coulissen en achter de kast. Albert probeert het eens met de pop die boer Frolin voorstelt. Het valt niet mee. De pop hangt aan draden die vastzitten aan een plankje. Benen en armen kan Albert met aparte draadjes bewegen. Om de pop vóór op het toneel te laten bewegen moet hij ver voorover buigen, hij hangt met zijn maag op de steunbalk. De pop slingert heen en weer. Albert laat het plankje zakken - te ver: nu zakt Frolin door zijn knieën. Het is heel moeilijk om hem steeds op de juiste hoogte te houden. Als dat zo'n beetje lukt, probeert Albert de pop te laten lopen. Schokkend beweegt Frolin over het toneel, het gaat niet mooi. Daniël deed dat veel beter.

Heloïse wijst Albert hoe hij zijn armen moet houden. Zij beweegt de vrouw van Frolin. Samen lopen ze over het toneel. Het gaat iets beter - maar wat is poppenspelen vermoeiend! Albert krijgt loodzware armen en toch zijn die poppen niet zwaar. ‘Het went wel,’ zegt Antoinette. ‘Doe jij vandaag maar de koeien en de schapen, dat is gemakkelijker.’

Er is geen tijd meer om te oefenen. Ze moeten beginnen. Raoul is al met de beer de straat opgegaan. Hij lokt de mensen naar het theater.

Daar komt Barbeu het toneel op. Babette gaat rond om geld op te halen, maar de mensen geven niets, ze willen eerst wat zien. Het publiek bestaat uit jonge mensen, er zijn veel meisjes en jonge vrouwen bij.

Barbeu vertelt het bekende verhaal van Frolin die met vrouw, dochters en vee naar de stad loopt. In de poppenkast zwaaien de koeien en de schapen wat wild heen en weer. De Frolinpop raakt

verward in de draden van de schapen als Albert bij het keren aan het eind van het toneel te dicht langs de armen van Heloïse gaat. Het meisje neemt Frolin van het toneel. ‘Houd vast,’ fluistert ze. Ze laat zich van het plankier afglijden, haalt de draden uit elkaar en klimt weer naast Albert. Het is heel snel gebeurd, het publiek merkte er niets van.

Dan moeten de meisjes weg. Ze dansen als de dochters van Frolin het toneel op. Albert blijft achter de kast met twee marionetten in zijn handen: Frolin en zijn vrouw. De poppen zwaaien vervaarlijk over het toneel. Babette ziet het, ze laat snel het toneeldoek vallen voor de speelopening van de poppenkast.

Op het echte toneel vertelt Barbeu uitvoerig over de ontmoeting van de meisjes met de ridders. Het publiek vindt dat prachtig. Barbeu doet alsof hij een van die ridders is, Antoinette speelt voor zijn geliefde. Albert wordt ondertussen naar voren gestuurd om geld op te halen. Nu willen de mensen wel betalen.

Het verhaal draait nu helemaal om de dochters van Frolin, het publiek krijgt te zien hoe zij met de ridders meegaan. Dat spelen de meisjes weer in de poppenkast. Albert moet ook helpen. Antoinette heeft de dochters van Frolin en Heloïse speelt de twee ridders; ondertussen moet Albert klaarstaan met de priester. Barbeu vertelt dat de ridders de meisjes mee willen nemen naar hun kasteel - grote vreugde bij het vrouwenpubliek. Nog mooier vinden ze het als de meisjes weigeren mee te gaan: eerst moeten de ridders beloven met de meisjes te trouwen. De dochters van Frolin zijn verstandig. De ridders beloven het en dan komt Albert met zijn priesterpop.

Barbeu laat horen hoe de priester de dochters van Frolin en de ridders trouwt, daarna kan de reis vervolgd worden naar het kasteel. Onderweg wordt een bezoek gebracht aan de vader en moeder van de meisjes. Daar spelen ze het gelukkige slot, de vader is voor altijd rijk, de dochters zijn getrouwd en de moeder is in deze voorstelling helemaal niet van belang. Zelfs het bijna verdrinken van de vrouw van Frolin laat Barbeu uit het verhaal weg. Albert haalt voor de laatste keer geld op en het stuk is uit.

Hij merkt dat het verhaal van Frolin telkens anders verteld wordt. De anderen zijn daar al aan gewend. Barbeu kijkt zijn publiek aan en brengt dan dat deel van het verhaal dat de mensen het mooist zullen vinden.

Die eerste dag in Auxerre blijkt dat heel duidelijk. Ze spelen vier keer. De tweede voorstelling trekt vooral een boerenpubliek en nu krijgen Frolin en de manier waarop hij rijk wordt de nadruk. Als er veel geestelijken blijven staan om het stuk te zien geeft Barbeu alle aandacht aan de wonderbaarlijke redding van vrouw Frolin en praat hij heel nadrukkelijk over de priester en het huwelijk in de kapel. Zo is er telkens een ander verhaal.

Ze doen hun best, maar de opbrengst is gering. Het is een grijze, regenachtige dag en als later op de middag de bui eindelijk losbarst is het publiek helemaal verdwenen. Moe zitten ze bij elkaar op het toneel. Raoul heeft het achterdoek naar voren gespannen, zo blijven ze tenminste droog. Het is koud, hoewel het toch al juni is. Er waait een kille wind om het klooster heen. Ze hebben alleen brood te eten, er is te weinig geld om naar een herberg te gaan en hier midden in de stad kunnen ze geen vuurtje stoken.

'We moeten meer met de poppen doen,' zegt Barbeu peinzend.

'O, de poppen!' Verschrikt springt Heloïse op. 'Ze worden nat.'

'Is al in orde,' zegt Raoul. De meisjes waren helemaal vergeten de poppenkast af te dekken toen het begon te regenen. Raoul heeft er wel aan gedacht.

'Die poppen,' herhaalt signor Barbeu, 'die moeten hun eigen stem weer krijgen. Dat is mooier dan alleen maar vertellen.' Ze missen Daniël, hij speelde niet alleen de poppen, hij deed ook vrijwel alle stemmetjes.

Terwijl de regen op het doek boven hun hoofd klettert oefenen de komedianten heel serieus wie welke stemmen kan doen. Albert krijgt de stem van de priester, hij kan er een heleboel Latijn bij praten, dat lijkt net echt. Barbeu houdt zelf de stem van Frolin, de meisjes moeten de vrouw van Frolin en de dochters spelen, terwijl Albert zal proberen twee ridders na te doen. De schapen en de koeien zijn het gemakkelijkst, iedereen kan mekkeren en loeien.

Zodra het droog is gaan ze oefenen. Heloïse en Antoinette zijn met Albert bezig met de poppen, ze leren hem hoe hij de pop kan laten lopen, zitten, staan en zelfs buigen. Ze zijn allebei heel lief voor Albert. Dicht tegen hem aan geven ze hem aanwijzingen, Albert voelt de warmte van hun lichamen door zijn kleren heen. Hij doet zijn best om de pop goed te laten lopen, hij merkt er niets van dat Heloïse en Antoinette elkaar verdringen om zoveel mogelijk zijn aandacht te krijgen.

Deze afbeelding wordt uit voorzorg niet getoond

Het leven van de rondtrekkende komedianten is zo niet leuk meer. Ze hebben weinig te eten, ze worden koud en nat. Ze slapen in een goedkoop logies, waar het heel vol is. Allerhande rondtrekkende artiesten vinden hier een dak voor de nacht, maar ook wonderdokters, arme kooplieden en veel zwervers.

Albert komt in een zaal met meer dan twintig anderen. Hij houdt de beurs die Henricus hem gaf onder zijn kleren verstopt en hij slaapt in zijn kleren. Gelukkig is Raoul dichtbij. De muildieren en de beer hebben een stal die haast nog mooier is dan hun slaapplaats hier.

De volgende ochtend is er niet meteen een voorstelling. Albert oefent nog wat met de poppen en loopt dan met Heloïse de stad in. Het wordt alweer druk. Ze zien een man met een rond, geel teken op zijn wijde mantel.

'Wat is dat er voor een?' vraagt Albert.

'O, dat is een jood, joden moeten zo'n geel wiel op hun kleren dragen,' antwoordt Heloïse. Albert herinnert zich nu dat hij in Troyes ook al mensen met zo'n teken gezien heeft.

Er zijn veel boeren op straat. Ze zijn gemakkelijk te herkennen aan hun kleding, hun wijde linnen broeken, stevige laarzen en hun kiel tot op hun knieën. Op hun hoofd dragen ze een kap die tot op hun schouders hangt. Albert herkent verschillende monniksorden aan de kleding van de monniken, de grijze franciscanen, de zwarte augustijnen en de rijk geklede tempeliers met hun fluwelen mantels en een rood kruis op hun rechterschouder. De burgers hebben hier kleurrijke, dure kleren, vooral de vrouwen zien er heel mooi uit.

Heloïse geniet van al die mooie gewaden. 'Zo wil ik later ook gekleed gaan,' zegt ze. 'Ik trouw met een rijke koopman, dan heb ik heel veel geld voor mooie kleren. In zo'n huis wil ik wonen.' Ze wijst naar de hoge woningen in de straat waar ze doorlopen. Alle ramen staan open, ze kunnen zo naar binnen kijken. Wat hebben die mensen mooie meubels, Albert ziet grote houten kasten, mooi bewerkte kisten en echte tafels. Wat een rijkdom in de huizen van die kooplieden!

'Ik word ook koopman,' zegt Albert. 'Ik ga dingen uit Friesland in Frankrijk verkopen en dan neem ik spullen van hier mee naar huis.'

‘Doe je dat na je pelgrimstocht?’

‘Ja,’ zegt Albert aarzelend. De pelgrimstocht, daar heeft hij al dagen niet meer aan gedacht. ‘Ja, na de pelgrimstocht.’ Het klinkt niet overtuigend.

‘Wil je niet meer naar Compostella?’ vraagt Heloïse.

‘Ik mag niet eens, ik moet alleen maar een plaatsvervanger vinden. Daarna kan ik weer naar huis.’

‘Wil je graag naar huis?’

Albert aarzelt weer. ‘Nog niet,’ zegt hij dan.

‘Hoe is het bij jou thuis, woon je ook in zo'n mooi huis?’ Albert vertelt over Staveren, hij vertelt Heloïse alles, over de dood van zijn moeder, over zijn tijd in het klooster en hoe hij weggelopen is.

‘We zijn allebei vluchtelingen,’ zegt Heloïse. ‘Wij omdat we weggejaagd zijn, jij omdat je weggelopen bent.’ Ze slaat vertrouwelijk haar arm om Albert heen, die doet zijn arm om haar middel en zo lopen ze terug naar het theater van signor Barbeu.

Antoinette is de eerste die hen ziet komen. ‘Nou, nou, het is dik aan,’ zegt ze boos.

‘Wij zijn allebei vluchtelingen,’ lacht Albert.

‘Kom liever met de poppen helpen,’ zegt Antoinette snibbig. ‘Over een uur moeten we spelen.’

Albert gaat achter de kast en pakt zijn poppen.

Antoinette sist haar tweelingzusje toe: ‘Stel je niet zo aan met die knul, je lijkt wel gek om zo door de stad te gaan lopen.’

‘Dat moet ik toch zeker zelf weten,’ zegt Heloïse uit de hoogte. ‘We zijn op tijd terug, waar zeur je dan over?’

‘Kinderen, niet kibbelen over jullie vriendje,’ vermaant Babette.

Antoinette reageert woedend. ‘Vriendje? Dat kind zeker, dat is misschien iets voor haar, ik speel niet in de kinderkamer.’

De melaatsen van Avallon

Ze blijven niet lang in Auxerre. Door de uitgestrekte wijngaarden reizen ze naar het zuiden, steeds verder weg van Daniël. Er is nog niets gebeurd, maar je kunt niet voorzichtig genoeg zijn.

Na een paar dagen is het wel duidelijk dat Daniël niets verraden heeft, anders waren ze allang achtervolgd door de inquisitie. Ze zijn dan in Avallon en daar is meteen werk. Een priester komt naar hen toe en vraagt of ze die middag muziek willen maken bij de grote processie. Hij heeft zelfs instrumenten bij zich. Hij heeft twee fluiten, een draailier en een trommel.

Als de priester weg is zegt Barbeu: ‘Dat is iets voor jou met de kinderen, Babette.’

Antoinette wendt beledigd haar hoofd af. ‘Ik bedoel voor de jongedames en Albert,’ verbetert Barbeu lachend.

‘Ik kan geen muziek maken,’ zegt Albert benauwd.

‘Dat geeft niet, het gaat er maar om dat er zoveel mogelijk lawaai is. Het hoeft niet mooi te zijn als het maar luid is.’

Ze hebben dolle pret als ze oefenen, ook Antoinette lacht weer. De twee zusjes blazen op de fluiten, ze halen er zelfs een soort melodie uit. Babette bespeelt de draailier, een saai zeurend geluid. Albert krijgt de trommel, dat is wel leuk.

De processie zelf is niet leuk. De priester zet de muzikanten bij het kerkportaal van de kerk van de heilige Lazarus. Dat is nog niet verontrustend, Albert weet wel dat Lazarus de beschermheilige is van de melaatsen maar daar denkt hij op dat moment niet aan. Pas als de processie over de smalle landweg de stad nadert, begrijpt hij waarom ze hier zitten. Alle melaatsen uit de wijde omgeving zijn op deze tiende juli 1244 naar Avallon gekomen om de heilige Lazarus genezing te vragen van hun afschuwelijke ziekte.

De priester loopt welgemoed voorop. Hij geeft de muzikanten een teken en die beginnen zo hard mogelijk te blazen en te trommelen. Albert slaat op zijn trommel en kijkt met weerzin naar de lange rij mismaakte, vervuilde, stinkende mensen die de kerk nadert. Er zijn er bij die geen benen meer hebben, zij worden op platte karretjes gereden, bij anderen is een heel stuk van het gezicht weggevreten door de lepra. Hij ziet stompjes waar handen geweest zijn, mensen zonder neus, mensen in alle vormen van mismaaktheid en verval.

De meisjes blazen op hun fluiten met afgewend gezicht, Albert blijft kijken. Hij ziet die hele afzichtelijke stoet vlak langs zich trekken, er komt geen eind aan, steeds meer melaatsen komen naar Avallon, naar de kerk net buiten de stad. Er is een jonge vrouw bij, die Alberts blonde haren bewondert. ‘O, wat ben je mooi,’ roept ze en ze streelt de jongen terwijl ze langs hem loopt. Albert deinst terug en valt over een mismaakte oude man achter hem. Ook dat is een melaatse. De man gilt vloeken en verwensingen uit een mond die helemaal weggerot is.

Het is voor Albert alsof hij in een boze droom terechtgekomen is. Babette zet hem weer op zijn benen. ‘Trommelen,’ zegt ze streng. ‘Al doe je het met je ogen dicht, trommelen, daar sta je hier voor. Ook dit is het leven, kleine monnik.’

Albert trommelt, hij trommelt of zijn leven ervan afhangt. Hij wil het met zijn ogen dicht doen, maar hij moet steeds weer kijken. Nooit tevoren zag hij zoveel mismaakten bij elkaar. Op alle markten zijn wel melaatse bedelaars, die ontloop je; dit is veel erger, deze komen uit melaatsenkolonies waar ze apart moeten leven. Alleen voor deze processie komen ze naar de stad, velen misschien wel voor het laatst in hun leven.

Als de hele stoet in de kerk is hebben de muzikanten even rust. Albert ziet grauw van ellende. Babette wijst hem een hoekje naast de kerk. ‘Doe het daar maar,’ zegt ze.

Albert holt erheen en braakt er minutenlang. Heloïse wil hem troosten, maar hij weert haar af. ‘Laat me met rust,’ snauwt hij in het Fries.

Beledigd loopt Heloïse terug. Antoinette lacht. Na de dienst komt de hele processie in omgekeerde richting langs. Albert staat nu wat meer naar achter en trommelt met gesloten ogen. Hij ruikt de stoet langskomen, hij ziet het niet meer.

Als de laatste lepralijders weer weggegaan zijn, komt signor Barbeu verheugd naar hen toe. Hij heeft het geld voor hun optreden al ontvangen en er is nog meer goed nieuws.

‘We zijn uitgenodigd op het kasteel van Montreal,’ roept hij. ‘We overnachten er en morgen spelen we daar Brandaan.’ Babette en de meisjes zijn blij.

Albert loopt naar een pomp een eindje verderop en wast zich grondig. Barbeu kijkt verbaasd.

‘Hij is aangeraakt door een melaatse,’ zegt Babette, ‘hij wil zich even wassen.’

‘En hij is over een oude bedelaar gevallen,’ lacht Antoinette. Heloïse zwijgt.

Albert komt gewassen terug. Ze lopen naar de kar die buiten de stad al klaar staat. Albert heeft een eigen muildier sinds Daniël weg is. Hij rijdt stilletjes achteraan, zelfs nog achter de beer. Wat een rotleven, is dat nou een komediantenbestaan?

In het kasteel van Montreal worden ze vorstelijk ontvangen. Barbeu loopt er trots als een pauw rond, de grote troubadour. Ze krijgen goed te eten, zelfs Albert smaakt het weer. Ze slapen op echte bedden en pas de volgende dag hoeven ze te werken.

Het wordt een goede voorstelling. Iedereen weet wat hij doen moet. Albert kent zijn tekst en al is de akoestiek niet zo mooi als in Pontigny, het gaat toch allemaal veel beter. De kasteelheer is zeer tevreden. Ze mogen nog een nacht blijven en er is volop eten en drinken. Barbeu voelt zich helemaal de beroemde troubadour die hij vroeger was. De zusjes zijn weer de beste vriendinnen en Albert gaat stilletjes zijn gang. De mensen bewonderen hem, dat is fijn. Hij vertelt waar hij vandaan komt en hoe vaker hij het vertelt, des te mooier worden zijn verhalen.

Als ze teruggaan naar Avallon hoort Albert pas dat ze al dichtbij Vézelay zijn. Hier zal hij moeten beslissen - verder reizen als pelgrim of bij het gezelschap van signor Barbeu blijven.

Barbeu is dat ook niet vergeten. Terwijl ze voorbij Avallon rijden komt hij vertrouwelijk naast Albert met zijn muildier.

'Vézelay is in de buurt, je wilde daar aan de pelgrimstocht beginnen. Dat hoef je niet alleen te doen. Wij volgen diezelfde route, er zijn onderweg allerlei plaatsen waar wij iets kunnen verdienen. Je kunt bij ons blijven. Je hebt gisteren een heel goede voorstelling gegeven.'

Albert is blij: hij hoeft nog niet te beslissen. Hij gaat naar de zusjes en zegt: 'Ik blijf nog een poosje, ik reis verder met jullie mee.' De meisjes reageren allebei koel en hooghartig. 'Wat leuk voor jou, je bent zeker nogal dol op je eigen stem in dat Brandaanverhaal.'

'Nee, ik vind het gewoon fijn hier.' Albert rijdt weer naar voren. Hij is gelukkig maar toch is er iets wat hem ongerust maakt. Al vanaf gisteravond heeft hij steeds jeuk op de plek waar de melaatse vrouw hem aanraakte. Hij zal toch niet... Telkens als er een kerk in zicht komt gaat hij met zijn muildier vooruit en glipt even naar binnen om te bidden.

'Wat is onze kleine monnik weer vroom vandaag,' spot Antoinette. Albert zegt niets, maar bij de volgende kerk is hij er weer het eerst.

Die avond neemt Babette hem apart.

'Wat is er met jou?'

Albert bloost, hij wil het niet zeggen.

'Ben je bang dat je lepra hebt?'

Albert knikt.

'Laat eens zien waar je het voelt.'

Albert wijst de plek op zijn hoofd aan.

'Kom maar mee, daar weet ik wel wat op.'

Ze zijn in een dorp vlakbij Vézelay. Babette brengt Albert naar de kerk. Ze lopen naar het wijwaterbakje, daar doopt ze een helderwitte doek in en met de woorden 'De heilige Lazarus en alle heiligen zijn je genadig' wast ze het plekje op Alberts hoofd. Het gloeit en daarna wordt het heel koel. Het helpt, het vreemde gevoel is weg.

Spontaan omhelst Albert Babette en zoent haar op beide wangen. Ze wordt er verlegen van.

‘Kom nou maar mee, dan praten we er verder met niemand over.’

Het verhaal wordt toch bekend. Barbeu lacht er hard om. ‘De wonderbare genezing door Babette,’ buldert hij.

Ook Antoinette vindt het leuk. Heloïse heeft medelijden met Albert, maar ze laat het niet merken, hij heeft zo lelijk tegen haar gedaan daar in Avallon, dat is nog niet over. Raoul klopt Albert op zijn schouder. ‘Laat ze maar lachen hoor, jij bent fijn beter.’

Vézelay!

Het is druk in het kleine stadje op de heuvel. Er zijn honderden pelgrims; voor sommigen is Vézelay het eindpunt, anderen verzamelen zich hier voor de lange reis naar Santiago de Compostella. Aan het eind van de week, op vrijdag 22 juli, is het de feestdag van de heilige Maria Magdalena. Dan zullen de relieken van de heilige getoond worden, er is een processie en men zegent de pelgrims.

Signor Barbeu kent een goed plekje voor hun kleine theater. Hoog op de heuvel is de grote kerk van Maria Magdalena. Ze rijden langzaam door de sterk hellende straat omhoog en komen op het plein voor de kerk. Daar bouwen ze hun toneel, in de hoek van het plein, tegen een tuinmuur en achter die muur, in de tuin, mogen ze hun kamp inrichten. Het is een ideaal kamp, ook de beesten zijn nu vlakbij. Voor de beer is er een plekje achter in de tuin. De oude beer houdt van rust.

Iedereen werkt hard in het groepje komedianten. Babette richt een keukentje in, Albert en de meisjes maken tenten klaar en Raoul zorgt voor zijn beer en de muildieren.

‘Hoe moet dat nou met het tentdoek?’ vraagt Albert. ‘Overdag hebben we het op het toneel nodig.’

‘Dat geeft toch niet,’ vindt Antoinette.

‘Maar als het gaat regenen? Dan worden je dekens nat. Mij maakt

het niet uit hoor, ik slaap in de kar, mijn spullen liggen onder de toneelvloer.'

De meisjes kijken elkaar aan, ze kijken naar de lucht. Albert heeft gelijk, er zijn veel wolken, het is een blauwe lucht met hoge witte wolken, maar die hebben al grijze randen. Het kan best gaan regenen. Wat moeten ze doen?

Zoals altijd is het Raoul die de oplossing weet. Hij heeft onder in de kar nog een paar oude lappen liggen, die kunnen overdag als tentdoek dienen.

Voor de voorstelling loopt Albert het stadje in. Hij wil eens kijken of er pelgrims zijn die als plaatsvervanger voor Arnoldus willen reizen - al willen ze maar voor Arnoldus bidden onderweg.

Op het plein voor de kerk ziet hij een somber groepje. Ze staan dicht bij elkaar en wachten tot ze de kerk in kunnen. Het zijn allemaal mannen, de meesten dragen zware kettingen die aan hun armen of benen vastgemaakt zijn, ze lopen op blote voeten. Moeten die mannen zo helemaal naar Noord-Spanje lopen? Albert hoort ze Vlaams praten. Hij gaat erheen en vraagt waar ze vandaan komen. De pelgrims kijken hem zwijgend aan, wat wil die jongen? Eén doet een stapje naar voren.

'Wij zijn van Brugge,' zegt hij. 'Wij zijn door de rechter veroordeeld tot deze pelgrimstocht, daarom lopen we met zware ijzers.'

Albert wenst ze een goede reis en loopt door. Dat zijn niet de goede plaatsvervangers.

Tegen de kerkmuur zit een groepje mannen en vrouwen, hun vodden moeten pelgrimskleren voorstellen, ze eten stukken brood en kijken nieuwsgierig naar alle voorbijgangers.

'Hé mooie jongen, kom je bij ons zitten?' roept een van de vrouwen.

Albert loopt snel door. De vrouwen lachen en roepen hem na. Dit zijn gewone bedelaars, die zich bij de pelgrims aansluiten in de hoop zo iets meer te krijgen.

In een van de lager gelegen straatjes ziet Albert twee nette pelgrims. Ze zitten vlak bij de straat in een herberg.

'Een aalmoes om de liefde Gods,' bedelt Albert.

De mannen lachen. 'Je werkt in onze wijk, makker. Wij doen hier het bedelwerk. Kijk maar niet zo verschrikt, kom er bij zitten.'

Albert krijgt een plaatsje aan het tafeltje.

‘Hoe kom jij hier?’ vraagt de oudste van de twee. ‘Je bent geen Fransman, dat horen we wel.’

‘Ik kom uit Friesland, ik hoor bij het toneelgezelschap van signor Barbeu.’

‘O, Barbeu, die ouwe opschepper. Is hij nog steeds de beroemde troubadour uit het zuiden? Hoe lang speelt hij die rol nu al, dat is toch zeker twintig jaar. Ik ken hem nog uit Parijs, daar had hij niet veel succes.’

‘Toch komt hij wel uit de Languedoc,’ meent de andere man.

‘O jawel, er zijn er zoveel die daar vandaan komen. Toen dat ketternest schoongemaakt is zijn ze alle kanten uitgestoven. Hij zal ook wel een reden gehad hebben om er vandoor te gaan, maar een koninklijk hof heeft hij nog nooit van binnen gezien, neem dat maar van mij aan.’

De man kijkt Albert vriendelijk aan. ‘En hoe komt zo'n jonge Fries bij die oude oplichter terecht?’

Albert vertelt kort over zijn reis. Hij durft ook het verzoek van Arnoldus aan deze nette pelgrims voor te leggen.

‘Plaatsvervanger,’ zegt de oudste geïnteresseerd. ‘Daar valt met ons wel over te praten.’ Hij knipoogt naar zijn maat.

‘Die Arnoldus heeft toch wel wat nagelaten om zijn plaatsvervanger te betalen?’

Albert kijkt verlegen naar de grond. ‘Dat geld is gestolen.’

De man lacht. ‘Dat is een goeie, je hebt het zelf opgemaakt, bedoel je zeker.’

‘Nee,’ roept Albert fel uit. ‘Ik ben overvallen, hier, kijk maar, je kunt het litteken nog zien op mijn hoofd.’

‘Nou, rustig maar,’ zegt de man. ‘Ik doe je niets, het is zomaar een gedachte. Kermisvolk is zo eerlijk niet.’

Albert staat op, hij is beledigd. ‘Wij zijn geen kermisvolk, wij zijn rondreizende troubadours.’

De man lacht. ‘Hij lijkt zijn baas wel, die zou ook zoiets kunnen zeggen. Mijnheer de troubadour, het was een genoegen u te ontmoeten, maar als er geen geld is kunnen wij niets voor u doen.’ Hij draait zich om, Albert is voor hem niet interessant meer.

De jongen loopt weg. Kermisvolk - hoe durven ze! Als hij het plein opkomt en hun theatertje ziet voelt hij dat hij daar thuishoort.

Ze zien er uit als kermisartiesten, ze leven als kermismensen, maar ze zijn toch meer dan dat. Ik loop zelf nog wel een stukje, Arnoldus, denkt Albert.

Heloïse kijkt al naar hem uit. ‘Waar zat je?’ vraagt ze. ‘We zoeken je, we moeten spelen.’

Albert gaat meteen naar de poppenkast en pakt zijn poppen. Iedereen staat weer klaar. Het verhaal van boer Frolin kan opgevoerd worden.

Albert kan nu goed spelen met de oude marionetten, hij doet heel veel in het poppentheater, de meisjes hebben daardoor meer tijd voor dansjes. Ook de stemmen zijn goed verdeeld. De voorstelling loopt vlot en de opbrengst valt ook niet tegen.

Later op de ochtend trekt het hele gezelschap van Barbeu naar de kerk. Dat heeft Albert nog nooit meegemaakt.

Barbeu heeft er een bedoeling mee. Hij wil hier elk jaar tonen dat hij een goede katholiek is, vrij van alle ketterse smetten.

Albert moet voorop lopen, daarachter komt Barbeu in zijn mooiste kleren, dan Babette, de twee meisjes en achteraan Raoul. Langzaam lopen ze de kerk in. Albert wil naar een van de zijkapellen gaan.

‘Het hoofdaltaar,’ sist Barbeu. Recht over het brede middenpad van de kerk gaat de stoet. Pelgrims en andere kerkgangers kijken toe. De meisjes lopen met devoot neergeslagen ogen, maar toch zien ze alles.

‘Knielen,’ fluistert Barbeu.

Albert knielt in het middenpad, de hele groep knielt. Daarna vinden ze een plaats helemaal vooraan, waar ze de hele mis bijwonen. Het is van het begin tot het eind theater; Albert vindt het overdreven, maar hij doet wel mee. Vooral de meisjes zijn duidelijk onwennig in de kerk, om dat te verbergen doen ze alle voorgeschreven handelingen extra nadrukkelijk. Albert vindt het een malle vertoning.

Na afloop is signor Barbeu zeer tevreden. ‘We hebben een uitstekende indruk gemaakt. Dat is goed voor onze reputatie.’

In de beslotenheid van de tuin spelen de meisjes de kerkdienst na met overdreven gebaren, ze gieren van het lachen. Albert merkt

verbaasd dat iedereen precies weet hoe die of die naar hen keek, maar dat alleen Raoul met zijn aandacht bij de dienst was. Raoul ziet het aan hem. ‘Alles is hier theater,’ zegt hij zachtjes tegen Albert. ‘Daar wen je wel aan.’

Op vrijdag 22 juli is het enorm druk in het stadje, er zijn duizenden pelgrims en daar omheen zwermen tientallen potsenmakers, goochelaars, wonderdokters en komedianten. Barbeu had gelijk, ze staan op het beste plekje. Met zoveel onbetrouwbaar volk om je heen is het ook wel plezierig alle bezittingen bij de hand te hebben. Het kamp in de tuin is ideaal, zo vlak achter het theater. Ze spelen die dag wel tien keer, telkens met een behoorlijke opbrengst. Albert en de meisjes hebben lamme armen van vermoeidheid. Uitgeput hangt Albert na de tiende voorstelling over de balk naast Heloïse.

‘Wat ben ik moe,’ zucht Albert. ‘Ik kan geen pop meer optillen.’

‘Gelukkig is dit de laatste voorstelling,’ zegt Heloïse. ‘Morgen reizen we weer verder.’ Ze kijken elkaar aan en lachen.

‘Zo ben je veel aardiger dan wanneer je boos bent,’ zegt Heloïse.

‘Dat kan wel, ben ik dan wel eens boos?’

Het meisje speelt verontwaardiging. ‘Ben ik wel eens boos! Ben je dan nu al vergeten hoe lelijk je tegen me deed in Avallon?’

‘O, dat. Nou ja, toen moest ik kotsen, ik was ziek.’

‘Ja,’ giechelt Heloïse, ‘je had lepra.’

Albert kijkt verlegen naar beneden. ‘Ik voelde me zo vies. Al die mensen...’ Hij huivert nog als hij er aan denkt.

Troostend legt Heloïse haar hand op zijn schouder. ‘Het was heel eng en ik begrijp best dat je schrok, maar je mag nooit meer zo lelijk tegen me doen. Een dame moet je hoffelijk behandelen. Heb je nooit van hoofse liefde gehoord?’

‘Nee, wat is dat?’

‘Dat is het meest verhevene wat onze occitaanse cultuur heeft voortgebracht,’ zegt Heloïse plechtig. ‘Dat zegt signor Barbeu,’ voegt ze er haastig aan toe.

Albert is nog niet veel wijzer. Heloïse probeert het op een andere manier uit te leggen.

‘Wat is volgens jou een vrouw?’

Albert herinnert zich iets wat de kooplieden uit Atrecht zeiden: ‘Rook, vliegen en een vrouw zijn de plagen van een huis.’

‘Wat is dat nou voor antwoord?’ zegt Heloïse geschokt. ‘Ik bedoel: wat is voor jou de ideale vrouw?’

Daar heeft Albert nog nooit over nagedacht. Hij aarzelt. ‘Ja, eh... zoiets als Hiltje.’ Heloïse weet al wie Hiltje is.

‘Dat is je zuster, je zou ook kunnen zeggen dat ze voor jou een moeder is. Ik bedoel echt een vrouw, wat is, wat kan de ideale vrouw?’

‘Lekker koken en eh, spinnen, weven, kleren maken.’

Heloïse schudt haar hoofd. ‘Dat is een huishoudster. Een vrouw is daar hoog boven verheven. De minnaar vereert zijn vrouwe, hij is haar dienaar, hij ligt aan haar voeten en smacht naar een klein bewijs van haar gunst.’

Albert kijkt heel gereserveerd. Hij ziet het niet voor zich. ‘Een man aan de voeten van een vrouw, die zit toch zeker voor gek.’

Babette is dichterbij gekomen, ze heeft een groot deel van het gesprek gehoord. Ze lacht. ‘Jullie praten over veel te moeilijke dingen, kom eerst maar eten, je hebt het verdiend.’

Albert is al weg - eten, lekker!

‘Ik wist niet dat jij zo in hoofse liefde geïnteresseerd was,’ zegt Babette.

‘Het is het beste wat onze cultuur voortgebracht heeft,’ zegt Heloïse pedant.

‘O, bedoel je het zo, je wilt Albert opvoeden in onze cultuur. Ik dacht dat je...’ Babette kijkt Heloïse van opzij aan, spottend. Het meisje reageert met gespeelde verontwaardiging. ‘Ik, geïnteresseerd in die jongen, helemaal niet, ik wil hem alleen maar wat leren.’

‘Dat is heel mooi van je,’ lacht Babette.

Na het eten zingt Babette Occitaanse liefdesliederen. Ze verklaart de woorden voor Albert, hij vindt het nogal overdreven versjes van smachtende minnaars en hoogverheven vrouwen die een heel enkele keer hun aanbidder een kleine gunst bewijzen, waarna hij weer voor lange tijd gelukkig is.

Zelfs signor Barbeu bemoeit zich ermee. Hij draagt een lang vers voor in het Frans. Albert begrijpt er de helft niet van, maar de meisjes vinden het prachtig. Het is een gezellige avond. Als ze gaan slapen zegt Heloïse: ‘Dat bedoelde ik nou, hoofse cultuur, ik zal je er meer over leren.’

Droog brood

Ze verlaten Vézelay in de regen. De stad op de heuvel stroomt leeg, honderden pelgrims gaan tegelijk op weg naar Compostella. Lopend, sommigen te paard, beginnen ze hun lange tocht - hoeveel zullen er aankomen? Hoeveel zullen er onderweg bezwijken aan de vermoeienis, aan ziekten? - niemand weet het. Nu zijn ze nog vol goede moed.

Het gezelschap van signor Barbeu volgt de pelgrims. Het is een bochtige weg door bosachtig gebied. Albert zet zijn capuchon op, hij is al doornat. Het regent urenlang, de weg wordt modderig, het tempo van de pelgrims is traag. Het lijkt wel weer zijn reis door Champagne, drie keer moeten ze die middag de kar uit de modder trekken. Zelfs signor Barbeu werkt mee.

In Clamecy stoppen ze. Het is weer een beetje droog. Er moet een voorstelling gegeven worden. Binnen een uur is het theater opgesteld en kan het spel beginnen. Raoul gaat rond met de beer, maar hij krijgt niet veel mensen naar het theater. Er zijn al zoveel komedianten langsgekomen, de mensen hebben geen zin meer in het stuk over de boer Frolin. Voor een groepje kinderen, drie oude mannen en een pater spelen ze hun stuk. De kinderen vinden het leuk, de oude mannen kijken omdat ze toch niets te doen hebben en de pater wacht op iemand. Ze betalen geen van allen.

Moe en teleurgesteld ruimen de komedianten hun spullen weer op en zoeken een slaapplaats in het stadje. Alles is vol. Ze rijden maar door en vinden onderdak op een boerderij, ze kamperen niet in dit natte, kille weer. Achter de boerderij kookt Babette een heerlijk maal, dat verbetert de stemming. Ze drogen hun kleren en gaan vroeg slapen.

De volgende dag is het gelukkig goed weer. Ze kunnen flink opschieten. Signor Barbeu wil die dag tot Nevers komen, in die grote stad is wel wat te verdienen. Ze rijden door een mooi gebied, bossen, maar ook akkers en boerderijen. De weg is tamelijk droog en de doorwaadbare plaatsen van de kleine riviertjes die ze kruisen zijn goed begaanbaar.

Het lukt Raoul elke keer weer met de kar aan de overkant te komen. Alles wordt vreselijk vies, de modder zit op de kar, op de muildieren en ook op de reizigers zelf.

Er is geen tijd voor een uitgebreide lunch met siësta. Ze krijgen een stuk brood en eten dat rijdend op.

Heloïse rijdt naast Albert, ze leert hem Occitaans. Hij doet zijn best, maar naast het Frans vindt hij het erg moeilijk al deze nieuwe woorden ook nog te moeten leren. Hij verhaspelt alles, tot grote pret van de meisjes en van Babette. Signor Barbeu rijdt onverstoorbaar voorop. Hij hoort dat gekwetter achter zich wel, maar hij bemoeit zich er niet mee.

'Ik kan het niet hoor,' zegt Albert, 'het is te moeilijk. Leer jij maar Fries.'

Heloïse trekt een vies gezicht, dat wil ze niet. 'Als je Occitaans kent, kun je mooie gedichten schrijven voor de dame die je vereert.'

'Is er een dame die mij vereert?'

'Nee, ik bedoel de dame die door jou vereerd wordt. Je wilt toch leren wat hoofse liefde is?'

'Dat heb jij bedacht, ik heb niet gezegd dat ik van die gekke liedjes wil zingen.'

'Dat zijn geen gekke liedjes, dat is kunst.'

Albert haalt zijn schouders op. 'Nou goed, dan is het kunst. Mag ik jou vereren als dame?'

Heloïse bloost. 'Dat vraag je zo niet, dat doe je heel voorzichtig, je begint met een gedicht, ik krijg dat en ik merk nog niks, daarna schrijf je meer gedichten en zo gaat het verder.'

'Ik zal een gedicht voor je maken,' zegt Albert, 'maar ik doe het wel in het Frans.'

Heloïse glundert, Antoinette snuift minachtend. Kinderspel, denkt ze. Babette glimlacht en signor Barbeu heeft het niet gehoord.

Laat in de middag zijn ze in Nevers, een mooie stad aan de Loire. Het is er stil op straat. De reizigers kijken verbaasd rond. Wat is hier aan de hand? Anders is het hier altijd zo druk.

Barbeu vraagt een voorbijganger of er markt is in Nevers.

De man kijkt hem verbaasd aan. 'Weet u het niet? Er mag deze week geen markt zijn, iedereen moet morgen in de kerk komen, er is een inquisiteur in de stad.'

Ze schrikken. De inquisitie!

'Dan doen we wel buiten de stad onze inkopen,' zegt signor Bar-

beu waardig. Hij stuurt zijn groepje snel in de richting van de volgende stadspoort. Ze hebben geluk, ze mogen er nog uit. Ruimte, vrijheid! De bedreigde stad laten ze graag achter zich.

Nu moeten ze wel in de open lucht overnachten. Niemand klaagt. Alles liever dan zo dicht bij de gevreesde inquisitie te zitten. Er is niet veel te eten. Niet alleen hebben ze geen gelegenheid gehad iets te kopen, het geld is gewoon op. Alles wat in de goede dagen in Vézelay is verdiend hebben ze alweer opgemaakt.

Albert merkt dat komedianten niet sparen; als ze veel geld hebben leven ze er goed van; is het op, dan eten ze droog brood. Er is wel een kampvuurtje en Raoul gaat vissen in het riviertje waarbij ze kamperen. Hij vangt zelfs een paar forellen. Babette maakt ze schoon en roostert de vissen boven het vuur. Zo eten ze toch nog iets meer dan alleen brood.

Albert zit apart, hij denkt na over het gedicht. Er is geen inkt, hij heeft geen ganzeveer, hij kan alleen maar het gedicht bedenken en het dan uit zijn hoofd leren. Halfluid prevelt hij zinnetjes. Heloïse komt uit Carcassonne, dat klinkt wel mooi.

‘Jonkvrouw van Carcassonne, wat ben ik toch begonnen. Hoe zal ik ooit bezingen, die hoofse liefdesdingen.’

Het begin is er. Nu moeten er allerlei droevige woorden in, zo van ‘mijn hart is stuk’ en ‘geef mij geluk’. Albert werkt de hele avond aan zijn gedicht en denkt er zelfs in zijn dromen nog aan.

Als ze de volgende dag verder reizen is het klaar. Babette zegt dat hij zijn gedicht hardop moet zeggen, zodat iedereen het kan horen. Heloïse vindt het mooier als het alleen voor haar gezegd wordt, maar dat kan niet: in hun groepje is alles voor allen. Zelfs signor Barbeu luistert mee als Albert met een rood hoofd begint:

‘Jonkvrouw van Carcassonne,
Wat ben ik toch begonnen.
Hoe zal ik ooit bezingen,
Die hoofse liefdesdingen.
Uw ogen zijn als sterren,
Ik zie ze slechts van verre.
Geef mij een van uw gouden haren,
Ik zal haar eeuwig bewaren.

Sta toe dat ik u dien
Dan zal nog eens misschien,
Groot zijn mijn geluk
Anders gaat mijn hartje stuk.'

'Bravo,' roept signor Barbeu. 'Ga zo door jongen, dan zul je nog eens een echte troubadour zijn.'

Heloïse speelt de verraste dame. 'Mijnheer, u mag mijn dienaar zijn,' zegt ze heel zedig en zachtjes.

'Dat is dan reuze fijn,' rijmt Albert. Ze lachen, alleen Heloïse vindt zijn opmerking niet echt hoofs. Ze zucht, hij moet nog veel leren. Antoinette reageert niet - laat die kinderen maar spelen.

Babette zoekt een melodie die bij het vers past en even later zingt ze het hardop. Heloïse vindt dat niet leuk, het was haar gedicht, nu heeft iedereen het.

Zo reizen ze verder. Af en toe een voorstelling, een beetje geld ophalen en dan weer verder. Er is weinig te eten. Ze zien nog wel pelgrims, maar die geven niet veel, die bedelen zelf. Van de grote groep die in Vézelay begonnen is, zien ze niemand meer. De pelgrims nemen lang niet allemaal dezelfde weg. Ze bezoeken wel dezelfde steden en heiligdommen, maar vaak wijken ze van de hoofdwegen af. Daar zijn tollen, daar moet je betalen.

Het is stil in het gebied waar het gezelschap van signor Barbeu doorreist. De streek is dun bevolkt, arm. Er zijn weinig dorpen en de boerderijen liggen verspreid.

De komedianten hebben al twee dagen bijna niets verdiend als ze in zo'n dorpje stoppen. Op het marktpleintje bouwen ze hun toneel op en lokken het publiek. Er komen mensen, zwijgende dorpelingen die argwanend naar dat stelletje toneelspelers staan te kijken.

Signor Barbeu doet zijn best, hij houdt een mooie openingstoespraak, vertelt zijn beste grappen, maar niemand lacht er om. Het stuk van Frolin begint en ze spelen de 'boerenvariant'. Het publiek staat stil en vijandig toe te kijken.

Albert komt intussen achter de poppenkast vandaan en gaat geld ophalen. De mensen kijken hem dom aan. Niemand geeft iets, hij trekt zijn charmantste gezicht, maar het helpt niet. Hij krijgt geen sou of maille.

Ze zwoegen verder. Als Frolin in het stuk weer gelukkig geworden is gaan ze allemaal naar voren om geld te vragen. De mensen draaien zich om en lopen weg. Het plein is weer leeg, leeg als de magen van de komedianten.

Raoul ontbreekt.

Ze beginnen op te ruimen. Even later duikt Raoul grijnzend uit een steegje op. Hij heeft drie grote broden bij zich. ‘Gevonden,’ zegt hij. Het brood gaat in de kar en ze verlaten snel het dorp.

Ze rijden door het wijdgolvende land, heel mooi, maar met een lege maag is de natuur niet zo interessant. Raoul speurt vanaf de bok van zijn wagen de landerijen af waar ze langs rijden. Opeens stopt hij. De beer die halfslapend achter de kar aansukkelde botst er domweg tegenop.

Raoul wringt zich door een heg heen en komt terug met een dode haas. ‘Zat in een strik,’ zegt hij. De haas verdwijnt in de kar. Met wat vissen hebben ze zo 's avonds toch een maaltijd.

Ze zitten zwijgend bij het vuur. Zelfs Babette heeft geen zin om te zingen. Raoul zorgt voor de beesten, uit een naburig veld haalt hij een zak vol knollen voor zijn beer. Signor Barbeu zit in het vuur te staren. Hij denkt na. Waar zullen ze heengaan?

‘We gaan naar Limoges,’ zegt hij, ‘daar is het beter.’

‘Naar Limoges,’ zegt Babette verschrikt. ‘Dat is wel een week reizen.’

Barbeu knikt. ‘Dat weet ik. Onderweg kunnen we nog wel wat verdienen en in Limoges worden we rijk.’ Hij glimlacht vermoeid en gaat slapen.

Feest, ruzie en een wonder

Het wordt een lange reis. Babette krijgt gelijk.

Onderweg spelen ze in stadjes en dorpen, maar de opbrengst blijft gering. Signor Barbeu is steeds opgewekt, hij wil beslist in Limoges komen, daar wacht het grote geluk. Niemand gelooft er in.

Met lege magen rijden ze door het wijde land, heuvel op, heuvel af.

In La Châtre spelen ze op een bruiloft. De meisjes leiden er de dans. Ze dansen de carola, een populaire reidans. Er zijn muzikanten die de melodie spelen. Antoinette gaat voorop, drie passen naar links, een draai op de plaats en weer drie passen naar links. Het zijn vooral vrouwen en meisjes die meedansen, de mannen blijven aan de kant toekijken.

Babette zingt en Raoul doet kunstjes met de beer. Albert laat zien dat hij op zijn hoofd kan staan en de meisjes voeren een gedanst verhaaltje op.

De bruiloftsgasten zijn in een goede stemming. Het feest vindt plaats in een boomgaard achter een groot huis. Er staan schragen met planken en daarop is een heleboel lekkers uitgestald. De komedianten mogen net zoveel eten als ze lusten, de maaltijd is hun betaling. Ze zorgen dat ze niets tekort komen.

Signor Barbeu is in diepzinnige gesprekken gewikkeld met de oudere mannen. Ondertussen eet hij alles wat hij maar te pakken kan krijgen. Er wordt volop wijn geschonken.

Albert en de meisjes drinken veel, ze worden steeds vrolijker. De zusjes dansen wild in het rond en gaan dan doodmoe onder een boom zitten. Albert komt met een bord vol eten, ze hebben al een heleboel op, toch eten ze door. Ze lachen om alles waar maar om gelachen kan worden. Albert slaat zijn arm om Heloïse heen en zingt: *Jonkvrouw van Carcassonne, je bent mijn mooiste zonne*.

Ze leunt tegen hem aan en neuriet mee. Antoinette lacht met volle mond, ze roept: ‘Dat is geen hoofse liefde, dat is een boerenvrijerij.’ Ze komt ook bij Albert zitten, ze zingen samen en vallen in slaap.

Zo vindt Babette hen als de zon ondergaat. Albert leunend tegen de boom en in elke arm een meisje.

‘Kijk nou toch eens aan, nu heeft hij ze allebei,’ zegt ze vertederd. ‘Kinderen, opstaan, we moeten verder, het feest is voorbij.’

Albert en de tweeling doen hun ogen open, ze laten elkaar los en staan op. Het wordt al donker in de boomgaard. De gasten vertrekken. Op de tafels staat hier en daar nog wat. Raoul gaat rond met een grote zak en verzamelt de restjes van het feest. Het is genoeg om het gezelschap Barbeu een dag mee te voeden.

Signor Barbeu en de oude mannen nemen plechtig afscheid, met de nadrukkelijke waardigheid van dronken mensen die niet willen laten merken dat ze haast niet meer op hun benen kunnen staan.

Ze komen terug bij hun kar en lachen om de buit van Raoul. Het is een vrolijke dag geweest. Ze zullen allemaal goed slapen.

Een beetje bleek en katterig vervolgen ze hun weg de volgende dag. Het zijn warme dagen, er dreigt onweer. Een voorstelling in Aigurande verloopt wat rommelig, ze zijn er niet bij met hun gedachten en als het stuk net is afgelopen, barst het onweer los.

Albert en Heloïse brengen de poppen in veiligheid, daarna schuilen ze dicht tegen elkaar aan onder het vloertje van hun poppentheater. De anderen zitten een paar meter verderop onder het grotere toneel.

Het helpt niet veel dat ze schuilen, er stroomt water over de grond en het regent gewoon door de kieren van de toneelplanken. Ze worden net zo nat als Raoul die buiten bij de dieren staat.

De bui duurt gelukkig niet lang, meteen daarna schijnt de zon weer. Alles dampt.

Raoul toont trots de zak met resten van de bruiloft, die heeft hij onder doeken droog gehouden. In hun natte kleren eten ze alles op, lekker in de warme zon. Met natte piekharen lacht Heloïse naar Albert.

‘Het was best leuk daar onder het theater,’ zegt ze.

‘Verheven vrouwe,’ zegt Albert plechtig. ‘In de donkere kerker van uw kasteel vond ik het grootste geluk op aarde.’

Ze zijn meteen weer terug in hun spel, maar krijgen er niet veel tijd voor. Ze moeten verder, verder, steeds maar verder, naar Limoges!

Ze moeten nu veel vaker klimmen en dalen. De muildieren trekken hard aan de kar, de beer sjokt verveeld achteraan. Het beest is al oud, hij wil niet meer. Raoul laat hem zelfs hele stukken op de kar zitten, als ze een heuvel opgaan loopt hij er dan zelf naast. Mensen kijken er verbaasd naar: ze zien een kar aankomen met een beer als voerman.

Zo bereiken ze het stadje La Souterraine. Binnen de ommuring is het niet meer dan een handvol huizen rond een kerk met dikke muren. Ze maken alles klaar voor hun optreden, maar geven geen voorstelling, er komt gewoon niemand.

Het is te laat om nog ergens buiten de stad te kamperen en ze heb-

ben geen geld om een herberg te betalen. Ze kunnen geen tenten opzetten. In hun dekens gerold liggen ze op het toneel, van slapen komt niet veel, het is een koude nacht. Signor Barbeu stapt het grootste deel van de nacht somber heen en weer over het kerkplein.

Zodra het dag wordt ruimen ze alles op en reizen verder. In het plaatsje Le Grand Bourg levert de voorstelling wel iets op, maar alleen Barbeu profiteert ervan. Er is een herbergier die hen vlak voor zijn herberg laat spelen, hij geeft wat kleingeld en één maaltijd. Barbeu laat Babette voor het kleingeld brood kopen en neemt zelf de aangeboden maaltijd.

Albert en de meisjes zitten op het toneel recht tegenover de herberg; ze kauwen op hun droge brood en kijken naar de etende Barbeu.

'Weet je wat lekker is,' zegt Antoinette dromerig. 'Ossetong in groene saus.'

'Of jonge patrijzen met suiker,' droomt Heloïse.

'Reebout, met kruidnagelen, gestoofd in bouillon van gekruide wijn,' zucht haar zusje.

'Een lekkere pudding,' stelt Albert voor. Het blijft voor hen bij dromen.

Raoul heeft niet over lekker eten gedroomd, hij is met de waard gaan praten en hij komt terug met een heleboel hooi voor zijn beesten en een grote worst voor Babette en de kinderen.

Als signor Barbeu klaar is met zijn maaltijd kan de groep verder reizen. De stemming is slecht. Met sombere, ontevreden gezichten kijken ze voor zich uit. Alleen Albert kijkt nog goed rond, het is allemaal zo anders dan thuis. Je kan hier af en toe heel ver kijken en dan zit je ineens weer in een dal; in Friesland kun je altijd ver kijken.

Vanaf een hoogte ziet hij als eerste een klooster op een heuvel verderop. Hij wijst er Heloïse op, die zoals gewoonlijk naast hem rijdt. 'Daar gaan wij eten,' zegt hij, 'kom maar mee.' Hij kiest een zijpad, Heloïse volgt hem en ook Antoinette stuurt haar rijdier het pad op.

'Waar gaan jullie heen?' roept Babette.

'Bidden in het klooster,' roept Albert.

'Blijf niet te lang weg, wij volgen deze weg naar Bourganeuf.'

Albert wuift geruststellend. De drie zijn al gauw bij de poort van het klooster, waar Albert nederig smeekt om een maaltijd. Ze ko-

men precies op het juiste moment, een dikke broeder staat in de keuken en wijst hun zwijgend een plek. Hij dient in korte tijd een complete maaltijd op en kijkt dan lachend toe hoe Albert en de meisjes die in hoog tempo naar binnen werken.

Pas als ze weer buiten staan nemen ze de tijd om te lachen en te praten. Uitgelaten vrolijk komen ze na ruim een uur terug bij de langzaam voortsjokkende komediantentroep.

Hun voorstelling voor het johannieter kasteel-klooster in Bourganeuf levert de gebruikelijke vijf of zes mailles en een enkele sou op. De stemming zakt weer in. Het blijft zo, de korte vreugde om de onverwachte maaltijd in het klooster maakt plaats voor gekibbel en onenigheid onderling.

Babette is boos op Albert, hij had niet zomaar weg mogen gaan. Hij had op zijn minst iets voor haar en Raoul mee moeten brengen. Antoinette geeft Babette achteraf gelijk en krijgt daardoor hevige ruzie met Heloïse. De meisjes praten twee dagen niet met elkaar en vechten hun ruzie uit over het hoofd van Albert.

Raoul gaat rustig zijn gang. Ook signor Barbeu trekt zich niets aan van de onenigheid die hij zelf veroorzaakt heeft. In het beroemde pelgrimsoord St Léonard de Noblat verbetert de stemming. De heilige Leonard wordt vooral te hulp geroepen door gevangenen en door hen die geketend zijn. Onder de vele pelgrims ziet Albert ook de geketende Vlamingen die hij eerder in Vézelay ontmoette. Zij gaan de grote pelgrimskerk in om er te bidden. Dan gebeurt er in korte tijd een heleboel tegelijk. Er is geschreeuw in de kerk, een van de Vlamingen rent naar buiten. ‘Ze zijn er af, ze zijn er af!’ schreeuwt hij. ‘Heilige Leonard, uw naam zij geprezen. Heilige Maria, ik ben vrij.’

Juichend danst de man rond de kar met het toneel. Hij springt op het toneel. Intussen zijn er andere pelgrims, nog wel met hun ketenen, en allerlei toevallige voorbijgangers bij gekomen. In een mengelmoesje van Vlaams en Frans houdt de bevrijde pelgrim een enthousiast verhaal. Hij roept wat hij allemaal misdaan heeft en hoe de heilige Leonard in de hemel om vergeving voor hem gebeden heeft.

Signor Barbeu grijpt deze kans meteen aan. Hij laat het verhaal van boer Frolin spelen, maar nu is het een wonder aan het slot dat alle aandacht krijgt. Door de vertelde tussenstukken kan Barbeu hun enige verhaal elke keer weer anders brengen.

Het publiek is enthousiast, er wordt veel gegeven. Albert haalt een hoed vol sous op. Hij geeft het geld dit keer aan Babette. De opgewonden Vlamingen blijven bij het theater. Ze willen meer zien. Wat moeten ze doen? Frolin nog eens spelen? Dat wil het publiek niet. Brandaan? Past niet op dit uitgelaten moment.

Albert heeft een idee. ‘Mag ik ze een verhaal vertellen?’ vraagt hij signor Barbeu. ‘Het is wel een Vlaams verhaal.’

Barbeu is allang blij dat er iets gebeurt. Albert springt op het toneel en roept: ‘Beste vrienden, als toegift bij onze voorstelling zal ik u een verhaal vertellen. Zwijgt stille en hoort hoe de slimme boer Eenos de rechter, de pastoor en de kasteelheer te slim af was.’

De Vlaamse pelgrims juichen, een verhaal in een verstaanbare taal, dat is pas leuk.

Albert vertelt met grote gebaren en met steeds wisselende stemmen het verhaal van de slimme Vlaamse boer, dat hij van Gaston uit Atrecht geleerd heeft. Het succes is groot. De pelgrims willen meer. Wat nu? Albert herinnert zich een van de grappen van de kooplui uit Atrecht. Hij roept: ‘Eén heel klein verhaaltje dan. In Gent, daar wilden de lui niet meer zulke lange preken horen. Ze kozen een koe als pastoor en dat werkte want weet ge wat de preek was?’

‘Nee,’ brult het publiek. Albert draait zich om en imiteert met gebogen achterwerk het geluid van een daverende scheet.

Een grap waarmee hij zijn publiek precies geeft wat het wil. De pelgrims gaan lachend en joelend de stad in en de toneelspelers tellen verheugd hun winst. Albert is de held van de dag. Heloïse vraagt hem het verhaal van Eenos te vertalen, maar Albert is te opgewonden. ‘Dat doe ik later wel eens,’ zegt hij.

In de stad is er een uitgelaten stemming om het wonder. Ze spelen met wisselend succes nog drie keer en gaan lekker eten in een herberg. Er is weer geld! Niemand denkt eraan iets opzij te leggen voor slechte dagen. Het gezelschap Barbeu is weer goede vrienden - eten, drinken en vrolijkheid.

Troubadours

Eindelijk zijn ze in Limoges. Het is de periode rond Maria Hemelvaart, er zijn veel familiefeesten. In het heerlijke zomerweer zijn ze welkome gasten op feesten in tuinen en op binnenplaatsen. Ze werken een paar dagen hard en verdienen goed. Ze spelen niet alleen voor de maaltijd, er wordt echt betaald.

Helaas loopt deze successerie snel af door een onverwachte gebeurtenis.

Ze zijn genodigd bij een van de rijkste families van de stad. Het feest vindt plaats in een grote tuin achter een enorm huis. Het is een warme dag geweest, de avond is ook nog warm, maar brengt toch enige verkoeling. De meisjes dansen en leiden de reidans, Raoul laat zijn beer kunstjes doen en Babette zingt. Albert en signor Barbeu hebben snel een komische tweespraak ingestudeerd waar ze af en toe mee optreden. In een deel van dat toneelstukje moet Raoul als figurant meedoen.

Hij is dicht bij het huis met zijn beer als hij merkt dat hij weer op moet treden in het toneelstukje. Hij maakt de beer snel vast aan een boompje en rent naar de plek waar Barbeu en Albert spelen. De beer staat vlakbij de voorraadkelder. Het raampje staat open, er staan grote potten honing.

De beer rukt aan zijn ketting en kan met uitgestoken poot de honing bereiken. Dat smaakt naar meer, hij rukt nog eens en nog eens en trekt het hele boompje uit de grond. Er is een laag deurtje naar de kelder, daar wringt de beer zich doorheen en vindt daarbinnen een waar paradijs.

Als Raoul klaar is in het toneelstuk, ziet hij zijn beer niet meer. Hij ziet wel een ontwortelde boom, die hevig heen en weer beweegt bij de deur van de voorraadkelder. Hij holt erheen en trekt de beer boos naar buiten. In de kelder is het een vreselijke ravage.

Dat loopt helemaal fout, als dit uitkomt zal de voorname heer voor wie ze werken zeker eisen dat de beer wordt doodgemaakt. Dat mag niet gebeuren. Raoul bindt de nog nagenietende beer aan een heel dikke boom en rent naar signor Barbeu. Die heeft de situatie snel door. Ze moeten meteen weg. Hij gaat naar hun gastheer en zegt dat hij tot zijn grote spijt verder moet reizen.

De heer des huizes kijkt verbaasd. Nu al weg? Hij haalt zijn

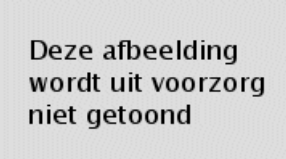

schouders op, met die artiesten weet je nooit waar je aan toe bent. Hij laat zijn bediende wat geld geven aan de onfortuinlijke komedianten en let verder niet meer op hen. Raoul en Babette halen de meisjes weg bij het dansen. Stilletjes sluipen ze weg. De beer kijkt traag om naar die heerlijke kelder. De kar staat bij het huis, hun muildieren staan ook klaar. Binnen een uur zijn ze Limoges uit.

Pas buiten de poort begint signor Barbeu op luide toon te schelden. Raoul kijkt schuldbewust alsof hij zelf die kelder geplunderd heeft. De beer zit op de bok en likt zijn lippen.

Ze overnachten in de tuin van het klooster van Solignac.

'Ik heb nog niet eens tijd gehad om te eten,' zegt Albert spijtig. Raoul, die naast hem ligt in de kar, antwoordt niet meer. Er is nu wel genoeg over gepraat.

Albert wordt om zes uur wakker van het klokluiden. Hij wil wel weer eens heel vroeg in de kerk zijn. Hij staat op en loopt achter de monniken aan naar binnen. Het is hier net als thuis in Staveren. Dezelfde volgorde in de eredienst. Hij zingt met heldere stem mee. De monniken lachen naar hem - wat zingt die jongen mooi.

Albert ervaart dat een eredienst in het Latijn op alle plaatsen in de wereld hetzelfde kan zijn. Het geeft hem een gevoel van geborgenheid, het is alsof hij thuiskomt.

Toch past hij er niet echt meer in. Dat merkt hij wel in een paar gesprekjes na de dienst. De vrijheid van hun ongeregelde komediantenbestaan heeft hem te pakken, hij zou niet meer terug willen. Een jonge monnik loopt met hem door de lege kerk, hun stemmen klinken hol in de ruimte. Albert doet een stukje Brandaan, de jonge monnik vindt het prachtig, maar hij mag niet blijven. Hij moet weer verder.

Dan weet Albert waarom hij niet meer terug zou willen: je bent geen ogenblik baas over je eigen tijd.

Opgelucht reist hij met zijn groep verder. Hij laat Heloïse een nieuw gedicht horen, heel zachtjes dit keer. Het meisje is vol bewondering. ‘Wat mooi Albert, wanneer heb je dit gemaakt?’

‘Vanochtend in de kerk,’ zegt Albert. ‘Ik dacht aan Maria, ik dacht aan jou en toen kwam het vanzelf.’ Ze praten er nog lang zacht met elkaar over. Antoinette kijkt er afgunstig naar. Wat zijn die twee weer met elkaar aan het smoezen, het wordt steeds erger.

Babette zingt een liedje om Antoinette wat op te vrolijken. De beer zit te dutten op de kar, lopen doet hij nooit meer.

Er volgen weer saaie dagen. In een dorpje toneel opbouwen, spelen, weinig ophalen, opruimen, verder trekken. Volgende dorpje, zelfde volgorde, elke dag hetzelfde stuk twee of drie keer, bijna steeds de boerenvariant van het verhaal. Albert kan de poppen nu wel slapend spelen.

Ze eten sober, er is bijna geen geld. Ondanks het mooie weer en de prachtige natuur trekt het troepje van signor Barbeu verveeld en lusteloos verder.

Pas in Excideuil komt er verbetering. Daar staat een groot kasteel en ze mogen er spelen. Het wordt net zo'n grootse ontvangst als lang geleden in Montréal. Alleen voor de beer is het een slechte tijd. Hij moet stevig vastgebonden in de stal blijven en mag niet meedoen. Raoul is net zo beledigd als zijn beer, maar Barbeu is streng. Hun optreden mag niet in gevaar gebracht worden.

Het wordt weer het verhaal van Brandaan. Ze spelen het zo mooi, dat de kasteelheer het nog eens wil zien. Ze blijven een paar dagen langer en de kasteelheer nodigt gasten uit de wijde omgeving. De meisjes hebben zoiets al eens eerder meegemaakt, voor Albert is het allemaal nieuw.

Hij heeft het kasteel op gewone dagen gezien. Het is dan niet zo deftig, veel luxe is er ook niet. Het lijkt meer op een grote boerderij met overvolle, ongezellige vertrekken dan op een kasteel of paleis. Er hangen hier en daar geborduurde wandtapijten en in één vertrek staan wat mooie meubels, verder is het een kale boel. In de huizen van rijke burgers zie je meer luxe dan in zo'n kasteel, vindt Albert. Bovendien is het er overvol. Niemand heeft een plekje voor zichzelf. Zelfs de kasteelheer en zijn vrouw zijn nooit alleen. Er is een groot aantal kinderen: eigen kinderen, pages en kinderen van personeel. Wat al die mensen in zo'n kasteel doen is Albert ook niet duidelijk, het wemelt er van de bedienden. Hoe hun onderlinge rangverhouding is blijft hem een raadsel. Er is verschil in rang en stand, maar voor een buitenstaander is dat ondoorgrondelijk.

Op het grote feest is het allemaal anders. Het kasteel is opgeruimd. Er hangen veel meer mooie tapijten aan de wanden en iedereen draagt de prachtigste kleren. Het is nog voller dan anders, want de meeste gasten blijven slapen. Hoe ze dat oplossen weet Albert niet. De komedianten hebben hun verblijf in de boomgaard, waar ook de muildieren grazen.

Hun voorstelling komt na het grote diner. Daar zitten ze als eregasten bij aan. Het is een maaltijd die ruim drie uur duurt. Telkens andere gerechten worden op grote schalen binnengedragen. De koks lopen er eerst een paar keer trots mee rond en zetten het dan pas op tafel.

Albert heeft nog nooit in zijn leven zoveel overdaad gezien. Op bevel van signor Barbeu drinken ze heel weinig wijn, ze moeten helder blijven voor hun voorstelling.

Die voorstelling krijgt niet de aandacht die ze gehoopt hadden. De gasten zijn rumoerig en roepen door de tekst heen, er is teveel wijn geschonken. Toch vermaakt iedereen zich opperbest.

Barbeu vindt het prima zo, een tevreden publiek is een goed publiek en deze mensen zijn tevreden. Ze zullen na afloop niet weten waar het over ging, als ze maar betalen.

En betalen doen ze. Albert is stomverbaasd over het geld dat hun wordt toegeworpen. Er zijn goudstukken bij. De edellieden bieden tegen elkaar op in gulheid. Ook om die reden is Barbeu niet zo on-

gelukkig met hun optreden na de maaltijd. Hadden ze vroeger gespeeld, dan was men zo vrijgevig niet geweest.

Na de voorstelling zingt Babette nog sentimentele en droevige liederen. Er zijn muzikanten die haar uitstekend begeleiden. Die muzikanten hebben ook een goede dag, ze hebben al bij de maaltijd gespeeld en ze halen zeker zoveel op als de toneelspelers. Iedereen is tevreden.

Als echte troubadours verlaten ze twee dagen later het kasteel. Excideuil is voor Albert de plaats waar Frankrijk precies bood wat zijn oom Wiebe voorspeld had: zon en vriendelijke mensen.

In vrolijke stemming reizen ze door naar het zuidelijker gelegen Périgueux. Ze doen het kalm aan, er is tijd voor een goede maaltijd rond het middaguur, gevolgd door een weldadige siësta in de schaduw van een boom, dan een klein eindje reizen en het kamp inrichten. Ook de avondmaaltijd is weer overvloedig, er is voor iedereen een hele fles wijn. Er is weer geld, ze hebben het goed.

Inquisitie

In Périgueux heerst een angstige stemming. Niemand heeft er behoefte aan vermaak. Albert ziet mensen die met een somber gezicht rondlopen, ze hebben grote gele kruisen op hun kleding genaaid.

‘Die zijn gestraft door de inquisitie,’ legt Heloïse hem uit. ‘Zij hebben nog geluk, er zullen er vast een heleboel in de gevangenis zitten en misschien zijn er al mensen op de brandstapel gekomen. Als de inquisitie in een stad toeslaat is niemand meer veilig.’

Zwijgend rijden de komedianten verder, tot ze aan de kant moeten voor een vreemde processie. Twintig mannen, jong en oud, lopen twee aan twee achter elkaar zwijgend naar de grote kerk van Périgueux. Voorop gaat een priester en achteraan lopen soldaten. De groep van Barbeu ziet de stille stoet langs komen. De mannen lopen met ontbloot bovenlijf, de soldaten hebben zwepen in hun hand. Als de processie voorbij is rijden de toneelspelers ook in de

richting van de kerk. Daar stopt de processie. Op een teken van de priester worden de halfnaakte mannen door de soldaten gegeseld.

De dunne leren riem zwiept door de lucht en striemt de huid tot het bloed er langs stroomt. Het is een weerzinwekkend gezicht. De groep van Barbeu mag niet doorrijden. Net als alle omstanders moeten ze knielen en bidden, er staan dominicaner paters die toezicht houden.

Het is voor Albert de eerste keer dat hij deze gevreesde monniken in hun witte habijt met zwarte koormantel ziet. De geseling gaat door tot er enkele boetelingen bezwijken. Ze worden weggedragen. De anderen wankelen op eigen kracht weg. Waar ze heen gaan weet Albert niet. Heloïse kijkt hem aan, ze huilt. ‘Inquisiteurs,’ fluistert ze en ze knikt in de richting van de dominicanen.

Zodra ze er de kans toe krijgen rijdt het groepje van Barbeu verder. Vlakbij de stadspoort worden huizen afgebroken. De slopers doen zwijgend hun werk, een dominicaner pater houdt toezicht.

‘Huizen van ketters,’ zegt Heloïse zachtjes. Als ze wat verder weg zijn voegt ze er aan toe: ‘Als iemand voor ketterij veroordeeld is, nemen ze hem al zijn bezit af. Het huis wordt gesloopt en er mag nooit meer gebouwd worden op die plek.’

Ze kunnen zonder moeite de stadspoort door. Daar staan alleen maar soldaten. Ze kijken even in de kar of er niemand in verstopt is, dan kan het gezelschap Barbeu doorrijden. De soldaten zijn de enigen die grapjes maken. ‘Zo voerman, heb je je broer bij je?’ roept er een naar Raoul. Die reageert niet; de beer zit te slapen.

De komedianten rijden zuidwaarts in de richting van de rivier de Dordogne. Ze naderen het gebied waar tijdens de kruistocht tegen de katharen veel verwoest is. Het is een streek met veel grotten. Dat komt nu wel goed uit, ze kunnen in zo'n grot overnachten.

Barbeu ontmoet enkele mannen die zich voorstellen als jagers, er zijn wilde zwijnen in de streek. Het is dus heel logisch dat er jagers rondzwerven. Toch is er iets vreemds met deze mannen, ze praten heel anders dan je van jagers zou verwachten. Barbeu schijnt ze te kennen.

‘Is er een schuilplaats voor de nacht?’ vraagt hij.

‘We hebben een plek waar je van de wilde zwijnen geen last zult hebben,’ zegt een van de mannen.

‘We hebben er zelf een gevangen en die gaan we roosteren tot meerder eer van God,’ spot een ander.

‘Dat is de tijd van heden, vrienden,’ zegt Barbeu. ‘Roosteren of geroosterd worden.’ Het wordt al snel duidelijk dat de ‘jagers’ mensen zijn die vluchten voor de inquisitie. Met de wilde zwijnen bedoelen ze de dominicanen en het roosteren betekent de vuurdood van een ketter.

Gelukkig blijkt er in de opening van de grot waar ze welkom zijn een echt wild zwijn geroosterd te worden.

De reizigers maken het zich gemakkelijk. Er is ruimte genoeg. Babette heeft in de kar ook nog etenswaren, zodat niemand iets tekort komt die avond. De echte katharen eten niet van het vlees. Het gaat regenen, maar daar hebben ze binnen geen last van.

Het is een vreemde avond. Ze zitten in de donkere grot. Vooraan brandt het vuur, waar het kaalgekloven karkas van het wilde zwijn nog boven hangt, buiten ruist de regen. Eerst zitten ze stil bij elkaar, dan komen de verhalen.

Een jonge man komt net uit het zuiden. Hij was enkele maanden geleden bij de val van Monségur, de laatste vesting van de katharen. Na een lange omweg over de Pyreneeën en door Noord-Spanje bereikte hij Périgueux waar hij meteen weer moest vluchten voor de inquisitie.

Hij vertelt het verhaal van de val van Monségur.

‘Het was een lange reis,’ begint hij aarzelend. Zijn stem klinkt zacht. Albert kan de verteller niet zien, hij zit teveel in het donker. Het is slechts een zachte stem die van uit het duister het verhaal vertelt van de ondergang van de laatste burcht der katharen.

‘Vorig jaar zijn ze gekomen, het zal mei geweest zijn. Tienduizend soldaten en ridders, ze omsingelden ons kasteel en bouwden een tentenkamp. Wij hadden maar honderd soldaten, vijftien ridders met hun schildknapen en dan de honderden katharen en andere vluchtelingen. In totaal waren er bijna vijfhonderd mensen, mannen, vrouwen en kinderen in het kleine kasteel. De omsingeling was niet compleet. Zoals jullie weten ligt Monségur op een steile, hoge rots. Rond die rots is een diep ravijn, aan de oostkant is het kasteel bijna onbereikbaar, daar is alleen een smalle bergkam, een weggetje van hooguit twee meter breed - hier en daar nog smaller - en aan weerskanten een afgrond van honderd meter.

Zes maanden lang hebben we steeds nieuwe voorraden in het kasteel kunnen halen, soms over dat smalle weggetje, soms door een uitval in de nacht. De vijand was onbekend in de bergen, wij kenden de weg. We hadden het zo heel lang vol kunnen houden. Maar in november vorig jaar hebben ze er Basken bij gehaald, die weten wat ze op bergterrein kunnen doen. Hun aanval was veel gevaarlijker. Ze kwamen op een punt vlakbij ons kasteel en zetten daar een steenwerper neer. Elke dag en vaak ook in de nacht vielen zware stenen in onze vesting. Er kwamen steeds meer gewonden.

Eind december of begin januari, dat weet ik niet zo precies meer, hebben verraders uit het dal de soldaten van de Franse koning de weg gewezen over het smalle pad uit het oosten. Ze zaten ineens vlakbij onze oostmuur. Niemand had daar op gerekend. Die nacht is de hele bewaking van de oostelijke toren uitgemoord. De vijand zette een nog grotere steenwerper aan die kant en vanaf dat moment vielen dag en nacht stenen van vijftig kilo en zwaarder in het volle kasteel. Ik heb mensen gezien die door zo'n steen gedood werden terwijl je met ze stond te praten. Anderen raakten gewond als stenen door het dak van de kleine hutjes vielen waarin ze woonden. Het was een onhoudbare toestand.'

De stem zwijgt. Ze horen alleen het knappen van hout in het vuur, het ruisen van de regen daarbuiten.

'Onze leider Bertrand heeft opdracht gegeven de schat van Monségur in veiligheid te brengen. Twee mannen zijn er in de nacht mee door de vijandelijke linies geslopen en hebben het goud en het geld naar een geheime plaats gebracht. Op 1 maart zijn de onderhandelingen begonnen, op 15 maart moesten we ons overgeven. De soldaten en de ridders mochten vertrekken, zij waren slechts huurlingen. Alle katharen zijn op de brandstapel gekomen. Bertrand gaf aan mij en nog drie anderen onze heilige boeken. "Verberg je en laat je aan touwen naar beneden zakken als alles voorbij is," zei hij. "Groet de broeders en zusters van ons." Dat is het laatste wat ik van hem gehoord heb. Op 16 maart zijn tweehonderd en tien mannen en vrouwen levend verbrand.'

Hij zwijgt weer; sommige toehoorders huilen, anderen staren stil in het vuur.

'Er waren heel jonge meisjes bij, ik hoorde ze zingen tot het afgelopen was. Niemand heeft geschreeuwd of geklaagd, het waren helden.

De rest is eenvoudig. Wij zijn langs touwen ontsnapt in de nacht van 16 op 17 maart. We hebben de heilige boeken op een veilige plaats gebracht en we zijn uit elkaar gegaan. Nu ben ik hier. Hoelang we allemaal nog uit de handen van de inquisitie kunnen blijven weet ik niet. Ze zullen ons op blijven jagen tot we allemaal gedood zijn.'

'Dat kan nog lang duren,' meent een van de andere mannen. Albert kan zijn scherpe gezicht zien, hij zit dicht bij het vuur. 'Elf jaar is de inquisitie nu op volle kracht bezig ons volk uit te roeien. Overal hebben ze hun spionnen, als ergens een ketter ontsnapt geven ze zijn signalement aan alle andere steden en dorpen door. Iedereen is verplicht de inquisitie te helpen, al onze stadsbesturen moeten meewerken met die verdoemde dominicanen. En toch, toch zijn we er nog. Ons volk is nog niet gebroken. Soms is er gewapend verzet, zoals twee jaar geleden toen ze in Avignonet een inquisiteur gedood hebben. Soms zijn spionnen en verklikkers hun leven niet zeker. Er zijn er die nooit meer buiten het klooster durven komen waar ze zich schuilhouden. En overal worden goede mannen en vrouwen, de echte katharen, door de bevolking geholpen. Tot in het kleinste bergdorpje toe hebben we gidsen die de opgejaagde katharen veilig van de ene plaats naar de andere brengen. En een enkele keer is een heel dorp de inquisitie te slim af. Daar kan ik jullie een mooi voorbeeld van vertellen.

Je hebt misschien al gehoord dat er in het kasteel van Cassés een groep katharen gevangen genomen werd. Ik was daar bij hen. Met mijn broeder Guillaume werd ik door een helper van de inquisitie weggebracht. De man was alleen, wij waren geboeid. We zaten samen op een paard en die vent van de inquisitie zat op het tweede paard. We kwamen door het dorp Roquefort. Vrouwen daar herkenden me, ik was er nog kort tevoren in het geheim geweest. Ze versperden de weg, sleurden ons van het paard en omringden die helper van de inquisitie. Ik kan je verzekeren dat hij het benauwd had. Wij werden snel weggebracht, de bergen in.

Later hoorde ik wat daarna in het dorp gebeurde. Ze lieten die man gaan en hij kwam natuurlijk al heel snel terug met versterking. Het hele dorp was nu in gevaar, want ze hadden ketters geholpen. Er is niets gebeurd. Die vrouwen zijn heel brutaal midden op de weg gaan staan. Ze hebben de mannen van de inquisitie rustig opgewacht.

“Wie heeft mijn medewerker aangevallen?” zegt zo'n jong patertje. “Vooruit, spreek op, wie heeft dat gedaan?” De vrouwen nemen hem minachtend van top tot teen op en zeggen: “Die medewerker zoals jij hem noemt, patertje, die kent het verschil tussen een man en een vrouw niet, dat is de grootste stommeling die ze ooit uit Frankrijk hierheen gestuurd hebben. Hij is hier gekomen met twee vrouwen uit ons dorp, goede katholieken, de vent is ongeschikt voor zijn werk. Ik zou maar gauw andere helpers kiezen als ik jou was.”

Toen kwamen er twee dorpsvrouwen naar voren. Zij zeiden: “Ons heeft hij in het kasteel geboeid en meegenomen. Het is een schande, we waren er alleen maar om schoon te maken, we hadden niets met die ketters daar te maken.” De vrouwen gilden dat het een schande was, er waren geen andere getuigen, iedereen vertelde hetzelfde verhaal. De dominicaan is met zijn mannetjes maar weggegaan. Hij had verloren.’

Na dit vrolijke verhaal gaat iedereen slapen. Albert denkt nog lang na over de gruwelijke dood van al die mensen, nog maar een paar maanden geleden. Heloïse kan ook niet slapen. Ze komt in het donker bij Albert liggen. Ze fluisteren samen en slapen dan in.

Een lelijke val

Als het weer dag wordt gaan Albert en Heloïse een eindje de grot in, niet te ver, want daar wordt het heel donker en laag. Net op het moment dat ze terug willen gaan ziet Heloïse iets glimmen. Ze bukt zich om het kleine voorwerp op te rapen. Het is een heel oud sieraad, een soort speld met daarop een kleine edelsteen. Ze wrijft hem langs haar kleding en dan glanst de steen veel mooier.

‘Nu zal ik je tot ridder in de dienst der liefde maken,’ zegt Heloïse. Albert speelt mee. Hij knielt en het meisje doet de speld op zijn mantel met de woorden: ‘Ik wijd u tot ridder in de hoofse liefde, vereer en dien de onbekende dame van uw hart en help haar als zij in moeilijkheden is, zij zal dan u helpen als dat nodig is.’ Het is een

zelfbedachte ceremonie waar ze verder met niemand over praten. Albert draagt de speld aan de binnenzijde van zijn mantel.

De twee ingewijden in de hoofse liefde reizen gewoon als Albert en Heloïse verder met het gezelschap Barbeu, alleen zij beiden weten dat ze vanaf die dag niet meer dezelfden zijn.

Het is voor Albert een ongewoon landschap waar ze doorreizen, zoveel heuvels en dalen, zulke dichte bossen. De streek is dun bevolkt, er zijn verspreid wat kleine stadjes en verder heel kleine dorpen en enkele boerderijtjes. Vlak naast de rivier de Vézère spelen ze, voor ze er de brug over gaan. Er zijn maar twintig toeschouwers, maar het is een leuke voorstelling. Vooral Albert en Heloïse hebben er zin in. Hun poppen bewegen heel mooi en zij danst blijer en eleganter dan ooit. Ook Antoinette doet het goed, maar Heloïse is de ster van de voorstelling. Voor Antoinette is dat een nieuwe ervaring, anders is zij altijd de beste. Op deze zonnige, heldere dag vindt ze dat voor een keer niet erg. Dit is een goede dag, ze zijn weer in de Périgord, de streek zo dicht bij haar geboortestreek. De mensen spreken haar taal, hier is ze thuis. Zo voelen ook de anderen het. Babette zingt heel mooi en het is vooral haar zingen dat die dag geld oplevert. Zij zingt in het Occitaans en het stuk van boer Frolin is een Frans stuk, de taal van de bezetter.

Later op de dag staan ze bij de grote, zware kerk van St Cyprien. Barbeu doet het Frolinverhaal in het Occitaans. Albert begrijpt er niets van, Heloïse moet hem tijdens de voorstelling de vertaling toefluisteren, anders weet hij niet wat hij moet doen. Zijn eigen tekst kan Albert alleen in het Frans brengen. Het publiek begrijpt niet veel van het verhaal in die taal. Weer is het zingen van Babette het beste deel van de voorstelling.

Na dit optreden volgen ze over een smal pad de Dordogne. Rechts is het water, links komt de hoge rotswand hier en daar tot dicht bij de rivier. Ze zien nu de gevolgen van de oorlog die Simon de Montfort hier voerde. Er zijn alleen maar kapotte kastelen. Soms komen ze vlak langs zo'n verwoeste burcht, soms zien ze hem aan de overkant van de rivier.

Het wordt drukkend warm en de opgewekte stemming van die ochtend ebt weg. Signor Barbeu rijdt voorop, zoals gewoonlijk. Hij zit minder fier rechtop dan anders, hij lijkt wel moe. Hij denkt er-

over na hoe ze hun voorstelling kunnen aanpassen, daardoor let hij niet goed op. Zijn muildier stapt rustig voort, de ruiter laat het beest maar zijn gang gaan. De weg wordt heel smal. Het dier stapt behoedzaam dicht langs de rotsen. Daar zijn overhangende takken die signor Barbeu hinderen. Met een driftig gebaar stuurt hij zijn rijdier dichter langs de waterkant, het beest aarzelt, hij drijft het verder. Dan brokkelt ineens een stuk van de oever af, het muildier struikelt en werpt de ruiter af. Barbeu komt met een harde klap een paar meter lager op stenen terecht. Het rijdier is alweer overeind gekrabbeld en staat trillend op de weg. Raoul springt van de bok van zijn kar en zorgt meteen voor het geschrokken beest. Barbeu ligt kreunend op de stenen naast het water.

Albert en Babette laten zich voorzichtig langs de oever naar beneden glijden, tot ze naast de gewonde man staan. Hij ligt er raar scheef bij. Er is niet veel bloed, maar als Babette hem recht wil leggen gilt de gewonde van pijn. Hij probeert nog de leiding te houden, wil zelf regelen wat er moet gebeuren, maar hij raakt bewusteloos. Babette is de enige die weet wat ze moet doen. Ze klimt snel terug naar de weg en zegt: ‘Vlug Raoul, pak tentpalen en een stevig zeil, we moeten hem vervoeren.’ Niemand begrijpt nog hoe ze dat wil doen. Albert staat wat verloren bij de gewonde aan de waterkant. De rivier stroomt snel. De jongen neemt een handje koud water en wast daarmee een paar schrammen op het hoofd en op de handen van Barbeu. Hij is heel bleek, zou hij dood zijn? Nee, hij ademt nog.

Babette komt met Raoul naar beneden. Ze leggen het in de lengte opgevouwen tentdoek op een vlak stuk naast de stenen waar de gewonde ligt. Heel voorzichtig tilt en schuift Raoul het zware lichaam naar de doek. Daar strekt hij Barbeu uit, die niets meer merkt van wat er met hem gebeurt. Daarna knoopt Raoul heel secuur het dikke doek aan de twee zware tentpalen en de draagbaar is gereed. Hoe krijgen ze nu de gewonde anderhalve meter hoger op de weg?

‘Meiden, beneden komen,’ roept Babette kortaf. Ze is heel gespannen. Hoe moet dit aflopen?

De tweeling laat zich naar beneden glijden en staat ook naast de rivier bij de gewonde. Dan kan het transport beginnen. Albert en Raoul nemen de voorkant, Babette pakt de stok rechtsachter en de twee zusjes tillen de linkerstok. Op een teken van Raoul nemen ze de draagbaar op en lopen eerst langs de rivier over het vlakke stuk.

Wat is die man zwaar. Albert wankelt, Raoul stapt meteen voor de baar en pakt twee stokken. Hij loopt nu voorop en Albert komt aan de zijkant. Hij schuift wat meer naar achter waar de meisjes moeite hebben hun kant hoog te houden. Zo komen ze bij een paadje dat schuin omhoog gaat naar de weg.

Het duurt bijna een uur voor de gewonde boven is. Ze leggen hem op de weg. Raoul haalt de vier muildieren, die verderop bij de kar staan vastgebonden. Hij zet de beesten om de draagbaar, twee voor, twee achter. Dan moeten ze weer tillen, dat wordt moeilijker, want iemand moet de touwen vastmaken aan de muildieren. Raoul kunnen ze niet missen bij het tillen. Babette bedenkt dat Antoinette altijd handig is met touwen als ze een kamp inrichten. Terwijl Raoul en de anderen tillen sjort Antoinette de touwen vast. Het lukt. De gewonde hangt in het tentdoek tussen stokken aan de rustig wachtende muildieren. Het transport kan beginnen. Babette leidt het beest rechtsvoor. Met een schok komen de vier dieren in beweging, de gewonde slingert heen en weer. Als ze eenmaal lopen, vinden ze een gelijk ritme, zo gaan ze stapvoets verder.

Intussen is het heel donker geworden, ze kijken verontrust naar de lucht - die belooft niet veel goeds. Vrijwel op hetzelfde moment is er de eerste felle lichtflits van het onweer, een harde klap klinkt tussen de rotsen. Het water van de rivier is eerst helemaal glad en

beweegt dan heftig, er komt een harde wind en meteen daarna barst er een bui los, die iedereen binnen een paar minuten doornat maakt. De meisjes en Albert lopen nu ook naast een muildier, ze praten geruststellend tegen de zenuwachtige dieren die bij elke donderslag schichtig opzij willen stappen. Ze moeten echter op hun plaats blijven, vastgebonden aan de tentpalen.

Raoul waarschuwt, vanaf zijn plaats op de kar ziet hij dat er een touw van de draagbaar loslaat. Ze stoppen, Raoul maakt het vast. Hij controleert ook de andere touwen. Op de kar zit de drijfnatte beer. Het beest is tijdens het hele ongeluk van Barbeu niet van zijn plaats af geweest. Druipend vervolgen ze hun weg.

In een heel klein dorpje kunnen ze schuilen. Een boer haalt hen in zijn schuur. Hij vraagt Babette wat er gebeurd is. Albert kan van het gesprek niets verstaan, maar uit gebaren begrijpt hij wel dat ze het over Barbeu hebben. De boer gaat weg en komt even later terug met een vrouw, ongeveer even oud als Babette. De vrouw kijkt naar de gewonde, ze schudt haar hoofd. Albert hoort iets wat klinkt als hospitaal en hij verstaat een plaatsnaam: Souillac. Die naam was vandaag eerder genoemd, daar zouden ze heen gaan.

Zodra het ergste van de bui voorbij is, gaat het natte groepje verder. Op aanraden van de boer hebben ze de draagbaar anders bevestigd. Ze hebben nu twee stokken aan weerskanten van één muildier vastgemaakt en zo met een beest voor en een achter hangt de gewonde ook goed. Babette gaat op het voorste muildier zitten. Albert en Antoinette nemen elk een rijdier en Heloïse komt achter op de kar. Zo gaat het ook iets sneller.

Toch is het nog een lange tocht over de kronkelende weg langs de rivier. Het is al avond als ze in Souillac aankomen. Er is daar een pelgrimshospitaal waar de gewonde terecht kan, voor de rest van het gezelschap is er geen plaats. Babette wil bij Barbeu blijven, maar de ziekenbroeders vinden dat niet goed. Ze mag morgen komen horen hoe het gegaan is. Mopperend pakt ze uit de kleding van de gewonde zijn leren geldbuidel en dan zegt ze: ‘Kom mee, we gaan.’

Nat, koud en hongerig kloppen ze aan bij een herberg dicht bij de stadspoort. Ze kunnen daar binnenkomen. Babette onderhandelt lang met de herbergier over de prijs; uiteindelijk worden ze het eens. Er is een stal voor de beesten, Raoul en Albert blijven daar ook en zij neemt een kamer met de meisjes. Als de dieren verzorgd zijn

vinden de twee mannen in de herberg Babette en de meisjes. Ze zitten al aan tafel, er wordt spoedig een maaltijd opgediend. Ze eten stil, moe en elk met eigen gedachten.

Ten slotte zegt Babette: ‘Morgen moeten we spelen, we zullen de voorstelling iets veranderen. Ik vertel en zing. Albert en Heloïse doen de poppen, Antoinette blijft bij mij op het toneel en bij de dansjes komt Heloïse ook achter de kast vandaan. Raoul haalt geld op en doet verder de beer, zoals altijd. We moeten wel spelen, we hebben geld nodig, het kan lang gaan duren hier. Nu eerst maar slapen, morgen zien we wel weer verder.’

In het donker vinden Raoul en Albert hun weg in de stal. Nog voor Raoul zijn laatste rondgang gemaakt heeft bij zijn beesten slaapt Albert al.

Verraad in Souillac

Ze bouwen hun theater op bij de abdijkerk van Souillac. Het regent. Toch moet er gespeeld worden. Het water klettert op de planken van het toneel. Alleen boven de poppenkast hangt een doek, de poppen moeten droog blijven. Albert staat zo min of meer droog, Antoinette en Heloïse dansen, ongeschminkt, op de natte, gladde planken. Ze hebben moeite om op de been te blijven.

Er staan een paar mensen te kijken vanuit het kerkportaal, maar veel publiek komt er natuurlijk niet met dit weer. Toch wil Babette spelen, het is alsof ze denkt dat Barbeu zal leven zolang het theater doorgaat.

Tussen twee voorstellingen door rent ze naar het pelgrimshospitaal. Ze mag even bij de zieke, hij ligt heel stil. Babette raakt zijn hand aan. Barbeu beweegt, hij slaat zijn ogen op en wil iets zeggen. ‘Priester,’ leest Babette van zijn lippen. ‘Haal een priester.’

Ze waarschuwt een ziekenverzorger, die snel iemand uit de kerk haalt. Intussen probeert Babette vergeefs met de zieke te praten, ze ziet dat het heel slecht met hem gaat. Hij is stervende, daarom wil hij een priester spreken.

De geestelijke die komt is een lange, magere man. Hij kijkt kil op Babette neer.

‘Bent u zijn vrouw?’

In haar verwarring zegt Babette: ‘Nee, maar we zijn wel al twintig jaar samen.’

De man heft afkeurend een wenkbrauw op en zegt over haar hoofd heen tegen de ziekenbroeder: ‘Breng haar weg, zij heeft hier niets te maken.’

Voor ze zelfs maar tijd heeft om te protesteren staat Babette al op straat. Ze holt naar het theater. ‘Spelen,’ zegt ze. De voorstelling moet doorgaan, ze zingt, ze vertelt, ze jaagt iedereen op. Het is droog, maar er is geen publiek. Voor de grillig bewerkte ingang van de abdijkerk speelt het gezelschap Barbeu tegenover een leeg plein.

In het hospitaal is de stervende man rechtop gezet. Hij kan heel zacht praten, de grote stem van de troubadour is nu nauwelijks verstaanbaar. Bleek en moe zit hij daar, een oude man, een bange man. De priester doet wat hij in deze situatie doen moet, hij bereidt de stervende voor op zijn naderend einde. Hij laat hem biechten.

Wat de oude acteur vertelt is nauwelijks interessant voor de geestelijke. Hij geeft de voorgeschreven antwoorden en luistert naar het gefluister van de man in het bed. Dan spitst hij ineens zijn oren, hij buigt aandachtig voorover naar de stervende.

‘Wie hebt u geholpen?’

‘Katharen,’ fluistert Barbeu. ‘Kinderen uit Carcassonne, twee meisjes, kinderen van ketters. Ik heb ze meegenomen en ik heb ze niet teruggebracht tot de ware leer. Ik heb de ketters geholpen...’ Zijn stem zakt weg.

De priester vraagt door, hij hoort het hele verhaal van Antoinette en Heloïse en hij knikt.

‘Die vrouw, is dat ook een ketterse?’

‘Nee, nee, zij is goed katholiek, het jongetje ook, komt uit een klooster.’

‘Zijn er nog meer?’

‘Ja, Raoul, is niks mee, domme man.’

De priester vraagt door maar de zieke kan niet meer antwoorden. De laatste sacramenten worden hem toegediend en de oude troubadour sterft getroost. De priester laat het afleggen van de dode over

aan de ziekenbroeders. Hij haast zich naar buiten, er is werk te doen.

Terwijl de stervende Barbeu deze verraderlijke bekentenis doet is de voorstelling op het lege plein doorgegaan. Albert beweegt de poppen, Babette zingt en praat en Raoul loopt met de beer rond. Hij is de eerste die de dominicaner monnik met vier soldaten aan ziet komen. De meisjes zijn net met hun dansje begonnen. De poppen bewegen mee. Albert laat Frolin en zijn vrouw naar de danseressen kijken.

De soldaten marcheren recht op het toneel af en sleuren de meisjes naar beneden. Albert ziet het pas als ze al halverwege het plein zijn, het gaat zo snel. Zonder een woord te zeggen laat de dominicaan de twee zusjes meenemen. Albert schreeuwt in het Fries: 'Hé, wat moet dat, kan dat niet anders?'

Een soldaat draait zich om, komt terug, pakt de poppen en trekt de touwtjes stuk. Hij trapt Frolin en zijn vrouw kapot onder zijn laars. Daarna loopt hij snel achter de arrestanten aan.

Albert is woedend, hij springt op het plein. Raoul houdt hem tegen. 'Rustig jongen, zij zijn sterker.' Huilend van woede en schrik kijkt Albert de meisjes na.

Babette staat roerloos op het verlaten toneel. Als de meisjes de hoek om gesleurd worden uit ze een wilde kreet en valt huilend op de planken. Zij weet wat er gebeurd is, ze weet wat Barbeu gedaan heeft. Ze hoeft niet meer naar dat hospitaal.

Ze begrijpt dat hij dood is, ze begrijpt ook dat hij in zijn laatste biecht de kinderen verraden heeft. Ze zegt het niet aan de anderen.

Na een uur ruimen ze zwijgend het theater op. Albert gooit de kapotte poppen in een hoek van het kerkportaal. Ze brengen alles terug naar de herberg. Babette loopt nog langs het hospitaal om te horen wat ze al weet: Barbeu is dood.

Terug in de herberg vertelt ze het de anderen. Ze praat niet over haar vermoeden dat Barbeu de meisjes verraden heeft. Ze huilen alle drie, Babette om Barbeu, Albert om Heloïse en Antoinette en Raoul om alles tegelijk. Dan gaat hij naar zijn beesten en loopt later langs het hospitaal. Ze laten hem daar naar binnen gaan. Hij ziet Barbeu, die ligt opgebaard in een kleine kapel. Als Raoul via de zie-

kenzaal het gebouw wil verlaten roept een magere oude man hem aan.

‘Wat is er?’ vraagt Raoul.

‘Hoor jij bij die vent die vanochtend doodgegaan is?’

‘Ja, hoezo?’

‘Je moet oppassen, hij heeft jullie verlinkt. Hij heeft ze verteld dat jullie ketters zijn.’

Nu pas begrijpt Raoul wat er gebeurd is. Die ouwe smeerlap heeft de kinderen verraden! Of hij zelf in gevaar is interesseert hem minder. Die rotzak had van de kinderen af moeten blijven.

De grote, sterke Raoul huilt als een kind als hij in de herberg vertelt wat Babette al vermoedde.

‘We weten het niet zeker,’ zegt ze nog zwakjes. ‘Hij kan het wel verkeerd verstaan hebben.’

Albert komt terug uit de stad, hij is niet in de herberg gebleven. ‘Ik weet waar ze zitten,’ zegt hij. ‘Het is een gebouw met heel dikke muren en de poort wordt bewaakt door soldaten.’ Dan hoort ook hij van het verraad van Barbeu. Hij wil het eerst niet geloven.

Raoul is het meest verbitterd; als Barbeu nog leefde zou hij hem graag een pak slaag gegeven hebben.

Tot de avond gebeurt er niets. Albert loopt met Raoul naar de gevangenis waar de meisjes zitten. Ze kijken naar de hoge, dikke muren, naar de bewaakte poort. Ze weten allebei: hier kom je niet uit.

Babette nadert. Ze heeft kleding voor de meisjes bij zich - die kinderen zijn in hun toneelkleren weggevoerd, dat is veel te koud.

‘Ik wil het wel wegbrengen,’ zegt Albert. Hij neemt het pak van Babette over en gaat naar de poort.

‘Wat mot je?’ vraagt de schildwacht nors.

‘Ik heb hier kleren voor twee gevangenen, twee meisjes. Mag ik die even wegbrengen?’

‘Niemand mag hier naar binnen,’ mompelt de domme schildwacht van onder zijn lage helm. ‘Je kan het afgeven.’

Dat wil Albert niet. Hij wil er zeker van zijn dat het pak bij de meisjes aankomt. Hij graait onder zijn hemd en pakt een sou uit zijn beurs. Terwijl hij de munt aan de soldaat geeft zegt hij: ‘Ik mag toch zeker wel heel even naar binnen?’ De soldaat laat hem passeren.

Albert komt tot bij de gang waar de meisjes opgesloten zitten, hij

weet niet welke cel het is. Er is een wacht in de gang. Die man neemt het pak van Albert over.

Op het laatste moment steekt Albert snel de speld van Heloïse tussen de kleren. Hij moet weer weg, hij heeft goed rond kunnen kijken en hij heeft iets gezien wat heel interessant lijkt: aan het eind van de gang is een deur, die moet aan de achterkant van het gebouw zitten. Als ze die deur eens open zouden kunnen krijgen...

Met Babette en Raoul gaat hij terug naar de herberg. De begrafenis van Barbeu zal de volgende dag al zijn, maar dat interesseert alleen Babette. De twee mannen willen er niets mee te maken hebben. Ze gaan al vroeg naar hun slaapplaats in de stal.

Daar zegt Albert: 'Er is een achterdeur bij die gevangenis, Raoul. De meisjes zitten daar vlakbij. Er is maar één bewaker op die gang.'

Het duurt even voor Raoul begrijpt wat Albert wil. Dan wil hij het zelf zien. Ze gaan terug naar de gevangenis, het is al schemerig. Toch zien ze aan de achterkant duidelijk de deur waar Albert over sprak. Het is een stukje land vol stekelige planten, maar er is geen hek, er is ook geen bewaking.

Terug in de stal legt Albert uit wat hij van plan is. Raoul aarzelt.

'Het kan mislukken,' zegt hij. 'Als die vent gaat gillen...'

'Die gaat niet gillen, daar krijgt hij de tijd niet voor.'

'Goed, ik doe het,' zegt Raoul. 'Maar nu nog niet, het is nog te vroeg.'

Ze wachten twee uren en dan, even na middernacht, gaan ze op pad. Raoul heeft de beer aan zijn ketting bij zich.

Door smalle straatjes bereiken ze ongezien de achterkant van de gevangenis. Ze stappen behoedzaam door het veld met onkruid en komen bij de achterdeur. Raoul laat zijn beer er tegen duwen. Fluisterend moedigt hij het trage beest aan. De deur kraakt.

'Vooruit, duwen,' sist Raoul. De beer tuimelt door de kapotte deur naar binnen.

Albert is er meteen achteraan in de gang. Hij had zijn capuchon ver over zijn hoofd getrokken, maar door zijn snelle beweging valt die op zijn rug. De blonde haren van Albert zijn duidelijk te zien. Door een bovenraam valt maanlicht precies op het hoofd van de jongen. 'Een engel,' stamelt de bewaker.

Voor hij meer kan zeggen is ook Raoul binnen. Hij grijpt de bewaker en knijpt zijn keel dicht. Albert pakt een touw uit zijn wijde jas en boeit snel de spartelende bewaker. Raoul propt hem ruw een doek in de mond en blinddoekt hem, terwijl Albert de sleutelbos pakt.

Hij gaat de cellen langs en doet alle deuren open waarvan hij de sleutel heeft. Achteraan schuift iemand een speld met een glimmende steen onder de deur door. Albert is snel bij die deur en bevrijdt Heloïse en Antoinette.

Raoul zorgt hardhandig voor stilte onder de overige gevangenen. Iedereen kan door de kapotte deur naar buiten. Sommigen kijken angstig naar de beer in de gang.

'Weg, weg, de stad uit,' fluistert Raoul. Hij duwt Albert en de meisjes naar buiten. Tijd voor afscheid is er niet. De laatste cellen worden door Raoul geopend. Daarna gaat hij snel terug naar de stal met zijn beer.

Albert en de meisjes klimmen over de stadsmuur en verdwijnen in het duister van de nacht. Ze moeten weg, zo ver mogelijk weg.

In de gevangenis merkt men de ontsnapping pas tegen de ochtend. De inquisiteur komt zelf kijken. Het is een ernstig geval, dit moet door een grote bende katharen gedaan zijn. Ze worden steeds brutaler.

Hij vraagt de bewaker wat hij gezien heeft.

‘Een engel,’ zegt de man. ‘Daarna werd alles donker, er was rumoer van veel voeten en dan stilte.’

De inquisiteur hoort het verhaal ongeduldig aan. Wat een onzin. Een blonde engel. Hij noteert: ‘Een van de overvallers is een blond persoon van normale lengte, mogelijk gekleed als pelgrim.’ Gelukkig weet de bewaker niets meer van de beer, hij heeft alleen de blonde engel onthouden.

Raoul en Babette worden ondervraagd, maar zij weten niets en vertellen niets. Ze mogen naar de begrafenis van Barbeu. Daarna verkoopt Babette vier muildieren. Ze reist verder met Raoul, de beer en de platte kar. Het theater Barbeu bestaat niet meer.

Ze hopen de kinderen te zien buiten Souillac, maar die zijn al ver weg en helaas rijden Raoul en Babette de andere kant uit.

Bedelen

Een grauwe ochtend, de zomer is voorbij, het is september - en een kille september. Albert, Heloïse en Antoinette hebben de eerste de beste weg gekozen zodra ze in de nacht buiten Souillac stonden.

Terwijl zij steeds verder naar het oosten vluchten, gaan Babette en Raoul later op die dag naar het zuiden. Het is ook in het zuiden dat de soldaten de vluchtelingen van die nacht zoeken. Niemand verwacht dat men naar de ongastvrije bergen in het oosten zal vluchten. Toch is dat de richting van de jongste vluchtelingen. Ze zien de zon recht voor zich opkomen, een bleke waterige zon, die spoedig schuilgaat in grote wolken.

Albert vertelt de meisjes wat er gebeurd is, wat Barbeu gedaan heeft. Ze begrijpen dat ze in gevaar zijn.

‘Maar jij loopt ook gevaar, Albert,’ zegt Heloïse. ‘Wij zijn ketters en wie ketters helpt krijgt dezelfde straf.’ Ze huilt zachtjes.

Albert lacht. ‘Dat zal zo'n vaart niet lopen. Ik word beschermd door dit.’ Hij toont de speld aan de binnenkant van zijn mantel. Heloïse lacht door haar tranen heen.

Ze hebben honger. Albert gaat een boerenerf op om er te bedelen, maar hij moet vluchten voor een kwaadaardige hond.

In een klein dorp ruiken ze vers brood. Ze gaan op de geur af en vinden een vrouw bij een oventje achter een van de huizen.

'Om de liefde Gods, geef ons te eten,' bedelt Albert. De vrouw kijkt het groepje aan. Ze krijgt medelijden en neemt de kinderen mee naar binnen. In het kleine, lage huisje krijgen ze brood, kaas en geitemelk.

'Waar komen jullie vandaan?' Ze vraagt het in het Occitaans. Albert verstaat de vraag niet. De zusjes kijken elkaar aan. Wat zullen ze zeggen?

'Uit Périgueux,' zegt Antoinette.

De vrouw slaat verbaasd haar handen in elkaar. 'Zo ver? En ben je dat hele eind komen lopen?'

De meisjes knikken. 'Onze ouders zijn dood,' zegt Heloïse zacht.

Het hart van de goede vrouw stroomt over van medelijden.

'We gaan naar familie verderop.' Antoinette blijft met opzet wat vaag. 'We moeten verder, hartelijk bedankt.' Ze staat op en wil weggaan.

'En hij,' wil de vrouw weten, 'is hij niet van hier?'

'Nee, hij komt uit Parijs,' zegt Antoinette.

'Wat heeft hij een mooi haar,' zegt de vrouw. Ze streelt de blonde lokken van Albert en die lacht maar eens naar haar. Het lukt ze weg te komen uit het gastvrije huis.

Als ze een eindje verder zijn zegt Antoinette: 'Je moet je haar verstoppen, Albert. We vallen zo veel te veel op. Straks weet iedereen dat er een blonde jongen is langsgekomen en als ze dat in Souillac opgeschreven hebben staat er bij alle inquisiteurs in de boeken: "Zoek een blonde jongen".'

Het wordt iets warmer, de zon komt door en het land toont een vriendelijker gezicht. Ze gaan aan de kant van de weg zitten en maken uit een donkere lap een soort muts voor Albert. Zijn blonde haar is nu helemaal verstopt. Hij kijkt in een waterplas om te zien hoe het staat. Ze lachen ondanks alle spanning en verdriet.

Aan het eind van de ochtend komen ze in het kleine marktstadje Martel. Het is er druk, het lijkt een goed punt om met bedelen wat

op te halen. Rond de overdekte markt vragen ze voorbijgangers om geld. Ze krijgen heel weinig. Een koopman geeft wat fruit, een slager geeft ze een stuk worst en Albert weet nog een oud brood te bemachtigen.

De zon schijnt nu, het wordt lekker warm. Ze gaan voor een van de huizen in de zon zitten en eten brood, worst en fruit. Ze kijken naar de drukte op de markt, ze genieten van de warmte en het voedsel.

'Waar zou Babette nu zijn?' zegt Heloïse dromerig.

'Die is die ouwe verrader aan het begraven, denk ik,' zegt Antoinette. 'Ik hoop dat ze hem goed ver weg stoppen, die smeerlap!'

'Toch kon hij heel aardig zijn,' zegt Heloïse.

'Ja, als hij je nodig had,' antwoordt haar zusje bits. 'Hij zorgde het eerst voor zichzelf, de rest kon wel wachten. Dat heb je gezien toen hij helemaal alleen ging zitten eten en wij droog brood kregen.'

'Hij was goed op het toneel,' meent Albert.

Antoinette haalt boos haar schouders op. 'Goed op het toneel, wat koop je daar voor, ik heb liever Raoul, die is goed als mens.'

Albert knikt, dat is waar. Hij vertelt nog eens hoe Raoul die nacht de bewaker uitschakelde.

'Je moet niet zo luid praten,' zegt Heloïse. 'Iedereen kan je horen.'

Ook Antoinette vermaant Albert: 'Je lijkt Barbeu wel, die schreeuwde ook altijd alsof hij op het toneel stond.'

Ze worden weggejaagd voor het huis, men wil geen bedelaars op de stoep. Albert staat zo haastig op dat zijn doek losraakt. Zijn blonde haar valt meteen op.

'Dat moet je niet verstoppen,' lacht een van de marktvrouwen. 'Zo ben je veel mooier.'

Albert lacht maar terug. Hij neemt een besluit, hij stapt de overdekte markthal in en koopt een hoedje met een paar sous uit zijn eigen geld. De opvallende haren verdwijnen onder het hoedje en ze gaan verder.

Ze lopen het stadje Martel uit en gaan in zuidoostelijke richting naar de Dordogne.

'We kunnen niet in het wilde weg blijven vluchten,' zegt Antoinette heel praktisch. 'We hebben geen dekens, we hebben geen geld

en in elke stad kan gevaar dreigen. We moeten een plan maken.'

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Ze weten geen van drieën waar ze zijn, ze weten niet of er achtervolgers onderweg zijn. Ze weten niet waar ze heen moeten.

'Laten we naar Carcassonne lopen,' stelt Heloïse voor. 'Daar vinden we vast wel mensen die ons kennen, die willen wel helpen.'

Het lijkt een goed idee. Ze beseffen alleen niet hoe ver dat nog is.

'En wat moet Albert dan?' vraagt Antoinette.

'Ik ga wel verder met de pelgrimstocht,' zegt Albert.

'Of je blijft bij ons,' meent Heloïse.

Die nacht wachten ze tot het weer licht wordt in de beschutting van een ondiepe grot. Er is wel dood hout, maar ze kunnen geen vuur maken. Ze hebben niets meer. Wat was het allemaal gemakkelijk toen Raoul nog overal voor zorgde, toen Babette elke dag wel ergens iets eetbaars vandaan wist te toveren...

Ze proberen te slapen, maar het is veel te koud. Dicht tegen elkaar aan, met Alberts bontmantel als enige beschutting vertellen ze elkaar over lekkere dingen die ze ooit gegeten hebben.

'Weet je nog, toen op die bruiloft,' zegt Albert. 'Wat heb ik toen veel gegeten.'

'We zaten net zo bij elkaar onder de boom,' herinnert Antoinette zich.

Heloïse lacht. 'Net zo, maar met een volle maag.' Zo zijn ze weer terug op het punt dat hun die dagen het meest interesseert: eten.

Zodra het een beetje licht wordt lopen ze maar weer verder. Ze weten helemaal niet waar ze zijn. Als de zon opkomt kunnen ze wel zien dat ze ongeveer in zuidelijke richting gaan, maar of ze zo ooit in Carcassonne komen weten ze niet.

Het landschap wordt steeds woester. Smalle riviertjes stromen in diepe dalen, soms lopen ze heel hoog, dan weer dalen ze af tot helemaal beneden. Op goed geluk volgen ze een tijdje een smal stroompje in een heel diep dal. Dan zien ze een plaats iets hoger op de helling liggen, er zijn mensen, die een hoge trap beklimmen naar een kerk helemaal bovenop de berg. Ze gaan naar het stadje toe en horen dat het Rocamadour heet.

Het bedelen levert er niet veel op, er zijn teveel pelgrims. Bij de

trap zit een jonge man, die aandachtig naar hen kijkt. Hij spreekt Albert aan.

‘Ben jij hier als pelgrim?’

Albert knikt. Wat wil die man van hem?

‘Waar is je staf? Een pelgrim gaat toch nooit zonder staf?’

‘O, eh, die ben ik kwijtgeraakt. We moesten een riviertje oversteken, toen liet ik hem vallen. Nou, dan ben je hem kwijt.’

De jongeman kijkt Albert met halfgesloten ogen spottend aan.

‘Ik kom net uit Souillac, ligt je staf daar soms?’

‘Souillac? Waar ligt dat?’ Albert liegt onhandig, hij heeft een vuurrood hoofd. Heloïse en Antoinette zien er ook duidelijk geschrokken uit.

De jongeman lacht gemeen. ‘Jullie zijn vluchtelingen hè? Vannacht ontsnapt. Ik begrijp nu hoe het verhaal over een blonde engel kon ontstaan. Heel knap gedaan. Die dominicaan daar zal dat interessant vinden.’ Hij wijst naar een monnik een eindje verderop.

‘Ik weet niet waar u het over heeft,’ zegt Albert.

Hij trekt de meisjes mee de lange trap op. Ze gaan alle pelgrims voorbij en komen in de kerk van de zwarte madonna. Ze verschuilen zich achter het hoofdaltaar.

Albert gluurt om de hoek, hij ziet de jonge man met de dominicaan de kerk inkomen. Ze kijken overal naar de vluchtelingen. Heloïse ziet een klein achterdeurtje en daardoor verlaten ze ongezien de kerk. Buiten is een lage muur, ze klimmen er vlug overheen en rennen verder.

De vluchtelingen laten Rocamadour zo snel mogelijk achter zich liggen.

‘Iedereen herkent ons,’ huilt Antoinette nerveus. ‘Jij ook met je stomme haren, had je muts opgehouden.’

‘Kijk naar je zelf,’ zegt Albert. ‘Jullie lijken precies op elkaar en je hebt nog dezelfde kleren aan ook, alsof dat niet opvalt.’

In Gramat halen ze bedelend genoeg op om eten te kopen. Albert krijgt bij een huis zelfs twee dekens als hij er om vraagt. Het zijn oude vieze dekens, maar het is beter dan niets. Ze blijven niet in dat plaatsje, ze zoeken weer een plekje buiten. Ze zijn zo moe, dat ze die nacht een paar uur slapen.

Stijf en rillerig gaan ze de volgende ochtend weer op weg. Het

is een eenzame streek, pas laat in de middag zien ze in het dal van een rivier weer een stad. Ze besluiten er naar binnen te gaan. Nog een nacht in de openlucht willen ze niet.

Ze horen dat de stad Figeac heet, er is een pelgrimskerk en Albert probeert als pelgrim wat op te halen. Hij krijgt niets.

Somber, koud en moe staan ze voor een huis dicht bij de kerk.

'Ik heb pijn in mijn voeten,' klaagt Heloïse. Antoinette zegt niets, ze zit op de straat en staart naar de mensen bij de kerk.

Albert zou wel iets willen doen, maar hij weet ook geen oplossing. Dan komt er een oudere vrouw naar het huis toe. Ze doet de voordeur open en kijkt naar de vermoeide vluchtelingen.

'Hebben jullie geen huis?'

De kinderen kijken haar aan.

'Erg spraakzaam zijn jullie niet, hè? Willen jullie niet even binnenkomen, dan krijg je een lekker stuk brood.'

Ze staan meteen bij de deur.

'Kijk, dat wil je wel, hè? Kom maar gauw binnen, anders krijgen we veel te veel bekijks.'

Binnen praten de hongerige vluchtelingen wel. De vrouw laat hen goed eten. 'Hier in de stad noemen ze me moeder Agnes,' zegt ze. 'Jullie kunnen hier slapen, je ziet er moe uit.'

Neef Albert

Moeder Agnes laat haar gasten eten en slapen. Ze kunnen zich ook wassen. Er is achter in het huis een ruime keuken, daar zet de vriendelijke gastvrouw een grote houten tobbe neer en boven het vuur warmt ze water.

De tweeling gaat eerst, druk lachend gaan ze het lauwe water in. Moeder Agnes wast ze met zeep, spoelt ze af met kannen lauw water en dan kunnen ze elkaar afdrogen met grote grove doeken.

Albert gooit het badwater weg en krijgt dan als een deftige heer een bad helemaal voor zichzelf. Daarna is er als toppunt van luxe een echt bed, met schone lakens.

Ze vergeten de ontberingen van voorgaande nachten. Wat een weelde! Albert hoort de meisjes in hun hoek van de kamer nog wel lachen en praten, hij zegt niets meer, hij zakt weg in een diepe slaap.

De volgende ochtend kost het hem moeite zich voor te stellen waar hij is. De kamer is leeg, de zon schijnt al op zijn bed en ver weg hoort hij de stemmen van Antoinette en Heloïse. Albert sluit zijn ogen, eindelijk rust, veiligheid. Hij slaapt weer in en wordt pas wakker als de meisjes druk pratend bij hem staan en aan hem beginnen te trekken.

‘Hé slaapkop, word wakker, het is een mooie dag. Vooruit, opstaan.’ Ze lachen en dansen door de kamer.

Moeder Agnes komt ook eens kijken. ‘Zo, ben je uitgeslapen? Ik ga naar de markt, gaan jullie mee, meisjes? Er staat brood en melk voor je in de keuken, Albert.’

Vrolijk pratend gaat het vrouwvolk naar buiten. Albert kijkt naar het stof dat in de baan zonnelicht beweegt, luistert naar de vogels en staat heel langzaam op. Dan herinnert hij zich wat moeder Agnes zei over brood en melk. Hij kleedt zich snel aan en vindt in de keuken het beloofde ontbijt. Wat een heerlijkheid, je bed uitkomen en alles staat voor je klaar!

Albert eet en ziet achter het huis een flinke tuin. Het is heel mooi weer. Het moet laat zijn, de zon staat al hoog. Straks moeten ze weer verder - hij wil er nog niet aan denken.

Na het eten loopt Albert de tuin in. Er staan allerlei soorten groenten en achterin vruchtbomen. Helemaal achter in de tuin is een poortje; als Albert dat opendoet merkt hij dat er een paadje is tussen de huizen, links ziet hij de stadsmuur.

Hij gaat terug naar het huis en ziet daar moeder Agnes en de meisjes. Ze zitten stil bij de tafel, wat zou er zijn? Ze waren eerst zo blij. Als Albert de kamer binnen komt kijkt hij Heloïse vragend aan. Ze schudt haar hoofd en fluistert: 'Het is mis, er komt een inquisiteur.'

Albert schrikt: een inquisiteur - zitten die kerels hier overal? Antoinette is in het Occitaans iets aan het vertellen wat Albert niet begrijpt, hij hoort alleen een paar keer zijn naam noemen. Moeder Agnes luistert aandachtig. Als Antoinette haar verhaal verteld heeft zegt ze: 'Laten we Frans spreken, dan kan Albert het ook volgen. Het is goed dat jullie me precies verteld hebben waar je vandaan komt en wat er gebeurd is. Je hebt zeker al begrepen, Albert, dat er een inquisiteur in de stad komt. Dat is voor iedereen vervelend en voor jullie is het gevaarlijk.'

'We kunnen vluchten,' zegt Albert.

'Dat hebben de meisjes ook al voorgesteld, maar ik vind het geen goed idee. Iedereen die nu hals over kop de stad ontvlucht is meteen verdacht. We moeten ons niet laten opjagen. Hier ben je veilig. Wat doet zo'n inquisiteur? Ik heb dat al een paar maal meegemaakt. Hij houdt morgen of overmorgen een lange preek, daar moet iedereen naar komen luisteren. Dan zegt hij dat binnen zes dagen alle mensen uit een bepaald deel van de stad bij hem moeten komen om te vertellen wat ze weten van ketters. Vorige keer hebben ze deze wijk genomen, wij zijn nu veilig. Ze willen een paar ketters vangen en dan gaan ze weer.'

Met een wrange glimlach zegt ze: 'Uiteindelijk is het er de inquisiteur alleen om begonnen onze zielen te redden. Je lacht daar om, toch is het zo. Zij zijn er van overtuigd dat wat zij ketters noemen, mensen zijn die na hun dood in de hel zullen branden. Op hun manier hebben ze het beste met ons voor. Je mag het best weten: ik sta aan de kant van de katharen en zo zijn er heel veel in de stad. We weten het vaak niet eens van elkaar. We gedragen ons als goede katholieken en er gebeurt ons niets.

Zo'n bezoek duurt hooguit twee weken, blijf rustig hier, wees

katholiek met de katholieken in een kathaars huis. We bedenken een verhaal dat jullie aanwezigheid hier verklaart en als alles voorbij is reis je verder.'

Het lijkt heel eenvoudig. Albert denkt na.

'Wij vallen veel te veel op,' zegt hij dan. Hij wijst naar zijn haren. 'Dit hebben ze in Souillac gezien, de meisjes zijn als tweeling opvallend. We kunnen echt beter weggaan, desnoods vannacht, we klimmen wel over de stadsmuur.'

Moeder Agnes schudt haar hoofd. 'Daar buiten is het gevaar nog veel groter. Op de markt heb ik al verteld dat er nichtjes van me gekomen zijn uit Carcassonne. Je hebt gelijk, ze vallen meteen op, wat wil je, twee van die mooie jongedames. Voor jou vinden we ook wel een oplossing. Jij bent hun broer, wat vind je daarvan?'

'We lijken helemaal niet op elkaar.'

'Daar is wel iets aan te doen, zijn jullie toneelspelers? Zoiets kun je toch zeker zelf wel bedenken.' De meisjes giechelen, ze weten al wat moeder Agnes van plan is.

'We wassen je haar en na afloop ziet het er heel anders uit, kom maar mee.'

Albert volgt moeder Agnes naar de keuken; daar wast ze zijn haar en bewerkt het met een donker vocht. Als het klaar is houdt ze hem een plaat gepolijst tin als spiegel voor. Albert ziet een vreemd hoofd, iemand met kastanjebruin haar. Wat is dat? Toverij? Hij grijpt verschrikt naar zijn natte haar, het geeft bruin af! De vrouwen lachen.

'Wat hebben jullie nou gedaan?' roept Albert uit.

'Je hebt een beschermend kleurtje gekregen,' sust moeder Agnes.

'Ja broertje,' plaagt Heloïse, 'zo lijken we meer op elkaar.'

Albert vindt het nog steeds niet leuk. Als het haar droog is knipt moeder Agnes het tot een kort rond kapsel, en ze kijkt of de kleurstof tot op de hoofdhuid gekomen is, er mogen geen blonde stukjes te zien zijn.

'Ziezo, nu heb ik twee nichtjes en mijn jonge neef te logeren,' zegt moeder Agnes. 'Wat een verrassing na zoveel jaren, wat zijn jullie groot geworden!'

De meisjes spelen het spel meteen vol overgave mee, ze zeggen 'tante' en zijn heel aanhalig. Voor Albert is het nog even wennen, hij vindt het niet zo leuk.

De inquisiteur komt de stad in, rijdend op een wit paard, met een groot aantal soldaten. Ruwe kerels, die brutaal rondkijken. De komende tijd zijn zij hier de baas. Zij kunnen doen waar ze zin in hebben, als dienaren van de inquisiteur zijn ze alleen aan hem verantwoording verschuldigd. Als er bij een huiszoeking 'toevallig' iets in de zakken van de soldaten verdwijnt, is dat geen diefstal. Je kunt er niet voor naar het stadsbestuur lopen. Dat heeft niets meer te vertellen de komende weken. Klagen bij de inquisiteur zelf helpt meestal ook niet, die heeft geen tijd voor zulke onbelangrijke dingetjes. Hij werkt dag en nacht om de zielen van de mensen in Figeac te redden.

Albert en de meisjes zien maar heel even de stoet. Vanuit een bovenraam kijken ze naar buiten als de inquisiteur langsrijdt, omringd door zijn lijfwacht. Het is een ernstige man, met een vriendelijk gezicht. Klein in zijn ruime pij lijkt hij tussen de grote soldaten nog kleiner.

Meteen al de volgende dag moeten alle inwoners van de stad naar de grote pelgrimskerk komen. Moeder Agnes gaat ook met haar neef en haar twee nichtjes. Hoewel er in de stad best mensen zijn die vermoeden dat het vluchtelingen zijn, doet iedereen mee om het verhaal geloofwaardig te maken.

Albert is al gewend aan zijn donkere haar. Hij speelt nu graag voor het broertje van Heloïse, arm in arm gaan ze naar de kerk achter moeder Agnes en Antoinette aan.

In de kerk draait het allemaal om de preek dit keer. De kleine inquisiteur praat lang en luid over de zonde, het onheil van duivelse invloeden en maakt aan het slot van zijn vervelende verhaal bekend, welke wijk in de komende week bij hem moet komen. De mensen die in die stadswijk wonen schrikken, anderen halen opgelucht adem. Het gaat om een plein met de straten er omheen. Er wonen een paar honderd mensen, die allemaal apart bij de inquisiteur moeten komen om daar te vertellen of ze in de buurt de laatste tijd wel eens iets verdachts gezien hebben. Wie niets weet moet nog maar eens goed nadenken en later terugkomen. Wie niet komt wordt meteen als ketter beschouwd. Iedereen die goed meewerkt met het onderzoek van de inquisiteur krijgt voor drie jaar vergeving van zonden.

Terug in het huis zegt moeder Agnes: ‘Zie je wel hoe eenvoudig het is? Speel het spel mee en er gebeurt je niets.’

De kinderen zijn opgelucht. Bij moeder Agnes hebben ze een goed leven - zouden ze over een week of twee nog wel verder willen?

Er is nog meer goed nieuws. Via geheime informatie van katharen weet moeder Agnes wat er na hun vertrek uit Souillac gebeurd is. ‘Ze denken dat er een grote groep overvallers is geweest, die met een dikke boom de deur kapot gemaakt hebben.’

Albert grijnst. ‘Het was gewoon een beer.’

‘Die hebben ze gelukkig niet gezien, anders zag het er slecht uit voor jullie vriend Raoul. Nu hebben ze hem gewoon weg laten gaan.’

‘En Babette?’ vragen Heloïse en Antoinette tegelijk.

‘Zij was de dag na jullie ontsnapping bij de begrafenis van die Barbeu en daarna heeft ze vier muildieren verkocht en is met Raoul naar het zuiden gegaan. Ze zijn nu waarschijnlijk al in Toulouse.’

‘Zouden ze ons zoeken?’ denkt Heloïse hardop.

‘Dat denk ik wel. Ik zal ze laten zeggen dat jullie hier veilig zijn en dan zie je ze later misschien wel weer.’

‘Hoe gaat dat met die berichten?’ wil Albert weten.

‘Heel eenvoudig, je zegt iemand die te vertrouwen is wat je een ander wilt melden en op een dag gaat er wel iemand die kant uit. Die geeft het bericht af en komt hij toevallig niet in de plaats waar het bericht heen moet, dan laat hij het door iemand anders vertellen.’

‘Kunnen ze dat dan allemaal onthouden?’

‘Ze zullen wel eens iets vergeten, maar meestal gaat het wel goed. Ik weet nu toch ook precies wat er in Souillac gebeurd is.’

De inquisiteur aan het werk

In de wijk die aangewezen is voor het onderzoek praat men niet zo vrolijk. De mensen vertrouwen elkaar niet meer. Wat zullen mijn buren over me vertellen? Heb ik de afgelopen tijd niets gezegd of

gedaan wat verdacht is? Ben ik bekende katharen tegengekomen, heb ik ze begroet, heb ik met ze gepraat, heeft iemand dat gezien? Wat zal ik die inquisiteur vertellen? Je moet altijd iets zeggen, anders laten ze je terugkomen. Wat moet ik doen als ze me opsluiten, wie zal er voor mijn kinderen zorgen? Dat zijn de dingen waar mensen in de bedreigde wijk aan denken.

In het klooster wordt het kantoor van de inquisiteur ingericht. Secretarissen leggen de dossiers klaar, ze maken pennen, perkament en inkt gereed voor de officiële akten, en voor de gewone verslagen hebben ze dat nieuwe materiaal klaarliggen: papier. Het komt apart voor de inquisiteur uit Spanje. Het is soepeler, dunner en gemakkelijker in het gebruik dan perkament. Een fijne uitvinding, hun baas heeft zijn zaakjes goed voor elkaar, er kan een heleboel geschreven worden. De secretarissen, jonge dominicaner monniken, praten en lachen samen. Ze zijn klaar voor het werk.

De inquisiteur zelf gaat langdurig bidden in de kerk. Hij smeekt er om wijsheid bij zijn werk en vraagt Gods zegen voor zijn streven de verdoolde zielen op het rechte pad terug te brengen. Gesterkt door dit gebed begint de kleine dominicaan zijn werk. Hij gaat achter de tafel vol papieren en perkamenten zitten en begint de dossiers door te nemen. Er is in de afgelopen maanden hard gewerkt. Sinds zijn vorige bezoek hebben spionnen en verklikkers van de inquisitie niet stil gezeten.

Over vrijwel iedere inwoner van de wijk is er een dossier. De secretarissen hebben alles netjes op volgorde gelegd, een is er steeds in de buurt om de inquisiteur te helpen als er vragen zijn. Er is een lijst met alle namen van de mensen die moeten komen en achter die naam staat een nummer als er gegevens in een dossier te vinden zijn. Enkele namen hebben geen nummer. Er zijn toevallig wel eens mensen waar niemand iets over verteld heeft. De inquisiteur begint bij voorkeur zijn gesprekken met die mensen. Hij geeft de secretaris opdracht hen voor de volgende ochtend op te roepen. Keurig na elkaar, de jonge monnik weet hoe zijn baas het wil hebben. Geen wachtkamer vol mensen die met elkaar kunnen praten, netjes iedereen op tijd, na elkaar.

Er zijn drie kleine hokjes waar ze kunnen wachten zonder anderen te zien. De secretaris zorgt er met andere helpers van de inquisi-

teur

voor dat die hokjes elke dag in de komende week gevuld zijn. De machine kan gaan draaien.

De verhoren beginnen al heel vroeg. Meteen na het gebed van zes uur zit de inquisiteur klaar. Een soldaat leidt een vrouw binnen. De secretaris controleert haar naam en adres en zit daarna gereed om alles wat ze zegt op te schrijven.

De inquisiteur kijkt de vrouw vriendelijk aan. Hij begint met wat algemene vragen: ‘Hebt u in uw buurt ketters gezien? Hebt u hier of elders met ketters gesproken? Zijn er ketters in uw huis geweest? Hebt u preken van ketters gehoord? Hebt u brood gegeten dat door ketters gezegend is?’

De vrouw zit angstig op het puntje van haar stoel. Ze weet van niets, ze heeft niets gezien, niets gehoord. De inquisiteur blijft geduldig en vriendelijk doorvragen: ‘Zijn er in uw buurt mensen die zich verdacht gedragen? Zijn er mensen die een slecht leven leiden? Zijn er die tegen de artikelen des geloofs zondigen?’

De arme vrouw weet met die laatste vraag niet zo goed raad. Ze zegt maar nee, om er van af te zijn. Zo eenvoudig gaat dat echter niet. Het verhoor gaat door, een half uur lang. De inquisiteur komt van deze vrouw niets te weten.

‘Over twee dagen terugkomen,’ zegt hij in de richting van de secretaris. Die maakt een notitie en de vrouw kan gaan, ze hoort nog wel hoe laat ze terug moet komen.

‘Volgende,’ zegt de inquisiteur rustig. Dat bewondert de secretaris zo in zijn baas. Hij is altijd precies op tijd, een verhoor duurt een half uur, geen minuut langer of korter en hij krijgt ze allemaal aan het praten.

Er wordt een man binnengeleid. Hij probeert het met brutale antwoorden, hij beroept zich op zijn recht als burger om te zwijgen.

Zijn ondervrager kijkt hem koel aan, hij wordt niet boos, windt zich niet op. De man wordt steeds bozer en brutaler, hij liegt, verstrikt zich in zijn leugens en maakt zich daar weer kwaad over. Na een half uur staan er al minstens zes verdachte opmerkingen zwart op wit op het papier.

‘Mijnheer mag een tijdje nadenken,’ zegt de inquisiteur. De secretaris weet wat dat betekent. De man gaat een paar dagen de gevangenis in. Zijn familie mag hem niet bezoeken, hij zal helemaal alleen zitten, met slechts water en brood als eten en drinken. Al die dagen zal hij zich afvragen wat ze van hem weten en bij het volgende verhoor is hij zo mak als een lammetje. Zo gaat het altijd.

Terwijl de man scheldend wordt weggebracht door twee soldaten, laat de secretaris de volgende alweer binnen.

Aan het eind van de ochtend zijn zo alle mensen afgewerkt waar nog niets over bekend was. Vijf zijn er opgesloten ‘om na te denken’. Vier moeten er terugkomen en bij drie anderen heeft de inquisiteur veel succes gehad. Zij hebben meteen na de eerste vragen een hele stroom gegevens verstrekt over allerlei mensen uit hun buurt. Het gaat zo goed dat de inquisiteur ze zelfs langer dan een half uur bij zich houdt. De secretaris kan het haast niet bijhouden, hij krijgt hulp van twee andere monniken. Ze zijn ervaren genoeg om onbelangrijke opmerkingen te scheiden van de dingen waar een inquisiteur iets aan heeft. Toch moeten ze daar voorzichtig mee zijn. Hun baas is streng, hij maakt liever zelf uit wat belangrijk is en wat niet.

Het middagmaal van de inquisiteur is sober. Hij is eenvoudig gekleed en leeft voorbeeldig. Dat is ook wat hij wil zijn: een voorbeeld voor anderen. Een goed christen. Na een korte onderbreking voor gebed begint de middagzitting.

Het secretariaat werkt de aantekeningen van de ochtend uit, terwijl in de verhoorkamer nieuwe vellen papier worden volgeschreven.

De mensen die nu zijn opgeroepen hebben allemaal een nummer achter hun naam. De inquisiteur vraagt op dezelfde onschuldige wijze als 's ochtends maar nu vangt hij de een na de ander op grote en kleine leugens.

De verwarring bij de ondervraagden is groot. Hoe weet die man dat? Wie heeft er over me gepraat? Zouden ze ook weten, dat... Van die verwarring moet de inquisiteur het hebben. Hij laat met opzet een paar verdachten lopen. Die zullen in de buurt voor angst en onrust zorgen. Weer gaan er mensen meteen de gevangenis in, zonder te weten waarvoor, zonder te weten hoe lang.

Aan het eind van de middag neemt de inquisiteur de oogst van de dag door. Hij telt het aantal gevangenen en gaat na hoeveel plaats er is. Het gaat goed, er is nog plaats voor meer.

Die gevangenen komen er in de dagen die volgen. De stad gonst van de geruchten. Mensen noemen elkaar namen van mannen en vrouwen die opgesloten zijn. Van sommigen meent men te weten wat ze gezegd hebben. Er zijn zelfs arrestaties buiten de aangewezen wijk. De onzekerheid is groot, iedereen is bang.

Ook in het huis van moeder Agnes horen ze die verhalen. Albert en de meisjes moeten zoveel mogelijk binnen blijven, ze zitten in de tuin of lopen wat heen en weer op het paadje tussen de huizen. Het is alle dagen stralend nazomerweer, de tuin ziet er prachtig uit, maar niemand heeft er plezier in.

Het stilzitten verveelt Albert. Hij zou liever verder reizen, gewoon vluchten in de nacht. Maar dan horen ze verhalen over mensen die buiten de stad opgepakt zijn en die meteen de gevangenis in gaan.

‘We kunnen ons aansluiten bij een groepje pelgrims,’ stelt Albert voor.

‘Je hebt niet eens meer een staf,’ zegt Antoinette schamper.

‘Nee, die zit in de kar bij Raoul. Maar ik heb nog wel mijn tas en mijn mantel.’

‘Kunnen meisjes op pelgrimage?’

Albert aarzelt. ‘Eigenlijk zijn we alle drie nog te jong.’

‘Wij zijn volwassen, wij zijn dertien.’

‘Ja, dat weet ik wel. Maar voor een pelgrimstocht gelden andere regels. Toch denk ik wel dat het kan. Er lopen allerlei mensen bij de pelgrims. Ik heb het zelf gezien.’

‘Ik blijf liever hier,’ zegt Antoinette.

Heloïse aarzelt. Ze wil best mee met Albert, maar het is voor haar ondenkbaar dat ze iets anders zou doen dan haar tweelingzusje.

Albert loopt maar eens naar de pelgrimskerk. Figeac ligt aan een veelgekozen route naar Compostella en ondanks het bezoek van de inquisiteur gaat het doortrekken van pelgrims gewoon door. Zij mogen de stad in en uit, al worden ze wel meer gecontroleerd dan anders.

Bij de kerk gaat Albert in het portaal zitten en kijkt. Het is er vrij druk, er is net een grote groep aangekomen. Hij hoort Vlaams spreken! Hij volgt de pelgrims de kerk in en maakt met hen de mis mee. Er is een kleine, stevig-gebouwde man bij van rond de dertig jaar, die er eerlijk en betrouwbaar uitziet.

Na de dienst zitten de pelgrims buiten in de zon. De man zit iets apart van de anderen. Albert gaat naar hem toe en spreekt hem aan. Hij heeft het gevoel dat hij die man kan vertrouwen.

Zonder veel omwegen vertelt hij hem dat hij een plaatsvervangend pelgrim zoekt voor Arnoldus. De man kijkt hem aandachtig aan.

‘Ge moet uw blonde haar beter verven,’ zegt hij. ‘Het is nu bruin met witte stippen.’

Albert schrikt. De man lacht. ‘Schrik maar niet, ik zie wel dat ge geen boef zijt. Ik zal voor uw vriend bidden, dat komt wel goed, maar beloof me dat ge zo snel mogelijk naar uw ouders teruggaat. Gij hoort hier niet. Gij zijt een weglopertje hè?’

Albert knikt beschaamd, de man heeft het snel begrepen.

De pelgrim lacht. ‘Geeft niet jongen, zo ben ik ook begonnen.’

‘Kunnen wij niet met u meereizen?’ vraagt Albert.

‘Meereizen? Wie allemaal?’ vraagt de Vlaming. Albert vertelt over de twee meisjes, zonder al te veel bijzonderheden te geven.

De man schudt zijn hoofd. ‘Nee, dat gaat niet. Die van de inquisitie zijn hier te hard bezig, daar meng ik me niet in. Gij alleen, dat zou nog wel kunnen, maar die anderen, nee, daar begin ik niet aan.’

Maar Albert wil niet vluchten zonder Antoinette en Heloïse.

Ze nemen afscheid. Het is voor Albert een vreemd idee dat hij nu zomaar de plaatsvervanger heeft gevonden die hij al die tijd zocht. ‘Moet u niets hebben?’ vraagt hij voorzichtig.

De man lacht hem uit. ‘Nee, wat denkt ge, ik ben niet zo een die voor geld pelgrimeert.’

Albert biedt zijn tas aan, maar ook dat wil de man niet aannemen. ‘Stop er maar een stuk brood in en loop terug naar huis,’ zegt hij.

Zijn reisgenoten staan op. De Vlaamse pelgrims vervolgen hun weg. Albert wuift ze na.

Opgelucht gaat hij naar huis. Hij heeft niet gezien dat een man vanuit het kerkportaal al die tijd naar hem en de pelgrim heeft gekeken. De man loopt snel naar de inquisiteur en vertelt een secretaris wat hij gezien heeft. De monnik schrijft op: ‘Het neefje van moeder Agnes sprak met Vlaamse pelgrims in hun eigen taal.’

Het is een klein berichtje, maar kleine berichtjes hebben al vaker geleid tot grote vangsten.

Vlucht, moeder Agnes!

Thuis zijn ze al ongerust. ‘Waar zat je?’ vraagt Antoinette streng.

‘Dat zal ik jou aan je neus hangen, je hoeft niet zo te bazen, je bent mijn moeder niet.’

‘Je weet dat we niet op straat mogen komen,’ zegt Antoinette. ‘Bovendien moet je haar bijgeverfd worden.’

Ook moeder Agnes moppert op Albert. Hij laat zijn haar bijverven en gaat dan maar weer in de tuin zitten. Heloïse komt naar hem toe.

‘Ik heb een plaatsvervanger gevonden,’ zegt hij verheugd. Heloïse is blij - maar ze is vooral blij dat hij niet met die pelgrims mee is gegaan.

‘Je hebt helemaal geen gedichten meer voor me gemaakt,’ zegt ze.

‘Nee, het is net of het spelletje uit is,’ zegt Albert, ‘we hebben nu andere dingen aan ons hoofd.’

Heloïse trekt een pruillip. ‘Dat spelletje, zoals jij het noemt, is nooit uit. Dat is het belangrijkste in ons leven. Ja, voor de cultuur hoor,’ voegt ze er haastig aan toe.

Albert geeuwt en wacht op de volgende maaltijd. Hij went al aardig aan het luie leventje.

In het kantoor van de inquisiteur studeert men op het berichtje van de spion uit de kerk. Ze combineren het met andere gegevens. Er zijn al heel wat mensen geweest die gezegd hebben dat moeder Agnes nooit gepraat heeft over nichtjes en een neef uit Carcassonne. Er ligt een bericht uit Souillac dat daar een kathaarse tweeling ontsnapt is en dat er een blonde jongen bij betrokken was.

Al die dingen bij elkaar geven te denken. Carcassonne is een bekend ketternest geweest tot het vier jaar geleden werd opgeruimd. Dat volk is alle kanten uit gezwermd, er kan van alles onder zitten. Bij dat toneelgezelschap in Souillac was een blonde jongen ergens uit het noorden, misschien wel een Vlaming. Het zogenaamde neefje van moeder Agnes is niet blond, maar hij spreekt wel Vlaams.

'Roep die vrouw morgenochtend hier,' zegt de inquisiteur. Hij gaat rusten. Er is zoveel werk, hij kan het haast niet aan.

De oproep geeft grote schrik in het huis van moeder Agnes. Alleen zijzelf blijft kalm. 'Er zal iets over me gezegd zijn,' meent ze. 'Dat is wel vaker gebeurd. Ze weten allemaal dat mijn overleden man de katharen tot zijn dood toe geholpen heeft. Dat is ook de reden dat ze me van die kant nog altijd speciaal beschermen. Ik ga er morgen rustig heen, die inquisiteur kan me niets maken.'

Zo eenvoudig is het echter niet. Diezelfde avond komt er uit de donkere tuin een man naar het huis toe. Albert en de meisjes slapen al. Moeder Agnes laat de man binnen.

'Zo laat nog, Raymond?'

De man gaat niet zitten. 'U moet vluchten, moeder Agnes,' zegt hij. 'Ze weten bijna alles over u en die kinderen. U moet vannacht vluchten, maak de kinderen wakker, we hebben een ladder klaargelegd bij de muur. Er is een vluchtadres waar u heen kunt.'

'Ga nu eerst eens rustig zitten en vertel me precies wat er aan de hand is,' zegt moeder Agnes kalm. Ze kijkt om zich heen.

'Als ik vlucht ben ik dit allemaal kwijt. Ik wil wel weten wat het gevaar is.'

'Een van ons werkt op het secretariaat van de inquisiteur,' vertelt Raymond. 'Hij kan veel stukken zien en hij hoort veel. Hij heeft een gesprek afgeluisterd van de inquisiteur met zijn secretaris. Ze hebben uit Souillac gehoord wat daar gebeurd is, er zijn een heleboel mensen die verteld hebben dat u nooit familie had in Carcassonne

en ze verdenken die jongen omdat hij met een Vlaming gepraat heeft.'

'Als ik het niet gedacht had,' mompelt moeder Agnes.

'Het zijn al die dingen bij elkaar,' zegt Raymond. 'Morgen komt u niet meer uit dat gebouw na uw verhoor. Er is al een cel vrijgehouden. Kom met mij mee, alles staat klaar.'

Moeder Agnes kijkt rond in haar kamer en zucht: 'Eens moest het er van komen. Alles weg...' Dan staat ze op en zegt: 'Ik ben binnen een uur klaar, waar moeten we zijn?'

'Bij de stadsmuur hier aan het eind van het pad.'

'Goed, we komen.'

Ze pakt snel kleren in een grote zak en doet er geld bij en sieraden. Bovenop legt ze een paar kleine dingetjes die haar dierbaar zijn. Dan maakt ze de kinderen wakker.

'Opstaan, we gaan op reis,' zegt ze rustig en opgewekt.

Het duurt even voor Albert en de zusjes haar begrijpen. Moeder Agnes legt niet veel uit.

'We moeten vluchten,' zegt ze eenvoudig.

Bij kaarslicht zoeken Antoinette, Heloïse en Albert hun weinige bezittingen bij elkaar en volgen haar. Door de tuin gaat het naar het lage poortje en vandaar over het donkere pad naar de muur.

Uit het duister duiken twee mannen op. Raymond en een helper. Zwijgend zetten ze de ladder tegen de muur. Achter elkaar klauteren ze omhoog. Dan halen ze de ladder op en gebruiken hem aan de andere kant. Honderd meter verder zijn er soldaten bij een stadspoort; die merken niets.

De helper verdwijnt met de ladder en de vluchtelingen volgen hun gids in de richting van de rivier. Daar sluipen ze naar een bootje en even later varen ze de vrijheid tegemoet. Het wordt een lange roeitocht stroomopwaarts. Albert helpt met het roeien. Ze komen bij een eenzame boerderij aan de rand van een bos. Het wordt al een beetje lichter als ze aan wal stappen.

In die boerderij blijven ze een dag.

Raymond verdwijnt, hij is weer ergens anders nodig.

De mensen op de boerderij zijn vriendelijk, maar ze willen niets weten. Moeder Agnes kent ze niet, ze noemen geen namen. De vluchtelingen kunnen uitrusten, ze krijgen eten en drinken en verder wil

men niets van elkaar weten. ‘Als je niets weet kun je ook niets verraden als je gepakt wordt,’ legt moeder Agnes uit.

Die avond komt er een andere gids. Hij brengt hen de heuvels in. Een lange tocht over smalle paden in het donker. Waar ze heen gaan weet alleen die gids, hij kent de weg. Zwijgend lopen ze achter elkaar. Bij kruispunten kijkt de man of iedereen er nog is en dan gaat het weer verder.

Nog vrij onverwacht staan ze in een dorpje. ‘Maar dit ken ik,’ zegt moeder Agnes zachtjes. ‘Hier woont mijn oude tante Alice.’

De gids lacht en fluistert: ‘Stil, ze slaapt nog.’

Ze gaan door een smal straatje achter de kerk naar een laag huisje. Tante Alice slaapt helemaal niet. Ze is al op de hoogte van het bezoek van haar nicht. Er is kaarslicht in het huisje. Een jonge vrouw doet de deur open en omhelst haar bezoekster. ‘Agnes, daar ben je. Kom gauw binnen, moeder is ziek, maar ze wilde beslist wakker blijven. Kom binnen.’

In de kamer ligt een heel oude vrouw ziek op bed. Ze is bleek en mager, maar komt toch overeind als haar nicht binnenkomt. De begroeting is ontroerend.

‘Kind, dat ik jou nog voor mijn dood mag zien, wat een genade.’

Albert en de meisjes staan er wat onhandig bij. Mathilde, de dochter die de deur opendeed brengt hen naar een schuurtje dat tegen het huis is aangebouwd en wijst hun daar een slaapplaats.

Moeder Agnes blijft nog heel lang met haar tante praten. De oude vrouw wil niet slapen voor ze alle verhalen gehoord heeft. Ze schudt telkens haar hoofd en zucht: ‘Kind, kind, wat een vreselijke tijden.’

Uiteindelijk gaat iedereen toch slapen en wordt het stil in het huisje. Door de dunne wanden hebben buren heel goed kunnen horen, dat er bezoekers bij tante Alice zijn. In deze tijd van vervolging kunnen ze ook wel vermoeden wat dat voor bezoekers zijn, maar hier is geen gevaar. In dit dorp verraadt men elkaar niet.

Albert weet niet hoe lang ze hier moeten blijven. Iedereen spreekt dat onverstaanbare Occitaans en niemand denkt er meer aan om iets voor hem te vertalen. Ook Heloïse vergeet het. De eenzame Fries loopt maar eens het dorp rond om de boel te bekijken. Hij mag hier wel buiten komen.

Het dorp ligt tegen een heuvel op. De kerk staat aan de buitenkant, wat hoger dan de rest. Het is een eenvoudig houten kerkje en de pastoor heeft zelf een boerderijtje en een vrouw en kinderen.

De huizen zijn van hout, dunne wanden dichtgesmeerd met leem. Op de daken liggen platte dakpannen. In elk huis is de keuken de centrale ruimte, vandaar gaat er een gangetje naar de stal. Soms zijn er meer stallen; rijke boeren hebben paarden, die staan apart. Iedereen heeft varkens en kippen en er zijn een paar huizen met een duivenhok. Aan de rand van het dorp staan wat kleine hutjes, daar wonen de allerarmste mensen.

Ook in het huis van tante Alice is de keuken de ruimte waar alles gebeurt. Daar ligt de zieke vrouw, daar wordt eten gekookt en daar eet men ook. Daar zitten ze 's avonds bij elkaar om in dat onverstaanbare taaltje verhalen te vertellen.

Albert helpt een beetje mee in de stallen, hij wil iets nuttigs doen. De meisjes helpen Mathilde in het huishouden, ze vergeten Albert. Die gaat stil zijn gang. Hij denkt er wel eens over om maar naar huis te gaan, zoals die pelgrim hem aanraadde. Hij is al zo lang weg. Hoe zou het met Hiltje gaan? En met Jurgen, met Simon en met vader? Zijn haar hoeft niet meer geverfd te worden, het wordt langzaam weer blond. Wel gemakkelijk dat het zo kort is, nu is de kleur er snel uitgegroeid.

Zo verglijden die stille septemberdagen. Het bos kleurt bruin, rood, geel, alle tinten van de herfst zijn te zien. Albert werkt in de stal of op het land. Hij is gewoon boer hier, dat moet niet zo blijven. Er moet iets veranderen.

Er verandert ook iets. In heel korte tijd zelfs - maar niet op de manier die hij gewild had. De rust zal spoedig voorbij zijn, maar dat weet nog niemand in het kleine dorpje op de helling van het herfstbos.

Consolamentum

De toestand van de zieke tante Alice gaat snel achteruit. Ze wordt nog magerder, ze kan haast niet meer eten en ze praat steeds vaker over de dood. Albert kan langzamerhand al iets meer begrijpen van het Occitaans. Door zijn kennis van het Latijn weet hij woorden en zinnen te plaatsen en bovendien helpt Heloïse hem.

Zo begrijpt Albert dat er op een avond over gesproken wordt om een van de 'goede mannen' te waarschuwen. Hij weet dat de echte katharen zo genoemd worden, de volmaakten, die in het geheim rondtrekken, in huizen van mensen prediken en waar nodig de stervenden troosten op de wijze die zij goed vinden. Veel mensen die met dit geloof opgegroeid zijn willen beslist geen katholieke priester aan hun sterfbed, maar een van de kathaarse volmaakten, een 'goede man'.

Waar ze zo gauw vandaan komen weet Albert niet, maar er staan die avond ineens twee mannen in de keuken. Ze zijn nog jong, ze hebben lang haar en een volle baard. Aan hun ceintuur hebben ze een leren etui met een klein boekje en ook hangt er een pannetje aan. Later hoort Albert van Heloïse dat 'goede mannen' altijd vegetarisch eten, ze mogen beslist niet eten uit een pan waar ooit vet in gezeten heeft, daarom hebben ze hun eigen pannetje bij zich.

De mensen die in de keuken zijn knielen driemaal voor de in het zwart geklede 'goede mannen'. Dat is de traditionele begroeting voor deze katharen waarvan men aanneemt dat de heilige geest in hen woont - en die heilige geest wordt zo begroet. Albert knielt op dezelfde wijze driemaal. De mannen praten zacht en vriendelijk met de zieke vrouw. Mathilde, moeder Agnes, de meisjes en alle anderen die in het huis zijn gaan op eerbiedige afstand rond het bed van de stervende zitten.

Albert komt daar bij en maakt de kathaarse ceremonie mee die 'consolamentum' heet, vertroosting. De stervende wordt voorbereid op de naderende dood, ze hoort de voorgeschreven gebeden, antwoordt op vragen en sluit dan haar ogen.

De twee kathaarse priesters bidden stil bij haar, in de keuken klinkt het onderdrukte snikken van familieleden. Na een paar uur opent de oude vrouw nog eenmaal haar ogen, ze zegt zacht iets tegen haar dochter Mathilde en slaapt voorgoed in. De katharen blij-

ven

bij de overledene zitten. Ze bidden ononderbroken voor de ziel van de gestorven vrouw. Albert ziet een van de mannen opstaan. Hij stapt op een bank en neemt een dakpan weg uit het lage dak boven de keuken. Dat doet hij om de weg naar buiten vrij te maken voor de ziel van de overledene.

Vier dagen blijven de ‘goede mannen’ om de voorgeschreven gebeden te zeggen. Dan is de begrafenis op het gewone kerkhof van het dorp. De pastoor weet al die tijd wel dat er twee katharen in de buurt zijn, maar hij doet er niets tegen. Zoals zoveel gewone dorpspastoors in de Languedoc werkt hij niet mee met de inquisitie.

Zelfs bij de begrafenis laat hij het kathaarse ritueel toe, al wordt er voor de vorm een gewone begrafenismis in de kerk gehouden. Albert is zo getuige van de wijze waarop katharen en katholieken met elkaar omgingen in de rustige tijden voor de kruistochten. De twee levensovertuigingen leven naast en door elkaar gewoon voort.

Toch is de inquisitie dichter bij dan ze denken.

Op een of andere manier is buiten het dorp bekend geworden dat twee katharen daar aan het werk zijn. De middag na de begrafenis komt er een kleine jongen het dorp inhollen. ‘Ze komen er aan!’ schreeuwt hij. ‘De soldaten van de inquisitie komen door het bos.’

Er is meteen een gids die de katharen meeneemt. Die zijn al een heel eind weg als de soldaten het bos uitkomen. De pastoor gaat hen tegemoet en vraagt aan de jonge dominicaner monnik, wat ze zoeken. ‘Katharen,’ zegt de monnik nors.

‘Katharen?’ antwoordt de pastoor heel verbaasd. ‘Die zijn hier niet.’

‘Er is hier een kathaarse begrafenis geweest,’ snauwt de monnik.

‘Daar weet ik niets van,’ zegt de pastoor. ‘Ik heb zojuist een uitvaart geleid, kijk maar, daar is het verse graf. Alles op de voorgeschreven manier, in gewijde grond. Een goede katholiek, die hier haar hele leven gewoond heeft.’

De dominicaan vertrouwt het niet. ‘Alles doorzoeken,’ zegt hij tegen de soldaten. Die gaan een voor een alle huizen in en zoeken er vergeefs naar katharen.

Moeder Agnes en de kinderen moeten wel maken dat ze weg komen. Met heel weinig bagage vluchten ze ongezien het bos in. Er is een kleine jongen die hun de weg wijst. Achter elkaar hollen ze tussen de bomen door. Het bos is hier heel dicht, ze blijven telkens aan takken haken. Er zijn veel doornige struiken, waar ze hun handen en benen aan openhalen.

Op een zeker moment hoort Albert achter zich een onderdrukte kreet. Heloïse is vast blijven zitten aan een braamstruik. Hij gaat terug en maakt het vermoeide meisje los. Ze leunt tegen hem aan.

‘Kom, we moeten verder,’ zegt hij. Hij ziet de anderen al niet meer. Die zijn doorgerend achter het jongetje aan. Ze hebben niet gemerkt dat Albert en Heloïse achterbleven.

Die klimmen verder de heuvel op, steeds hoger. Het bos is hier wat minder dicht, maar ze zien Antoinette en moeder Agnes niet. Ze lopen door tot het donker wordt, heuvel op, heuvel af. Dan is het duidelijk: ze zijn de anderen kwijt. Voor het eerst in haar leven is Heloïse zonder haar tweelingzusje.

Op een heel andere plaats zoeken moeder Agnes en de huilende Antoinette. De jongen heeft hen veilig naar een volgend dorp gebracht, maar helaas zonder Albert en Heloïse.

‘Laten we naar binnen gaan,’ zegt moeder Agnes. ‘Ze komen straks wel.’ Ze gelooft zelf maar half in haar woorden en verwijt zich dat ze niet beter opgelet heeft. Daar is nu niets meer aan te doen.

Albert en Heloïse overnachten leunend in een lage boom met brede takken. Ze willen niet op de grond slapen, uit vrees voor wilde dieren. Albert herinnert zich nog maar al te goed de huilende

wolven in het noorden. Ze steunen elkaar en kunnen niet slapen. Om beurten sluimeren ze zo'n beetje.

‘Albert, waar gaan we heen?’

‘Gewoon naar Carcassonne, daar kom je toch vandaan.’

‘Weet jij de weg?’

‘We lopen naar het zuiden, dan komen we er vanzelf.’

Heloïse is gerustgesteld: Albert weet de weg.

Dat moet de volgende ochtend blijken. Albert weet dat de zon in het oosten opkomt, als hij die aan zijn linkerkant heeft is recht vooruit het zuiden. Die kant lopen ze uit. Er is geen pad, er zijn wel bergen en bossen. Ze komen steeds hoger, ze hebben honger. Ze eten alles wat eetbaar is, bramen, bessen, wat ze maar vinden. Er is nergens een huis, een dorp of een stad te zien. Wat een land, Albert krijgt heimwee naar de groene weiden van Friesland. Hij zegt het niet. Hij blijft blij kijken, alsof hij gewoon een eindje aan het wandelen is. Ook Heloïse houdt zich flink; ze merkt al lang dat Albert net zo min de weg weet als zijzelf. Toch loopt ze maar dapper door, berg op, berg af.

Zo komen ze op een wat grotere wei, waar herders schapen hoeden. De mannen zijn net zo verbaasd als hun bezoekers. Ze zijn heel vriendelijk en Albert durft hun wel te zeggen dat ze verdwaald zijn.

‘Dat zou ik denken,’ antwoordt de oudste herder. Hij kijkt Albert en Heloïse scherp aan. ‘Jullie waren toch bij de oude Alice?’

Albert knikt, het heeft geen zin er omheen te draaien. In rap Occitaans vertelt Heloïse wat er in het dorp gebeurd is. De oude herder knikt.

‘Die anderen zullen wel naar Albi gegaan zijn,’ zegt hij tegen zijn maats. Die knikken zwijgend, dat is het meest waarschijnlijke.

‘Robert, breng ze naar de stad en zoek daar de andere vluchtelingen op. Je weet wel waar je ze vinden kunt.’

Robert, een kleine man van ongeveer twintig jaar, knikt. ‘Dat zal wel in de herberg van Bernard d'Avignon zijn,’ zegt hij.

‘Dat denk ik ook, breng ze daar heen en kom dan terug.’

‘Niet teveel zuipen, Robert,’ lachen de andere herders.

Robert bromt iets onverstaanbaars en gaat meteen op weg. Heloïse en Albert volgen hem, ze hebben nauwelijks tijd om de oudste herder te bedanken.

De herder Robert brengt hen voor de avond in Albi, in de herberg van Bernard d'Avignon. De eerste die Heloïse daar ziet, is Antoinette. Huilend omhelzen de twee zusjes elkaar.

'Ze is terug, ze is terug,' roept Antoinette naar moeder Agnes. Die komt de trap af, ze ziet er moe uit.

'En Albert?' vraagt ze.

'O, die is er ook weer.' Het klinkt wat onverschillig.

Druk pratend gaan de zusjes in een hoekje zitten, ze moeten van minuut tot minuut van elkaar weten wat ze gedaan hebben. Nooit eerder waren ze een hele dag bij elkaar vandaan.

In Albi wonen veel katharen. Voor de bekende moeder Agnes staan meteen gidsen klaar. Er komen zelfs vier ezels als ze na een nacht geslapen te hebben verder reizen. Een zwijgzame man wijst hun de weg; het is een lange tocht en de vluchtelingen zijn blij dat ze op ezels kunnen rijden. Ze vermijden de stad Castres, daar is het onveilig. Via smalle paadjes komen ze in het gebied van de Zwarte Bergen. Een hoog en somber bergland.

Na een flink stuk klimmen komen ze door een dorpje waar de ruïne van een kasteel te zien is.

'Hautpoul,' zegt de weinig spraakzame gids. 'Simon de Montfort was hier.' Hij wijst naar de puinhopen.

'Daar loopt onze buurman,' roept Heloïse ineens. Ze wijst naar een man die hen tegemoet komt. Die kijkt haar aandachtig aan en roept verbaasd: 'Dat lijken de meisjes van Arnaud Vital wel.'

Antoinette springt van haar ezeltje en roept: 'Wij zijn de dochters van Arnaud Vital en Denise Montreuil.'

Van alle kanten komen er mensen aanhollen. 'De kinderen van Arnaud en Denise zijn terug!' roepen ze elkaar toe. Ze komen uit huizen en hutten die men in het verwoeste dorp weer opgebouwd heeft. Ze staan om de tweelingzusjes heen en roepen en schreeuwen door elkaar.

'Ik kan wel gaan,' zegt de gids. 'Ze zijn thuis, zo te zien.'

Moeder Agnes bedankt hem en vraagt hem nog te blijven. De man wil echter terug, hij neemt de ezels mee.

Zo staan ze daar in het dorpje in de Zwarte Bergen. Heloïse en Antoinette zijn min of meer thuis. Moeder Agnes is een vluchtelinge zonder huis of bezit en Albert een verdwaalde pelgrim zonder op-

dracht. Het duurt een hele tijd voor de opgewonden buren van de tweeling hen opmerken. Dan is het hartelijk onthaal ook voor moeder Agnes en Albert. Ze zijn welkom in Hautpoul.

In de Zwarte Bergen

Het duurt een paar dagen voor Albert iets begrijpt van de plaats waar ze terecht zijn gekomen. Het dorp is een wonderlijke verzameling hutten, bewoonbare grotten en half opgeknapte ruïnes.

Alle mensen die er wonen komen uit Carcassonne, ze zijn uit hun stad verdreven in 1240. Ze hebben dit verwoeste dorp gevonden en zijn maar weer zo'n beetje opnieuw begonnen. In het dal aan de noordkant hebben ze akkers, daar verbouwen ze hun graan, daar halen ze groente vandaan en daar weiden ze hun vee.

Antoinette en Heloïse ontdekken nog elke dag nieuwe kennissen. Heloïse probeert telkens uit te leggen wie die mensen zijn.

‘Dit zijn de buren schuin voor ons, Albert. Wij hadden een huis tegen de stadsmuur aan, maar in een hoek. Zij woonden iets hoger en dan schuin naar rechts.’ Anderen hadden naast de meisjes gewoond of schuin links of daar net tussen in. Volgens Albert was het daar in Carcassonne net zo'n raar zooitje op elkaar gestapelde huizen geweest als hier in Hautpoul.

Hij gaat af en toe mee met jongens die in het dal de koeien en de schapen hoeden, 's Ochtends naar beneden en tegen de avond weer de berg op, dat is wel leuk werk. Hij leert zo aardig wat Occitaans, want die jongens spreken niets anders. Ze zijn jonger dan Albert, dat vindt hij wel prettig.

Terwijl de beesten grazen en de honden waakzaam toezien, vertelt hij de jonge herders over zijn avonturen. Het gaat heel gebrekkig, maar ze begrijpen hem. Albert doet voor hoe hun voorstellingen gingen, hij speelt een heel stuk Brandaan in het voor de jongens onbegrijpelijke Frans. Op een dag vertelt hij zelfs het verhaal van boer Eenos in het Occitaans. De jongens vinden het prachtig. Op hun beurt vertellen zij aan Albert hoe ze hier gekomen zijn. Een van de jongens, Durmar, is de beste verteller.

‘Vier jaar geleden,’ begint hij, ‘zijn wij onze stad uit gejaagd. We hadden ons verzet tegen de Fransen, onze graaf was verjaagd en wij moesten weg. De soldaten hebben ons gewoon de stad uitgeslagen. Het was een wilde vlucht hierheen.’

‘We zijn niet ineens hier gekomen,’ zegt een van de andere jongens.

‘Dat wilde ik nu net gaan vertellen,’ zegt Durmar boos.

‘Laat hem nou vertellen, hou jij je erbuiten,’ roepen de anderen. De jongen haalt zijn schouders en gaat wat opzij zitten, alsof hij er niet meer bijhoort.

‘Eerst hebben we dicht bij de stad gekampeerd,’ gaat Durmar verder. ‘Dat was niet leuk, het was er koud en nat. Er gingen elke dag mensen weg, die hadden familie buiten de stad en daar konden ze komen wonen. Na een paar weken is toen onze hele groep de bergen ingetrokken. We hebben bijna een maand rondgezworven, er was weinig eten en er werden veel mensen ziek. Wij waren nog klein, pas zes jaar of zo.’

‘Ik was vier,’ roept een jongetje trots, ‘en ik heb alles zelf gelopen.’

‘Daarom heb je zulke korte beentjes,’ roept een van de andere jongens lachend. De eerste valt hem aan en ze rollen vechtend over het gras. De andere jongens juichen en moedigen de kleine aan. De grote wint en de vechtpartij is even snel vergeten als hij begon. Durmar gaat verder met zijn verhaal.

‘Wij hebben het niet zo slecht gehad. Kleine kinderen krijgen altijd het eerst iets; voor de anderen was het erger, die hebben dagenlang bijna niets te eten gehad en daar waren ook veel zieken. Er zijn zelfs mensen gestorven onderweg en er was geen “goede man” om hun het consolamentum te geven. Dat was heel erg. Toen zijn we aan de andere kant van de bergen gekomen, we zagen dit dal, we vonden het verwoeste en verlaten dorp en hier zijn we opnieuw begonnen. Dit is nu onze stad.’

‘Waarom hebben jullie je huizen niet in het dal gebouwd?’ vraagt Albert. ‘Dat is toch veel handiger, dan kun je bij je akkers wonen.’ Hij wijst naar de mannen die verderop op het land werken. ‘Nu moet je elke avond dat hele eind klimmen.’

De jongens kijken hem stomverbaasd aan. ‘Dat is veel te gevaarlijk!’ roepen ze door elkaar. ‘Gebruik je verstand man, je moet hoog

zitten, dan kun je je verdedigen.' Durmar zegt het met een zin die hij van zijn vader gehoord heeft: 'Dit is onze woonplaats, we laten ons niet meer verjagen. We vechten voor onze nieuwe stad.'

Albert knikt. Dat zal dan wel. Hij blijft het een moeizaam gedoe vinden.

Het wordt tijd om terug te gaan. Ze drijven hun beesten de berg op en gaan naar huis. Voor Albert is het huis van de 'buren van de buren' min of meer zijn huis geworden. Antoinette en Heloïse zitten een eind verderop en moeder Agnes ziet hij maar af en toe. Het valt Albert op dat iedereen met zoveel eerbied over haar spreekt. Ze is in de kring van katharen beroemd en geliefd.

Dat blijkt op een dag weer. Dan komt er een kar uit het dal naar boven. Het is nog heel vroeg, de voerman moet de hele nacht doorgereden zijn. Albert staat met de jongens klaar om naar beneden te gaan als de kar langzaam tussen de koeien en de schapen doorrijdt. De wagen is volgeladen met meubels, potten en pannen. Albert kijkt de voerman nog eens goed aan - hij kent die man. Dat is Raymond, de gids die hen uit Figeac naar het eerste schuiladres geleid heeft.

'Die vent komt helemaal uit Figeac,' zegt hij tegen de andere jongens. Terwijl twee kleine jongens even op de beesten passen rennen de anderen achter de kar aan.

'Raymond,' roept Albert. 'Kom je uit Figeac?'

De voerman lacht. 'Ja, is moeder Agnes hier?'

'Kom maar mee.' Albert leidt Raymond naar het huis waar ze ondergebracht is.

Het hele dorp weet al dat er een kar de berg opgekomen is. Moeder Agnes komt naar buiten. Ze herkent Raymond en ziet wat hij brengt.

'Mijn meubels,' roept ze. 'Al mijn spullen! Raymond, hoe is dat mogelijk?'

Glunderend stapt de voerman van zijn kar. 'We waren iets vlugger dan die jongens van de inquisitie,' zegt hij. 'Terwijl ik u wegbracht hebben een paar goede vrienden het hele huis leeggehaald. De volgende dag kwamen ze van de inquisitie en toen was alles weg.'

Het verhaal gaat door het hele dorp. Iedereen is trots. De katharen zijn de bezetter weer eens te vlug af geweest.

‘Nu moet moeder Agnes een eigen huis hebben,’ roept een van de mannen. Daar is iedereen het mee eens. Voorlopig gaan de meubels in een schuurtje, maar spoedig zal er een huis voor moeder Agnes komen.

Die avond vergaderen de mannen van het dorp. Ze zitten bij elkaar in een van de huisjes; er zijn geen vrouwen bij, alleen moeder Agnes mag horen wat er gezegd wordt. De andere vrouwen weten ook wel wat er besproken wordt, want de wanden zijn dun en de mannen praten luid. Ze zijn het er over eens dat er een huis moet komen. De vraag is alleen: waar?

‘Bij jou achter, Emeret,’ zegt een van de mannen. ‘Op dat stuk tussen je huis en de rotsen.’

‘Daar wil ik vruchtbomen zetten,’ zegt Emeret. ‘Zet het liever naast jouw huis, daar is nog plaats.’

‘Onzin, dat is veel te smal, daar kan ik hooguit nog een schuurtje plaatsen.’

Er worden meer mogelijke plekjes genoemd, maar overal is wel een eigenaar die er helemaal geen zin in heeft iets af te staan. Ze houden allemaal veel van moeder Agnes, dat is duidelijk, het wordt vaak herhaald die avond, maar helaas kan dat ene stukje grond naast of achter hun huis nu net niet gegeven worden.

Moeder Agnes zit erbij en luistert. Iedereen praat over haar, niemand vraagt haar mening. Opeens zegt ze heel duidelijk: ‘Ik ga in het kasteel wonen.’

Moeder Agnes heeft niet geschreeuwd, ze heeft niet luid gesproken, toch heeft iedereen haar verstaan. Het wordt stil, de mannen zijn verbaasd.

‘In het kasteel?’ herhaalt er dan een.

‘Ja, waarom niet. Jullie hebben wel een heleboel stenen weggehaald, maar er liggen er nog genoeg. Ik ben vandaag gaan kijken met een aantal vrouwen. Van de vroegere keuken maken we een huisje.’

De mannen weten niet wat ze ervan moeten denken.

‘Jullie hadden het dus al opgelost,’ roept er een kwaad. ‘Waarom vergaderen wij hier dan nog!’ Hij loopt boos weg.

‘Misschien hadden jullie een beter idee,’ zegt moeder Agnes rustig.

Er gaan meer mannen weg. Als die vrouwen het zo goed weten, laat ze het dan ook maar zelf uitzoeken.

Dat gebeurt ook. Moeder Agnes en de vrouwen maken van de oude keuken van het verwoeste kasteel een huisje. Het is niet groot, het is niet mooi, maar het is een huis en moeder Agnes zit straks weer in haar eigen spulletjes.

De ruzie tussen de mannen en de vrouwen duurt niet lang. Als het werk een paar dagen aan de gang is komen er vijf mannen naar het kasteel toe, die zwijgend gaan helpen. Later komen er nog een paar en zo is het mogelijk dat er na een week al een echt dak op het huis ligt. Dat moet gevierd worden.

Het is droog, helder najaarsweer, daarom stellen de vrouwen voor het feest te houden in de vroegere slotzaal. Dat is een grote ruimte, het dak is weg en er staan nog maar twee muren, maar de plek waar de open haard in de muur gemetseld was is er nog, er is zelfs een stuk schoorsteen blijven staan.

Daar komt die middag een flink vuur, er hangen potten en pannen boven, waar voor het hele dorp eten in gekookt wordt. Broden, pasteien en gebak neemt iedereen van huis mee. Er zijn lange tafels op schragen en aan het andere einde van de vroegere zaal worden twee schapen aan het spit gebraden. Iedereen is druk in de weer om het feest voor te bereiden. Albert helpt zo goed mogelijk mee, maar hij loopt meer in de weg dan dat hij helpt.

Eindelijk is het zo ver, alles is klaar. De mensen uit het dorp komen in hun mooiste kleren naar boven, naar het kasteel, waar moeder Agnes ze als een echte slotvrouwe ontvangt. De dorpsoudste houdt een mooie toespraak en dan kan het eten beginnen.

Het wordt een feest dat Albert nooit zal vergeten. Het is vrij snel donker, het is al oktober. De ruïne wordt verlicht door twee vuren en tientallen kaarsen. Het is helemaal windstil, de kaarsen branden recht, alsof ze in een afgesloten kamer staan. De mensen eten, drinken en lachen.

Er is ook tijd voor ander vermaak. Heloïse en Antoinette zingen samen een paar liedjes uit het repertoire van Babette. Albert wist niet dat ze zo goed konden zingen - en wat zijn ze mooi! Ze hebben precies dezelfde kleren aan en ze hebben zich opgemaakt zoals ze op het toneel deden, Albert begrijpt niet waar ze die schmink zo gauw gevonden hebben. Het is een groot succes. De meisjes zijn de sterren van de avond. Ze genieten er van weer eens op een toneel te staan.

Dan gaan de feestvierders dansen. De meisjes leiden de lange reidans, terwijl drie muzikanten de melodie spelen.

Het feest herstelt voorgoed de eenheid in het dorp. Het huis van moeder Agnes wordt snel afgebouwd en ruim een week later kan ze er al wonen. Dan is er in het nieuwe huis een feestje, voor een paar mensen uit het dorp, voor Raymond, die terug wil naar Figeac en voor Albert en de meisjes.

Het is op die avond dat ze iets horen waar ze in de volgende dagen nog lang over nadenken. Er is een oudere man uit het dorp bij en terwijl men rond het vuur zit vertelt hij over een kostbaar boek dat in Carcassonne is achtergebleven. Albert begrijpt dat het een gedeelte van de bijbel is, het Johannesevangelie, in het Occitaans. De meisjes luisteren aandachtig.

'Waar was het verstopt, oom Bernard?'

'Ik heb het in een nis naast de trap gelegd en er een steen voorgeplaatst die de opening helemaal vult. Niemand kan zien dat er iets verstopt is. Als we in Carcassonne konden komen zou ik het zo pakken.'

Vooral Antoinette wil heel precies weten waar het boek te vinden is; ze probeert zich te herinneren welk huis het was en hoe dat er uitzag. Albert merkt op dat moment al dat Antoinette iets van plan is. Heloïse twijfelt er niet aan, zij weet zelfs heel goed wat Antoinette wil. Ook moeder Agnes kijkt aandachtig naar het meisje - waarom vraagt ze zoveel?

Na het grote feest heeft Albert weer meer contact met de tweeling. Ze willen samen gaan optreden op dorpsfeesten en ze praten over het programma dat ze zouden kunnen brengen. Ze repeteren samen en Albert en Heloïse proberen nieuwe marionetten te maken. Ze hebben een schuurtje achter een van de huizen voor hun repetities.

Daar zitten ze als Antoinette over het kostbare boek begint. 'Het is toch te gek,' zegt ze, 'dat zo'n boek daar ligt. Dat moet hier komen.'

De anderen knikken. Dat boek hoort hier. Maar hoe krijgen ze het uit Carcassonne? De stad zit vol soldaten van de Franse koning. Je kunt daar niet zomaar naar binnenlopen en zeggen: 'Ik ben iets vergeten'. Maar Antoinette heeft een plan, Heloïse weet er al alles van, nu Albert nog. Want die moet wel meewerken...

De troubadour van Carcassonne

‘We moeten niet te lang wachten,’ zegt Antoinette een paar dagen later. ‘Moeder Agnes vermoedt al iets. Als we het aan de volwassenen vragen gaan ze er uren over vergaderen en dan mag het tenslotte toch niet.’

Dat zijn de anderen helemaal met haar eens. In het geheim maken ze alles klaar wat ze nodig hebben. Ze leggen de kleren klaar die ze nodig hebben, de mutsen en hun schmink. Nu ziet Albert pas hoe de meisjes zich mooi maakten voor hun optreden. Ze hebben zelf kleurtjes gemengd met zalf en dat lijkt bij slecht licht net echt.

Maar dit keer gaat het er niet om dat ze zich mooi maken, nu moeten er heel andere rollen gespeeld worden. Ze brengen brood naar hun schuur, een worst en drinkkannen met water. Alles is klaar.

‘Morgen gaan we,’ zegt Antoinette.

Nog voor de zon opkomt vinden ze elkaar in de schuur.

Zwijgend pakken ze hun spullen. Ieder heeft een stenen kruikje met water, Albert draagt een zak brood en worst op zijn rug. De meisjes hebben de oude kleren aan die uitgezocht zijn en ze zetten hun mutsen op. Zo lopen ze achter elkaar het dorp uit en verdwijnen in het bos.

Het wordt een lange tocht. Uit verhalen weten ze dat ze zeker een of twee dagen nodig zullen hebben om aan de andere kant van de Zwarte Bergen te komen. Als ze eerst maar het dal van de Orbiel vinden, dan is het verder niet moeilijk meer. Ze proberen zoveel mogelijk de dalen te volgen.

Maar als het avond wordt hebben ze de Orbiel nog niet gevonden en ze zijn doodmoe. Ze rusten in een grot, eten brood en worst en vullen hun waterkruikjes in een stroompje bij de grot. Dicht bij elkaar slapen ze, met Alberts mantel als enige beschutting. Albert denkt aan Hiltje: zal hij haar dit allemaal ooit kunnen vertellen?

Zodra het een beetje licht wordt gaan ze verder. Na een paar meter roept Albert verrast: ‘Een riviertje!’ Zou het de Orbiel zijn?

Ze volgen het rivierdal. Gemakkelijk is dat niet, want het is een dichtbegroeid, diep dal, met scherpe stenen en snelstromend water.

Ze moeten vaak een heel eind omlopen, want door de rivier lopen is onmogelijk en er is geen pad langs het water.

Albert krijgt last van zijn voeten, van zijn linkerlaars is de zool stuk en hij voelt elke steen. Ze ploeteren verder, het dal wordt minder diep, de rivier wordt iets breder en ze kunnen hele stukken langs de Orbiel lopen. Dan komt er onverwacht een eind aan het bos, ze staan nog vrij hoog en daar, daar voor hen...

'Carcassonne!' roepen de meisjes. Ver weg is een stad te zien op een lage heuvel. Daar moeten ze zijn. Daar moet het gebeuren.

Ze overnachten in een verlaten schaapskooi midden in het land. Ondanks de kou en het vuil slapen ze goed. Het brood raakt op.

'De tas kunnen we hier wel laten liggen,' zegt Albert.

'Alles wat we niet nodig hebben, kan hier blijven,' meent Heloïse. Ze leggen de waterkruikjes en de tas in een hoek van de schuur.

De meisjes maken zich klaar voor hun intocht in de stad. Ze stoppen hun haar onder de mutsen en maken hun gezicht nog vuiler dan het al is. Met hun voddige, oude kleren lijken ze zo op vieze bedelaars.

Albert stopt zijn blonde haar ook goed weg, hij hangt zwierig zijn mantel om en stapt naar buiten. 'Volg mij, knechtjes,' zegt hij met een Barbeustem.

'Ja signor, wij komen,' roepen de meisjes en ze buigen onderdanig. Zo lopen ze naar Carcassonne: drie arme jongetjes, de grootste in een wijde, oude en vuile bontmantel, de kleinsten in gescheurde kleren.

Als ze dicht bij de stad komen, worden ze heel stil. Wat is het een hoogte, wat zien die muren en torens er dreigend uit.

'Ze zijn heel nieuwe muren aan het bouwen,' zegt Antoinette zachtjes.

'Waar moeten we er in?' vraagt Albert.

'Die poort daar rechts,' wijst Heloïse.

Ze lopen er heen. Voor de meisjes is het voor het eerst in vier jaar dat ze hun stad terugzien.

Ze naderen de poort. Hun plan is toch wel vaag: ze willen de stad ingaan als bedelaartjes en dan de plek zoeken waar het boek verstopt is. Als ze het gevonden hebben gaan ze zo vlug mogelijk weer

weg. Nu staan ze voor de stadspoort - hoe komen ze binnen? Het is een grote poort, er zijn veel soldaten.

'Niet stil blijven staan,' fluistert Albert. 'Gewoon doorlopen en bedelen.' Hij gaat voorop. 'Een aalmoes om de liefde Gods,' roept hij geroutineerd met klagende stem.

De meisjes nemen de kreet over, alleen doen ze het veel te nadrukkelijk. Ze maken er theater van.

'Zachter,' fluistert Albert vanuit zijn mondhoek. 'Zachter en klagender.' De meisjes volgen zijn aanwijzing meteen. Het wordt er in de ogen van Albert niet beter op, het blijft toneel.

Hij loopt naar een schildwacht en vraagt op zwakke toon om geld of eten. Met een luide vloek in het Vlaams jaagt de man hem weg. Albert hoort meer Vlaams praten. Hij nadert een ridder die in de poort staat. 'Een aalmoes, heer, voor een verdwaalde pelgrim uit Gent...'

De man kijkt verrast op. Een Vlaming hier? Hij roept er een andere ridder bij.

'Kijk eens hier, een Vlaamse bedelaar in dit verre land. Dat gespuis komt men ook overal tegen.'

'Geen bedelaar heer, een pelgrim en troubadour.' Albert zegt het met zachte stem, maar goed verstaanbaar.

De ridder kijkt hem verrast aan, lacht en zegt: 'Een troubadour? Dan moogt ge onze mannen een liedje voorzingen, dat zal ze goed doen. Ze vervelen zich hier.'

Albert buigt onderdanig. 'Ik zal uw edele en uw mannen graag een goed Vlaams verhaal vertellen heer, als uw edele zo goed wil zijn mij en mijn broertjes iets te eten te geven.'

De ridder lacht. 'Gij zijt een brutale vlerk, gij durft. Hendrik, geef dit manneke wat te eten!' Hij buigt zich dreigend naar Albert: 'Maar denk erom, als het verhaal ons niet bevalt krijgt ge een pak rammel.'

Albert knippert niet met zijn ogen. 'Dat is afgesproken, heer,' zegt hij. 'U zult u niet vervelen.'

Er wordt brood, wijn en kaas voor hen neergezet. Ze eten het gulzig. Dit hoeven ze niet te acteren, ze hebben echt honger. Volgens afspraak houden de meisjes zich stil. Dat komt nu goed uit, want ze spreken geen woord Vlaams.

Intussen zijn de Vlaamse soldaten gewaarschuwd die bij deze poort in het leger van de Franse koning dienen. Het zijn er meer dan

honderd. Ze gaan op de helling bij de stadspoort in het gras zitten. Er schijnt een mooi oktoberzonnetje, de voorstelling kan beginnen.

Eveneens volgens afspraak blijven de meisjes zo onopvallend mogelijk achteraan. Albert slikt een laatste stuk brood in en komt op. Zijn toneel is een vlak stukje onderaan de helling. Hij loopt met grote passen en mooi wapperende mantel tweemaal heen en weer, blijft dan abrupt staan en roept: 'Edele heren, dappere mannen van Vlaanderen, hoort toe, ik zal u het wonderschoon verhaal vertellen over de Vlaamse boer Eenos die de rechter, de ridder en de priester te slim af was.'

'Denk aan dat pak slaag, troubadourtje,' roept de ridder dreigend.

'Ik denk nergens anders aan, edele heer,' roept Albert terug. 'De edelman uit dit verhaal is een grote stommeling, het kan geen familie van u geweest zijn.'

De mannen lachen, de edelman ook. Albert voelt zich machtig, tot alles in staat. Hij is de man op het toneel, iedereen kijkt naar hem. Zo moet Barbeu zich gevoeld hebben. Het is ook met de grote gebaren en de wisselende stemmen van Barbeu dat hij zijn verhaal vertelt. Net als zijn leermeester kijkt hij naar zijn publiek en geeft ze wat ze willen hebben.

'In het land van Nieuwpoort woonde eens een boerke en dat was zo arm, dat had maar één os. Daarom noemden de mensen hem Eenos.' Het verhaal is begonnen.

De meisjes, achter de soldaten bij de poort, knikken elkaar toe. Onopgemerkt gaan ze de stad in, op weg naar het huis waar het boek verstopt is.

Albert vermaakt de Vlamingen. Hij vertelt met grote gebaren hoe boer Eenos zijn vrouw rood schildert met varkensbloed en hoe hij haar weer uit 'de dood' opwekt. Hij doorspekt zijn verhaal met grappen die hij van de Vlaamse kooplieden leerde en hij reageert gevat en snel op opmerkingen uit het publiek.

De voorstelling loopt uitstekend. Albert praat met verschillende stemmen, hij lacht, hij huilt, hij schreeuwt, hij fluistert, hij houdt zijn publiek zo goed bezig dat ze nergens anders meer op letten.

Zelfs de twee ridders vinden het leuk.

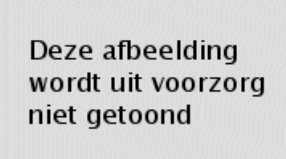

In de stad hebben de meisjes eerst moeite hun weg te vinden. Er is zoveel veranderd. Dan ziet Antoinette een bekend hoekje.

‘Hier...’ Ze zwijgt. Heloïse herkent de plek ook. Hier heeft hun huis gestaan, het is weg, gesloopt, om ruimte te maken voor nieuwe, dikke en hoge stadsmuren.

‘Maar dan is het huis van...’ Heloïse durft haar zin niet af te maken. Het huis waar het boek verstopt ligt is maar enkele tientallen meters verder, om de hoek. Met kloppend hart gaan de meisjes tussen de hoge stapels stenen door, die klaar liggen voor de nieuwe stadsmuren.

Ze zien een leeg straatje, puinhopen en stapels stenen en daar... daar staan nog twee huizen. Er zijn drie mannen bezig die langzaam steen voor steen af te breken.

De meisjes lopen er langs. De voormuren zijn al weg, ze zien in het tweede huis de trap. Daar is het, dat moet het huis zijn.

Ze lopen door. Achter hen klinkt geschreeuw, ze kijken om. Er staat een opzichter op een grote berg stenen.

‘Hédaar, jullie drieën,’ roept hij naar de mannen. ‘Stop met dat werk, kom hierheen, er is wat anders te doen.’

De meisjes wachten tot de mannen weg zijn en hollen dan naar het huis. Ze tellen bij de trap de stenen van boven naar beneden...

deze moet het zijn. Antoinette trekt aan een steen, er is geen beweging in te krijgen. Ze pakt een stuk gereedschap en wrikt de steen los. Daarachter... niets. De steen eronder, ernaast, erboven - telkens niets. Ontzet kijken de zusjes elkaar aan.

'Het is het verkeerde huis,' zegt Heloïse zacht. Er is niemand die hen horen kan, toch fluistert ze.

Antoinette rent met haar stuk ijzer de straat op en ziet in het andere huis verder naar achter een trap. Tellen, wrikken, steen weg - niets, steen links - niets, steen rechts - weer niets.

Dan ziet Heloïse iets.

Ze steekt haar hand in de muur, voelt een boek en trekt het omhoog. Het is *het* boek! Ze hebben het kostbare boek terug!

Heloïse steekt het onder haar kleren en samen gaan de zusjes terug naar de poort.

Albert is blij dat hij ze ziet komen. Zijn verhaal is uit. De mannen roepen om meer en Albert brengt het korte verhaaltje over de koe op de kansel. Zijn imitatie van een harde scheet is weer het klapstuk van de voorstelling. De soldaten juichen en lachen.

'Mannen,' roept de ridder, 'wat geven we de troubadour? Een goudstuk of een pak rammel?'

'Een goudstuk,' roepen de soldaten. 'Een goudstuk voor de troubadour van Carcassonne!'

Albert vangt behendig het hem toegeworpen geldstuk op en wenkt de meisjes. Zij knikken geruststellend.

Zonder zich te haasten, links en rechts lachend en grappen makend lopen Albert en de meisjes weg.

'Niet hollen,' bromt Albert. Hij draait zich om en wuift nog eens naar zijn dankbare publiek.

Pas als ze ver van de stad zijn, in hun schaapskooi, durven ze naar het boek te kijken. Stil staan ze er omheen. Albert is de enige die lezen kan. Langzaam leest hij in het Occitaans:

In den beginne was het Woord en het Woord was hij God en het Woord was God.

'Het Johannesevangelie,' zegt hij. 'We hebben het gevonden.'

De meisjes huilen van spanning, ontroering en geluk. Ze omhelzen Albert. 'Het boek is terug, dank zij de Troubadour van Carcassonne,' zegt Heloïse.

Feest en nieuwe plannen

Na het succes in Carcassonne valt de terugweg zwaar. Ze zijn al moe en ze moeten het hele eind teruglopen. Eerst langs de rivier en dan vandaar op een of andere manier door het bos en over de bergen naar Hautpoul.

Als het donker wordt zijn ze nog bij het riviertje de Orbiel, er is geen enkele plek waar ze veilig kunnen rusten. In de nacht lijkt het dichte bos nog griezeliger dan overdag. Ze ervaren waarom dit gebied de Zwarte Bergen wordt genoemd: alles is donker, zelfs overdag is het er somber.

Ze zoeken de grot waar ze op de heenweg in zaten, maar kunnen niets meer vinden. Dicht tegen elkaar aan wachten ze bij het riviertje tot het weer licht wordt. Onder de bomen duurt zo'n nacht extra lang.

Koud, moe en hongerig beginnen ze te klimmen zodra ze iets kunnen zien. Met de zon aan hun rechterhand moeten ze wel in noordelijke richting gaan en met een beetje geluk komen ze dan bij Hautpoul aan de andere kant van het gebergte. Ze klimmen, ze dalen, ze klimmen weer en nog steeds zijn er alleen maar bomen. Zouden ze nog eens in dat vreselijke bos moeten overnachten?

Dan ruikt Heloïse een houtvuur, ze zien rook. Ze lopen die kant op en staan ineens aan de rand van het bos. Ze zien hun dorp voor zich. Ze zijn thuis!

Het nieuws van hun terugkeer gaat als een lopend vuurtje door het dorp. Ook moeder Agnes hoort het. Ze holt naar buiten en rent de kinderen tegemoet.

'Waar zijn jullie geweest? Wat zie je er uit. Wat hebben jullie gedaan? We hebben overal gezocht...'

Albert en de meisjes zijn te moe om veel te vertellen. 'We hebben het evangelie van Johannes gehaald,' zegt Antoinette. Het duurt even voor de mensen begrijpen wat ze bedoelt.

Albert haalt het boek uit zijn tas en geeft het aan moeder Agnes. Die bladert er in en leest. 'Het is ons heilige boek,' roept ze verheugd. 'Ze hebben het boek uit Carcassonne gehaald!'

Het wordt een chaotische avond, Albert en de meisjes worden in alle huizen binnengehaald, ze krijgen overal lekkers tot ze er misse-

lijk van zijn. Het enige wat ze nu echt nodig hebben is een zacht bed. Pas heel laat kunnen ze zich wassen en krijgen ze de kans te gaan slapen.

Ze mogen uitslapen, ze worden pas tegen de middag wakker en zoeken elkaar meteen op. Samen lopen ze door het dorp, de helden van Hautpoul. De mensen lachen naar hen en doen geheimzinnig. Ze zijn iets van plan, maar Albert en de zusjes mogen het nog niet weten.

‘Dat merk je vanavond wel,’ zeggen de mensen, als ze er naar vragen.

Die avond is er feest in het kasteel. Niet zo groots als de vorige keer, maar toch een mooi feest. Er is een kathaarse ‘goede man’ die als priester een openluchtdienst leidt. Het heilige boek wordt officieel aan het dorp gegeven. Er kunnen weer erediensten gehouden worden volgens kathaars gebruik.

Na het plechtige deel is er een maaltijd en vieren ze feest. De meisjes zijn nog moe, ze dansen niet en zingen maar een paar liedjes. De ererol van die avond is voor Albert. In gebrekkig Occitaans vertelt hij het verhaal van boer Eenos waarmee hij de soldaten afleidde terwijl de meisjes het boek pakten. De mensen juichen hem toe, hij voelt zich een groot acteur, een echte troubadour. Iedereen noemt hem nu ook Troubadour van Carcassonne, eerst spottend, dan als eretitel.

Het gewone leven herneemt zijn gang. Albert gaat met de veehoeders mee de berg af, de meisjes werken bij de vrouwen en oefenen hun liedjes. De herfst is al ver gevorderd. De bomen worden kaal, het is vooral 's nachts al flink koud.

Albert kijkt steeds vaker van de bergen af naar het noorden. Die kant moet hij uit. Hier is voor hem niets meer te doen. Antoinette en Heloïse zijn terug bij hun familie en buren; voor hem is er geen plaats hier.

Moeder Agnes is de eerste die zijn onrust merkt.

‘Wil je naar huis?’

Albert knikt. ‘Ik weet alleen niet hoe, het is zo ver.’

‘Je hebt het hier toch goed.’

‘Dat wel, maar...’

‘Je wilt liever naar huis.’ Moeder Agnes weet ook geen oplossing.

Een onverwachte gebeurtenis brengt het idee waar Albert op wacht. Op een dag staat er een onbekende jonge man in het dorp. Een paar mensen herkennen hem: het is Pierre, de broer van Antoinette en Heloïse. Hij is gevlucht uit het Franse leger en komt na lange omzwervingen in Hautpoul.

Hij is klein, slank en veel donkerder dan zijn zusjes.

De eerste dagen is hij nog moe van de lange reis, hij krijgt een plaats in het huis van moeder Agnes. Dan beginnen de mensen te vragen hoe het met hem gegaan is de afgelopen jaren. Pierre Vital vertelt niet veel. Hij zegt nauwelijks meer dan: ‘Het was vervelend, we waren niet vrij.’ Wat hij echt meegemaakt heeft verzwijgt hij.

Albert ontmoet Pierre een paar keer, hij is niet bijzonder op hem gesteld. Ook de zusjes zijn na een paar weken niet meer zo blij. Hun broer is een stille, wat norse man, die niet vaak om hun grapjes lacht. Hij praat wel veel met moeder Agnes. Waar ze het al die tijd over hebben weten Antoinette en Heloïse niet.

Op een zaterdagavond krijgen ze het te horen. Albert is er ook bij. Ze hebben bij moeder Agnes en Pierre gegeten en na de maaltijd zegt Pierre ernstig: ‘Ik ben nu het hoofd van het gezin.’

De meisjes kijken hem aan met een gezicht alsof ze zeggen willen: ‘Nou en? Wat zou dat?’

‘Ik ben verantwoordelijk voor jullie.’ Hij spreekt nadrukkelijk alleen tot zijn zusjes, Albert hoort er niet bij.

‘Jullie hebben nog niets geleerd.’

‘O jawel hoor,’ roept Antoinette. ‘We kunnen toneelspelen, dansen en zingen.’

‘Dat bedoel ik,’ zegt Pierre een beetje boos. ‘Jullie kunnen alleen maar als kermisvolk op een toneel staan. Je moet iets goeds leren, dat is mijn verantwoordelijkheid.’

Moeder Agnes zegt vriendelijk: ‘Het is belangrijk dat jullie leren lezen en schrijven. Je moet ook nog alles leren wat een goede huisvrouw moet weten.’

De meisjes kijken een beetje sip. Dat zijn helemaal geen leuke dingen.

‘Pierre heeft vrienden in Narbonne,’ zegt moeder Agnes. ‘Dat is een zelfstandige stad aan de kust, waar de Fransen niet zoveel te

vertellen hebben. Hij kan daar met vrienden een bedrijf beginnen, daar is hij veilig. Bij die stad is een goed klooster, een klooster waar kathaarse vrouwen de leiding hebben. Daar gaan jullie heen.'

De meisjes weten niet wat ze horen.

'En Albert dan?' vraagt Heloïse bijna huilend.

'Albert wil terug naar huis. In Narbonne komen veel schepen vanuit de hele wereld. Pierre zal daar een schip zoeken dat Albert naar huis kan brengen en ik geef geld mee voor die reis.'

'Ik kan zelf wel betalen,' zegt Albert. Hij toont het goudstuk dat hij in Carcassonne verdiende.

'En ons optreden dan?' roept Antoinette verontwaardigd. 'We zijn bijna klaar om een voorstelling te geven.'

'Jullie komen niet meer op het toneel,' zegt Pierre bars. 'Je krijgt een goede opvoeding.'

Daarmee is de discussie uit. Hij is het hoofd van het gezin en als hij zegt dat ze naar een klooster gaan, is dat de wet.

Moeder Agnes praat in de week daarna nog vaak met de meisjes. Ze legt hun uit dat het echt beter is om te gehoorzamen. Heloïse heeft er het eerst vrede mee - voor haar is de hardste klap dat Albert weg wil. Antoinette verzet zich fel, maar dat helpt allemaal niets. Op een dag aan het eind van oktober staan er vier ezeltjes klaar om Pierre en zijn zusjes met Albert erbij naar Narbonne te brengen.

Het afscheid brengt veel tranen. Ook moeder Agnes is bedroefd, het is voor haar alsof ze haar eigen kinderen weg laat gaan. Pierre staat er nors bij. Hij wil zo snel mogelijk weg. Naar Narbonne, naar een nieuwe toekomst.

Albert is blij en bedroefd tegelijk. Hij wil graag weg, maar hij vindt het vervelend van zoveel mensen voorgoed afscheid te moeten nemen. Zo vertrekt het groepje, een nors kijkende Pierre, twee huilende zusjes en Albert die nog lang wuift en omkijkt.

De ezeltjes stappen door de Gorge van de Arnette, een smalle weg met hoge, steile wanden. Ze komen zo veel gemakkelijker het gebergte uit dan bij hun tocht naar Carcassonne.

Eenmaal uit de Zwarte Bergen wordt het een pleziertochtje, althans voor Albert en Pierre. Zij rijden naast elkaar voorop. Albert vertelt over Friesland, over de handel daar en over zijn reis. Het is alsof zijn thuisreis al is begonnen.

Pierre is nu vriendelijker. ‘Ik ga in Narbonne in de handel,’ zegt hij. ‘Mijn vrienden zijn er al. We zijn alle drie uit Carcassonne. Bij die gebeurtenissen vier jaar geleden hebben de Fransen ons meegenomen. We konden toen kiezen: de gevangenis in of soldaat worden. Dat heeft de koning niet bedacht, dat was een idee van zijn ridders, die deden hier het vuile werk. Ze hadden veel soldaten verloren en ze wilden gewoon nieuwe huurlingen hebben. Het is beschamend, maar ik was zo'n huurling.’ Hij zucht.

‘De jongens uit Carcassonne raakten verspreid maar mijn twee vrienden en ik zijn steeds bij elkaar gebleven. Eerst dachten we dat het maar een paar weken zou zijn. Het werden jaren. Vorige maand hoorde ik dat mijn zusjes nog leefden en dat ze in Souillac van een toneel gehaald waren.’

Albert kijkt hem van opzij verbaasd aan. Pierre ziet het, hij lacht. ‘Daar kijk je van op hè? De inquisitie weet veel, maar wij geheime katharen weten ook veel. Die lui schrijven alles op, maar wij hebben bijna overal betrouwbare mensen zitten, die in het geheim lezen welke namen in de boeken van de inquisitie staan. Zo werd bekend dat Heloïse en Antoinette opgeschreven waren. Dat gaf voor ons de doorslag. We waren toch al van plan weg te lopen en toen hebben we het gedaan.’

Hij kijkt Albert aan. ‘Jij staat ook in die boeken. “De blonde engel” noemen ze je.’

Albert kijkt wat benauwd. ‘In Figeac hebben ze mijn haar geverfd.’

‘Dat hoeft in Narbonne niet,’ zegt Pierre. ‘Het is een katholieke

stad, maar het is in de eerste plaats een havenstad. Er is wel net een grote kerkvergadering geweest waar ze over verscherping van de inquisitie gesproken hebben, maar de bevolking trekt zich daar niets van aan. Als je in Narbonne zorgt dat je niet teveel opvalt, kun je er altijd zaken doen. Er zijn zelfs nog een heleboel joden, terwijl die toch overal door de inquisitie verjaagd worden. In Narbonne zal het best goed gaan, het is een fijne stad. Voor mijn zusjes is het ook veel beter.'

'Een klooster is anders zo leuk niet,' zegt Albert voorzichtig.

Pierre wuift dat weg. 'Ze noemen het een klooster, dat is voor de veiligheid, het is gewoon een soort kathaarse school. In Narbonne zijn ze zo handig alles een katholiek tintje te geven, het stadsbestuur doet daar vrolijk aan mee. Op die manier kunnen ze gewoon doorgaan zoals zij willen en ze hebben met niemand last. Voor jou vinden we wel een plekje waar je kan werken zolang er nog geen schip is.'

'Varen ze dan rechtstreeks van Narbonne naar Friesland?' Dat weet Pierre niet. Hij maakt een weids gebaar en zegt: 'Ze varen alle kanten uit, waarom niet naar Friesland?'

Achter de druk pratende mannen zitten de meisjes stil op hun ezel. Ze voelen zich bedrogen. Hun eigen broer die hen opsluit in een klooster en Albert die vrolijk met hem zit te praten! Heloïse huilt de hele weg zachtjes om het 'verraad' van Albert. Antoinette kijkt strak voor zich uit.

Het knechtje van de koopman

In Narbonne rijden ze eerst naar een groot gebouw net buiten de stad. Het ligt aan de baai waardoor schepen uit de haven naar zee varen. Albert ziet voor het eerst in een jaar weer de zee. Wat een ruimte... daar moet hij heen. Dat is de weg naar huis. Voor de meisjes is het alsof ze de gevangenis naderen.

Door een grote poort komen ze bij het hoofdgebouw, een stenen

gebouw van drie verdiepingen. Er komt iemand naar buiten, een vrouw in het gewaad van een non. Het is de kathaarse vrouw die hier voor pas aangekomen leerlingen zorgt. Ze heeft vriendelijke ogen en een zachte stem.

‘Daar zijn de meisjes Vital - wat zijn jullie groot geworden. Ik heb jullie nog gekend in Carcassonne. Welkom op de school, je zult het hier goed naar je zin hebben, we spelen ook toneel samen.’

Het valt Albert op dat ze het over de school heeft en niet over het klooster. Toch ziet het er uit als een klooster.

Het is tijd om afscheid te nemen, de meisjes moeten naar binnen. Ze huilen, Albert ook. De vrouw zegt: ‘Kom, kom, wat een verdriet, je kunt elkaar nog wel eens zien. Het is hier geen afgesloten klooster, er mag bezoek komen hoor.’

Heloïse lacht zwakjes door haar tranen heen. ‘Nou, tot ziens dan,’ fluistert ze, ze omhelst Albert en holt naar binnen. Ook Antoinette omhelst hem, zij loopt met trots opgeheven hoofd haar broer voorbij en stapt het gebouw in.

De non knikt Pierre troostend toe. ‘Ze moeten nog even wennen.’ Dan gaat ze achter de meisjes aan naar binnen.

‘Die zijn onderdak,’ mompelt Pierre. Hij zucht. ‘Nou jij nog.’

De vrienden van Pierre hebben voor Albert een plaatsje gevonden bij de katholieke koopman Bernard Morel. Hij kan er meteen de volgende dag beginnen. Albert hoort het in het oude, vervallen huis waar Pierre zijn vrienden ontmoet.

‘Hier beginnen wij ons bedrijf,’ zegt Pierre trots. De drie oud-soldaten hebben grote plannen. Ze hebben wat geld en ze willen gaan handelen in luxe stoffen die uit Alexandrië in Narbonne komen. Dat zal tijd kosten en daarom zijn de twee vrienden begonnen als mandenmaker. Zij willen zo de eerste tijd de kost verdienen en ondertussen meer leren over de handel, om dan over een jaar als koopman van start te gaan.

Albert blijft die eerste nacht in Narbonne in het oude huis. Hij zit tussen de pasgevlochten manden, het ruikt wel lekker. Pierre praat even in rap Occitaans met zijn vrienden en zegt dan: ‘Je mag er een uitkiezen.’ Hij wijst naar de manden. ‘Je hebt zoveel voor mijn zusters gedaan, de familie Vital biedt je dit aan.’

Albert is verrast. Hij bekijkt de korven en manden. Hij ziet een hele mooie, een vrij hoge korf, die men op de rug kan dragen. Er zit zelfs een deksel op. Aarzelend wijst hij ernaar. ‘Die...?’

‘Hij is van jou,’ zegt Pierre.

Zo staat Albert op een mooie dag eind oktober 1244 's ochtends vroeg met een gloednieuwe korf op zijn rug bij koopman Morel in Narbonne op de stoep. Hij komt binnen in een rijk ingericht groot huis bij de haven. Woonhuis en pakhuizen zijn een geheel.

Albert krijgt een klein kamertje aan de straatkant boven het grote pakhuis. Er staat een bed in, er is een raampje en dat is alles.

Hij kan meteen aan de slag. Er is een grote zending aardewerk uit Syrië binnengekomen. Dat moet uitgepakt en gesorteerd worden. De altijd haastige Bernard Morel vertelt zijn nieuwe knechtje snel hoe hij het doen moet en laat hem daarna alleen in de grote ruimte waar het aardewerk op rekken soort bij soort moet komen. Albert bekijkt verbaasd al die kommen, borden en schotels. Wat een soorten, wat een kleuren! Voorzichtig gaat hij aan het werk. Elk stuk dat hij uitpakt bekijkt hij secuur. Er mogen geen beschadigingen zijn. Wat kapot is of licht beschadigd zet hij apart. De gave stukken gaan op hun plaats in de rekken. Albert vindt het leuk werk, alleen mist hij de buitenlucht.

Als hij al een paar uur aan het werk is komt er een jongetje van een jaar of acht uit het huis van de koopman. Hij komt de nieuwe knecht eens bekijken.

‘Dag,’ zegt hij. ‘Ik ben Robert, mijn vader is hier de baas. Hoe heet jij?’

‘Albert.’

‘Jij werkt bij ons, hè. Vind je dat leuk?’

‘Ik werk hier een tijdje. Als er een geschikt schip is ga ik naar huis.’

‘Waar is je huis?’

‘In Friesland.’

‘Is dat in de buurt van Jeruzalem?’

Albert lacht. ‘Nee, het is de andere kant uit.’

De kleine koopmanszoon zegt heel beslist: ‘Ik ga naar Jeruzalem. Ik ga het veroveren op de ongelovigen. Ik word kruisridder.’

‘Dat kruis lukt gauw genoeg,’ zegt Albert terwijl hij doorgaat met zijn werk. ‘Ridder word je niet zomaar.’

‘Ik wel,’ zegt Robert Morel heel beslist. ‘Ik ga met de koning van Frankrijk, ik doe dappere dingen en dan maakt de koning mij ridder.’

Albert herinnert zich de verhalen van de kluizenaar Gregorius. ‘Kruistochten zijn gevaarlijk,’ zegt hij voorzichtig.

‘Geeft niet, wij strijden voor God, dan win je altijd en wie doodgaat komt in de hemel.’ De kleine Robert kent geen twijfel.

‘Jeruzalem is al eens veroverd,’ zegt Albert. ‘Toch zijn ze het nu weer kwijt.’

‘Daarom ga ik er heen als ik groot ben. Ik verover het en dan krijgen die Moren het nooit meer.’

‘Ken je mensen die daar geweest zijn, Robert?’

‘Alleen kooplieden, geen ridders.’

‘Wie heeft je dan over de kruistochten verteld?’

‘De pater die me leert lezen en schrijven.’

Uit het huis klinkt een vrouwenstem: ‘Robert, je moet naar school!’ Het jongetje holt weg om nog meer te leren van zijn kruistochtenpater.

Albert begrijpt dat hij in dit huis voorzichtig moet zijn, het is een goed katholiek huis en het jongetje is fel. Dat moet niet teveel over hem weten.

De koopman is tevreden over het werk van Albert. Hij mag die middag twee manden licht beschadigd aardewerk gaan wegbrengen. Tot zijn verrassing gaat de hele zending naar het klooster waar Heloïse en Antoinette wonen. Een katholieke koopman die een katharengroep iets verkoopt of cadeau doet? Albert begrijpt er niets van.

Bernard Morel merkt de verbazing van zijn knechtje.

‘Je snapt het niet, hè? Ik ben een goede katholiek, mijn zoontje krijgt les van een akelig fanatiek patertje en toch geef ik dit licht beschadigde goed aan de katharen. Zo gaat dat hier, jongen. We zijn vrije mensen, wij doen wat de kerk voorschrijft, maar we trekken zelf onze grenzen.’ Hij streelt Alberts haren. ‘Daarom help ik jou ook.’

Albert loopt naast het ezeltje dat de twee manden draagt naar het

grote gebouw buiten de stad. Hij ziet schepen in de haven. Vreemde schepen, met ongewone zeilen, waar zouden die vandaan komen? Hij ziet galeien, grote, platte schepen die geroeid worden. Hij ziet de drukte op de kade en hij ruikt de specerijen die hier uit verre landen worden aangevoerd. Het is een volkomen nieuwe wereld voor hem.

Bij het klooster moet hij achterom. Voorzichtig tilt hij de manden een voor een van de ezel en draagt ze naar binnen.

Als hij de tweede mand in een soort grote keuken neerzet klinkt er een luide kreet: 'Albert!' Heloïse heeft hem gezien vanuit de gang.

Ze holt naar hem toe. Het is een weerzien alsof ze elkaar jaren gemist hebben in plaats van een dag.

'Hoe is het hier?' vraagt Albert.

'Leuk,' is het verrassende antwoord.

'Ze zijn heel aardig, het is helemaal niet zo'n klooster als waar jij was. Het is gewoon fijn. Kom hier ook wonen! O nee, dat kan niet, er zijn hier alleen vrouwen. We hebben elk een eigen kamertje helemaal boven, naast elkaar. Het is zo mooi, ik heb een zacht bed en je krijgt hier net zoveel te eten als je maar hebben wilt.'

Zo ratelt Heloïse opgewonden door. Albert is opgelucht dat ze het naar haar zin heeft. Ze zouden nog uren door hebben willen praten, maar dezelfde vriendelijke vrouw die gisteren de meisjes binnenliet, haalt Heloïse weg. Ze moet naar de les. Ze wuift vrolijk en Albert gaat weg via de keuken.

Hij doet in de dagen daarna meer boodschappen voor de koopman. Zo leert hij de stad goed kennen. Zijn blonde haar verbergt hij uit voorzorg wel altijd in zijn hoedje.

Via Pierre ontmoet hij zelfs twee 'goede mannen', kathaarse priesters die hier rustig in Narbonne wonen. Ze zijn voor de buitenwereld handschoenmakers. Ze vertellen Albert heel openhartig over hun geheime levenswijze. 'Niemand ziet aan ons wat wij zijn. We werken gewoon en verkopen onze handschoenen. Wie ons echt nodig heeft weet ons wel te vinden.'

'En de inquisitie?' vraagt Albert voorzichtig.

De mannen lachen. 'We hebben veel vrienden, die helpen ons, ze waarschuwen op tijd. Hoe dat werkt heb je zelf gemerkt.' Albert

knikt. Hij kijkt naar de handschoenen. Hij vindt ze mooi, zoiets hebben ze in Friesland niet. Dat brengt hem op een idee.

'Wat kost dit?' vraagt hij. De kathaar kijkt even en noemt een prijs, het is niet veel, minder dan twee sous. Albert pakt zijn beurs en telt zijn geld op tafel, het geld dat Henricus hem gaf in Troyes. Hij legt alles neer behalve het goudstuk uit Carcassonne.

'Hoeveel kan ik hier voor kopen?'

De twee katharen overleggen samen en leggen een groot aantal handschoenen op de tafel. Albert haalt zijn korf, de koop is gesloten. Hij krijgt zijn korf bijna helemaal vol. 'Handelswaar voor Friesland,' zegt hij blij.

Op een dag moet Albert naar een somber, hoog gebouw in het oude centrum van de stad. Het is het archief van een dominicaner klooster. Het lijkt wel een gevangenis, met al die spijlen voor de ramen.

Albert brengt een mand borden, het mooiste wat de koopman in huis heeft. Dat zal veel geld kosten.

Hij moet lang wachten in een gang naast een kantoor. Er is niemand in die kamer. Albert ziet lange rijen gebundelde papieren en perkamenten. Wat zou dat voor archief zijn? Hij sluipt de kamer in en pakt een willekeurige bundel. Lange rijen namen. Wat is dat? Daar staan de namen van Heloïse en Antoinette met daarachter: 'ontsnapte ketters, opsporen en berechten.'

Albert bladert verder - het boek staat vol namen, allemaal mensen die gezocht worden. Hij hoort iets in de gang, hij zet snel het boek terug en loopt heel onschuldig langs de volle boekenkast.

Er komt een monnik binnen die hem op scherpe toon vraagt: 'Wat doe jij hier?' Albert kijkt hem met halfopen mond heel dom aan.

'Zijn die boeken allemaal van u?' vraagt hij in het Occitaans.

De monnik begrijpt hem niet. Hij trekt Albert aan zijn arm de kamer uit en begint hem in de gang uit te schelden. Albert kijkt hem met hetzelfde oliedomme gezicht aan en antwoordt alleen in het Occitaans. De monnik wijst naar de mand met borden.

'Dat... borden... jij moeten... hier brengen.' Een blijde glimlach glijdt over het domme gezicht van de jongen voor hem. In rap Occitaans vertelt hij dat het allemaal voor de eerwaarde heer is. Hij blijft maar vrolijk praten. De monnik snapt er niets van.

‘Kom mee,’ zegt hij nors. Hij wijst Albert waar hij zijn mand kan brengen en zet hem dan buiten de deur.

Albert rijdt op zijn ezeltje meteen naar Pierre.

De blonde engel slaat toe

In het oude huis luisteren Pierre en zijn vrienden bezorgd naar het bericht van Albert.

‘Dat betekent dat de inquisitie ook hier gaat beginnen,’ zegt een van de vrienden. ‘Ze maken altijd eerst hun kantoor helemaal klaar en dan komt de inquisiteur zelf. Er zijn de laatste weken nieuwe dominicanen aangekomen. We waren al bang dat er iets in de lucht hing.’

Ze overleggen lang wat ze moeten doen. Uiteindelijk besluiten ze het archief nog dezelfde nacht te overvallen en in brand te steken.

‘Als alleen die ene kamer maar uitbrandt is het al mooi,’ zegt Pierre. ‘Het kost ze zeker een half jaar om weer overal vandaan hun gegevens te krijgen. Tegen die tijd bedenken we wel weer wat anders.’

Ze gaan uiteen en spreken af dat Albert aan het begin van de avond terug zal komen. Bij de koopman zal hij zeggen dat hij een nachtje bij vrienden blijft.

Albert is op tijd terug. Uit voorzorg heeft hij al zijn bezittingen meegenomen. Het is precies die ene korf vol. Zijn bontmantel heeft hij aan. Zijn hoed is diep over zijn ogen getrokken.

Als de nachtwakers hun ronde hebben gedaan, gaan de vier overvallers naar het archief. Pierre loopt voorop. Heel stil gaan ze achter elkaar door smalle straatjes naar het gebouw met de tralies. Het is een donkere, droge nacht. Albert draagt onder zijn mantel een kaarslantaarn mee. Dat is het vuur waar ze straks de perkamenten en papieren mee aan willen steken.

Maar eerst moeten ze binnen zien te komen. Pierre en zijn vrienden hebben zwaar gereedschap meegenomen. Zonder woorden we-

ten

ze precies wat ze moeten doen, het lijkt wel of ze het vaker gedaan hebben. Ze wrikken een paar tralies opzij en kunnen zo een voor een binnenkomen. Albert en Pierre lopen meteen naar de archiefkamer, de beide anderen breken de voordeur open om straks sneller te kunnen vluchten. Van binnenuit is dat gemakkelijker dan van buiten.

Albert heeft het licht van de kaarslantaarn nu hard nodig. Hij staat in dezelfde kamer als 's middags. Hij vindt zonder moeite het boek waarin de namen van Heloïse en Antoinette staan. Hij wijst het Pierre. Die knikt en geeft een teken dat ze op moeten schieten. Gelukkig is er veel geschreven op dat nieuwe papier, dat brandt goed.

Ze verscheuren bladzijden en maken er op de tafel een stapeltje van, losjes op elkaar. Andere boeken komen er omheen en ook in de hoeken maken ze stapeltjes papier en boeken. Ze kunnen niet alle kasten leeghalen, dat zou te lang duren. Als de brand niet te snel ontdekt wordt kunnen toch alle kasten door het vuur verwoest worden.

Albert houdt de kaarsvlam bij de papieren op de tafel en als het daar goed brandt steekt hij de andere stapels aan. Hij is net met de laatste stapel bezig als Pierre uit de gang roept: ‘Kom mee, we moeten weg!’

Hij hoort rumoer in het klooster. De kamer is al vol rook. Albert is de richting kwijt. Hij grijpt vertwijfeld naar zijn hoofd, zijn hoed valt in de vlammen. Er is overal vuur om hem heen. Waar moet hij

naar toe? Op hetzelfde moment staat Pierre naast hem, die sleurt hem uit de kamer.

In de gang staat een monnik. Pierre slaat de man met een klap tegen de grond en ze springen allebei over hem heen. De buitendeur is open, ze vluchten de nacht in. De donkere nacht - maar niet donker genoeg. De monnik heeft Alberts blonde haar gezien. Hij kent het verhaal uit Souillac.

'De blonde engel,' mompelt hij terwijl hij overeind krabbelt.

Terwijl men in het klooster vergeefs probeert de brand te blussen rennen de brandstichters terug naar het oude huis. Daar hijgen ze na van het harde rennen. Het is gelukt! Het archief is vernietigd.

De volgende dag horen ze dat ze hun werk goed gedaan hebben. In de hele stad wordt erover gesproken, iedereen is er heimelijk trots op dat de katharen weer toegeslagen hebben. Er gaan de meest fantastische verhalen over de geheimzinnige 'blonde engel'.

Albert komt normaal op zijn werk alsof er niets aan de hand is. De koopman neemt hem apart.

'Ik weet niet wat je gedaan hebt vannacht en ik wil het ook niet weten. Toch is het beter dat je zo gauw mogelijk op reis gaat. Ik zal vandaag bij mijn joodse vrienden informeren of er morgen of overmorgen een schip voor je is. Breng dit vrachtje naar het klooster waar je al eerder geweest bent en kom dan snel terug. Straks weet ik meer over je reis.'

Albert laadt twee manden op het ezeltje en loopt naar het klooster waar Heloïse en Antoinette zijn. Hij geeft zijn spullen af, maar hij ziet de meisjes niet. Teleurgesteld gaat hij weg. Dan ziet hij ineens Heloïse in de tuin. Hij laat zijn ezel staan en holt naar haar toe.

Ze komt naar hem toe. Ze kijkt ernstig.

'Hebben jullie dat gedaan?'

Albert weet meteen waar ze het over heeft. 'Ja, het moest, ze hadden teveel namen.'

'Onze namen ook?'

Hij knikt. Ze slaat haar armen om zijn nek. 'Bedankt, Albert.'

Ze staan dicht bij elkaar onder de lage takken van een grote boom. 'Ik ga morgen of overmorgen al weg,' zegt Albert zachtjes.

Heloïse knikt, ze doet dapper haar best om niet te huilen.

'Wat leuk voor je,' zegt ze met toegeknepen stem.

‘Je hebt me veel geleerd,’ zegt Albert. ‘Over die hoofse liefde en zo. Ik heb nog altijd je speld. Hoofse liefde betekent dat de minnaar ver is van zijn vereerde vrouwe, zo is het toch?’

Met tranen in haar ogen fluistert Heloïse: ‘Er is wel meer dan dat.’

Albert pakt het goudstuk dat hij in Carcassonne kreeg. Hij geeft het aan Heloïse en zegt: ‘Vaarwel, jonkvrouw van Carcassonne.’

Heloïse slikt haar tranen weg. ‘Vaarwel, troubadour van Carcassonne.’

Zo gaan ze uit elkaar. Bij de poort kijkt Albert om. Hij wuift naar het kleine figuurtje daar op dat grote grasveld.

‘Ik kom terug,’ zegt Albert zacht. De ezel loopt kalm terug naar de stad.

Daar is het niet meer zo kalm. Bernard Morel kijkt op de kade al uit naar zijn knechtje en zodra hij hem ziet wenkt hij hem.

‘Je moet snel weg,’ zegt de koopman. ‘Ik verberg je tot morgen in mijn pakhuis hier, dan ga je op een schip naar Bordeaux. In die grote havenstad komen veel Friese schepen, die zullen je wel thuis brengen. Je krijgt reisgeld mee.’

Albert kijkt hem verbaasd aan. De koopman lacht.

‘Je hebt hier veel vrienden, die willen iets voor je doen.’

Hij wijst Albert een schuilplaats in een apart staand pakhuis. ‘Daar moet je blijven tot je aan boord kan gaan.’

Het is een klein hokje, een beetje stoffig. Het ruikt er sterk naar allerlei specerijen.

Albert kan door een klein raampje op de kade kijken. Hij ziet de drukte daar beneden; gisteren liep hij er zelf nog tussen. Nu is hij een vluchteling die wacht op het reddende schip.

Uren later ziet hij tussen de mensen op de kade twee bekende gezichten. Albert buigt zich uit het raampje om beter te kunnen kijken. Dat kan toch niet, zijn dat...?

Hij springt op, stoot zijn hoofd tegen de lage balken en holt het smalle trapje af. Hij rent de kade op.

‘Babette! Raoul!’

De man en de vrouw kijken om.

‘Albert!’

Mensen kijken lachend toe bij het hartstochtelijke weerzien.

‘Waar heb je al die tijd gezeten?’ vraagt Babette. ‘In Toulouse zeiden ze dat jullie ergens in de Zwarte Bergen woonden.’

‘Klopt, er is zoveel gebeurd. Heloïse en Antoinette zitten hier nu op school, ik ga naar huis. Waar is de beer?’

‘Die is dood,’ zegt Raoul somber. ‘We hebben de muildieren en de kar ook verkocht. Ik heb dit nog voor je bewaard.’ Hij laat Alberts pelgrimsstaf zien. ‘Neem die maar mee, misschien zijn er wolven op zee.’

‘Wij gaan naar Spanje,’ zegt Babette. ‘We voelen ons hier niet meer veilig. Daar beginnen we opnieuw met een programma van liedjes en zo.’

Iemand pakt Albert ruw bij de schouder. Het is koopman Morel.

‘Stommeling, blijf in je schuilhok,’ snauwt hij. ‘Morgen mag je eruit.’

‘Dit zijn mijn vrienden,’ zegt Albert benauwd.

Het afscheid gaat snel en rommelig, de koopman heeft gelijk. Het is gevaarlijk voor Albert daar op die kade. Vanuit zijn schuilplaats, hoog in het pakhuis, ziet hij Babette en Raoul aan boord gaan. Hun schip vaart weg, zij zijn veilig.

Niemand praat over Albert, zijn afscheid op de kade is niet doorgegeven aan de inquisitie. Op de kade van Narbonne heeft de inquisitie geen spionnen.

's Nachts haalt koopman Morel hem uit zijn schuilhok.

‘Je spullen zijn al aan boord,’ zegt hij zacht. ‘Het eerste deel van je reis is betaald. Hier is geld voor de verdere tocht. Wees er zuinig mee.’

Dat is een raadgeving die Albert vaker gehad heeft. De beurs voelt zwaar aan, het is veel geld.

Op het schip moet Albert benedendeks blijven tot ze uitvaren. Hij zit er naast zijn mand, zijn handelswaar voor Friesland. Hij telt het geld, het is ruim genoeg voor de reis.

De koopman is weggegaan, Albert heeft nauwelijks tijd gekregen hem te bedanken.

Het is al volop dag als het schip uitvaart. Langzaam zeilen ze de baai van Narbonne uit. Albert knippert tegen het felle licht als hij aan dek komt.

Hij ziet het klooster waar Heloïse en Antoinette wonen. Met een hand boven zijn ogen tuurt hij naar het hoge gebouw. Een van de bovenramen gaat open en er komt een wit laken naar buiten, daar wuift iemand mee.

Iemand... Albert weet heel goed wie daar wuift, maar hoe weet zij dat hij daar vaart? Hij weet niet dat er die ochtend bij ieder schip dat langskomt een laken uit dat raam wappert.

Albert tuurt naar die witte doek uit dat verre venster. Hij krijgt tranen in zijn ogen. ‘Wat is dat licht fel,’ mompelt hij.

Hij staat in de weg. ‘Ga eens opzij, koopman,’ zegt een van de matrozen.

‘Ik ben geen koopman,’ zegt Albert fel, ‘ik ben troubadour, ik ben de Troubadour van Carcassonne.’

Deze afbeelding
wordt uit voorzorg
niet getoond

Het dagelijks leven in 1244

In *De troubadour van Carcassonne* blijkt dat mensen in 1244 in hun dagelijks leven veel moesten missen wat voor ons vanzelfsprekend is. Wij zijn verwend wat betreft huizen, vervoer, voeding en verwarming.

Dat is eigenlijk nog maar kort zo. Vraag maar eens aan je grootouders hoe het in hun jeugd was. Dat is een halve eeuw geleden, misschien iets langer. Er was vrijwel nergens centrale verwarming, aardgas was in ons land nog niet gevonden, er waren geen brommers, er waren weinig auto's, koelkasten en wasmachines. Men at vrijwel uitsluitend 'Hollandse' kost en men verdiende minder dan tegenwoordig.

Als een halve eeuw al zoveel verschil uitmaakt, dan wordt het heel moeilijk ons voor te stellen hoe het leven was meer dan zeven eeuwen geleden.

Toch weten we wel een en ander over het dagelijks leven in 1244. Ik zal er hier iets over vertellen. Wie meer wil weten zal op zoek moeten gaan in encyclopedieën en in boeken over dit onderwerp.

Het huis

Op het platteland waren de huizen niet veel meer dan eenvoudige hutten, gebouwd van hout, de muren dichtgesmeerd met een mengsel van stro, mest en leem. Op het dak lag riet of stro.

In het Openluchtmuseum in Arnhem zijn mooie voorbeelden te zien van oude plattelandshuizen, die nog aansluiten bij heel oude bouwtradities. Echt 'middeleeuws' zijn die huizen niet, maar het is toch wel leuk daar eens te gaan kijken.

Rond het boerenhuis in 1244 vonden we meestal nog een soort muur van palen en stekelige struiken om zwervers en ander ongewenst volk op een afstand te houden.

Het huis in de stad was ook van hout en het had ook stro of riet op het dak. Die huizen raakten gemakkelijk in brand. Als dat gebeurde bij harde wind was de ramp niet te overzien. Men had geen brandspuiten, de enige manier om een vuur te doven was met emmertjes water.

Alle oude steden kennen dan ook in hun geschiedenis wel één of meer grote stadsbranden. Het is meer dan eens voorgekomen dat een stad vrijwel helemaal afbrandde. Als je zelf in een oude stad woont ga je maar eens vragen op het gemeentearchief. Ze zullen je daar precies kunnen vertellen wanneer zo'n ramp in jullie stad plaatsvond.

Stenen gebouwen waren er in 1244 nog weinig: de kerk, het klooster en het stadhuis waren van steen, en misschien nog een paar belangrijke gebouwen - verder was alles van hout. Ook de huizen van rijke kooplieden, huizen met twee en soms zelfs wel drie etages.

Dat waren voor die tijd luxe, comfortabele huizen. Als wij ineens in zo'n huis geplaatst werden zou het ons niet meevallen. In 1244 kon men nog geen ruiten van glas maken. Er was nergens glas in de ramen. Als het mooi weer was gingen de luiken voor het raam open en konden licht en lucht vrij binnen komen. Werd het te koud of regende het hard, dan gingen de luiken dicht en was het binnen donker. Sommige mensen deden perkament voor het raam. Dat heeft ongeveer hetzelfde effect als wanneer je niet al te doorzichtig plastic voor je raam spijkert. Er komt wel wat licht binnen, maar je kan niet naar buiten kijken.

Arbeiderswoningen aan de rand van de stad waren laag en eenvoudig. Men had meestal slechts één ruimte onder het dak, daar moest gekookt, gegeten en geslapen worden.

De stad

Steden waren klein, er woonden slechts een paar duizend mensen. Wie in een oude stad woont kan op het al eerder genoemde gemeentearchief vragen hoeveel inwoners de stad had in 1244 en hoeveel het er nu zijn. Je merkt dan wel hoeveel verschil er is tussen een stad toen en nu.

Een middeleeuwse stad stellen we ons voor met hoge muren, torens en stenen poorten om de inwoners te verdedigen als er oorlog is. Dat is een juist beeld, al moet je wel bedenken dat in 1244 nog

lang niet alle steden zulke stevige muren hadden. Vaak was er niet veel meer dan een aarden wal met een hek van dikke palen, een palissade. Daaromheen een stadsgracht als er water beschikbaar was.

Oude steden zijn er veel in ons land, je kunt er poorten en stukken muur zien en allerlei heel oude gebouwen. Er is altijd een plaatje op de muur te vinden waarop staat wanneer het gebouwd is. Je kunt zelf zien wat er in 1244 al was en wat later gebouwd is.

Een stad zag er rommelig uit in 1244. Meestal waren er niet veel regels als het er om ging de plaats voor een huis te kiezen. Straten konden daardoor wel eens heel ongelijk van breedte zijn. Men kende geen verharde wegen en er was geen waterleiding of riolering. Via een brede goot midden in de straat stroomde het vuil met regenwater naar de gracht of rivier.

In elke stad waren nog boerderijen. Boeren dreven hun vee door de straten naar weiden buiten de stad en haalden de beesten later weer binnen. Paarden, koeien, schapen, al die dieren lieten hun mest op straat achter. Voeg daar allerlei menselijk afval bij en je kunt je voorstellen hoe het in de stad van 1244 rook.

Water haalde je uit een put achter je huis. Het was niet zo geschikt als drinkwater, daarom werd er veel bier en wijn gedronken. Dat bier had wel een laag alcoholgehalte.

Steden hebben er heel lang zo uitgezien. Pas rond 1750 begon men zich zorgen te maken over de vervuiling van de lucht en het duurde tot in onze tijd om in alle steden en dorpen riolering te krijgen. Ook daar kunnen de meeste grootouders wel iets over vertellen.

Het kasteel

Wie aan een kasteel denkt ziet een groot gebouw met muren, torens, een poort, ophaalbrug en slotgracht. Daarbinnen ruime zalen, alles heel stevig, groot en mooi. We zien zulke kastelen op veel plaatsen in ons land, er zijn er nog een heleboel, soms bewoond, soms als museum of alleen maar als ruïne.

Ook op reizen in het buitenland kun je kastelen zien. Wie de reis van Albert Hillema maakt, komt er heel wat tegen. Let bij al die gebouwen op het jaartal. Zoals ze er nu uitzien zagen ze er meestal niet uit in 1244. Toen was het leven op een kasteel nog vrij primitief.

Men had een hoge centrale woontoren die verdedigd kon worden, de donjon, en daar omheen allerlei bijgebouwen, stallen en schuren. In plaats van de muur was er meestal een aarden wal met palissade.

Een kasteel leek meer op een versterkte boerderij dan op een paleis. Het was er tochtig en koud. Luxe kende men niet. Er woonden zoveel mensen bij elkaar, dat het er eigenlijk altijd te vol was. Je had nooit eens een plekje voor jezelf.

Inrichting van huizen

Men had weinig meubels. Tafels zag je bijna niet, in de kastelen niet, maar ook niet bij burgers en boeren. Een tafel, dat was een plank op schragen, je zat op banken zonder leuning. Enkele mensen hadden stoelen, echte stoelen met een leuning. Een kind mocht nooit op een stoel zitten, dat was alleen voor de volwassenen. Soms zie je zulke stoelen nog wel in een museum.

Kleren borg men meestal weg in kisten, daar kon je ook op zitten. Enkele mensen hadden al een kast voor hun kleren en heel rijke lieden hadden een buffet waar je alles in kon doen om de tafel te dekken. Dat zal bij die rijke mensen ook wel wat meer geweest zijn dan bij de armen.

Men at met mes, tien vingers en een lepel. Vorken zijn pas veel later uitgevonden. Men at van een houten plank of legde vlees of vis op een stuk brood. Soep en ander vloeibaar voedsel werd in kommen geserveerd. Het kwam veel voor dat je met degeen die naast je zat uit dezelfde kom moest eten.

Het dagelijks menu bevatte vooral vlees en vis, bonen en erwten, groente en fruit. Men had niet veel mogelijkheden om dingen te bewaren, dus waren fruit en groente er alleen als ze op dat moment in de tuin groeiden. Aardappels zijn pas na de ontdekking van Amerika in Europa bekend geworden. Daar moest men in 1244 dus nog een paar eeuwen op wachten.

Suiker had men nog bijna niet. Om iets zoet te maken gebruikte je honing.

In de slaapkamers vond je stromatrassen of matrassen gevuld met vogelveren. Als deken kon een dierepels dienen of een gewatteerde overdeken, een soort dekbed zoals we nu ook nog wel kennen. Het bed was meestal als bedstee ingebouwd in een kast. Als je ging slapen deed je de gordijntjes dicht. Vrijstaande bedden hadden gor-

dijnen rondom. Veel mensen hadden helemaal geen bed, zij sliepen op de grond op een stromatras.

Wie in bad ging deed dat in een houten tobbe, mooi glad geschuurd, met op de bodem en langs de randen een dikke laag doek om de huid te beschermen tegen vervelende splinters. In 1244 waste men zich regelmatig, thuis of in een van de grote badhuizen. Mensen gingen ook wel voor de gezelligheid naar het badhuis. Men zat ongekleed samen in grote tobben, mannen en vrouwen door elkaar. Daar had de kerk later bezwaar tegen en in de eeuwen na 1244 is het gebruik van badhuizen minder geworden. In die latere eeuwen was men lang zo schoon niet als de middeleeuwer was!

Als het donker werd had men kaarsen voor verlichting. Meestal vetkaarsen, die brandden wel niet zo goed, maar ze waren minder duur dan waskaarsen. Verder had men kleine olielampjes, in ons land noemden we dat ‘snotneuzen’. Je ziet ze nog wel in musea. Ze geven niet veel licht en ze walmen vaak, een vettige, prikkelende lucht.

Wie 's nachts snel licht wilde hebben gooide wat stro op het smeulende haardvuur, dat vlamde op en je had licht.

Dat haardvuur was heel belangrijk. De technisch ingestelde middeleeuwer had al kort na het jaar 1000 goede schoorstenen geconstrueerd. Daardoor was er wel warmte in het huis, maar geen rook. De open haard was de enige warmtebron in de winter. Daarin moest je ook eten koken.

Je bed kon je verwarmen met een beddepan, of met een paar heet gemaakte stenen in een doek. Ook de warmwaterkruik was al bekend. Je kon je voeten op een stoof zetten waarin een kooltje vuur wat warmte gaf, maar verder zal het bitter koud geweest zijn in de middeleeuwse huizen en kastelen.

Tijdmeting

Om te weten hoe laat het was, luisterde je naar de klok van kerk of klooster. Elke drie uur werd er geluid voor gebed. In dat klooster of in die kerk zal men de tijd gemeten hebben met zandlopers of met heel dure kaarsen van bijenwas. Zes van die kaarsen deden er precies vierentwintig uur over om helemaal op te branden.

Met de uitvinding van de klok zo rond 1275 veranderde dat. Nu

kon iedereen zien hoe laat het was. In de jaren na 1300 kwamen er overal klokken en luisterden de mensen niet meer zo goed naar de tijdsignalen van de kerk.

De kalender was wel helemaal een aangelegenheid van de kerk. Het kerkelijk jaar bepaalde het maatschappelijk leven en de vele bijzondere heiligendagen waren evenzovele vrije dagen.

Vervoer en transport

Voor transport en vervoer en voor het bewerken van het land was men aangewezen op de trekkracht van dieren. Gelukkig had de technische middeleeuwer de manier waarop paard of os voor kar of ploeg gespannen werd sterk verbeterd. Die verbetering verhoogde de trekkracht van de dieren. De wijze waarop wij nu een paard voor de wagen spannen verschilt nauwelijks van de manier waarop men dat in 1244 deed.

Verharde wegen bestonden er niet. Wel werden er veel bruggen gebouwd in de 12e en 13e eeuw, dat was al een grote verbetering. Reizen was een gevaarlijke en vermoeiende bezigheid. Je liep of je zat op een paard, muildier of ezel. In een koets of op een kar was reizen ook geen pretje. Zo'n kar of koets had geen vering en de wegen waren vol kuilen en keien, plassen en harde boomwortels. Elke schok van het voertuig voelden de reizigers.

Toch reisde men veel. Kooplieden waren een groot deel van het jaar op reis en verder zag je onderweg pelgrims, monniken, priesters, ridders, boden van de koning en boeren die naar de stad gingen of er vandaan kwamen.

Industrie

De tijd rond 1244 is een tijd van snelle industriële vooruitgang en uitvindingen. Van sommige uitvindingen weten we slechts bij benadering het jaartal, dat zijn heel simpele dingen die wij nu volkomen gewoon vinden.

Ergens in de 12e eeuw vond iemand in Genua een manier uit om harde zeep te maken. Na 1244 heeft men uitgevonden hoe je glas kon maken voor allerlei doeleinden; toen kwamen er ruiten in de ramen en kon men spiegels maken. Wie voor die tijd zijn haar wilde kammen moest zichzelf bekijken in een stuk gepolijst metaal. Praktische uitvindingen waren ook de bril (rond 1300) en het kompas (al in de 12e eeuw).

Op zeker moment bedacht iemand de knoop en het knoopsgat om kleding te kunnen sluiten; daarvoor deed men dat met bandjes. Voor het spinnen vond men het spinnewiel uit, waardoor er sneller draden gesponnen konden worden.

De uitvinding van het tandwiel en de nokkenas rond het jaar 1000 staat aan het begin van een technische ontwikkeling die tot in onze auto's doorwerkt. Molens op waterkracht en aangedreven door de wind konden voor allerlei doeleinden gebruikt worden: bierbrouwers, papierfabrikanten, leerlooiers en smeden, zij hadden allemaal profijt van molens. Men kon het graan malen, men kon hennep bewerken, de molen was de universele machine.

Voor de landbouw was de verbeterde ploeg van groot belang. Ook ontdekte men dat het vermengen van bepaalde grondsoorten met mergel de opbrengst vergrootte.

Monniken namen vaak het initiatief voor al die vernieuwingen. Zij probeerden nieuwe landbouwmethoden en leerden die aan anderen als het een succes was. Zij zetten moderne fabrieken op. Het is een activiteit van kloosterlingen die misschien minder bekend is gebleven, maar die wel veel betekende voor de ontwikkeling van de welvaart in West-Europa.

De mijnbouw ontwikkelde zich geleidelijk, er waren steengroeven, er werd steenkool gewonnen en men groef ijzererts op. De snelle industrialisatie van de 12e en 13e eeuw leidde tot aanzienlijke milieuvervuiling. Het water en de lucht werden vervuild door afvalstoffen en rook en het allerergste was de enorme ontbossing. Men had hout nodig als bouwmateriaal voor huizen en schepen. Leerlooiers en touwfabrikanten wilden de bast van bomen, ijzersmelters stookten houtskool in hun ovens. Men stookte hout voor verwarming in de huizen en na de uitvinding van het glassmelten was er voor glasfabrieken ook weer een heleboel hout nodig. Rond het jaar 1300 had een land als Frankrijk minder bos dan in onze tijd.

Dat het kappen van bossen niet tot een gigantische ramp is uitgegroeid komt waarschijnlijk door de sterke vermindering van de bevolking in de eeuwen na 1300 als gevolg van oorlog en ziekte. Er waren veel minder mensen en er was weinig industrie, de natuur herstelde zich. Het kan ook van invloed geweest zijn dat de kerk zich na 1277 verzette tegen al te snelle technische vooruitgang.

Men zegt wel eens: ‘de geschiedenis herhaalt zich’. Wat het ver-

nielen van bossen betreft klopt dat. In onze tijd is het verdwijnen van bossen over de hele wereld een probleem waarvoor men nog geen oplossing gevonden heeft.

De kerk

De invloed van de kerk op het dagelijks leven is groot in 1244. In de verdeling in drie standen: adel, geestelijkheid en burgerij/boeren, heeft de adel de taak voor de gemeenschap te vechten, de boeren en burgers moeten werken en de geestelijken bidden.

Dat bidden was heel belangrijk. Iedereen was zeer bezorgd voor het heil van zijn of haar ziel. Wie na zijn dood in de hemel wilde komen, moest dat wel verdienen. De kerk hielp daarbij. Verder deed de kerk, deden de kloosters, wat wij nu zouden noemen ‘ontwikkelingswerk’. Zij bedachten nieuwe landbouwmethoden, zij brachten geneeskundige verzorging, zij leerden de mensen lezen en schrijven.

De invloed van de kerk op de kunst was groot. Schilderkunst en beeldhouwen stonden in haar dienst om de vele nieuwe kerkgebouwen en kloosters te versieren. In onze musea en kerken kunnen we nog zien hoe goed kunstenaars uit de middeleeuwen dat konden.

In alle dingen van het dagelijkse leven had de kerk grote invloed, een invloed die de kunst en de welvaart ten goede kwamen, maar die wij in onze tijd misschien wat benauwend zouden vinden. Wij leven dan ook niet in de middeleeuwen.

1244 is voor ons een ver jaar waarover we ons maar met moeite een idee kunnen vormen. Deze aanvulling bij het verhaal over de troubadour van Carcassonne geeft slechts een paar bijzonderheden; er zou nog heel wat meer over te vertellen zijn, maar dan werd dit boek veel te dik. Ik hoop dat je er zo toch iets aan hebt.

Nanne Bosma

Gouda, 10 augustus 1986

Nawoord

Ruim zeven eeuwen later kun je nog altijd de reis van de troubadour van Carcassonne maken. Het is nu zelfs veel eenvoudiger, er zijn meer wegen, we hebben snellere reismogelijkheden. Misschien willen je vader en moeder in de vakantie wel met de auto de tocht maken die Albert zevenhonderd jaar geleden maakte. Je kunt ook gaan fietsen of paardrijden. En natuurlijk kun je, net als Albert, gaan lopen - maar dan heb je wel een lange vakantie nodig!

Wie deze reis maakt zal onderweg heel veel zien dat aan de tijd van Albert herinnert. Je hebt wel een goede kaart nodig. Om je bij het kaartlezen wat te helpen zijn in het route-overzicht in het Franse traject alle wegnummers vermeld. Kloppen die nummers niet meer? Let dan voor al op de plaatsnamen.

Zelfs zonder auto kun je van deze reis genieten. Neem duidelijke kaarten, pak de routebeschrijving en reis thuis in gedachten met je vinger over de kaart.

Hoe je ook reist, per auto, te paard, op de fiets of met je vinger, ik wens je een heel goede reis!

Het Nederlandse traject

Dat is niet moeilijk. Je gaat van Kampen naar Hattem, dan naar Deventer en vervolgens over Zutphen, Bronkhorst, Arnhem, Nijmegen, Roermond naar Maastricht.

Deze steden worden in het verhaal genoemd. Er is veel te zien. Het zijn oude steden waar het verleden nog heel goed bewaard is.

Het gedeelte in België

Hier volgen we de Maas. Luik, Hoei (Huy), Andenne, Namen (Namur), en Dinant zijn de plaatsen die in het verhaal voorkomen.

Bij Givet kom je in *Frankrijk*. Vanaf hier geef ik in de linkerkolom de plaatsnamen, in het midden de wegnummers en rechts het gedeelte van het verhaal dat in die streek of plaats speelt.

Givet	N 51 langs de Maas	
Fumay	van N 51 naar	Albert werd hier overvallen.
	D 988	Hij werd verpleegd door de kluizenaar.
Revin	D 988	E ultreia!
les Mazures	D 988	Bezoek aan de ertssmelters in het bos.
	naar D 40	
Renwez	D 40	
	kruist N 43	Wolven in het bos.
	D 978 en D 985	
Signy l'Abbaye	D 985	Hier was in 1244 een abdij.
Rethel	D 985 naar N 51	Ontmoeting met kooplieden uit Atrecht.
		Ontmoeting met ridders - Godsvrede.
Reims	N 51	Albert was hier Pasen 1244.
		De kerk van St Rémy is er nog en de kathedraal is af.
Epernay	N 51 naar RD 51	
Sézanne	RD 51 naar RD 373	
	via Anglure en	
	St Oulph naar N 19	
	Op N 19 linksaf naar	
Troyes	N 19	Jaarmarkt, Albert bij signor Barbeu.
	naar N 77	
St Florentin	N 77	
Pontigny!	N 77	Première van ‘Brandaan’.
		De kloosterkerk is er nog.
Auxerre	N 77 naar N 6	Nog steeds een mooie stad, straatoptreden van groep Barbeu.
Avallon	N 6	Processie van melaatsen.

		De kerk van St Lazarus is net buiten de oude poort.
Montréal	heen en terug	Voorstelling in kasteel.
	over D 957	(Dat kasteel is er niet meer.)

Avallon	D 957	
Vézelay!	D 957 naar D 951	Optreden bij de kerk van Maria Magdalena.
Clamecy	D 951 naar N 151	
Varzy	N 151 naar D 977	
Prémery	D 977	
Nevers	D 977 naar N 7	De groep Barbeu trok snel verder uit angst voor de inquisitie.
St Pierre le	N 7 rechtsaf naar	
Moûtier	N 76	
Sanscoins	N 76 linksaf naar	In deze streek had de toneelgroep weinig succes.
	D 951	
Charenton	D 951	
St Amand-Montrond	D 951	
le Châtelet	D 951, is later	
	D 951b en D 940	
la Châtre	D 940	De bruiloft waar iedereen veel at en dronk.
8 km verder: rechtsaf D 951b		
Aigurande	D 951b linksaf naar	
	D 951	
Dun le Palestel	D 951	De beer op de kar.
la Souterraine	D 951 naar N 145	Er was geen geld, geen plaats om te slapen, koude nacht.
na 5 km rechts aanhouden D 912a		
le Grand-Bourg D 912a naar D 912		Barbeu at hier alleen en liet de anderen toekijken.
Bourganeuf	D 912 naar D 941	Vóór Bourganeuf kregen Albert, Heloïse en Antoinette eten in een klooster (Bénévent).
St Léonard-de Noblat	D 941	Een Vlaamse pelgrim verloor hier zijn ketenen.

Eerste voorstelling van
‘boer Eenos’.

Limoges	D 941 naar N 20	Tuinfeest waarbij de beer zich misdroeg.
na een paar kilometer op N 20		
rechts aanhouden D 704		
Solignac	naast D 704	Verblijf bij de kerk. (Daar is nu nog mooi houtsnijwerk te zien.)
Lanouaille	D 704	
5 km verder rechts aanhouden D 705		
Excideuil	D 705	Hier speelden ze in het kasteel het Brandaan-stuk.
Périgueux	D 705 naar N 89	Geseling van ketters, snelle aftocht van de groep Barbeu.
bij Niversac rechts aanhouden D 710		In dit gebied met grotten hoorden ze het verhaal van Monségur. Het is een mooi gebied met veel herinneringen aan zeer oude tijden.
le Bugue	D 710	
	dan D 703, D 35 en D 49 naar	
St Cyprien	verder D 703 langs de Dordogne	In dit gebied zagen ze de verwoestingen die Simon de Montfort had aangericht in 1209 en later.
		Tussen St Cyprien en Souillac viel signor Barbeu en raakte zwaar gewond.
Souillac	D 703	Heloïse en Antoinette gevangen genomen, vlucht in de nacht.
Martel	D 703 rechtsaf	Ze bedelden op de markt.
	naar N 140	
Rocamadour	rechts van N 140	Een jongeman uit Souillac herkende de vluchtelingen.
Figeac	N 140	Verblijf bij moeder Agnes, vlucht voor de inquisitie.

Van hieraf vluchtten ze door het veld, langs geheime paden naar Albi. Die wegen kunnen wij niet meer vinden, wij gaan zo naar Albi:

Decazeville	N 140	
Rodez	N 140 naar N 88	
Baraqueville	N 88	
Albi	N 88 naar N 112	Vandaar reisden ze op ezels verder.
Castres	N 112	
Mazamet	N 112	

Daar vlakbij ligt Hautpoul, het is er sterk veranderd sinds 1244. Van hieruit maakten Albert, Heloïse en Antoinette hun tocht naar Carcassonne, waar ze het kostbare boek vonden.

	Wij reizen via	D 118 naar	
Carcassonne			Het oude gedeelte waar Albert optrad, de Cité, vind je aan de zuid-oostkant van de stad.
Narbonne		via N 113	

Het zal niet meevallen om net als Albert vanaf Narbonne per schip naar huis te varen. De haven is allang dichtgeslibd, de stad ligt niet meer echt aan zee. Langs de kust zijn echter veel badplaatsen waar je je best kunt vermaken en voor de terugreis zijn er grote snelwegen naar het noorden.